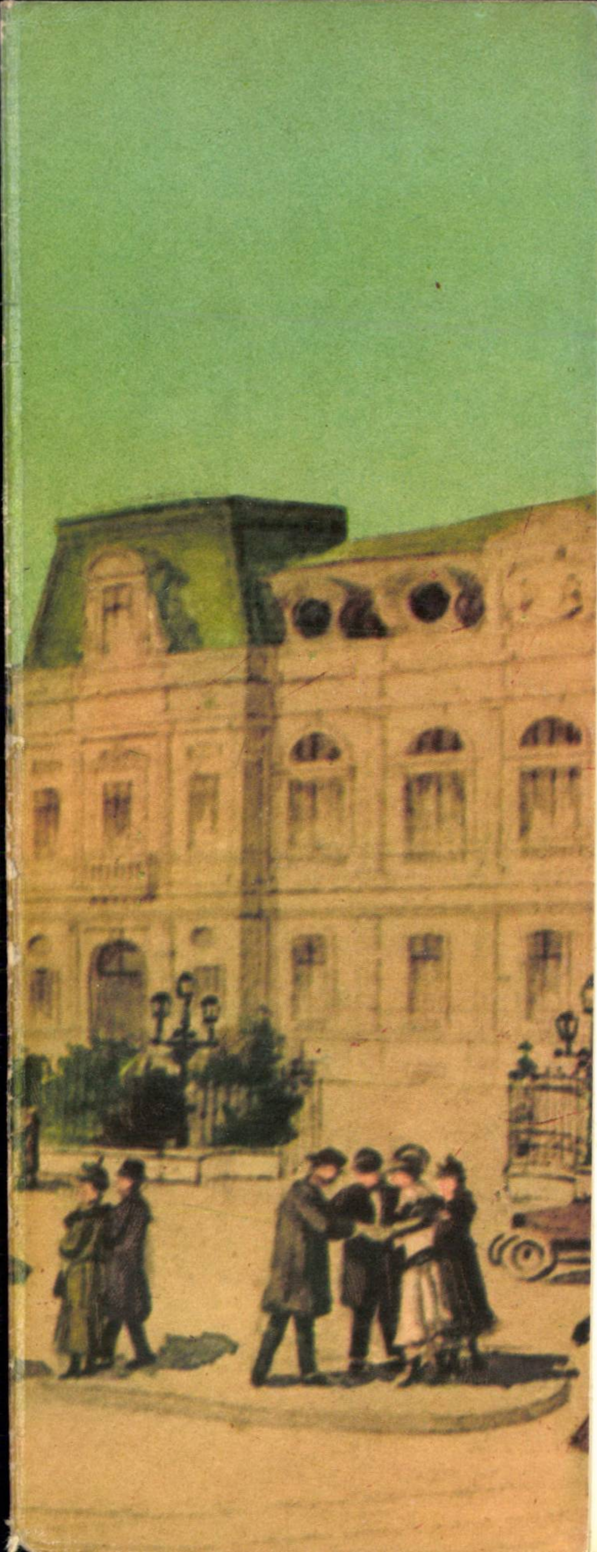
ALEXANDRU PREDESCU

Dîmboviță, apă dulce...

ALEXANDRU PREDESCU ■ DÎMBOVIȚĂ, APĂ DULCE...

Bucur Ciobanul păscîndu-şi oile pe malul Dîmboviţei.
Xilogravură de Decusar publicată de D. Papazoglu.

ALEXANDRU PREDESCU

Dîmboviță, apă dulce...

EVOCĂRI BUCUREȘTENE

EDITURA ALBATROS

Materialul ilustrativ
a fost procurat
din fondul Bibliotecii Academiei
Republicii Socialiste România
și al Muzeului de istorie
a orașului București.

„Dîmboviță, apă dulce
Cin' te bea nu se mai duce!"

Cîntecul gîrlei bucureștene a fost, din începuturi fără de habar, cîntecul orașului acesta cu farmec ciudat, pe care, de totdeauna, cine l-a cunoscut, l-a îndrăgit într-atîta încît, uitîndu-și urma și gîndul, și-a înfrățit traiul cu bucuriile și durerile lui.

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Voi, toți *cei ce iubiți acest bătrîn și minunat oraș al Bucureștilor, în care viața freamătă neistovit, ca frunza plopilor din Cotroceni și Herăstrău;*

de-i adorați podoaba grădinilor fără de seamăn, mantia toamnelor de aur și a primăverilor de vis;

dacă-l vedeți cum crește, uluitor, sub cerul limpede și blînd, ca sub bagheta fermecată a unor fauri din povești;

și dacă v-ați născut mai ieri, cu radio și cinematograf, cu bulevarde, stadioane și mașini, ați aruncat o clipă privirea spre trecutul lui atît de frămîntat și de hain?

De nu, s-o facem împreună. Dar vă previn că e viclean bătrînul și fură ca o vrajă, ori îmbată pe nesimțite, ca și vinul vechi.

Și acum vom străbate prin vremuri întinsul tîrgului de ieri și-om poposi o clipă numai, acolo unde mai flutură o amintire din lumea celor ce-au însuflețit cîndva unghere, locuri, uliți și palate.

Ni-i drumul anevoie uneori, dar cîți s-or ispiti ca să-l urmeze n-o să-i încerce părerile de rău. De i-o cuprinde oboseala, s-or odihni o clipă în iatacurile Curții Vechi; s-or tolăni apoi în fundul unei butci și or porni pe firul „podurilor" mari, ori s-or abate de-a călare, departe, în adîncul mahalalelor uitate, pe ulicioare colăcite printre livezi, maidane, căsuțe cu pridvor și porți cu streșini șindrilite, pe care suie mlada vițelor de lăuruscă.

De-o sta cumva să-i biruie năduful, or coborî pe Podul Mogoșoaiei spre Dîmbovița, unde s-or răcori în umbra sălciilor care-ncing pe laturi Vadul Sacagiilor, sau s-or vîrî sub scocul unei mori mînăstirești, din care mai șiruie un fir de apă, gata să-l răpună uscăciunea lui Cuptor. N-or bate drumul pînă-n malul gîrlei, de-or auzi că și-a umflat iar apele, din ploaia deasă a munților, și-a înecat Tabacii, Broscăria, Cărămidarii și Izvorul; n-or încerca să treacă nici prin

Giafer ori prin hățișurile Cișmigiului, că-s numai smîrcuri, broaște, stuf și păsări din lumea cea sălbatică a bălților, ci vor alege creasta dealului. Or ciuguli un bob de aguridă din viile de dincolo de ctitoria Crețuleștilor și-or poposi curînd sub boltă de pădure, la cîrciuma vestită de lîngă Schitul Măgureanului, unde or soarbe-un rubiniu pe care îl caută și vodă și vlădica.

Dacă i-o prinde noaptea grea, cu beznă ca din începuturile lumii, vor fi cu veghe; vor ocoli „răspîntiașii" ce moțăie în cruci de uliți c-ar fi păcat să-i tulbure ori să glumească, cum fac atîți bucureșteni nechibzuiți, furîndu-le măciuca — fiind aceasta doar singura lor armă, cu care i-a-nzestrat agia ca să păzească tihna și avutul obștei. Vor mai feri drumul caleștilor, că surugiii sînt puțin bezmetici și bulucesc în uliți ca pe moșia boierească, ori s-ar putea să sară stropi de păcură și zdrențe din șomoiogul fumegînd al „masalalelor", cu care fug masalagiii-robi, în fața cailor, să risipească cît de cît din negura care îneacă „podul".

Cînd s-or porni să bată vesel puzderie de clopote din vatra tîrgului — cea presărată cu mînăstiri și cu biserici — s-or duce-n grabă către Podul Beilicului, că vine, cu alai de basm, un nou voievod trimis de Țarigrad.

De-o merge prin tîrg zvonul că năvălesc tîlharii lui Pazvante sau oștile sultanului, flămînde, zdrențuite și dornice de pradă;

dac-or vedea gonind chervanele negutătorilor și butcile boierilor ori doar șirul boccelelor sărmane din spatele norodului, nădăjduind cu toți să ajungă teferi, la cumpăna de miazănoapte a orașului;

dac-or zări fugind tulumbagiii, că s-a aprins din nu știu ce tot miezul tîrgului și mahalalele vecine, să nu se sperie, că totul e nălucă.

Iar de-or ajunge în pragul veacului acesta, și-o fi într-un sfîrșit de primăvară, cu salcîmi în floare, or lua drumul pînă la Moși, alături de consoarte, în birje cu cai albi, mînate de muscali pițigăiați și spîni, încremeniți pe capră, ca niște sfincși ciudați ce s-au drapat în anteriu popesc.

Printre bătrînii veacurilor duse, vom tresări de teamă uneori; vom rîde, poate, sau ne-om înduioșa, dar la sfîrșit vom încerca un sentiment nostalgic, în care se răsfrîng atîtea glasuri de demult, de parcă am fi trăit odată acea viață, pe care timpul, trecînd-o prin ale sale vămi, a estompat-o apoi, în fiecare dintre noi.

NEBĂNUITUL DRUM AL UNUI TÎRG

Greu să fi fost pămînt sub soare care să fi trăit atîta frămîntare istorică şi atîtea urgii, ca acest colţ din marginea Europei, unde de veacuri şi-a trudit fiinţa poporul român.

Cine-i mai poate şti şirul tuturor cumplitelor întîmplări pe care vremea şi oamenii le-au prefirat în penumbra istoriei noastre?

Dar cîteva mărunte însemnări ale antichităţii şi o mînă de mărturii desprinse din pietrele mormintelor ori de pe frontispiciul monumentelor năruite, nu sînt de ajuns spre a reînvia tot clocotul de viaţă al străvechiului pămînt şi al poporului pe care nimic nu l-a putut clinti din vatra unde el s-a plămădit...

Se mai aştern uneori taine peste istoria meleagurilor noastre, dar de oriunde, chiar din adînc de pîcle, răzbate vie îndîrjirea unui neam, ca să-şi păstreze numele şi fiinţa.

Pe firul care duce spre primele închegări valahe — adeseori muşcat de flacăra atîtor pîrjoliri şi de copita cailor atîtor năvăliri — alunecăm în mijlocul celui de-al XIII-lea veac, cînd iureşul tătarilor încheie mileniul de furtuni pe care l-au stîrnit popoarele din răsărit.

Cu dorul stepelor şi al zărilor largi, tătarii au fugit de ascunzişurile codrilor şi de crestele înzăpezite ale munţilor. Parcă o teamă superstiţioasă îi ţinea departe de asemenea locuri, unde nu puteau prăda şi arde din fuga cailor sălbatici, văzînd în trunchiurile copacilor, în stîncile munţilor şi în întunecimile pădurilor, numai duşmanii scoşi în cale de duhurile rele, fiindcă tot ce oprea calul să-şi întindă galopul în voie nu putea fi prieten.

Această meteahnă a tuturor năvălitorilor din stepe a cruţat neamul românesc de multe dureri. Atunci cînd răsuna în zare galopul cailor vrăjmaşi, inima codrului îl ocrotea, inima unui codru ce cobora din munţi spre Dunăre, imens, întunecat şi, duşmănos doar cu cei care nu-i ştiau cărările.

Atîta îi îngrozise sălbăticia cruntă a uriașelor invazii de copaci, încît cumanii, ajungînd în sud, au zis pădurilor de aici *Deli-Orman* (Păduri nebune), nume păstrat sub forma de Teleorman.

Tătarii au îngrozit și pustiit; dar au izbit zadarnic în voievodatele și-n micile cnezate românești, prinse de malurile Oltului și de tăria munților. În loc ca să le macine, ei le-au grăbit unirea, firească în fața primejdiei, ușurînd drumul acelui mare Basarab spre făurirea feudală a Țării Românești.

Coborînd spre Dunăre, Basarabii, cu cetele lor înzăuate, n-au găsit țara deșartă: pe marginea bărăganelor, sub poalele pădurilor și pe tot firul văilor, trăiau vechi așezări de oameni vrednici, ce s-arătară gata s-apuce armele, alături de „munteni", ca să alunge pe tătari, căci ei stăteau aici, în bătaia vînturilor, din baștina acestor locuri, unde îi găsiseră și slavii, care au zis ținutului *Vlașca*, adică *Țara vlahilor*, iar codrului — *Vlăsia*, adică *Pădurea vlahilor* sau a românilor.

Spulberînd rămășițele tătare, acel neuitat Mircea cel Bătrîn eliberează pămînturile noastre vechi, pînă la „Marea cea mare". Dar, singur în fața puhoiului turcesc, după răsunătoare izbînzi și sîngerări cumplite, în vreme ce Apusul se arăta lipsit de înțelegere, voievodul e silit să cumpere de la sultan nădejdea libertății țării sale.

Vrînd să-și croiască drum cu iataganul spre inima Europei, ordiile turcești aveau să ne întunece atîtea veacuri de istorie și să ne arunce în vîltoarea unor necontenite lupte.

Prevăzătorul Mircea cel Bătrîn, stînd pavăză în calea osmanlîilor, a întărit Cetatea Dîmboviței, ce ființa în vatra de azi a Bucureștilor, lîngă o veche așezare, a cărei urmă e pierdută-n timp.

Cine va fi făcut această cetățuie nu s-a aflat, dar locul ei îl hotărîse un cadru ideal de apărare: o luncă largă, cu vadurile nestatornice ale Dîmboviței, cu gîrlițe odihnind în smîrcuri și băltețe de tot soiul, cu pămînt mocirlos și înșelător, din care izbucnea un hățiș vrăjmaș, și cu gorgane pe care suiau gorunii Vlăsiei.

O pomenesc cronicile din cel de-al XIV-lea veac și hrisoavele din cel de-al XV-lea, mai întîi sub numele de *Cetatea Dîmboviței*, apoi, din vremea lui Țepeș, sub cel de *Cetatea București*.

Din turnurile ei de lemn, mult timp au lunecat privirile străjerilor peste coama pădurilor, să deslușească în depărtări de se ridică, apropiindu-se ca o furtună, colbul stîrnit de trapul cailor dușmani, ori de se întunecă și sîngerează zările, în flacără și fum.

Fiind puțini la număr și neputînd ține piept dușmanilor, apărătorii cetății ieșeau, după un vechi obicei al războiului purtat de strămoși, să-ntîmpine năvala în locuri viclene. Hărțuindu-i necontenit, îi loveau unde se așteptau mai puțin, risipindu-i prin codri și lunci. Iar cînd îi prindeau la strîmtoare, îi hăituiau printre smîrcuri și mlaștini și îi împuținau cu paloșul, securea și bîta.

Așa ni-i arată cea mai veche știre a cronicarilor maghiari, în anul 1368, cînd e amintit prima oară numele cetății Dîmboviței.

Era atunci în scaunul Țării Românești acel Vlaicu vodă, aprigul fiu al lui Nicolae Alexandru Basarab. Cum Ludovic cel Mare al Ungariei îi păștea țara, apăsîndu-l cu pofta lui de supunere și bir, iar din Vidinul aflat sub ocîrmuirea regelui, se repezeau cete, prădînd satele de pe margini, se ridică Vlaicu c-un pîlc de ostași și cuprinse cetatea de peste Dunăre.

Ludovic porunci atunci lui Nicolae Lackfy, voievodul Ardealului, să treacă munții și să isprăvească odată cu spița aceasta a îndărătnicilor Basarabi.

Au coborît cavalerii dinspre Secuime, prin pasurile Bratocei și Buzăului, spre ascunzișurile valahe, dar le-a ieșit în cale viteazul Dragomir, pîrcălabul cetății Dîmboviței, sau, cum îl numește cronica maghiară, „Comes Dragomer, Olachus, Castellanus de Domboycha".

Tot ea ne spune, cum oastea lui Lackfy a fost atrasă în locuri strîmte, lutoase și neumblate, unde mulțimea românilor, izvorînd ca din pămînt, au prăpădit mîndrețe de cavaleri, în cap cu voievodul Transilvaniei, cu vice-voievodul Petru, cu viteazul castelan al Cetății de Baltă, și cu o mulțime de nemeși.

O parte din istoricii noștri socotesc că *Cetatea Dîmboviței*, pomenită de cronica ungurească, n-ar fi cea care avea să se cheme apoi *Cetatea București*, ci că ea și-ar fi avut locul mai sus, în munți, către izvoare. Dar adevărul este altul: au existat două cetăți purtînd același nume: una mai veche, care era întăritură de vamă pe hotarul Transilvaniei și alta mai nouă, crescută în smîrcurile aflate pe locul în care avea să se nască orașul București.

Cetatea amintită de cronica ungurească nu putea fi acea măruntă întăritură de vamă, unde n-ar fi încăput oștirea care a sfărîmat pe Lackfy și nici n-ar fi fost vrednică să aibă un pîrcălab de talia lui Dragomir, ci fortăreața din sud. Ea se implîntase aici, la o răscruce a drumurilor bătute de negustori străini și valahi, de mocani, țărani și oameni domnești, lîngă un tîrg crescut pe muchea unde se întîlneau pădurile cu Bărăganul.

Prin tot ce aduna din munți, din dealuri și cîmpie, ori aduceau caravanele negustorești din Apus și Răsărit, prin tot ce transformau meșteșugarii săi și vindeau negustorii, prin tot ce se schimba și se tocmea aici de către plugari, ciobani ori boieri, a prins a se întări tîrgul și a se umfla mahalalele.

Această uimitoare dezvoltare a lui a tras în cumpăna voievozilor, determinîndu-i să-și mute scaunul domnesc în București, mai mult decît vecinătatea cu serhatul turcesc al Giurgiului, făcînd să pălească din ce în ce vechea cetate a Tîrgoviștei.

Cine va fi pus temelia primei și neînsemnatei așezări a Bucureștilor, din care a luat ființă satul și apoi tîrgul, istoria n-o poate spune, lăsînd legenda să-și mlădieze glasul pe căile unde imaginația poporului își înflorește basmele.

S-a născut oare marea și frumoasa noastră metropolă dintr-o biată tîrlă de oi, răsărită pe colnicul de lîngă mînăstirea Radu Vodă, acolo unde o așază bucureștenii, adică la *biserica lui Bucur?*

Au spus, cei ce au răscolit pămîntul și arhivele, că este doar o simplă fantezie și au făcut chiar haz, disprețuind atît legenda, ruptă din acel filon folcloric ce leagă sufletul atîtor generații, cît și realitățile care au fost.

De aceea, vom încerca să deslușim un dram din adevărul care se așază nebulos între știință și legendă.

Nu este nici o îndoială că Bucur e străbunul Bucureștilor, fiindcă atîtea localități din țara noastră au pornit în istorie cu amintirea ștearsă a celui ce va fi săpat primul bordei acolo ori va fi ridicat o casă. Era normal ca neamurile moșului Bucur și așezările moștenitorilor să se numească ale „Bucureștilor“, fapt pentru care s-a și păstrat în numele orașului forma plurală (Bucureștii — Bucureștilor).

Ne pare deci de neînțeles, de ce a fost înlăturată o formă organică, pentru un artificiu plasat în genetivul și dativul singular, supărător pentru urechea și limba noastră, care respinge șuierătorul *Bucureștiului*, cînd și corect și plin de armonie suna atît de simplu *Bucureștilor*.

Ce va fi fost acest misterios strămoș bucureștean, istoria iar nu ne-o poate spune. Cînd „prinț“, precum încearcă Alexandru Pelimon să ni-l arate într-un roman scăldat numai în fantezie, cînd „boier“, cum, în **1828**, îl crede un englez cu numele de Walsh, cînd „negustor“, cum îl însemnă, în **1839**, francezul Perrin, cînd „pescar sau cioban“ pentru elvețianul Recordon, cel ce-a fost secretar lui vodă Caragea. Dar, cu mult înaintea lor, bucureștenii l-au făurit pe „Bucur Ciobanul“. Legenda străbunului bucureștean

pare s-ascundă totuși, în adîncul ei, un sîmbure de adevăr ce merită să-l căutăm, pornind chiar de la numele de Bucur.

Cine trece și astăzi munții în Făgăraș și la Săcele, amestecîndu-se printre mocani, se va izbi de *Bucuri*, ca de *Popeștii* și *Ioneștii* de dincoace. Este atît de frecvent numele acesta în cea mai mare și mai veche vatră păstorească a țării noastre, că uneori s-a confundat cu denumirea chiar a meseriei de cioban, cum pare-se a fi fost și la începuturile ei.

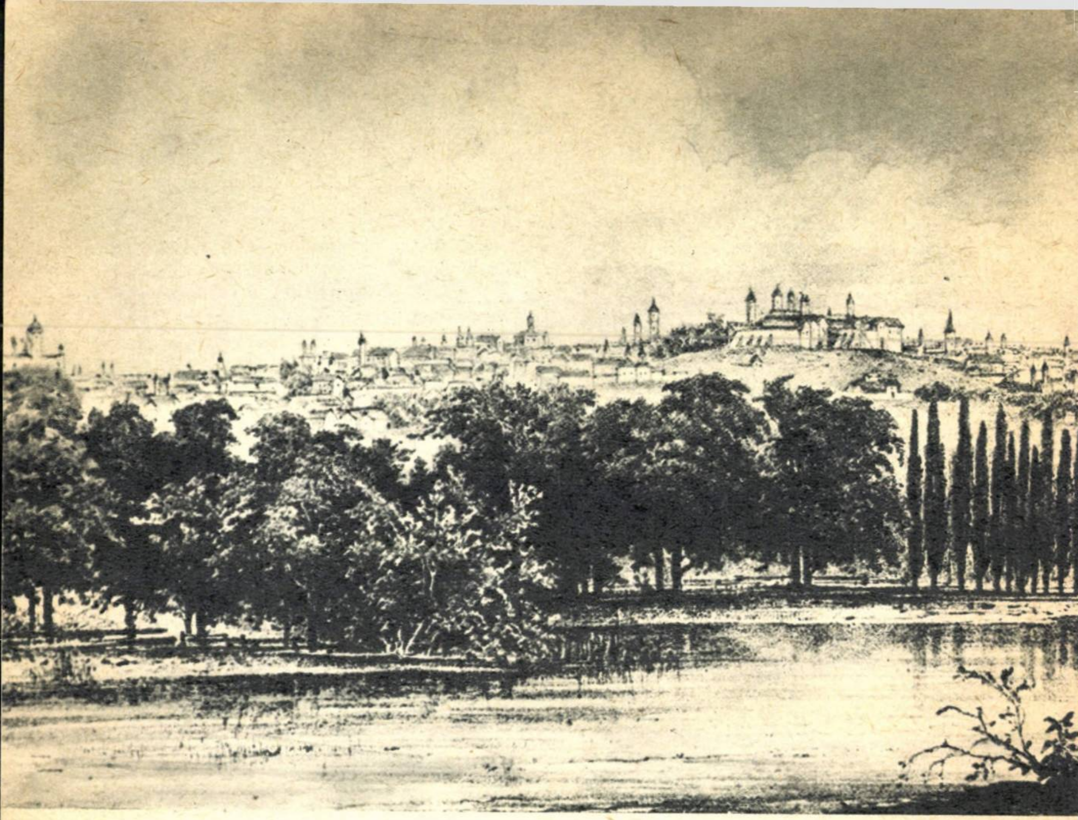
Cînd, în 1918, după unirea cea mare, călătorind prin Transilvania, Nicolae Iorga s-a oprit să stea de vorbă cu un țăran sas și l-a întrebat ce meserie are, acesta i-a răspuns scurt: bucur. La nedumerirea savantului, țăranul a completat: adică, cioban!

Căutînd obîrșia acestui cuvînt, care nu e nici slavă, nici turcească, nici ilirică, așa cum au spus unii, intrăm pe drumul unei seducătoare ipoteze. Boierii, ca și majoritatea poporului nostru, și-au împrumutat numele din calendarul creștin. Bucur, care, nu figurează în rîndul sfinților, lipsește și din arhondologia românească. Deci, originea lui trece înaintea celor aproape 2 000 de ani ai creștinismului. Ne spune Candrea că s-ar trage din grecotracul *buchol*, care înseamnă păstor. Recent, profesorul C.C. Giurescu îl socotește de origină dacică, ceea ce nu infirmă prima teză, dată fiind înrudirea geto-dacilor cu tracii, afinitățile de limbă și larga arie pe care o vînturau ciobanii.

Pătrunzînd în vocabularul nostru turco-cumanul *çoban*, din care noi am făcut *cioban*, vechea denumire a meseriei de păstor și-a putut pierde înțelesul ajungînd nume propriu.

Dacă Bucur e un nume de esență pur ciobănească și dacă prin vechiul tîrg al Bucureștilor trecea *Drumul Mocanilor* spre bălțile Dunării ori spre Orașul de Floci, unde corăbierii străini cumpărau lîna, ce l-ar fi împiedicat pe unul dintre ciobanii mai isteți să se oprească în marginea Vlăsiei, să bată un țăruș de tîrlă și să rămînă ca să-și pască în voie turma pe unde astăzi își risipește întinderile uriașe metropola bucureșteană?

Cînd Vlad Țepeș a dat acel hrisov din 20 septembrie 1459, unde se pomenește prima dată numele Bncureștilor — și de cînd încep a se număra documentar anii urbei noastre — înseamnă că el a găsit aici o așezare veche botezată astfel. Refăcînd cetatea Dîmboviței, pe care era normal ca turcii s-o dărîme, așa precum făceau cuceritorii, fortăreața cea nouă a luat un nume care se impusese în aceste locuri. De aici înainte, istoria ne spune cum a urcat vatra moștenitorilor lui Bucur către orașul acesta fremătător de viață.

Legenda ciobanului „descălicător“ nu poate izvorî doar dintr-o stearpă închipuire, cînd sînt atîtea elemente ce tind să-i dea suport. Iar dacă „Biserica lui Bucur“ nu e decît o biată capelă de cimitir a mînăstirii Radu Vodă, datînd abia din prima jumătatea veacului al XVIII-lea, aceasta nu înseamnă că legenda e doar o fantezie.

Sufletul poporului caută mitul, rătăcindu-l uneori în istorie, ca să-i mai lumineze fața întunecată de atîta îndelungă și amară zbatere. Cîteodată i se pare că găsește urma unor amintiri șterse în cine știe ce forme tocite de vreme și uitare. Atunci își adăpostește legendele, în locuri unde mărunte asemănări îi sugerează iluzia că acolo e leagănul acelor străvechi întîmplări.

Așa se naște localizarea. La fel au ajuns bucureștenii să găzduiască legenda moșului Bucur în pitoreasca și singuratica ctitorie, a cărei primitivă înfățișare, ieșită parcă de sub barda unor meșteri țărani de acum cîteva veacuri, a fost suficientă ca să-i îmbie la o asemenea credință.

Așa arăta orașul
lui Bucur,
la mijlocul
veacului trecut,
privit din dealul
Filaretului

Bucureștii la începutul
sec. al XVIII-lea,
orientalizați de fantezia
unui gravor din Leipzig

Din păcate, nicicînd un adevăr concret nu va putea ieși la suprafață, astfel că, liberi sînt cei care doresc s-o facă, să caute orașului origini ceva mai frumos parfumate decît mirosul zerului, în care bacii noștri își fierbeau cămașa.

Lăsîndu-l pe Bucur în umbra legendei sale, și întorcîndu-ne la viața vechiului tîrg, nu vom putea desluși cu precizie cînd a ajuns el *Cetate de scaun*. Se pare însă că, Mircea Ciobanul a statornicit aici temeiurile domniei, pe la mijlocul celui de-al XVI-lea veac după ce, sporadic, Bucureștii mai slujiseră și altora drept cetate de scaun, chiar înaintea lui Radu cel Frumos.

Dacă mutarea capitalei a pus pe fața Bucureștilor o podoabă de mincinoase luciri, tot ea a adunat aici trîndăvia, luxul și tirania boierilor, minciuna, jaful și fățărnicia egumenilor și-a cufundat ca-ntr-o mocirlă a moravurilor turco-bizantine curatele obiceiuri ale țării, ce trăiau în patriarhala lor moștenire.

Orașul acesta, năpăstuit veacuri de-a rîndul, avea să îndure toate suferințele țării. Chinuita sa cale avea să fie aidoma drumului urmat de poporul nostru, iar istoria lui să rezume zbuciumul și frămîntarea norodului.

Dacă pietrele sale ar putea glăsui cîți tirani au izbutit să le cutremure, ori pămîntul lui cît sînge a putut înghiți; dacă puținele lui ziduri bătrîne ar putea mărturisi cîte focuri le-au pîrjolit fața, cît huzur s-a risipit în alcătuirile lor și cît năduf de robi le-au umezit temeliile, tu, cetățene, care treci nepăsător prin orașul cochet, doldora, parcă de cînd lumea, de atîtea frumuseți, te-ai opri înfiorat să asculți o clipă glasul veacurilor!

Oraș al atîtor pătimiri, Bucureștii au trăit sub semnul durerii, deși numele îi răsuna voios ca bucuria zurgălăilor; s-a zbătut c-o îndîrjire necunoscută și-a învins istoria, trecînd prin umilință și moarte.

Din vechile peceți ale „judeților", care ocîrmuiau pe vremuri orașul, privesc chipuri uscate de sfinți, patronînd parcă de acolo, suferința și mucenicia tîrgului.

L-au pustiit opt mari cutremure numai între anii 1738 și 1802; cincisprezece uriașe focuri au mistuit case, biserici, ulițe și mahalale întregi doar între 1704 și 1847; trei treceri, de pomină, prin sabie și foc — în afara altora mai mici — au săvîrșit turcii în 1559, 1595 și 1691; furtuni, războaie, răzmirițe, holeră, ciumă, oști străine și revărsări ale gîrlei nu le mai înșirăm aici.

Totuși, cu o vitalitate mirifică, orașul s-a înfiripat mereu, crescînd haotic și capricios, ca orice așezare unde omul își încropea

Uliţă bucureşteană, în 1841, văzută de Ch. Doussault

un adăpost de ploaie şi vifor, ştiind că poate a doua zi i-l va mistui iar focul ori i-l va risipi turcul, cutremurul şi molima.

Nu trebuie să se uite că din vremea în care Codrul Vlăsiei mai acoperea încă parte din Cotroceni şi Văcăreşti, au trecut abia vreo 200 de ani; din vremea în care Bucureştii erau mai mult un sat uriaş risipit printre vii şi livezi, pe unde-şi fluturau anteriele boierii şi egumenii, s-a scurs mai puţin de un veac şi jumătate;

că între *masalalele* cu care alergau robii să lumineze drumul caleștilor boierești și între lămpile fluorescente, s-așterne abia cu puțin peste un secol; că, dacă între orașul tabieturilor boierești și al lenei țarigrădene și între Bucureștii socialismului se numără abia vreo sută și ceva de ani, din vremea cînd Dîmbovița își plimba în voie apele murdare prin curțile oamenilor n-au trecut nici nouăzeci.

Rareori un oraș a străbătut un drum atît de lung și de anevoios, într-un răstimp atît de neînsemnat, fără să poarte stigmatul bătrîneților. Parcă nimic, nici vechile biserici ce dormitează printre blocuri, nu țin să dea orașului un aer de supraviețuire, ci doar o notă dulce de pitoresc.

Nu avem catedrale care să prindă, în arcul bolților, amețitoare înălțimi și nici palate care să uimească prin eleganța liniei ori prin rafinamentul interioarelor. Strămoșii nu ne-au putut lăsa asemenea strălucitoare moșteniri, în acest colț în care istoria s-a întrecut în spulber cu crivățul. Dar ne-au lăsat în schimb o vatră caldă și-au pus în firea noastră aceleași înfrigurate îndîrjiri spre libertate, aceeași sete după o liniște pe care ei abia puteau doar s-o viseze, în tumultuosul și aprigul lor trai.

PRINTRE VOIEVOZI, LA CURTEA VECHE

Curtea Veche!...

Cîți din bucureștenii ce coboară grăbit pe Șelari, dînd colțul cu strada 30 Decembrie, către Piața de Flori, știu că locurile acestea au fost cîndva leagănul Cetății de scaun a Țării Românești?... Cîți vor fi gîndind că ulițele dosnice și triste, ce curg povîrnit din Gabroveni spre gura pieții, strivesc sub caldarîmul lor gloria bătrînei Curți domnești?... Și cîți vor tresări aflînd că aici zac sub apăsarea morții și a vremii uitate umbre de voievozi, așa cum le-a biruit împlinirea destinului?...

Bănui-vor oare că-n inima neagră și grea a pămîntului acesta, frămîntat cu sînge și lacrimi, s-au înțelenit amarnic atîtea veacuri de istorie românească?... Că aici s-a grămădit atîta durere, încît n-o poate acoperi nici spuza pîrjolurilor și nici uitarea oamenilor?...

Curtea Veche!...

De-am putea ști cîte furtuni i-au bîntuit ogrăzile, cîte întîmplări cumplite au înecat-o în spaimă și pustiu, cîte întunecate tragedii s-au mistuit în grea și necuprinsă taină!... De i-am putea afla întreg blestemul sub zodia căruia a viețuit în curgerea neistovită a vremilor!...

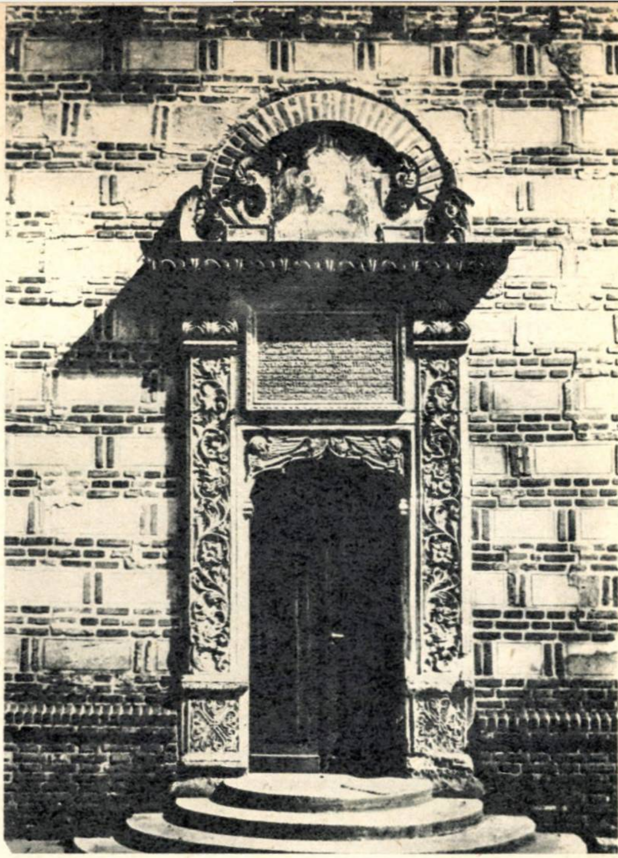
Dacă a fost cîndva aici leagăn al nădejdilor țării, cu timpul s-au învălmășit domniile, s-au zdruncinat pravilele și s-au stricat datinile; s-au ticăloșit dregătorii și s-au urzit toate tocmelile de obijduire a norodului... Aici avea să putrezească un trecut de glorie și măreție, de crimă, lăcomie, intrigă și jale, și să vuiască ecouri din toate furtunile războaielor ce pustiau țara... Aici se arendau vămile și ocnele țării, se căftăneau boierii și se vindea tot ce se putea vinde, începînd cu dregătoriile și isprăvind cu cinstea, atunci cînd urîtele moravuri turco-bizantine s-au înscăunat în vechiul cuib al voievozilor noștri...

De s-ar clinti din miezul vremilor nălucile de ieri, rar am afla cuvînt de slavă pentru faptele unor domni sîngeroși și cruzi. Ne-ar spune poate toate-ncîlcitele urzeli ale curtenilor, zavistia, trădarea și lăcomia boierilor!... Ne-ar mărturisi cît sînge a jilăvit adîncul beciurilor din răzbunarea tiranilor; cît jaf și cît nesaț au înfundat haznalele vistieriei; cîte ambiții s-au frînt între vechile ziduri și cîte blesteme le-au măcinat ființa!... Am afla cum se-mpărțea dreptatea în cinstitul divan de către beii Fanarului, dînd cîștig astăzi pîrîșului, iar mîine pîrîtului, întorcîndu-se cumpăna după greutatea pungilor puse în mîna măriei sale; cum și-a strigat poporul, veacuri de-a rîndul, în fața porților domnești, amarul împilărilor; cum adăstau sărmanii cu jalba-n proțap ori cu rogojina-n cap ca, ieșind vodă, să le afle păsul și obida, trase din tîlhăria împlinitorilor de biruri și din neomenia dregătorilor de orice treaptă; cum veneau capugiii sultanului cu firmanul de mazilire ori de înscăunare; cum se ungeau domnii în biserica curții, trecînd apoi prin sîngele cald a doi berbeci înjunghiați la picioarele lor, după un vechi obicei, semnificînd urarea de a fi blînd cu supușii cum îi berbecul cu oile, dar tot așa de aprig cu dușmanii. Ar mai afla cum se strîngeau mahalalele la pornirea haraciului către Țarigrad, ca s-audă număratul cu glas tare al pungilor cu aur, stors din munca norodului; să vadă apoi cum le pecetluiesc și stivuiesc în lăzi cu ghinturi și încuietori meșteșugite, și să petreacă, cu uimire-n ochi și cu jindul în suflet, șirul chervanelor duse în alai sub strașnică pază, în timp ce meterhaneaua asurzea cu țipătul surlelor și alămurilor ori zguduia văzduhul cu bubuitul darabanelor... Și-ar ști, pînă la urmă, tot șirul de domni vrednici, ori de domni lacomi de bani și de putere, dărîmători de stări și ucigași de neamuri, ce-au grămădit aici atîta grea povară de jale și amar, că abia o pot spulbera peste veacuri cinstea și strălucirea unora din cei ce au stat în scaunul domnesc... Sînge, jaf, zavistie, ură și răzbunare... Iată semnul sub care a viețuit mai mult zbuciumata ctitorie a Basarabilor, din spița descălicătorilor de țară!...

Vom smulge din apăsarea uitării cîteva umbre, ce-au fost purtat cîndva pe creștet cuca domnească și-n mîinile lor destinele țării; cîteva umbre, în sufletele cărora a clocotit necontenit groaza pentru schimbările de gînd ale tiranilor din Țarigrad și au mijit dureri pentru năpăstuita soartă a norodului.

Vom mai ridica vălul și asupra celor din preajma curții, ori din depărtări, pe care istoria i-a însemnat pentru strălucirea, suferința ori ticăloșia lor.

Biserica «Curtea Veche», numită azi de bucureşteni «Sf. Anton» (portal)

Aşa vom trăi cîteva clipe din viaţa de zbucium-a vechiului palat, din care au ajuns, pînă acum, fugare însemnări ale unor călători străini, ori condeieri pătimaşe ale cronicarilor noştri. Că din tot ce-a fost, din curtea şi palatul voievozilor munteni, se mai zăreşte astăzi Biserica domnească, păzind singuratică vatra alcătuirilor de ieri.

Abia acum, de sub uneltele arheologilor, ies la iveală urmele străvechi, din apăsarea pămîntului care le-a sufocat, din tencuiala zidurilor negustoreşti care le-a măsluit şi din uitarea care atîta le-a împovărat. Ies la iveală bolţi şi hrube cu semnul fiecărui veac, ducînd firul istoriei celei de-a patra capitale a statului valah peste hrisoavele lui Ţepeş. Ţîşnesc de prin culcuşuri tăinuite uluitoare mărturii de măreţie, jertfă şi vigoare, fiind dat entuziastei generaţii a cercetătorilor de azi să afle, poate, în vatra pămîntului acesta voievodal şi urme din spaţiul sutelor de ani

în care noi ne-am apărat ființa, în tulburarea fără precedent a neamurilor migratoare din răsărit.

Aici a fost desigur și curtea temerarului Țepeș și-a conăcit adesea, în adăpostul cetățuii așezate ca un avanpost al capitalelor de sub munți, și Mircea vodă cel Bătrîn. Și tot aici a călcat piciorul lui Ștefan cel Mare, prima oară în 1473, ca să alunge pe Radu cel Frumos — supusa unealtă a turcilor — înscăunînd pe Laiotă Basarab.

Ne povestește *Letopisețul de la Bistrița* că, după ce Ștefan vodă a petrecut trei zile sub acoperișul palatului domnesc, a luat cu sine „pe doamna lui Radu voievod și pe fiica lui și toate comorile lui și toate steagurile lui".

Se pare însă că, dintre toate comorile, cea mai de preț a fost tînăra Maria Voichița, pe care „și-o făcu sieși doamnă" și care avea să-i dăruiască fiul, ajuns mai tîrziu în scaunul Moldovei sub numele de Bogdan cel Chior.

Dar, în 1476, Ștefan avea să fie iarăși oaspetele Curții Vechi, de data aceasta pentru a înscăuna pe vechiul său prieten, neînfricatul dușman al turcilor și unchi al Voichiței — Vlad Țepeș — fiindcă protejatul său de pînă atunci, Laiotă Basarab, se închinase sultanului.

Cincisprezece zile s-a apărat Laiotă de asediul oștilor lui Ștefan — ne spune cronica — fără a mai însemna, de data aceasta, cîte zile s-a mai veselit măria sa în curtea munteană, ori de a mai luat cu sine vreo... comoară; în schimb ne pomenește pentru prima oară numele Bucureștioarei — dispărutul afluent al Dîmboviței.

Cum era palatul în vremurile acelea, nimeni nu știe. Va fi fost desigur o casă mai arătoasă, cu pereți văruiți, cu acoperișuri înalte de șindrilă și streașini mari revărsate... Tăria și-o avea în acel înconjur de pămînt și bîrne, de două-trei ori mai înalte ca un stat de om, și în săgețile ostașilor săi.

La jumătatea celui de-al XVI-lea veac, cînd Mircea Ciobanul își lasă mănoasa negustorie de oi ca să ia scaunul țării, curtea își schimbă înfățișarea.

El repară vechile așezări domnești, ridică palat nou și biserica curții, bolovănește zidurile cu piatră adusă din vadul Prahovei, croiește șiruri de odăi, cu tinde arcuite, pentru adăpostul slujitorilor, hambare, zalhana, grajduri și toate cele trebuincioase pentru o viață îndestulată.

Curtea își risipea întinsul bogat în inima tîrgului, cuprinzînd atunci o treime din aria lui. Zidurile porneau din malul gîrlei, se strecurau în sus pe lîngă străzile Șelari și Gabroveni din zilele

noastre, tăiau locurile pe unde avea să se deschidă mai tîrziu Bulevardul 1848, în dreptul Bărăției, și coborau spre Dîmbovița, cam în fața halelor de azi, închizînd ocolul la colțul de acum al străzii 30 Decembrie cu Șelarii.

Pe celălalt mal al gîrlei, în umbra sălciilor și pînă sub poalele codrului, adică pe unde avea să se ridice biserica Domniței Bălașa, Spitalul Brîncovenesc și Tribunalul, creștea iarba grasă a ceairului domnesc.

Fiind Mircea Ciobanul dornic de domnie liniștită și voind a scăpa de uneltirile și pizma boierilor din tabăra mazilitului Radu Paisie, ce-și ducea zilele în Alexandria Egiptului, puse la cale uciderea lor. După cum ne spune cronica, crudul voievod cheamă boierii la un praznic, în sala cea mare a curții, apoi pune beșliii să „intre cu săbiile într-înșii, ca niște lupi în oi, de i-au omorît pe toți cîți s-au întîmplat aci..."

Această sîngeroasă filă, din începuturile știute ale curții, s-a scris în ziua de 3 martie 1557, pierind sub iatagane vornicul Stănilă și o seamă de mari boieri, bănuiți a fi potrivnici domnului.

Mircioaia

Dreptul de viață și de moarte asupra supușilor a fost pravila vie a domnilor. Cuvîntul ei blestemat, rostit din adîncul instinctelor, a fost cea mai puternică pavăză a tronurilor.

Și, dacă doamna Chiajna, văduva lui Mircea Ciobanul, a cunoscut din plin cerbicia soțului ei față de zavistnicii boieri, dacă a-ndurat suferința exilului, a aflat și rosturile domniei, înțelegînd că-n țara aceasta, roasă de pizma rîvnitorilor la scaun și de lăcomia turcilor, nu se putea domni decît ținînd într-o mînă punga cu aur, și-n cealaltă fulgerul morții.

Mircioaia, cum a fost poreclită de popor apriga femeie, văzuse rostogolindu-se, pe lespezile sălilor domnești ori în țărîna curții, atîtea capete, sub domnia Ciobanului, că a-i duce mai departe sîngeroasa dîrzenie părea ceva firesc. De aceea și-a apărat nevîrstnicul cocon Petru, ce urmase în scaun după moartea lui Mircea, cu îndîrjirea ce o vădesc sălbăticiunile în ocrotirea puilor.

Dar nu numai pentru binele lui lupta Chiajna; ea mai avea încă doi băieți: Radu și Mircea, precum și patru fete. Pentru ei a

ucis, a prădat, a înșelat, a viclenit, a vîndut mărunțișuri, pribegind pe străzile Alepului, desculță și flămîndă — după mazilirea lui Petru — dar totdeauna dîrză și încrezătoare în steaua pruncilor săi.

Cruzimea ei avea să-nspăimînte boierii, apărînd cu atît mai înfiorătoare, cu cît izvora din inima unei femei.

Sub bolțile palatului ridicat de Mircea Ciobanul (cam de-a lungul străzii Soarelui de azi), vajnica Chiajna avea să reînvie biblica legendă a Salomeei...

Primise de la cumnatul său Alexandru Lăpușneanu, domnul Moldovei, un prins de mare preț, pe Dumitrașcu — frate adoptiv al lui Despot vodă — despre care știa că luptă pentru tronul muntean, fapt pentru care stricase logodna fiicei sale Dobra, cu Despot. Mircioaia îl puse în lanțuri și-l aruncă în adîncul beciurilor domnești. Seara pofti însă la ospăț boierimea de seamă a Bucureștilor.

Dar nu numai de bucurie se ospăta Mircioaia cu dregătorii, curtenii și boierimea de vază. În toiul petrecerii, chemă deoparte pe mai marele temniței domnești și-i dete poruncă să taie capul lui Dumitrașcu, să-l pună pe-o tavă de argint și să-l aducă numaidecît în sala ospățului.

Cînd se-mplini porunca, iar curteanul intră cu groaznicul trofeu punîndu-l în fața Mircioaiei, aceasta înșfăcă de păr căpățîna sîngerîndă a vrăjmașului său și-o aruncă de-a lungul mesei, printre talgerele și cupele mesenilor. Rîzînd de groaza acestora, smulge dintre bucate capul Dumitrașcului și, ținîndu-l spînzurat de chică, începu să-l scuipe-n obraz și-n ochii holbați, în care se mai citea spaima uciderii, blestemîndu-l cu toate afuriseniile vremii pentru păcatul de a fi vrăjmășit-o. Apoi, sătulă de răzbunare, porunci meterhanelei să cînte, paharnicilor să umple cupele, iar boierilor să petreacă, convinsă că, o dată cu Dumitrașcu, ucisese și în sufletul altora sămînța zavistiei și a rîvnei domnescului scaun.

O vedem apoi măritînd pe Marina cu Ion Cantacuzino, fratele lui Mihail Cantacuzino — cel poreclit de turci „Șaitanoglu", adică fiul dracului, pentru marea putere ce dobîndise asupra sultanului, legînd și dezlegînd treburile împărăției. Atît de puternică era faima Șaitanoglului, încît, atunci cînd trecea pe ulițele Stambulului, călare pe catîrcă și înconjurat de ieniceri împărătești, se trăgea turcimea deoparte, ca din fața sultanului.

Știa doar Chiajna cum se ține un scaun domnesc în Valahia! Dar, cînd văzu chipul urît al bătrînului mire și își auzi copila bocind și blestemîndu-și soarta, mama intră în grea cumpănă.

Doamna Chiajna.
Schiţă
de Constantin Petrache,
după fresca
de la mînăstirea
Snagov

Încălcarea cuvîntului însemna duşmănia Şaitanogiului — şi deci a sultanului — însemna mazilirea lui Petru, exilul, mizeria, închisoarea, ori chiar moartea... Între doamna Chiajna, stăpîna de fapt a ţării, şi între mama Marinei, lupta o cîştigă o a treia: diplomata — dacă poate fi socotită astfel fiinţa care urzeşte o înşelătorie, ce-nmănunchiază, deopotrivă: viclenia, dibăcia şi... naivitatea!...

Nunta se desfăşoară la Curtea Veche, cu toată rînduiala fastului oriental, apoi, fericiţii miri pornesc peste Dunăre, cu bogată zestre şi daruri, în lung convoi de chervane.

Cum drumurile acestea erau totdeauna nesigure, o mînă de oşteni însoţea alaiul. Trecînd în ţinuturile bulgăreşti, nuntaşii

poposiră noaptea la lumina focurilor, în chiote și joc, ca să mai alunge din necazurile drumului, ori să risipească un pic negurile ce coborîseră greu în sufletul miresei.

Numai că, pe pămînt străin și în asemenea vremi, oricînd te puteai aștepta la cine știe ce ticăloase întîmplări. O puternică ceată de tîlhari lovește tabăra, împrăștie paznicii, pradă toată zestrea și răpește mireasa.

Pe unde o fi rătăcit o vreme fiica Chiajnei nu se știe; dar, după cîteva săptămîni, ea cădea în brațele mamei sale, în timp ce carele cu zestre intrau noaptea, pe furiș, unul cîte unul, în ogrăzile domnești.

Dar viclenia Chiajnei, pusă la cale pentru fericirea fetei, era prea străvezie. Șaitanoglu nu putea ierta, și pîndea momentul să lovească. Cînd Ioasaf Paleologu, patriarhul Constantinopolului, omul care pețise pe Marina cu Ion Cantacuzino, văzînd-o în suferință, după răpirea de pomină, o peți și o mărită cu un nepot al său, se dezlănțui furtuna.

Patriarhul fu alungat din scaun și exilat, iar în scurt timp, Petru, fiul Chiajnei, primi firmanul de mazilire.

Urmașii lui Mircea Ciobanul iau drumul amar al exilului, despuiați de toată bogăția strînsă și păstrată cu atîtea jertfe. Fostul domn sfîrșește în suferință; frații săi sînt aruncați în temniță, iar, apriga Chiajna, fiica lui Petru Rareș, pribegește cu fetele sale, aproape muritoare de foame, pe ulițele prăfuite ale Alepului.

Cum în lumea Răsăritului, unde s-au făurit *O mie și una de nopți*, se făureau aievea minuni și în plină zi, Murad, fiul sultanului, se îndrăgostește de Dobra, fata Chiajnei, pe care o văzuse rătăcind prin bazar.

Urcat pe tronul tatălui său, iat-o pe Dobra cadînă imperială, și pe Chiajna soacră a temutului stăpîn al împărăției otomane.

A închis ochii departe de țară, rămînînd în istoria munteană, cel mai strașnic chip de femeie din cîte au trudit în umbra tronului de la Curtea Veche a Bucureștilor.

Pînă s-au ridicat seimenii

Luînd Chiajna și copiii săi drumul pribegiei, veni în scaunul muntean un domn crescut printre grecii Stambulului. Deși nepot al lui Mihnea vodă cel Rău, Alexandru, aproape că-și uitase

limba, socotindu-l toți a fi grec. Acest voievod, rămas în istorie cu porecla de Oaie Seacă, pentru birul pus pe oile nefătătoare, este ctitorul bătrînei mînăstiri bucureștene, cunoscută sub numele de Radu Vodă.

N-apucase bine Oaie Seacă să guste din bucuriile domniei, cînd află că turcii trec Dunărea, avînd în mijlocul ienicerimii pe iubitul său frate Petru Șchiopul, hărăzit ca domn moldovenilor, în locul lui Ion vodă. Cum revederea între frați se cerea cinstită, se încinse un ospăț, la care și turcii săvîrșiră păcatul de a gusta cu temei din vinurile valahilor. Dar Ion vodă, cumplitul copil din flori al lui Ștefăniță, atacă tabăra ienicerilor și muntenilor în toiul nopții și după ce dă pradă morții o mare parte din ei, îi risipește, trecîndu-i Dunărea. Cuprinzînd Bucureștii, el pune în scaunul țării pe Vintilă, unul dintre nefericiții domni ce avea să plătească cu viața o domnie de... patru zile; fiindcă, întors cu mare ajutor turcesc, Oaie Seacă îl prinde și, ucigîndu-l, îi țintuiește capul în poarta de sus a Curții Vechi. Și tot în aceste porți grele avea să fie pironit, nu după multă vreme, și capul eroicului Ion vodă al Moldovei, care, trădat de boieri în bătălia de la Cahul, fusese spintecat de cămile, după o ciudată și barbară osîndă turcească.

Interesante vești despre Curtea Veche avem în domnia următoare, în timpul tînărului Mihnea, lăsate de drumețul străin Jaques Bongars, care ne povestește că fiind poftit la divan de voievod, fu întrebat dacă are de gînd să intre în slujba sa și dacă n-a adus... ceva daruri.

Altfel, a fost primit cu omenie învățatul călător, care avea să editeze apoi cronicile cruciadelor, dîndu-i-se, din poruncă domnească, pîine, vin și găini, adică tainul obișnuit oricărui oaspete cu vază, deși nici nu umbla după slujbă, nici n-adusese peșcheș, ci se înfățișase măriei sale cu mîinile goale, ca orice calic. Dar abia ajuns în casa unde i se dăduse adăpost, s-a pomenit străinul cu marele postelnic al curții, venit să-i facă percheziție, sau, cum singur mărturisește, „să ne caute trupește", după care trimisul lui vodă „a luat toate hîrtiile noastre ca să vadă ce este în ele..."

Strașnică ospitalitate!...

Se pare ciudată această purtare, însă atît de mare era teama domnilor de toți cîți le călcau meleagurile, ca nu cumva să poarte în drumul spre Stambul vreun răvaș de-al dușmanilor, că de multe ori săvîrșeau asemenea nesăbuite fapte, chiar împotriva trimișilor împărătești, costîndu-i uneori capul — așa cum l-a costat pe Iancu Sasul, domnul Moldovei, pentru faptul de a fi ridicat și cercetat

niște scrisori ale unui sol polon, ce pornise de la curtea lui Ștefan Báthory către sultan.

Era tînăr și fără minte Mihnea voievod, de aceea treburile țării le purta maică-sa, înțeleapta Ecaterina, care tînjea mereu după malurile Bosforului, de unde o luase soțul său, Alexandru vodă — Oaie Seacă.

Rătăcea prin sălile palatului, cu povara necazurilor domniei, cu gîndul la fericirea domnescului său cocon, dar mai ales cu teama față de uneltirile învățatului Petru Cercel, ce umbla a-i surpa tronul, pînă ce într-o zi un capugiu al sultanului o ridică cu voievod cu tot, surghiunindu-i în Rodos.

În vechiul palat, își rostui strălucită curte Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, omul care învățase la cea mai mare universitate a Italiei, unde dobîndise bogate cunoștințe de istorie, filozofie, latină și teologie.

Numai că Ecaterina Doamna, mama lui Mihnea voievod, avea o școală, pe care viața de atunci o prețuia mai mult decît toate universitățile Apusului — școala intrigii grecești, în care cuvîntul cel mai înțelept îl rosteau totdeauna bancherii Stambulului...

Nu trecu mult și mazilitul Mihnea intră din nou în București, prin pădurea de pe dealul Văcăreștilor, în timp ce învățatul Petru Cercel era aruncat în apele Bosforului, legat și cusut într-un sac.

Domnii ce urmară lui Mihnea îndrăgind mai mult Tîrgoviștea, ruina începu a-și pune pecetea pe zidurile Curții Vechi.

O dată cu înscăunarea lui Mihai Viteazul Bucureștii aveau să trăiască o epocă viforoasă de înălțare și prăbușiri, o halucinantă cascadă de evenimente, în care, soarta lui era prinsă în vîrtejul unor nebănuite schimbări.

Turcii, aflați cu oștile în Transilvania, cereau mereu provizii. Șiruri de care grele, cu multă *zaharea*, abia urnindu-se din clisa unor drumuri ce semănau mai mult a rîuri de nămol, se îndreptau spre trecătorile munților ca să hrănească ordiile sultanului. Și dacă vreun convoi întîrzia, cădeau sub iatagane capetele cărăușilor valahi.

Creditorii neplătiți ai foștilor domnitori, împreună cu cei ai lui Mihai, cămătari care niciodată nu se socoteau îndestulați cu tot jaful ce cășunau țării, luau zilnic cu asalt pustia vistierie a curții și ocrotiți de beșlii, treceau pe sub ferestrele voievodului, aruncîndu-i ocări și huiduindu-l ca pe un netrebnic.

Toată această umilință făcea să sîngereze inima mîndră a mîndrului voievod, care răbda și dorea amarnic să-și încropească

o armată vrednică și să închege prietenie cu toți cîți se știau a fi dușmani turcilor, prin soli ca frații Radu și Stroe Buzescu.

Paharul se umplu însă prea repede și, într-o zi de 13 ale lunii noiembrie 1594, Mihai cheamă la vistierie pe hrăpăreții cămătari să le plătească. Și le plăti tot jaful și ocara, înecîndu-i în sînge. Din toate părțile s-a ridicat atunci norodul și a ucis turcimea ce se găsea în București și-n restul țării.

Așa s-a scris, aici în București, cea dintîi filă din glorioasa și tragica epopee a lui Mihai Viteazul.

La cîteva zile de la această întîmplare, un emir cu 2 000 de ieniceri veni din Transilvania în București, cu ordin ca să-l prindă pe Mihai, ori să-l ucidă. Se așezase turcul în casa întărită a vistiernicului Dan, pe malurile înguste ale Bucureștioarei; dar n-apucă să guste nici cel puțin tihna unei nopți, fiindcă la primul cîntat al cocoșilor, tunurile românești aprinseră așezările boierului ce găzduia trimisul porții. Cînd casa fu luată cu asalt, ploua, de prin chenarele de sus ale ferestrelor, cu galbeni, bijuterii și nestemate prădate din Transilvania — încerca turcul să-și scape pielea, cumpărînd pe ostașii lui Mihai. Dar n-a mai apucat nici unul să mai vadă răsăritul soarelui.

După victoria de la Călugăreni, Mihai pornește spre Tîrgoviște, așteptînd ajutorul nevolnicului Sigismund Báthory, care, tocmai atunci se găsise să nuntească. Dar mîna de secui din artileria lui Mihai prădă în grabă orașul, spunînd că e mai bine s-o facă ei, fiindcă aceeași soartă îl paște din partea turcilor. Și Sinan Pașa adeveri fără de milă spusa secuilor. Cînd, la reîntoarcerea lui Mihai dinspre munți, bătrînul pașă fu silit să-și părăsească „palanga" de la Radu Vodă și „să dea dosul a fugi", a pustiit orașul, lăsînd în urmă doar un morman de ruine fumegînde.

Bucureștenii au prins iar să-și adune gospodăriile risipite; însă, în scurt timp, au năpădit oștile lui Simion Movilă, ca să se poarte aproape ca și turcii, încît rostește speriat cronicarul: „O! săracă țară! ce au pățit atunci cu leșii și cu moldovenii!"

Curtea Veche a urmat soarta orașului, astfel că Radu Mihnea se văzu nevoit s-o repare, însă un călător străin o găsește totuși „de nimica toate".

După mazilirea lui Mihnea, nimeni nu mai poartă de grijă vechiului cuib domnesc. Doar sub domnia lui Leon vodă, fiul lui Tomșa al Moldovei, se încearcă o *meremetisire*, atît cît să permită domnului să aibă un adăpost. O știm din însemnările unui sol suedez, anume Paul de Strassburgh care, primit la curte, ne-o arată a fi dărăpănată și cu zidurile atît de slăbite, încît erau gata

să se prăbușească atunci cînd vodă a pus să se tragă cîteva salve de tun în cinstea oaspetelui său. Ne mai spune același sol, că în timpul mesei, muzica turcească sta gata să-i spargă timpanele, mîngîindu-se doar cînd se pornea să cînte o mînă de lăutari români, niște melodii dulci, fermecătoare. Ospățul domnesc e plin de ciudățenii. Sumedenie de mîncări se aduc unele peste altele, iar vasele rămîn stivă pe mese, ca să aibă oaspeții, necontenit, sub ochi, semnele belșugului... Vinul?... Se sperie suedezul de vitejia boierilor în răsturnatul cupelor, unde nici vodă nu se arată a fi mai prejos... Sînt minunate vinurile valahe, pe care străinul le numește „generoase"; iar cînd vodă ridica paharul să-nchine în cinstea vreunei luminate fețe, trosneau tunurile de se zguduiau zidurile curții... Așa știa norodul bucureștean că vodă se îndeletnicește cu asemenea vrednică treabă.

Cum valahii se arătau strașnici în obiceiuri, străinul mai înseamnă unul, căruia se pare că i se supuse cu multă plăcere. „Țeremonia" cerea a se bea un pahar în cinstea celui ce trimisese solul; altul în cinstea sultanului, altul în cea a domnului, încă unul în cinstea trimisului, și apoi, pentru fiecare din marii dregători aflați de față.

Urmînd acestui tipic, nici unul din meseni nu rămînea neînchinat pînă la urmă, așa că nu era nimănui de mirare să vadă de la o vreme pe boieri umblînd pe sub masă în cap cu vodă. Ce va fi făcut solul n-a mai socotit vrednic să însemne, însă, după însuflețirea pe care o arată față de vinurile noastre, credem că va fi umblat laolaltă cu ceilalți.

Nu-i place însă lui Strassburgh discriminarea făcută de domn, care se vădea una cu boierii numai la răsturnatul ulcelelor și la umblatul pe sub mese, fiindcă pe masă, vodă mînca din blide de argint (cinste făcută de altfel și străinului), marii dregători din vase de lut, în timp ce boierii dinspre coadă, mai scurți în barbă și cu stări mai mărunte, se mulțumeau cu talere de lemn.

Și iarăși nu-i place nevrednicul obicei al boierilor de a bea în cinstea lui vodă căzînd în genunchi, de parcă ar fi cerut îndurare pentru păcatul vinului.

Străinul e purtat apoi de vodă și călăreții săi cu mare alai, în cîntecul lăutarilor și trîmbițașilor ascunși în crîng, vreme în care Leon îi mărturisește că țara-i tare frumoasă și bogată, numai supușii sînt răi și gata mereu pentru răzmiriță; iar spre adeverire, îi arată o movilă străjuită de brațele unei cruci, în marginea orașului, lîngă drumul Giurgiului, unde zac trupurile dușmanilor uciși în ultima luptă.

Se întîmplau toate acestea în 1632, ca nu după multă vreme, fiul Tomșei să fie alungat de aga Matei din Brîncoveni, înscăunîndu-se domn, sub binevoitoarea privire a lui Abaza Pașa din Silistra.

A fost Matei Basarab unul dintre gospodarii oropsitei curți a strămoșilor săi deși o mare parte a domniei și-a petrecut-o la Tîrgoviște.

Timp de 22 de ani s-a străduit să-și țină țara departe de năvala turcilor și de vîltoarea războiului. Dar, pe zi ce trecea, turcii deveneau tot mai lacomi; și vodă, ca să-și păstreze scaunul, plătea.

Haraciul se urca; oastea îl ținea o sumă de bani; zidirile cele noi și viața curții, de asemenea.

Birurile copleșesc țara. Încep a se sparge obștiile de moșneni, iar țăranii a-și înstrăina petecele de pămînt ca să aibă cu ce plăti; apoi, de voie, de nevoie, se rumânesc, vînzîndu-se domnului, boierilor și egumenilor.

Norodul fierbea, și vodă știa; și mai știa că-l viclenesc vecinii, ca și boierii ce-i pîndeau scaunul; de aceea, fu silit să-și sporească oștirea, înființînd corpul seimenilor — lefegii adunați din sudul Dunării, și mai ales dintre sîrbi.

Mocnind satele și tîrgurile în sărăcie și jaf, Matei n-a mai putut plăti lefurile seimenilor, care, împiedicîndu-l să intre în curtea sa din Tîrgoviște, au dat buzna în iatacul domnesc și prin toate cămările palatului, luîndu-și singuri plata.

Gîrbovit de ani, ros de boală și de inimă rea, Matei moare. Dobîndind tronul, Constantin Șerban cel Cîrn se unge domn la căpătîiul răposatului voievod, în lumina acelorași facle.

Prin vremi fără astîmpăr

Dar de pe urma bătrînului Matei îi rămăsese lui Constantin Șerban o moștenire grea, la care se mai adăugă și milionul plătit de Cîrn turcilor pentru a-l recunoaște domn.

Boierii îl tot îndemnau să șerbească din nou țăranii aflați în rîndurile dorobanților și să risipească alcătuirea tot mai puternică și mai periculoasă a seimenilor.

Cum și Cîrnul începuse a se teme de acești lefegii, care îl sprijiniseră să ia scaunul, cheamă la sine pe capii dorobanților —

Ospăț la Curtea Veche. Gravură din Triod, anul 1700

căpitani, iuzbași, vătași, stegari și ceauși — spunîndu-le că seimenii sărăcesc țara și că bine ar fi să-i trimită acasă, iar lefurile lor să le ia dorobanții.

Așa gîndea vodă că îi va cîștiga și va putea sparge oștirea seimenilor. Numai că ei, care își părăsiseră vetrele din cauza unei sărăcii crunte, se trăseseră către cei de seama lor, către „neamul dorobănțesc", de care îi apropiase nu numai slujba, gîndul și mizeria, ci și înrudirile ce se închegaseră între timp.

Aflînd dorobanții planurile lui vodă, „împreunîndu-se cu cuscrii, ginerii și cumetrii lor seimeni, au întors sfatul într-alt chip și numaidecît, a doua zi, s-au sculat cu toții... asupra boierilor, să-i ucidă, vinuindu-i... că sînt hicleni... și că îndiamnă pe domn să scoată seimenii din țară".

Era în dimineața de 17 februarie 1655.

Așa s-a stîrnit cumplita răscoală a seimenilor și dorobanților, care cuprinse și o parte a poporului obidit.

Ostașii au invadat Curtea domnească, prădînd-o, iar vodă, „prostit și înfricoșat, căta cu ochii ca un dobitoc și la unii și la alții, că nimic nu mai rămăsese din puterea lui".

Au pornit apoi răfuiala cu boierii, egumenii și negustorii cei mari.

Sub măgura pe care avea să se ridice mitropolia țării de către același cîrn voievod, era casa marelui vornic Preda Brîncoveanu. Ostașii și sărăcimea au înconjurat largul cuprins al ogrăzilor sale, cerînd mai întîi condicile în care se țineau socotelile moșiilor. Să-și scape viața, a dat bătrînul vornic ce i s-a cerut, precum și aurul ce s-a găsit în casă. Fiul acestuia, postelnicul Papa Brîncoveanu, încercînd să sară împrejmuirea de zid ca să se piardă în viile ce acopereau dealul, a fost prins și ucis.

Atîta îndîrjire se aprinsese împotriva postelnicului, încît, știindu-se că are un băiețaș, l-au cerut ca să-l taie, spre a seca astfel sămînța neamului Brîncovenesc. Atunci, o slugă a îmbrăcat grabnic, în straie scumpe, un copilaș de țigan, dintre robii fără nume ai boierului, dîndu-l pe mîna mulțimii înfuriate. Așa a scăpat de la moarte cel ce avea să se numească Constantin Brîncoveanu voievod, și care, în amintirea acelor îndîrjite vremi, avea să pună, pe locul unde fusese ucis tatăl său, un semn trainic de piatră. E crucea ce dăinuie pînă în zilele noastre, ridicată cîndva lîngă zidul curților brîncovenești, acolo unde își începe urcușul drumul Patriarhiei. Pisania ei înseamnă, cu literă chirilică, acea întîmplare de groază din leat 7163.

Au pornit apoi răsculații spre curtea logofătului Stroe Leurdeanu din mahalaua Tabacilor, care, prinzînd de veste, a fugit în ultima clipă, scăpînd „numai cu trupul", cum scrie logofeteasa Ilina. Au fost prădate casele tuturor celor cunoscuți „că se biruesc cu bucate". N-au scăpat nici egumenii greci, neomenoșii administratori ai averilor mînăstirești, în căutarea cărora răsculații au dat iama prin odoarele bisericești, iar din odăjdiile adunate de prin altare „dorobanții și seimenii și-au fost îmbrăcat muierile".

Nu se știe cîte capete au căzut atunci în București și în restul țării, fiindcă răscoala din cetatea de scaun a ridicat satele, care s-au revărsat răzbunătoare peste conace, mînăstiri și curți boierești.

Din vremea lui Constantin Șerban ne-au rămas vești despre Curtea Veche prin însemnările arhidiaconului Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei, care a prohodit, împreună cu alți mari prelați ai Răsăritului, pe răposatul Matei voievod. El o găsește mai mare, mai frumoasă și mai veselă decît cea de la Tîrgoviște, adăpostită între ziduri de piatră cu toate acareturile sale, în afară de „pușcărie".

Poate că istețul diacon sirian care, sătul de posturi necanonice și de ocările turcilor, a stat cu patriarhul său aproape patru ani pe meleagurile noastre, va fi trăit emoția cronicarului, ce-a însemnat pentru posteritate dezlănțuirea cîrnului voievod la aflarea mazilirii sale. Chemînd pe marele spătar, vodă i-a dat nesăbuitul ordin să pună foc orașului, „să ardă Curtea domnească, casele boierești, bisericile și mînăstirile, pentru ca turcii și noul domn să nu aibă unde să stea și nici loc să nu se găsească a unge pe noul domn".

Noroc că, spătarul al cărui nume nu-l știm, n-a dat curs poruncii domnești.

Arhidiaconul e martor apoi la înscăunarea lui Mihnea al III-lea, în aceeași curte unde noul voievod avea să urzească ambițioase planuri de răsturnare a sultanului, împreună cu voievodul Transilvaniei și cu cel al Moldovei.

Cînd a primit ordinul padișahului să urmeze oștile turcești împotriva aliatului său ardelean, voievodul a strîns boierii, mărturisindu-le gîndul de a ucide pe Köprülü Pașa la sosirea lui în București, ca, profitînd de zăpăceala ce s-ar petrece, să-i poată distruge întreaga ordie. Temători de soarta și averile lor, moleșiții boieri răspunseră printr-o împotrivire, ceea ce îl mînie crunt pe domn.

Iar cînd i se cere haraciul, Mihnea scrie sultanului că țara e atît de sărăcită încît, nu numai că nu poate plăti nimic ci, față de nevoile ei, s-ar cădea să-i trimită turcii ceva bani. Auzind asemenea năzbîtie, boierii au refuzat să-și pună semnătura pe arzul domnesc, mîniindu-l iarăși pe temerarul voievod. Peste cîteva zile, Mihnea își cheamă divaniții sub motiv că dorește să se împace cu ei și să conducă țara după înțeleptul lor sfat. Sub ferestrele palatului domnesc aștepta tabulhaneaua să cînte la ospățul dat de vodă în cinstea marilor săi sfetnici. Apoi, Mihnea închise toate ușile curții, și trecînd într-o încăpere mai dosnică, chemă la sine pe boieri, unul cîte unul, pentru a se sfătui între patru ochi. Dar,

cum spune cronica, care cum trecea pragul i se punea lațul de gît, fiind ucis și aruncat pe fereastră, în timp ce „tabulhaneaua zicea tare, pînă i-au isprăvit pe toți".

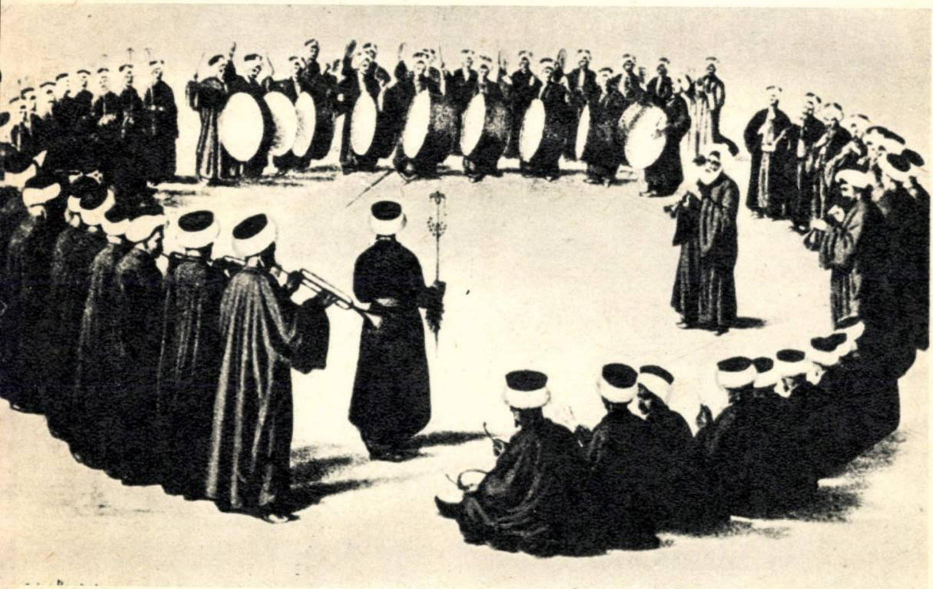
Cu oastea lui măruntă de țărani și seimeni a trecut Dunărea, a prădat orașe, a distrus cîteva *bulucuri* otomane, apoi copleșit de numărul turcilor și de tătarii ce năvăliseră în țară, după ce bate oștile sultanului la... Călugăreni, ca și Mihai odinioară, el se retrage peste munți, ca să rămînă însemnat de cronicarii boierești, ca unul dintre cei mai răi voievozi din cîți au viețuit la Curtea Veche.

În locul său avea să fie uns Gheorghe Ghica, proaspătul voievod al Moldovei.

Cu ani în urmă, Ghica, un băietan sărac dintr-un sat albanez, își luase lumea-n cap de foamete și lipsuri, plecînd spre Stambul. Tovarăș de drum avea alt băietan din același sat, un pui de turc, plecat tot pentru a-și încerca norocul.

Se zice că, într-un popas, Ghica i-ar fi spus turcului: „Tu ești mahomedan, poți ajunge ceva. Eu însă sînt ghiaur și tot sărac

Tabulhana

o să mor!" La care turcul i-a răspuns: „Lasă, bre Gheorghe, că de voi ajunge mare, te voi face și pe tine om!"

Drumurile lor s-au despărțit; Ghica a intrat în slujba unor negustori cu treburi prin țările noastre, așezîndu-se în Moldova, unde s-apucă să facă negoț; turcul și-a urmat soarta, intrînd în armată.

Tînărul albanez ajungînd om cu stare, și poate împrumutînd ceva bani lui Vasile Lupu, e căftănit de acesta, însurat cu o boieroaică și făcut vornic. Cum era nevoie la Stambul de un om de încredere, adică de acel trimis ce se numea „capuchehaie", nu se găsi unul mai cinstit și mai chibzuit ca proaspătul boier.

În vremea aceea, trebile împărăției le purta vestitul vizir Köprülü, sultanul fiind în vîrsta copilăriei. Venind Ghica la Înaltul Devlet cu alți dregători, mare îi fu spaima cînd, după înfățișarea la marele vizir, un capugiu îl opri să iasă, spunîndu-i că are poruncă să-l aducă pe dată la Köprülü.

„Cine ești tu, ghiaurule?" îl întrebă marele vizir.

„Sînt Gheorghe Ghica, capuchehaia țării Moldovei și a luminatului domn Gheorghe Ștefan" (care dobîndise între timp tronul).

„Mă cunoști?..."

„Da, înălțimea ta!... Ești marele vizir al prea fericitului nostru sultan."

„Nu!... Sînt prietenul tău, care ți-am promis, cînd am plecat din sat, că dacă voi ajunge mare, te voi face om. Uite, te fac domn în Moldova!..."

Dar Ghica, om cinstit și întreg la suflet, nu voi să surpe tronul celui ce-și pusese credință în el.

Numai cînd Gheorghe Ștefan se haini, călcîndu-și jurămîntul către sultan, ajunse Ghica domn în Moldova, ca la un an după aceasta să fie uns și domn al Munteniei, atunci cînd Mihnea al III-lea fugi în Ardeal.

Lupta necontenită a boierilor pentru scaunul țării și necredința domnilor ce se uneau împotriva sultanului stîrnea mereu tulburări. Marele vizir se hotărî să isprăvească cu toate acestea și să facă pașalîc din Muntenia și Moldova, mai ales că avea gata pentru asemenea mărire pe trufașul său ginere, Mustafa Pașa. Ba, plecînd urechea la unele pîre împotriva lui Ghica, acesta fu adus la Stambul, pus în fiare și aruncat în temniță, uitînd marele vizir și promisiunea și prietenia față de băietanul cu care împărțise, cu mulți ani în urmă, necazurile și sărăcia.

Îngroziți de perspectiva transformării țării în pașalîc, boierii trimiseră la turci pe cel mai înțelept și mai cu vază om

pe care muntenii îl aveau atunci, pe postelnicul Constantin Cantacuzino.

Ajuns la Constantinopol, solul boierilor izbuti să convingă pe marele vizir că pașalîcul proiectat, nu numai că ar întărîta împărățiile vecine, dar că turcii ar mai pierde atunci haraciul, plocoanele, peșcheșurile și în plus, sultanul ar fi nevoit să poarte și cheltuielile țării.

Poate că această sănătoasă judecată o mai fi avut și sprijinul unor pungi, fiindcă Köprülü își întoarse gîndul, lăsîndu-și ginerele să petreacă fără griji ca pașă al Silistrei, de unde să țină sub ochiul său treaz ocîrmuirea ghiaurilor din Iași și București.

Gheorghe Ghica fu pus în libertate, dar nu voi să mai audă de vechea mărire. În schimb, fiul său Gligorașcu, care prinsese gustul domniei, începu bătălia pentru scaunul muntean, cu obișnuitele mijloace în asemenea prilej, punîndu-și mai ales nădejdea în acel bătrîn și înțelept postelnic Constantin Cantacuzino, căruia îi scria din Țarigrad, încheindu-și răvașul prin care îi cerea ajutor, cu pitoreasca rugă: „Strașnic să-ți pui poalele-n brîu și să te nevoiești pentru mine!"

Se înfățișă postelnicul la marele vizir și obținu tronul pentru Gligorașcu, fiul mazilitului Gheorghe Ghica.

Drept plată pentru slujba făcută, ceru Cantacuzino să-l elibereze vodă de orice treabă obștească, lăsîndu-l să-și ducă bătrînețea în sihăstria lui din Filipeștii Prahovei. La asemenea răsplată se învoi repede Gligorașcu, scriindu-i în 1660, că nu-l va tulbura cu nici o dregătorie și nici nu va crede „cuvintele cuivași de ar pîrî ce-ar pîrî"... iar de se va lepăda de promisiune „Dumnezeu și pe mine să mă lepede și să mă calce într-această lume și în lumea ce va să fie".

Gligorașcu își ținu cuvîntul, pînă ce primi știrea de la vistiernicul Stroe Leurdeanul, că bătrînul postelnic îi uneltește mazilirea pentru ca să-l înscăuneze pe fiul său Șerban, în timp ce vodă se găsea în Transilvania, alături de oștile turcești. Iute la mînie, Gligorașcu pune în fiare pe cei trei fii ai lui Cantacuzino, aflați împreună cu el, iar lui Șerban îi crestează nasul, să-i taie pofta de domnie. Întors în țară, ridică pe nevinovatul postelnic de la conacul lui și pune slugile ca să-l sugrume, în trapezarea mînăstirii Snagovului.

Mazilit, Gligorașcu fuge din țară, să ceară sprijinul puterilor apusene, iar la Curtea Veche se așază Radu Leon, fost negustor de pește și stridii pe malurile Bosforului, astfel că boierii nu pierdură prilejul să-l boteze „vodă Stridie".

Curtea și orașul aveau să cunoască în acea vreme o petrecere de pomină, cînd Stridie își logodi fiul cu fata lui Duca vodă al Moldovei, fiindcă, în afară de „ospețe, veselie și jocuri", adusese voievodul „pehlivani din cei ce joacă pe funii", printre care și un „hindiu harap (indian)... care punea pe rînd opt bivoli... și sărind peste ei, se da în văzduh peste cap și cădea în picioare de ceea parte". Și, completează cronica, arătînd că indianul își lega chica de coada unui cal domnesc „pe care îl bătea comișelul cît putea și nu putea să-l miște din loc".

Poporul se dovedi însă nerecunoscător față de Radu Stridie, uitînd lesne scamatoriile harapului, fiindcă nu mai voi să-i plătească cheltuielile făcute, nici cele ce urmau a se mai face pentru nuntă.

Vodă, văzînd în această îndrăzneală a supușilor o ațîțare a boierilor, îi chemă la curte pe cei mai de seamă dintre ei, în ziua de 3 decembrie 1668, și, închizînd porțile grele de stejar ferecat cu fiare, porunci oștenilor să-i taie. Boierimea însă nu venise cu mîinile goale, ci cu spadele ascunse sub caftane și cu mulți slujitori, lăsați afară sub zidurile domnești. Cînd se porni zarva, oamenii boierești, împreună cu poporul adunat în grabă de chemarea clopotelor, sparg porțile și dau năvală în curtea palatului.

Sosise ceasul socotelilor pentru jaful făcut de vistiernic și de zapciii din Stambul, aduși de vodă cu duiumul.

Mulțimea amenință cu dărîmarea palatului și uciderea lui Stridie, dacă nu i se dă pe mînă Balasache și Necula Sofialîul, doi dintre dregătorii ce se aflau în fruntea jafului și a răutăților.

Jurînd vodă pe evanghelie, că „boierii" ceruți nu se află sub acoperișul său, și că va alunga din țară tîlharii aduși din Stambul pentru strîngerea dărilor și pentru căpătuială, lesne încrezătorul popor se împrăștie. Dar Radu Stridie minți și evanghelia și gloata. Mărindu-și numărul de ostași el își duce asuprirea și jaful mai departe, pînă ce într-o zi, în urma pîrelor la poartă, fu mazilit.

Așa pășește pragul curții bătrînul Antonie vodă din Popești, boier de țară. Sub domnia lui curtea își pierde strălucirea; slugile sînt puține și prost îmbrăcate, iar viața le e săracă, cum e și a voievodului însuși, pe care răbojul cronicarilor îl păstrează sub semnul zgîrceniei: „Mînca în zi de dulce carne de vită, fiartă în apă sărată, iar în zi de post, fasole și mazăre cu apă și sare; vin avea cît căra fiul său din tîrg, pe bani..."

Antonie vodă, venind în scaun cu sprijinul Cantacuzinilor, ascultă plîngerea celor trei fii ai ucisului postelnic, de a chema la judecată pe ucigașii tatălui lor.

A tăgăduit Stroe Leurdeanu atît cît a putut, dar mazilul Gligorașcu vodă, în timp ce se găsea la strîmtoare pe meleagurile Italiei, săvîrșise o nouă ticăloșie: vînduse unuia din băieții postelnicului scrisorile de pîră ale Leurdeanului.

Uluit pînă și el, cap de tîlhari, de mîrșăvia fostului domn, își recunoscu vina, fiind osîndit la moarte de către divan. Așteptînd împlinirea sentinței, Stroe află însă că pe lume mai erau și oameni din altă plămadă; Ilinca, bătrîna văduvă a postelnicului, se înfățișă la curte, cerînd lui Antonie vodă să cruțe viața Leurdeanului, nevoind a-și încărca sufletul cu suferința altora.

Scos din temniță, Stroe e urcat într-un car cu boi, de marginile căruia spînzurau răvașele de pîră, apoi „numai în anteriu și nădragi l-au plimbat pe podurile Bucureștiului, de a fost de ocara lumii... Și l-au dus la mînăstirea Snagovului, dar nu l-au omorît, ci, fără voie, l-au călugărit".

Trei dintre jefuitorii aduși de Stridie sînt uciși, iar alții fură dați pe mîna darabanilor, mărturisind cronicarul, că i-a văzut cu ochii lui, „cînd îi scotea din cămară și-i ducea în palme, care de dese și de multe ce erau, nu mai aveau număr".

Cantacuzinii răzbunară cu sete uciderea părintelui lor, lovind în oamenii Ghiculeștilor, pînă ce Antonie vodă fu mazilit în 1672.

Din Stambul răzbate atunci amara veste pentru țară, dar mai ales pentru Cantacuzini: vine iarăși domn Gligorașcu Ghica!..

„Voi face pod de pungi de la seraiul românesc pînă la cel al vizirului și totuși îmi va fi pe voie", s-a semețit atunci Șerban Cantacuzino, cel crestat la nas. Numai că Gligorașcu Ghica i-o luase înainte cu puntea de aur și trecu pragul curții, cu firmanul, tuiurile și soitarii săi.

În dreapta Gligorașcului, călărea mîndru fostul ieromonah Silivestru (Stroe Leurdeanul) care, după ce își aruncase comănacul în apele Snagovului, fugise la Constantinopol să sprijine uneltirile lui Gligorașcu, stăpînul său și vînzătorul răvașelor de pîră.

Abia acum, în a doua domnie, începe Gligorașcu adevărata prigoană împotriva vrăjmașilor săi.

După ce fu uns, chemă a doua zi pe Mihai și Matei Cantacuzino, cerîndu-le pungile cu care Șerban, fratele lor, a voit a face pod între seraiuri. Și prinzîndu-i, împreună cu toți oamenii

lor de neam boieresc, îi zăvorî în *Turnul la Nemți*, aflat cam pe locul unde astăzi bucureștenii își sorb liniștiți halbele cu bere, sub acoperișul restaurantului „Dîmbovița", din strada Șelarilor, colț cu 30 Decembrie.

„Și bătăi ce au luat boierii — zice cronicarul moldovean Mustea — lăsăm să spună muntenii", care se și grăbesc să mărturisească, cum au văzut pe cei doi feciori ai postelnicului, tîrîți cu frînghiile prin fața Curții domnești, fiindcă nu mai puteau merge de atîtea toiege primite la tălpi.

Altfel era cucernic Gligorașcu vodă, fiindcă puse să se mai ridice o biserică înlăuntrul curții, una nefiindu-i de ajuns pentru cîte păcate săvîrșise și pentru cîte le mai purta în gînd... Zidi biserica și drese zidurile curții cu mîini boierești, de ambe sexe, așa cum se vede din pîra boierilor către Poartă, care se plîng că, hainul domn „le-a fost puind giupînesele de au fost cărînd var și piatră împreună cu țiganii cei de dîrvală la curțile domnești..."

După mazilirea lui Gligorașcu, curtea adăpostește pe Duca vodă, care uimi pe bucureșteni prin strălucirea ce dă palatului său, dar și prin cruzimea cu care strîngea banul.

După o domnie de cinci ani, în care și o ciumă groaznică se alăturase răutăților domnului, Șerban Cantacuzino îi ia locul. Vărsase în vistieria sultanului, în buzunarele marelui vizir, în ale pașalelor, agalelor, dragomanului Porții și ale altor dregători, aur cît fusese pe măsura lăcomiei turcești, astfel că visul pentru care i se crestase nasul se împlini.

Strașnică ființă era acest Șerban vodă! Pînă și pe turci îi speria cu statura lui uriașă, cu „acei ochi mari, care produceau înspăimîntare și acel ton groaznic al glasului", așa cum îl arată Del Chiaro.

Cum își avea palatul lîngă mînăstirea Sărindarului (pe locul aflat astăzi în Calea Victoriei, peste drum de biserica doamnei sale), Șerban nu se așeză la Curtea Veche; venea însă în fiecare săptămînă să țină divan în bătrînele case ale Basarabilor, tixite de atîtea vechi amintiri.

Sosise sorocul răzbunărilor pentru tot neamul Cantacuzinilor; și nici că s-ar fi găsit alt om mai de ispravă pentru împlinirea lor, decît neînduplecatul Șerban.

Setea lui, în plata suferințelor trecute, era așa de nepotolită împotriva Ghiculeștilor și Bălenilor, precum și împotriva altora ce i se arătaseră vrăjmași, încît se îngroziră divaniții. De cîte ori descălecau veliții boieri, lăsîndu-și caii în mîinile slujitorilor, la poarta de sus a Curții Vechi, se întrebau cu teamă

ce crunte loviri va mai hotărî vodă, silindu-i să-și pună numele sub semnătura domnească, așternută cu slovă mare și apăsată.

Ne spune cronicarul că „au spart și-au dezrădăcinat nenumărate case", iar pe lîngă pușcăria Curții domnești împlîntase stîlpi „de care lega și bătea boierii, căpitanii și slujitorii... pentru vine și pentru biruri".

Lacom din fire, dar obligat și de turcii care, „îl împresuraseră cu dări de biruri și de zaharele", Șerban intră în conflict pînă și cu frații săi. De aceea, moartea neașteptată a vigurosului domn a făcut să planeze, poate pe nedrept, bănuiala că ei n-ar fi străini de otrava care pusese capăt zilelor lui Șerban vodă.

Cu toate păcatele lui, Șerban a fost unul din gospodarii orașului, fiind primul voievod care se îngrijește de revărsările Dîmboviței, punînd să se facă iazuri și stăvilare mai sus de morile negre înșirate pe gîrlă.

Altîn-Beg

„Cinstite, mare logofete Constantin, Divanul țării te vrea domn", rosti răspicat unul dintre bătrînii boieri.

Constantin Brîncoveanu a privit descumpănit întregul Sfat al boierilor, ridicat în picioare în semn de deosebită cinstire, și-a citit în ochii tuturor o hotărîre pornită din chibzuială și griji.

„Dumneavoastră știți că eu la casa mea sînt ca un domn.. și domnia aceasta eu n-o pohtesc... ca să-mi înmulțesc grijile, în vremi de acestea turburate, înconjurate de oști și vrăjmași!".

Dar boierii insistă: „Ne rugăm să nu lași țara să intre alți oameni, sau răi, sau nebuni, să o strice".

Era o clipă grea cît o epocă, în care hotărîrea Brîncoveanului își încerca cumpenele.

„Dacă pohtiți toți, mi-e voia și mie! răspunse un glas, în care „voia" să vădea tulbure.

Așa ne spune cronicarul că s-a ales domn „Io Constantin Basarab Brîncoveanu".

Cum în acele vremi, numai coconii din „os domnesc" erau vrednici de a sta în scaunul țării, mult a avut de suferit Brîncoveanu din cauza originii sale domnești ce i se punea la îndoială, întrucît era de viță basarabească numai după mamă. Se spune chiar că, pînă și stolnicul Constantin Cantacuzino, unchiul și

sfetnicul domnului, făcea haz de strădania nepotului său de a-și polei obîrșia, povestindu-i o anecdotă turcească ce l-ar fi mîniat rău pe Constantin vodă: Un catîr a fost întrebat odată cine a fost tatăl lui, la care el a răspuns că maică-sa a fost iapă!

Dar cîtă strălucire avea să izbucnească, peste timp, din inima deschisă spre lumini a acestui om ce nu se voise în scaunul țării!

Domnii, nesiguri de ziua de mîine, învălmășiseră în jurul îmbătrînitului palat tot felul de zidiri mărunte și fără gust. Orientul, dezordonat și hîd, se instalase nestingherit în curtea Basarabilor.

Brîncoveanu aprinde, fulgerător, aici, o viață clocotitoare. Meșteri venețieni — zidari, zugravi și cioplitori în piatră — ridică palat nou, cu *loggii* sprijinite în gingași pilaștri de piatră. Scări largi, din marmură sîngerie, urcau spre sălile boltite ale divanului, cancelariei, spătăriilor și iatacurilor domnești. Împrejur se răsfățau elegante grădini, cu întinse peluze și flori multicolore, aducînd în locul dezolantului caldarîm, distincția și bucuria vieții ce izbucnea din sufletul rafinatului voievod.

În drum spre Constantinopol, preotul englez Chishull găsește Curtea domnească, în 1702, „frumoasă, elegantă și măreață", față de „barbarele clădiri ale turcilor", iar La Motraye, e cucerit de luxul aflat aici, de strălucirea alaiurilor și de ținuta armatei, „care trecea în sunet de trîmbițe și tobe".

În cuhniile curții trebăluiau bucătari francezi, iar copiii de casă erau îmbrăcați aidoma pajilor de la curtea lui Ludovic al XIV-lea.

Sub ochiul treaz al stolnicului Constantin Cantacuzino, dieci învățați descifrau rapoartele agenților diplomatici brîncovenești din Viena, Moscova, Buda, Veneția, Iași, Constantinopol și Ierusalim, iar răvașele domnești, în principalele limbi ale Europei, zburau acolo unde socotea necesar o politică de rară și înțeleaptă suplețe. Era o frămîntare necunoscută pînă atunci de Curtea domnească, o luptă surdă, pentru a ține cumpăna între dușmani și prieteni — domolind pe unii, fără a pierde pe ceilalți — numai ca țara să iasă teafără, prin iureșul atîtor interese potrivnice ale acelor mari puteri, ce își încrucișau periculos privirile deasupra pămîntului românesc. Cînd „vremile și oamenii se iuțiseră foarte... iar stăpînii și puternicii cei mari cer mai mult și afară de obicei și socoteală... urmînd și alte necuviosințe" — cum scrie stolnicul Cantacuzino — îi trebuia domnu-

lui o desăvîrșită informare, o cîntărire lucidă a evenimentelor, care se succedau fulgerător, și-o bătrînească cumințenie în hotărîri. De aceea, David Corbea pornea la curtea regelui polon August al II-lea să-i potolească zelul ce îl vădea ca să ne „ocrotească" cu armata lui, apoi la Petru I să-l informeze de pregătirile războinice ale sultanului, ori de dorința austriecilor de „a se lăți". Din aceeași cancelarie domnească avea să pornească și abilul demers pe lîngă Iosif al II-lea al Austriei, care, în cele din urmă, văzu în domnul de la București un prețios pion al „Ligii Creștine", numindu-l „principe al imperiului".

Față de turci, Brîncoveanu avea o armă care, timp de 25 de ani, se dovedi imbatabilă: aurul!

De sub acoperișul aceluiași palat a izbucnit atîta inițiativă în a reînvia cultura ce mocnea sub crusta atîtor apăsări. De sub teascurile tipografiilor domnești, acel care avea să se numească Antim Mitropolitul revărsa înțelepciunea slovei în toate colțurile locuite de români, făcînd ca să roiască, concomitent, în graiurile Răsăritului, tipărituri ce au dus faima bogatului și generosului voievod, în miezul Imperiului otoman și al lumii arabe.

Sub bolțile palatului domnesc s-au plămădit temeiurile mînăstirilor Hurezi și Sfîntul Gheorghe-Nou, palatului de la Mogoșoaia și Potlogi și ale atîtor ctitorii ce-au înflorit în Țara Românească, în Transilvania și în Balcani.

Și tot de aici, din elementele renașterii tîrzii italiene, aduse de veneții lui vodă în arta lor, meșterii noștri — zugravi, zidari și cioplitori în piatră sau lemn — aveau să prindă forme noi ale unor vechi meșteșuguri, să le cufunde adînc în fantezia și finețea tradițiilor populare românești și să dea viață acelei uluitoare expresii artistice a stilului brîncovenesc. Pornea peste meleagurile noastre un vînt răscolitor al frumuseților, care avea să scoată în lumină acel mare artist cu numele de Pîrvu Mutul, ce își zicea modest „zugrav", și o mulțime de alți meșteri izvoditori de artă. Iar, în 1695, un caligraf, cu slovă cizelată, a scris hrisovul nașterii *Academiei de la Sf. Sava*, cea din care, peste ani, avea să crească Universitatea Bucureștilor.

. Brîncoveanu, energic și activ, își împărțea timpul între diplomație, artă și școală, armată, organizare economică și visterie. Dar, toate la un loc nu cereau atîta aur cît lacomele guri ale Stambulului.

Patru sute de pungi l-au ținut numai recunoașterea domniei! Și a fost mult pînă ce turcii l-au aflat darnic, ca în cele din

urmă să fie pentru secătuita vistierie a sultanului și pentru buzunarele celor ce mișunau cu rosturi în serai, o adevărată mană cerească. Își mărita o fată marele vizir, Brîncoveanu trimitea darurile de nuntă și pungile cerute; repezea sultanul o armată peste munți, Constantin vodă dădea zahareaua; își primenea marele dragoman edecurile, Brîncoveanu plătea covoarele și divanele; iar de cîte ori schimba padișahul pe marele vizir, de atîtea ori îl costa pe voievod cîte 10 000 de taleri. Și, din nefericire, în lunga lui domnie au fost 19 asemenea schimbări. Haraciul ajunsese 104 000 de galbeni, iar mucarerul mare (confirmarea domniei) costa cîte 50 000 de taleri la fiecare trei ani, în timp ce mucarerul mic era doar 12 500 de taleri anual.

Dar peste toată revărsarea de aur pomenită, mai trimitea vodă tot felul de plocoane, în blănuri, unt, în sare, în miere, turme, șoimi, veșminte, cai și numeroase *scatulce cu horilcă*, adică rachiu.

Ajunseseră turcii să-l creadă un adevărat vrăjitor, cu necunoscute puteri în făurirea averilor, încît poreclindu-l *Altîn-beg* (prințul aurului) îi recunoscuseră domnia pe viață.

În băștile de taină ale vistieriei brîncovenești, s-a adunat un sfert de veac aproape tot rodul muncii robilor, țăranilor, neguțătorilor și al meșteșugarilor, ca să plece spre seraiul împărătesc aurul pentru plata ienicerilor, înaintea sărbătorii ramazanului, iar în zilele mai puțin sfinte, cel necesar împlinirii altor apăsări.

Băile de fier și de aramă, ocnele, podgoriile, livezile, ogoarele, pășunile și stupinele rodesc din plin ca să hrănească toate nevoile domniei și să apere liniștea țării, apăsînd pînă la sleire umerii norodului, scăpat însă de vărsarea sîngelui.

Birurile se reduc la număr, dar cresc în greutate. Iar cînd Brîncoveanu introduce darea *văcăritului*, plătită fără excepție de toți ce aveau vite cornute, îl imită și domnul Moldovei, fapt pe care îl înseamnă Neculce în cronica sa, cu parapon, scriind că, de la muntenii ce au scos văcăritul „întîieși dată... au sărit scînteia și la noi în Moldova, de s-au aprins acest pojar".

Scumpă a fost domnia Brîncoveanului, dar apărat de pustiirile războaielor, pămîntul acesta a putut sorbi iluzia libertății, pe care i-a dăruit-o, costisitor, voievodul ce a rămas un pisc al istoriei noastre.

Cînd ajunsese Constantin vodă în toiul strălucirii sale, umbre încep să se adune deasupra Curții domnești. Întorcîndu-se de la Mitropolie, în care își îngropase o fată — spune Del

Chiaro — lîngă crucea de piatră unde seimenii îi uciseseră tatăl, o găină neagră, speriată de alai, zbură peste rădvanul domnesc, drept în brațele lui vodă, ceea ce poporul a socotit a fi „semn rău". Și chiar în seara aceea, a venit în București Mustafa-aga, înfățișîndu-se, a doua zi, prietenului său din scaunul valah. Spunîndu-i cu regret că îi aduce o solie tristă, îi flutură pe umăr năframa neagră a mazilirii.

Spunea firmanul împărătesc, către Constantin vodă, că „prin lenea ta întru îndeplinirea slujbelor și nepăsarea la ordinile împărăteștii noastre majestăți, te-ai făcut vinovat de toate pedepsele... dar fiindcă nemărginită este îndurarea și mila... am hotărît numai să te scoatem din scaun. De aceea, tu cu toată familia, cu slugile și cu toate averile tale... te vei grăbi să te înfățișezi la pragul Înaltei Porți".

Nu s-ar fi grăbit Brîncoveanu, dar pus sub pază, fu dus, de imbrohorul ce intrase în țară cu 12 000 de ieniceri, pe țărmurile însorite ale Bosforului, unde fu aruncat în întunericul cumplit al celebrului Edicule. Doamna, copiii și ginerele său au fost închiși separat la Ceauș Emini și Bașbaciculi.

Chinuit sub ochii doamnei și copiilor săi, apoi chinuiți aceștia sub ochii lui Brîncoveanu, cînd turcii socotiră că au scos tot aurul lui „Altîn-beg", i-au dat firman de iertare. Dar în ziua de 15 august 1714, mazilul e dus, sub arest, cu familia lui, în fața seraiului.

Lanțurile de ieniceri abia puteau stăvili mulțimea. Sultanul își sorbea alene cafeaua în Iali-Chioșc, iar solii Europei civilizate, înmuiați în catifele și ceaprazuri de aur (unii nefiind străini de crimele care se săvîrșeau în fața lor), s-au rînduit ca la o reprezentație originală, pe care le-o oferea gratuit acest ciudat Orient.

Și drama, una din cele mai zguduitoare ale istoriei noastre, s-a consumat, așa cum a trecut în baladele poporului de la gurile Dunării.

Nu ne-a rămas nici o însemnare asupra faptului dacă Maria Doamna a fost de față la acel îngrozitor măcel din ziua în care soțul ei împlinea 60 de ani, iar ea urma să-și aniverseze onomastica. Dar răzbunarea sultanului n-ar fi fost împlinită în toată cruzimea ei, de nu se săvîrșea și această ultimă ticăloșie!

Ne spune cronicarul că, în aceeași zi cînd pe caldarîmul Țarigradului se rostogoleau capetele brîncovenești, Păuna Doamna, soția lui Ștefan Cantacuzino — vărul, succesorul la tron și unul dintre uneltitorii împotriva lui Brîncoveanu — a fost prin-

să de un duh necurat, „căzînd în istericale... cu țipete și leșinuri... de făcea toate grozăviile".

Cum Păuna Doamna se găsea în vizită la mătușa ei Olimpiada, stareța mînăstirii Dintr-un Lemn, nătîngul și crudul Ștefan Cantacuzino a învinuit-o pe aceasta că i-a făcut farmece, fapt pentru care a pus să o zidească de vie într-o chilie, ucigînd și alte două călugărițe, pentru aceeași vină.

O candelă de argint din biserica Sf. Gheorghe-Nou din București mărturisește în inscripția ei că sub lespedea pe care o luminează zace trupul celui ce a fost Constantin Brîncoveanu, adus pe furiș de Maria Doamna de pe malurile Bosforului!

Așa se face că în fața acestei biserici sculptorul Han a turnat în bronz chipul voievodului!

După tragedia brîncovenească, nici Ștefan Cantacuzino n-a avut prea mult răgaz să guste bucuriile domniei, fiindcă, într-o zi, a fost dus la pragul aceleiași Înalte Porți și sugrumat în taină, împreună cu tatăl său, stolnicul Constantin, și cu unchiul său, spătarul Mihai, ctitorul bisericii Colțea și al mînăstirii din Sinaia.

Cu acest ultim domn se încheie un important capitol din istoria noastră și din cea a Curții Vechi, deschizîndu-se porțile întunecate ale epocii domniilor fanariote.

Cuceritorii Edenului

Sătul de atîta nesiguranță la marginea imperiului său, din cauza *hainirii* repetate a domnilor valahi, sultanul se hotărî să trimită în scaunul țărilor noastre *bei*, aleși dintre dragomanii Porții. Greci din mahalaua Fanarului, ei ajunseseră în funcția de mari dragomani — care țineau în mîinile lor cheia întregii diplomații a statului otoman — datorită mai mult unei opreliști religioase. Coranul interzicea musulmanilor să învețe limbi străine, fiind mare păcat pentru drept-credincioșii lui Mahomed să rostească vorbe ghiaurești. Înțelepți, vicleni și abili, su-

Constantin Brîncoveanu și cei patru fii, tăiați, împreună cu el, pe malurile Bosforului ▶

COSTANTINO BASSARABA BRANCOVANI PRINCIPE DI VALACHIA DECOLAT. IN COSTANTINOP. MDCCXIV
COSTANTINO I. GENITO.
STEFANO II. GENITO.
RIDOLFO III. GENITO.
MATTIAS IIII. GENITO.

ferind crunt de cînd cuceritorii otomani stinseseră vechea strălucire a Bizanțului, supunîndu-i unei barbare umiliri, fanarioții folosiseră această meteahnă turcească ca să mai slăbească un pic sărăcia și lanțurile. Așa pătrunseseră, încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, în viața politică a imperiului, tălmăcind rapoartele primite și scriind răspunsurile sultanului către regii și împărații Europei; așa putură să cunoască toate tainele diplomației și să ia în stăpînire, din umbră, soarta statului, legînd și dezlegînd ițele nevăzute ale acelei puternice forțe care poartă în mîinile ei mare parte din destinele omenirii.

Pînă și aprovizionarea curții sultanului o făceau tot oamenii Fanarului. Printre aceștia ținea fruntea, ca furnizor al seraiului, un oarecare Scarlat Beglitzi, zis Saigiul, a cărui fiică — Ruxanda — moștenise, pe lîngă inteligența tatălui său, și o rară frumusețe. Așa se face că Radu Mihnea, fostul domn al Țării Românești, o peți pentru fiul său Alexandru Coconul, ce se afla atunci în scaunul din București. Cum treburile domniei nu îngăduiră lui vodă a veni să-și ia mireasa, aceasta porni spre țară, cu nelipsita zestre încărcată în chervane. Luînd drumul Giurgiului prin ținuturile bulgărești, frumoasa mireasă și doamnă a Țării Românești se îmbolnăvi, zăcînd vreme îndelungată într-un sat de la poalele Balcanilor.

O aștepta cu nerăbdare Coconul, știind-o bogată, frumoasă și, pe deasupra, fiica puternicului furnizor al sultanului. Dar, cînd fiica Saigiului ajunse în fața nuntașilor și-i ridică vălul ce-i acoperea fața, vodă Alecu simți că i se moaie picioarele. Ruxanda era toată ciupită de vărsat și cu un ochi prins de albeață. A uitat atunci Coconul și de sultan, și de furnizorul acestuia, poruncind ca după ce se va odihni nefericita mireasă, să i se dea tain pentru ea și oamenii ce-o însoțeau și apoi să fie dusă peste Dunăre, cu zestre cu tot.

Ruxanda nu-și pierdu cumpătul; îi pierise frumusețea, dar îi rămăsese inteligența, bogăția și trecerea tatălui său pe lîngă puternicul împărat al turcilor. S-o găsi pentru ea vreun bărbat mai puțin pretențios, sau cu ceva mai multă minte decît odrasla lui Radu Mihnea! Știa doar că pentru un grec deștept, care vrea să se ridice din mijlocul necazurilor, puțină albeață și cîteva pete de vărsat nu erau o piedică!

Și mult așteptatul se ivi într-o zi, în persoana unui negustoraș de mărunțișuri, frumos și deștept — Nicolo Mavrocordat — care, alături de socrul său, intră în tainele seraiului. Fiul acestuia, Alexandru Mavrocordat, se ridică pînă la rangul de mare

ferind crunt de cînd cuceritorii otomani stinseseră vechea strălucire a Bizanțului, supunîndu-i unei barbare umiliri, fanarioții folosiseră această meteahnă turcească ca să mai slăbească un pic sărăcia și lanțurile. Așa pătrunseseră, încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, în viața politică a imperiului, tălmăcind rapoartele primite și scriind răspunsurile sultanului către regii și împărații Europei; așa putură să cunoască toate tainele diplomației și să ia în stăpînire, din umbră, soarta statului, legînd și dezlegînd ițele nevăzute ale acelei puternice forțe care poartă în mîinile ei mare parte din destinele omenirii.

Pînă și aprovizionarea curții sultanului o făceau tot oamenii Fanarului. Printre aceștia ținea fruntea, ca furnizor al seraiului, un oarecare Scarlat Beglitzi, zis Saigiul, a cărui fiică — Ruxanda — moștenise, pe lîngă inteligența tatălui său, și o rară frumusețe. Așa se face că Radu Mihnea, fostul domn al Țării Românești, o peți pentru fiul său Alexandru Cuconul, ce se afla atunci în scaunul din București. Cum treburile domniei nu îngăduiră lui vodă a veni să-și ia mireasa, aceasta porni spre țară, cu nelipsita zestre încărcată în chervane. Luînd drumul Giurgiului prin ținuturile bulgărești, frumoasa mireasă și doamnă a Țării Românești se îmbolnăvi, zăcînd vreme îndelungată într-un sat de la poalele Balcanilor.

O aștepta cu nerăbdare Cuconul, știind-o bogată, frumoasă și, pe deasupra, fiica puternicului furnizor al sultanului. Dar, cînd fiica Saigiului ajunse în fața nuntașilor și-i ridică vălul ce-i acoperea fața, vodă Alecu simți că i se moaie picioarele. Ruxanda era toată ciupită de vărsat și cu un ochi prins de albeață. A uitat atunci Cuconul și de sultan, și de furnizorul acestuia, poruncind ca după ce se va odihni nefericita mireasă, să i se dea tain pentru ea și oamenii ce-o însoțeau și apoi să fie dusă peste Dunăre, cu zestre cu tot.

Ruxanda nu-și pierdu cumpătul; îi pierise frumusețea, dar îi rămăsese inteligența, bogăția și trecerea tatălui său pe lîngă puternicul împărat al turcilor. S-o găsi pentru ea vreun bărbat mai puțin pretențios, sau cu ceva mai multă minte decît odrasla lui Radu Mihnea! Știa doar că pentru un grec deștept, care vrea să se ridice din mijlocul necazurilor, puțină albeață și cîteva pete de vărsat nu erau o piedică!

Și mult așteptatul se ivi într-o zi, în persoana unui negustoraș de mărunțișuri, frumos și deștept — Nicolo Mavrocordat — care, alături de socrul său, intră în tainele seraiului. Fiul acestuia, Alexandru Mavrocordat, se ridică pînă la rangul de mare

dragoman al Porții. Încheind pacea de la Carlovitz în condițiuni neașteptat de blînde pentru turci, sultanul îl încărcă de onoruri, iar, mai tîrziu, dădu tronul Moldovei lui Nicolae, unul dintre copiii lui. Acesta este primul fanariot trimis pe meleagurile noastre, fiind mutat în scaunul domnesc din București după mazilirea lui Ștefan Cantacuzino.

Atît de rîvnite ajung tronurile românești, că nu era ambițios al Fanarului ca să nu-și încerce norocul într-un fel. Nu în zadar scria cu atîta patos, unuia dintre boierii Dudești, acel avîntat Kesarie Dapontes: „O, frumoasă-i Moldova, dar mai frumoasă-i Valahia; frumoasă-i Polonia, dar mai frumoasă-i Valahia; frumoasă-i Ungaria, dar mai frumoasă-i Valahia; frumos este întreg pămîntul, dar mai frumoasă e Valahia. Singur raiul cel din Eden e mai frumos decît Valahia".

Fanarioții preferau însă Valahia și Moldova raiului cel din Eden. Pentru ele unelteau, se umileau, luptau, se tîrau în genunchi, sărutînd papucii vizirilor și pașalelor; își spulberau averile, își sleiau puterile și dacă nu reușeau, mureau totuși împăcați, „fără a se plînge și fără a blestema" — cum spune Gion — fiindcă „își îndepliniseră menirea vieții: intrigaseră pentru tronul Valahiei sau al Moldovei..."

Umilința cea mai grețoasă făcea parte din ceremonialul turcesc, iar fanarioții, care cunoșteau slăbiciunea stăpînilor pentru asemenea ieftine mijloace de mîngîiere a orgoliului, o foloseau cu măiestria pe care numai viclenia și slugărnicia lor o puteau pune în lumină.

Iată ce sfaturi dă primul fanariot de pe scaunul țării fiului și rudelor sale: „Cînd intrați în casa unuia dintre pașii cei mari ai imperiului, faceți mai întîi o metanie; ajunși în mijlocul camerei, mai faceți una, descriind un semicerc pentru a nu masca ușa. Apropiindu-vă de luminăția sa, veți îngenunchia și luînd pulpana hainei sale o veți săruta și o veți duce la frunte în semn de supunere. Luminăția sa va preîntîmpina poate această onoare. Atunci veți lua ciucurii sofalei și îi veți săruta, ducîndu-i pe urmă tot la frunte.

Vă veți scula apoi și vă veți depărta de luminăția sa neîntorcîndu-i niciodată spatele. Dacă cu vreun semn pașa vă invită să ședeți, duceți-vă îndată într-unul din colțurile camerei, puneți-vă în genunchi și uitați-vă cu băgare de seamă ca nu cumva vreun turc să fie în spatele vostru.

Dacă luminăția sa vă întreabă cum vă merge cu sănătatea, răspundeți-i umilit: Sărut, doamne, praful picioarelor tale."

Asemenea oameni veniră în palatele Brîncovenilor să țină în mîinile lor, atîta vreme, destinele noastre.

Multe văzuseră bătrînele ziduri ale Curții Vechi: domni ucigași pentru paza domniei, sînge nevinovat risipit pentru pîre nedrepte, trădare și vînzare din partea dregătorilor, dar atîta decădere, lipsă de omenie, jaf și samavolnicie, întronate de cei ce trebuiau să păzească viața, cinstea și starea supușilor, nu le fusese dat a vedea, pînă la așezarea fanarioților în scaunul ce se cutremura de scîrbă.

Dacă un Ipsilanti și un Caragea au întocmit pravile, iar un Constantin Mavrocordat a adus îmbunătățiri administrației, n-au făcut-o decît pentru că o țară mai bine organizată producea mai mult și putea fi mai bine jefuită.

Nicolae Mavrocordat își începe domnia în palatul Brîncovenilor de la Curtea Veche, prin jaful averilor boierilor germanofili, fugiți peste munți. Pe cei bănuiți cumva de dușmănie, îi prinde, îi ucide, iar văduvele lor le închide în temnițe și mînăstiri. Ca să-și mărească veniturile, vine cu ingenioase reforme fiscale, pe care urmașii săi în scaunul țării aveau să le desăvîrșească într-atîta, încît Ion vodă Caragea ajunge să pună biruri pe singurele categorii de oameni ce scăpaseră neimpuse: pușcăriașii și „femeile rele".

Capturarea lui Nicolae Mavrocordat la Curtea Veche, în anul 1716, de către armata austriacă.

Țăranii care vin la divan să se plîngă împotriva abuzurilor sînt scoși de arnăuții domnești „cu multă urgie și cu multă bătaie, fiindcă au venit să strice obiceiul". Unii sînt bătuți la tălpi cu toiagul pe ulițele orașului ori chiar în fața curții, „ca fiind obraznici și zurbagii"; alții sînt trimiși la ocnele de sare „ca să nu mai fie pricină de zarvă în sate".

La începutul toamnei lui 1716, cînd în viile orașului se pîrguia poama, iar vodă își număra liniștit pungile în iatacu-

rile domnești, se auzi mare vuiet pe uliți. Pe sub zidurile palatului începură a curge bucureștenii, pîlcuri-pîlcuri, fugind, cu spaimă și strigăte, ce tulburară adînc sufletul fanariotului: „Vin nemții“!

Mavrocordat, care știa că boierii pribegiți peste munți aveau gînduri haine împotriva lui, auzind strigătul mulțimii, își încărcă în grabă lăzile și familia în chervane, luînd drumul Giurgiului. Voind a duce cu sine și pe Antim Mitropolitul, acesta nu se supuse poruncii domnești, spunînd că nu poate lăsa turma fără păstor în astfel de vremuri.

Nemții se opriseră însă pe graniță, astfel că, întors din fugă și dezmeticit din spaima pe care i-o produseseră supușii săi, vodă îl chemă pe Antim, îl urcă într-o căruță și îl trimite la Snagov, unde oamenii domnești îl ucid, răspîndind zvonul că l-au asasinat turcii în drum spre Constantinopol.

Nu după multă vreme de la această zarvă, o mînă de „cătane împărătești“, împreună cu boierii olteni și oamenii acestora, ocupă Bucureștii, înconjoară Curtea domnească și-l ridică pe Mavrocordat din mijlocul arnăuților săi.

Apoi, zice cronicarul, că mare jale cuprinse orașul, nu pentru prinderea lui Mavrocordat, ci pentru groaza răspîndită de cătanele nemțești, ce umblau prin tîrg „cu săbiile scoase și cu puștile slobozîndu-le; cine le ieșea înainte îi tăia și-i omora; atîta groază era, cît limba de om nu poate povesti. Că două groaze aveau oamenii: de o parte de cătane, de moarte și de jafuri, de altă parte auzea că vor să vie tătarii. Dumnezeu să le plătească celor ce au făcut această pricină“.

Siliți să se retragă, austriecii au dus cu ei pe Nicolae Mavrocordat, iar turcii au trimis la București ca locțiitor de domn, pe fratele acestuia. Ion ucide, pradă și schingiuiește ca și fratele său, iar cînd vede că nu mai are ce jefui de la țărani și de la boierii fugiți peste munți, găsește cu cale să scoată pungi grele chiar de la boierii căftăniți de el, ori de la cei din partida turcească. Să-ți poți prăda prietenii, fără ca ei să simtă, ba încă săți mai ridice și osanale, trebuia să fii neapărat fanariot ca s-o poți face! Caimacamul strînse boierii; apoi plin de amărăciune le dete vestea îngrozitoare pentru ei, oameni ai turcilor, că sultanul, bătut de oștile nemțești, vrea să dea țara pe mîna acestora; că pentru a scăpa de nenorocire, trebuie plătit un peșcheș de 200 de pungi. Au dat boierii, fericiți că pronia le-a hărăzit un asemenea binefăcător și-au mai adăugat încă 200 de pungi, cerute de caimacam pe cînd se găsea la Adrianopol, sub motivul

că între timp mai sporiseră pretențiile marelui vizir. A luat fanariotul banii pentru sufletul său, punîndu-i în bună păstrare la cămătarii Stambulului împreună cu haraciul pe doi ani, de care țara fusese scutită, dar pe care el avusese gospodăreasca grijă să-l strîngă la timp.

Nu s-a aflat cum, însă la scurt timp, Ion Mavrocordat moare otrăvit.

S-a spus că Nicolae n-ar fi fost chiar străin de sfîrșitul fratelui său și, revenit în scaun, ridică acea minunată mînăstire din dealul Văcăreștilor, unde a și fost înmormîntat, în 1730, după ce domnise machiavelic, „cu zîmbetul pe buze și cu răcoarea în inimă", cum spune Xenopol.

În vremea crailor de Curtea Veche

Un timp, vechea Curte domnească păstrase sub Mavrocordat ceva din strălucirea domniei lui Brîncoveanu, dar cum Bucureștii se aprindeau atunci din te miri ce, fiind presărat cu maghernițe de lemn, acoperișuri de șindrilă, grajduri, căpițe de fîn, cuhnii și tot felul de acareturi, luă foc tîrgul, prăpădindu-se curtea o dată cu împrejurimile. Scăpară numai casele boltite ridicate de Constantin vodă Brîncoveanu; dar jalea și pustiul care le înconjura, precum și teama de trădarea boierilor, îl făcură pe Mavrocordat să se mute la ctitoria sa din Văcărești, unde croise puternice întărituri.

Începînd a se *trătălui* pacea, în vremea războiului austro-ruso-turc (1768—1774), între zidurile bătrînului palat, Curtea Veche e fățuită un pic de Alexandru Ipsilanti, dar aprinzîndu-se din focul cazacilor, vodă o părăsește, ridicînd în deal la Mihai Vodă, în viile mînăstirești, palatul ce avea să se numească *Curtea Nouă*.

Reparată din cînd în cînd și numai pe alocuri, Curtea Veche se măcina cu încetul, deși se mai păstrase sub bolțile ei „departamentul de criminalion" și unele încăperi, pentru... recepții date de arendașii tronurilor românești, care făceau, ca Nicolae Caragea, „împreunare de musafiri".

Ba, Mavrogheni vodă, strîngînd boierii și egumenimea la ospăț de zile mari, imediat după ce fusese uns domn, se jelui

acestora că e mai mare rușinea să stea în miezul tîrgului Curtea domnească într-o asemenea ruină; că pofta măriei sale este de a scoate palatul din pustietatea de pînă atunci, spre a-l face vrednic de un lăcaș domnesc, așa cum a fost peste vremi; apoi, mieros, le ceru bani.

„Cu sau fără voie, au dat cît li s-a cerut, căzîndu-le ospătarea scumpă"— zice Xenopol — pe care îl completează Ionescu-Gion: „Paralele le-a luat Mavrogheni, dar casele domnești tot ruină au rămas".

Numai cu vechiul arsenal domnesc se mai cheltuia, pentru ziduri și gratii, fiindcă în fosta „pușcărie", în care se reparaseră puștile oastei domnești, se făcuse închisoare, de unde avea să pătrundă în limbă cuvîntul *pușcărie*, în sensul de *temniță*.

Aici avea să închidă Constantin Racoviță, într-un vechi cuptor, pe medicul curții sale, hrănindu-l numai cu pîine și apă, deoarece nu izbutise să-i scape nevasta de la moarte.

Dar, prin sîngeroasele crăpături ale zidurilor palatului, fremătau amarnic ploaia și vîntul. Atunci au pătruns în ungherele hrubelor, prin beciurile surpate, ori prin odăile pustii ale seimenilor, oamenii fără căpătîi, veniți să-și odihnească oasele prin toate cotloanele. Mușchiul crescut în voie, ca să înveselească un pic jalea ruinelor, ajunse pat de toate zilele dezmoșteniților din toate națiile ce-mpestrițau orașul. Adăpost pentru asemenea oameni, pe care bucureștenii i-au numit *crai*, rămășițele palatelor basarabești stau în inima tîrgului ca o rană în care viermuiau mizeria, hoția, dezmățul, buhnele și liliecii.

Atît cît au apucat să hălăduiască în palatele Basarabilor ori prin casele boierilor, „beii fanarioți n-au putut avea zile liniștite". Bucureștenii, în care intrase „duhul nesupunerii", se iuțiseră. „Un spirit politic bucureștean s-a format... și această mulțime, cu breslele în frunte... înțelege a porunci. Se trage clopotul de la Mitropolie și cetele populare... se îndreaptă spre curte... Domnul trebuia să se supună", scrie Nicolae Iorga. Așa au făcut-o în 1753 cînd, speriați de tumultul poporului, turcii sînt siliți să-l mazilească pe Matei Ghica; așa s-au ridicat în 1765 împotriva lui Ștefan Racoviță, care urmează aceeași soartă. *Zurbalîcul* bucureștenilor făcu pe fanarioți să-și sporească arnăuții și să stea cu lăzile ferecate, gata oricînd să le urce în harabale, pentru drumuri mai sigure, iar agia lui Mihail Șuțu se văzu nevoită să alerge prin cîrciumi și cafenele după „scornitori de cuvinte ori vorbe ce nu se cade".

Nicolae Mavrogheni, această «pozna a firii», cum îl numea Enăchiță Văcărescu, făcîndu-și plimbarea pe ulițele orașului, într-o trăsură trasă de cerbi, înconjurat de «soitari» la fel de originali

De cînd Alexandru Ipsilanti își ridicase Curtea Nouă din Dealul Spirii, nu se mai poate vorbi de bătrîna zidire a „descălicătorilor" ca despre o Curte domnească, ci mai mult de o amintire a ei, chiar dacă beii se ungeau la biserica Curtea Veche și dacă mai țineau uneori divan.

În jurul palatelor risipite s-a tot întins maidanul și ruina, pînă ce fanarioții începură să vîndă bucăți din fostele ogrăzi domnești, ori să le închirieze meșteșugarilor și negustorilor din preajmă.

Așa crescură, peste curtea și grădinile voievozilor, ulițele înguste, cu ciudate nume străvechi, ca: Ișlicari, Gabroveni, Șelari, Covaci, Zarafi și altele, după denumirea negustorilor și meșteșugarilor ce-și avură aci vadul.

Totuși, în 1802, sala divanului mai păstra încă scaunul domnesc, precum și vechile însemne ale domniei.

Este anul de pomină, în care *craii* pun din nou stăpînire pe ruinele curții. Dar toate „blestemățiile" săvîrșite de chiriașii gratuiți ai fostelor palate domnești pînă acum, și care cutremu-

raseră boierii și negustorii, fuseseră doar niște nevinovate încercări.

Sîntem în cumplitele vremi, cînd oamenii lui Pasvantoglu, răzvrătitul pașă din Vidin, ca și cîrjalii — haiduci, tîlhari și dezertori din oastea sultanului — se întreceau în a înspăimînta Bucureștii cu prada, focul și moartea, fără a fi avut însă nici unul curajul să-i lovească. Totuși, în primăvara anului cînd în scaunul domnesc se afla Mihail Șuțu voievod, veni năprasnica știre că oștile tîlharilor se apropie de capitala țării, lipsită de apărare.

Piața de Flori la începutul sec. al XIX-lea

Își încarcă vodă lăzile în chervane, apoi urmat de boierimea și negustorimea de seamă a orașului, iese în fugă pe bariera de maizănoapte, luînd drumul Cîmpinei.

Nespusă era groaza bucureștenilor de năvala pazvangiilor, purtați de Manaf Ibraim de-a lungul și de-a latul țării ca să ucidă, să schingiuiască și să prade, mai ales după prăpădul pe care aceștia îl săvîrșiseră la Craiova, „încît socotea cineva, că nu oameni au fost aprins-o, ci foc din cer au căzut peste dînsa". Fugea mulțimea pe ulițele Bucureștilor, cu boccelele în spate, în țipetele de spaimă ale femeilor și copiilor, peste care dădeau buzna rădvanele și caleștile boierești, ce încercau să scape în galopul cailor de urgia care-i mîna din urmă. Urlau vizitiii, lovind cu bicele în mulțimea cuprinsă de panică; trosneau pistoalele arnăuților, ca să croiască drum caleștilor către ulița Herăstrăului, din capătul căreia se întindea drumul colbuit al Brașovului, și unde se învălmășiseră atîtea rădvane, briști, chervane, calești și căruțe, încît de-ar fi nimerit atunci tîlharii lui Pasvantoglu și Manaf Ibraim, ar fi cuprins atîta pradă, că nu le mai trebuia să-și împingă caii ori să-și tîrască opincile prin sărăcia satelor.

Își lăsaseră negustorii bolțile și tejghelele, breslașii — steagurile cu sfinți, iar o parte a norodului — bruma strînsurii, gonind să găsească scăpare de iataganele turcilor.

Ieșind din beciurile lor puturoase, *craii de Curtea Veche* puseră stăpînire pe sala Divanului domnesc. Și într-o bună zi, în vremea prînzului, din bătrîna curte izvorî un ciudat „alai domnesc", în fruntea căruia, în mantia voievodală, cu ceaprazuri de aur, și purtînd pe creștet cuca cu pene de struț, se bălăbănea, călare pe un măgar, un biet nătîng, pe care „craii", în bătaie de joc, îl făcuseră „domn". De mîinile blegi îi legaseră buzduganul domnesc, iar tuiurile dăruite de sultan ca să dea măreție scaunului valah și să-l stră-

juiască în numele său măturau praful uliței,agățate de coada măgarului.

Cu huiduieli și sudălmi, fantasticul alai „aclama" simbolul nerod al domniei, strigîndu-și adevăratele sentimente la adresa tiranului din capul țării, cu tot veninul adunat de ei sub bolțile jilave ale beciurilor domnești.

Procesiunea aceasta a urii, a răzbunării platonice asupra unei fantoșe și a sincerității dezlănțuite, parodia, în culmea ridicolului, înscăunarea beilor fanarioți.

Așa află norodul bucureștean că nu numai vodă a fugit din fața amenințării pazvangiilor, ci și că întreg orașul a rămas văduv de stăpînire, că-i pustie agia, și că toți arnăuții și-au pus la adăpost fustanelele cu sute de pliuri.

Văzîndu-se părăsit în acel ceas greu, de către ticăloșii care-l speteau cu muncă și bir, poporul acesta, umilit, sărac și urgisit în tot chipul, se aprinse într-o îndîrjire cruntă. Se ridicară ca unul sărmanii Bucureștilor să-și răcorească năduful, prădînd casele boierilor și negustorilor fugiți.

Două zile și două nopți a durat această răzbunare a norodului, pînă ce un beșleagă veni din Cotroceni cu beșliii săi, la cererea celor prădați, ca să potolească furia „crailor".

N-au prins turcii decît pe bietul „voievod" și cîțiva credincioși „dregători" din garda lui, care cam dăduseră de gustul vinului.

Cînd văzu turcul cum au fost pîngărite tuiurile împărătești, îi spînzură pe „crai" pe la răspîntii, iar pe măria sa îl puse în ștreang chiar în fața Curții domnești.

Fusese în această ridicare a gloatelor chinuite doar o strigare plină de amar, împotriva unor ticăloase tocmeli, îmbrăcate în strălucitele poleieli ale Stambulului.

În același an, în ziua de 14 ale lui octombrie, un mare cutremur zguduie orașul. Ultimele ziduri ale curții, dezghiocate de hurducătura pornită din străfunduri, cad risipindu-se în mijlocul maidanului ce se întindea uriaș pe locul unde atîtea veacuri voievozii munteni duseseră soarta țării, după nestatornicia firii lor, pe care atîta de frumos o aseamănă bătrînul cronicar Neculce cu fața liniștită a întinselor ape („linul mărilor") și cu „seninul cerului", care „cînd nu te gîndești se tulbură mările și cerul se înnoureză".

Peste vechile ogrăzi domnești avea să-și întindă tarabele și ulițele murdare negustorimea orașului, vestind zările veacului de aur al burgheziei românești.

URMÎND MALURILE GÎRLEI

„Orașul își întinde o mînă spre vecie,
Iar Dîmbovița curge tăcută și pustie."

(M. Săulescu)

...Tăcută, pustie și uitată!

Cum altfel ar fi putut curge, în fundul albiei adînci, un fir de apă murdară, cu fața vînătă și unsuroasă, înveninată de toate scursorile marelui oraș?

Ce frumuseți suave ar fi putut găsi poeții în undele întunecate spre a-și întoarce privirile într-acolo? Și ce îndemn spre vis și poezie ar fi sorbit din atmosfera cheiurilor reci, pustii și dezolante, îndrăgostiții ce și-ar fi rătăcit pașii în umbra felinarelor bolnave?

Anacronică pentru proporțiile și viața uriașei metropole, sluțită de rolul ingrat pe care i l-au impus vremurile și oamenii, bătrîna noastră gîrlă, ani de zile n-a mai sfîșiat vălul uitării, decît biciuită de glumele umoriștilor:

„Unde-i bardul să repete punînd dreapta lui pe cruce
Că ești dulce și că cine te-a băut nu se mai duce?

. . . .

Dîmboviță! Și destinul a fost mare imbecil
Cînd în București te puse și nu te-a pus la Mizil"!

Orașul indiferent și străin, de care a dat de mult un divorț sentimental, a început s-o privească cu coada ochiului. Ba, acolo unde i s-a părut că prea îl face de rîs, i-a întins pe față o crustă opacă de beton!

„Ascundem Dîmbovița așa cum parvenitul își ascunde părinții pentru că poartă straie țărănești" — scria cu amărăciune H. Stahl, atunci cînd s-a început turnarea planșeului!

Și ori de cîte ori au avut prilejul, locuitorii urbei au făcut cor cu Gheorghe Ranetti, din versurile căruia am citat mai sus, cîntînd mai departe aria calomniei:

„Mai sînt gîrle ce au țărmuri adumbrite de răchiți
Sau de sălcii pe sub care plutesc bărci cu-ndrăgostiți,
Dar pe malul Dîmboviței cresc scaieți și pălămidă
Și n-a produs pîn-acuma decît febră tifoidă!...
Toate gîrlele din lume bune-s la cîte ceva;
Spre a se scălda poporul, morile spre a mișca,
Însă-n Dîmbovița noastră (dar-ar Dumnezeu să sece!)
Nu pot nici măcar nebunii din amor ca să se-nece!"

Sărmană Dîmboviță! Ce-ar spune Winterhalder, poetul străin îndrăgostit de undele tale, de-ar mai poposi o clipă printre cei vii, iar cineva ar avea cruzimea să-l ducă pe chei, recitîndu-i versurile de inspirație folclorică, scrise de el în 1846:

„Rîu cu unda ta cea lină
Cu dreptate lăudat,
Tot cu matca-ți cristalină
Murmuri, murmuri, ne-ncetat:
Dîmboviță apă dulce
Cin'te bea nu se mai duce"!

Cred că n-ar mai apuca să zică nimic, fiindcă ieșit ca din pămînt, i-ar răspunde șugubăț Ion Ghica:

„Nu s-ar mai duce că și-ar lua de tînăr domiciliu la Belu".

Cine mai bănuiește astăzi că apa molcomă și-nveninată, care abia își mai tîrăște zilele, era, pe vremuri, mare și vijelioasă, limpede și capricioasă, rîul neumblatelor păduri de stejar?

Odinioară, vînturile iuți ale toamnei îi înecau unda cu toată podoaba frunzișului smuls din bolțile gorunilor. Și era atîta revărsare de aramă în viiturile ei, încît slavii i-au zis *Dîmbovița* adică *foaie de stejar*, ori *stejeriș*, cum spun alți tălmăcitori ai dispărutei limbi.

Și așa i-a rămas numele peste veacuri, pînă azi, cînd prinsă-n chingile taluzurilor, e blazată ca un urs bătrîn închis în cușca unei menajerii, pe care niște copii rău crescuți îl necăjesc, dîndu-i cu tifla printre gratii.

Știindu-i pătimirea, una cu zbuciumata viață a orașului, ce-ar fi să pornim încet, cînd pe urmele ei de altă dată, cînd de-a lungul cheiurilor de azi, aflînd cîte s-au putut afla despre locurile, oamenii și întîmplările pe care le-a cunoscut, dar peste care s-au așternut greu pămîntul și pustiul anilor?

De cum bătea la porțile orașului, Dîmbovița se lenevea, curgînd domol printre uriașele moșii ale Grozăveștilor, Cotrocenilor și Lupeștilor, pe care le despărțea cu firul ei capricios, răsucit și nestatornic, așa cum îl întindea de-a lungul Bucureștilor.

Ea își mîna apele slobode, schimbîndu-și matca la orice nouă viitură, cum pornesc razna peste cîmpuri drumurile de care croite de fantezia cailor lăsați în voie.

Fiind locurile joase, mai ales cele de pe malul drept, le îneca în fiecare toamnă la pornitul ploilor și-n fiecare primăvară la topitul zăpezilor; apoi rămînea să se odihnească prin lacuri și smîrcuri, la umbra sălciilor înfundate în păpuriș, trezind împărăția broaștelor. Strecurîndu-se în culcușurile tăinuite, stîrnea bejenia a milioane de țînțari peste întinsul tîrgului.

Dîmbovița zăbovea, parcă, să se-nfrupte din belșugul ospețelor egumenești ori din risipa boierilor, ale căror conace le uda pe mari întinderi, furișîndu-se pe sub gardurile viilor și livezilor. Apoi, ca un om sătul, își întindea brațele alene prin mahalalele sărace ale Cărămidarilor de Sus, Izvorului, Dudescului, Calicilor și Tabacilor, adică pe unde se află azi cartierele Cotroceni, Sf. Elefterie, Izvor, Antim, Rahova și Radu Vodă.

Cînd o prindeau furiile, smulgea punțile aruncate de mărginași peste apă, rupea podurile arcuite, aidoma celor din stampele chinezești, și, ridicată la rang de fluviu, proiecta toată lemnăria furată, ca pe niște berbeci de asalt, în lesele de nuiele ce apărau malurile de mîncătură, năruind gardurile, zidurile și zăgazurile.

Dacă-și schimba mereu vadul, de vină erau în mare parte oamenii ce-i stăpîneau malurile și-n special proprietarii morilor înșirate pe Dîmbovița, din Cotroceni pînă dincolo de Vitan, mori ce se găseau mai toate în mîna egumenilor greci de la mînăstirile Mihai Vodă, Cotroceni, Sf. Sava, Sărindar, Radu Vodă, și, parte, în stăpînirea Mitropoliei ori a cîtorva boieri de seamă.

De apărea o moară pe celălalt mal, menită să hrănească pe cuvioșii altei ctitorii, cei de dincoace abăteau apa cu garduri grele de bîrne înfipte adînc în maluri, înecînd rîșnițele fraților întru domnul și întru jaf ai mînăstirilor închinate. Bineînțeles că nici cei de dincolo nu se lăsau mai prejos, procedînd tot așa de creștinește, cu preacucernicii lor concurenți. Iar vara, cînd apele secau de arșiță, rămînînd un fir îngust pe care bucureștenii îl treceau cu piciorul, sfada călugărilor pentru picul de gîrlă, firavă și neputincioasă, se întețea, căutînd să fure fiecare măcar o șuviță pentru învîrtitul roților. Noaptea, pe furiș, din sus de morile vecine, scobeau prundișul cu lamele hîrlețelor, ca s-abată apa spre scocurile lor. Dimineața, cînd se trezeau, păgubașii nu se mulțumeau cu blestemele canonice, ci dînd glas către furi, se binecuvîntau peste gîrlă cu păcătoase vorbe de ocară.

Aveau pentru ce se sfădi egumenii, fiind morile acestea o adevărată mină de aur. De multe ori patriarhii Răsăritului, către care mergeau veniturile mînăstirilor închinate, arătau voievozilor ori boierilor închinători că mai pre voia domnului sînt morile acestea decît moșiile, unde trudesc robi afurisiți, haini și necredincioși. Pînă și Paul de Alep, văzînd că o asemenea moară aduce un venit de peste „1 000 scuzi venețieni" pe fiecare an, scria cu amărăciune că „mai bine aceasta o închina scaunului Antiohiei decît mînăstirile și moșiile ce au închinat" (1656).

Mai ales de cînd țăranul valah primise, în vremea lui Șerban vodă Cantacuzino, o nouă sămînță pentru mămăligă, mai bună la gust și mai sățioasă decît meiul dacic, nu mai prididеau roțile la-nvîrtitul pietrelor și călugării la ținut socoteala uiumului cămătăresc.

Ani în șir a cunoscut Divanul domnesc procesele acestor morari, încît cu greu puteau domnul și veliții boieri să țină cumpăna în lăcomia fără seamăn a monahilor. Ca să-i împace, hotărau „înjugarea" morilor, așa cum o face Brîncoveanu, cînd dă poruncă să se înjuge morile Mitropoliei cu cele ale mînăstirii Sf. Sava, adică asociindu-le forțat, cu parte egală la foloase și ponoase.

Lovindu-se în dreapta și în stînga de lesele morarilor, gîrla umbla năucă din gard în gard. Iar cînd îi creșteau apele, năvălea pe unde găsea locul mai slab, plimbîndu-și ființa la voia întîmplării, fără milă de avutul mărginașilor.

Cei mai vătămați erau însă săracii aciuați în lunca joasă a gîrlei. Apele mîloase le măturau ogrăzile, umpleau bordeiele calicilor, dar nu cruțau nici pivnițele avuților. Adeseori dau iama prin poloboacele cu rubiniu din Dealul Filaretului, ori din celelalte vii, întinse prin cuprinsul de azi al cartierelor Călărași, Vitan, Băneasa, Gara de Nord, Cotroceni ori Văcărești.

Furioasă că nu putea înmuia grîul hambarelor boierești, înălțate pe bîrne ori puse la locuri ferite, fura fînul căpițelor, risipindu-l prin toate cotloanele ulițelor transformate în vaduri.

Adeseori, purta ca pe niște trofee cotețele cu orătănii adunate de prin curțile oamenilor, pînă-n zăgazurile morilor, unde ajungeau de cele mai multe ori fără vietăți, fiindcă milostivii calici aveau grijă a nu le lăsa să moară înecate atunci cînd pluteau prin mahalaua lor.

Se umpleau ulițele din jos de Izvor cu bunătățile purtate de ape, spre bucuria robilor și a mișeilor. Sîngera inima boierilor de obidă și altceva neavînd a face se lăsau pe seama slugilor și în voia cerului.

Peste vîltoarea apelor mai alunecau însă bărcile călugărilor ce adunau cu prăjina lucrurile furate de vicleana gîrlă. Blesteme grele porneau cu ciudă din bărbile încîlcite, peste capul calicimii, care spinteca valurile în ținuta „strămoșului" Adam, adunînd sprinten și vîrtos tot ceea ce pronia îi trimitea pe undele binecuvîntate ale Dîmboviței.

Iar cînd prindeau a se retrage apele, aceeași calicime, înviată o dată cu broaștele, pornea cu coșurile de răchită, să prindă peștele rămas ca o drojdie prin pivnițele caselor boierești.

Atunci cînd focul, ciuma, turcii, tătarii, cutremurele și bejeniile le lăsau timp, bucureștenii încercau să domolească viiturile, după puterile lor.

Șerban vodă Cantacuzino, unul dintre gospodarii orașului, pune, în anul 1685, spre a stăvili potopul apelor, să se facă „iaz de pămînt" mai sus de morile Mitropoliei. Un secol mai tîrziu, printr-un pitac domnesc, Șuțu obliga pe logofătul Atanasie să facă un zăgaz puternic la heleșteul din Giulești „ca nu cumva cînd va veni apa mare, curgînd în heleșteu, să rumpă zăgazurile și să se întîmple vreo înecătură mahalalelor din București și moșiei domnești pagubă".

„Înecăturile" de care vorbește pitacul lui Șuțu nu erau glumă, fiindcă paralizau viața orașului, împotmoleau morile, aduceau foamete și boală.

Cît necaz cășunau apele revărsate se vede din grija aceluiași domn, care dă ordin brutarilor din oraș să aibă rezerve de făină în hambarele lor „pentru întîmplări de lipsă i potoape".

Lăcomia omului era cea care împingea adesea apele gîrlei peste maluri. Spre a-și întinde ogrăzile, mărginașii aruncau umplutură, strîmtorînd vadul, care nu mai putea cuprinde tot ceea ce gîrla aduna din coclaurii munților. De aceea se pomeneau, în timpul ploilor, că le intră gîrla noaptea pe sub ușă ori pe ferestre, spărgînd bășicile de porc puse în loc de geam, trezindu-se că plutesc cu lavițele și cu patul, între pereții caselor.

Cei mai mulți aveau atunci o singură scăpare. Își adunau în pripă boarfele, urcau în pod și ieșeau prin răsuflători, sus pe acoperișurile de șindrilă, unde se strîngeau ca niște ciorchini în jurul hornurilor, de care se agățau cu frînghii. Așteptau apoi, ca vecinii mai avuți, proprietarii de plute ori pirogi, să le dea ajutor.

Cîteodată sărea și stăpînirea, trimițînd tulumbagiii (pompierii — n.a.) să-și ancoreze bărcile de streașina caselor. La nivelul apelor nu le era greu s-adune direct de pe povîrnișurile acoperișurilor oamenii înghețați de spaimă și de frig.

Ni s-a păstrat o gravură din vremea lui Cuza vodă, care ni-l arată împreună cu doctorul Davila înotînd cu caii pe una din străzile potopite de apele gîrlei, din mahalaua Tabacilor, în anul 1864. Este o grăitoare imagine din vremea în care Dîmbovița își încerca puterile dezlănțuite.

Cu prilejul acestei inundații, s-a răspîndit știrea că domnul a adoptat un copil, ai cărui părinți vor fi pierit în vîltoarea apelor. Copil adoptase Cuza; numai că părinții erau cunoscuți, și din nefericire, chiar foarte bine, de către dușmanii lui. În realitate, vodă nu făcuse altceva decît să prindă momentul spre a-și înfia propriul său fiu natural, imprudență pe care avea s-o speculeze la maximum coaliția anticuzistă, acuzîndu-l de imoralitate.

Este vorba de Dimitrie, răpus de tuberculoză încă din tinerețe și care a avut ca mentor un tînăr Ionescu, devenit, puțin mai tîrziu , marele istoriograf al Bucureștilor — Ionescu-Gion.

După această revărsare, Cuza supune parlamentului primul proiect de canalizare a Dîmboviței.

A venit însă răsturnarea lui, apoi războiul neatîrnării, afacerile cu drumurile de fier, luptele pentru putere dintre conservatori și roșii (liberali), astfel că ocîrmuirea n-a mai avut timp să se gîndească la gîrlă și la legea votată de Cuza. Abia în anul 1881 începe lucrarea, îndrăzneață și uriașă pentru acele vremuri.

Pentru prima oară în milenara ei viață, anul 1883 pune frîu gîrlei nomade. Totuși, zece ani mai tîrziu, Dîmbovița, în urma unor ploi necontenite timp de peste două săptămîni, rupe zăgazurile, pornind furioasă peste maluri să-și risipească apele prin cartierele Grozăvești, Cărămidari și Cotroceni. Zeci de case s-au năruit și sute de oameni au rămas sub cerul liber, fiindcă nimeni nu s-ar mai fi așteptat la o asemenea ispravă. Frumoasa grădină botanică a savantului doctor Brîndză devenise un lac din care ieșeau peste ape plopii seculari, rămași din vechiul zăvoi al Dîmboviței, alături de crengile exotice ale unor arbori abia aduși pe pămîntul bucureștean.

Cred că nici stăpînii cramelor ce și-au văzut butoaiele furate de ape de prin pivnițele năruite n-au sîngerat laolaltă cît inima doctorului Brîndză, pentru florile și arborii lui.

A fost ultima tresărire a rîului sălbatic de altădată.

O luncă uriașă îmbrăca toate vadurile risipite ale Dîmboviței bucureștene pînă spre dealurile Pandurilor și Văcăreștilor.

Pe celălalt mal, acoperea Belvedere, Malmaison-ul, Cișmigiul și, sărind peste tîrg, dincolo de *jignița domnească*, se prelungea prin Dobroteasa, Vitan, Foișor și Tîrca spre inima Vlăsiei.

Pe malul drept puseseră stăpînire bordeiele, pînă ce le-au risipit Dudeştii, Goleştii, Rudenii, Merişanii, Brăiloii, Brîncovenii şi mînăstirile.

Aşa arăta aici lunca Dîmboviţei cînd pandurii lui Tudor i-au strivit ierburile grase sub opinci ori i-au spulberat prundişul în copitele cailor mărunţi.

Printre conacele boierilor şi strînsura de case din jurul lor, se ţineau lanţ bălţile Postăvarilor, Ţigănia, Lacul lui Filaret sau Balta Bivolilor (Parcul Libertăţii din zilele noastre), în afară de heleşteiele din cuprinsul conacelor.

În vremea Unirii, în această parte a oraşului tronau vîrfurile căpiţelor de fîn, se lăfăiau maidanele şi smîrcurile, iar bivolii, porniţi după iarbă şi scaldă, erau stingheriţi doar de haitele cîinilor fără stăpîn ori de cohortele tăunilor. Din păpurişuri se ridicau în valuri ţînţarii, speriaţi parcă de necontenitul orăcăit al broaştelor, ori de trîmbiţatul agresiv al cocoşilor.

Dîmboviţa, în vizită nepoftită prin mahalaua Tabacilor, în anul 1864. Cuza şi doctorul Davila înfruntînd furia apelor.

Abia după canalizarea gîrlei s-au sudat cele două părți ale orașului, satul schimbîndu-și repede înfățișarea, mai ales cu șirurile caselor-vagon clădite pe credit, în locurile luate cu bezman (embatic), înainte de secularizare, de la egumenii mînăstirilor.

Curgînd spre miezul tîrgului

După Ciurel, gîrla intra pe moșia Grozăvești.

A fost cîndva moșia aceasta zestre a nefericitei jupînese Neaga a lui Mitrea vornicul care, căzînd în robie turcească în veacul al XVI-lea, a vîndut parte din moșie, spre a se slobozi. Mai tîrziu, moșia Grozăveștilor s-a împărțit prin danii între cele cinci mari mînăstiri bucureștene: Cotroceni, Sf. Ion cel Mare, Sf. Sava, Mihai Vodă și Sf. Ecaterina.

Moșia Grozăvești se întindea pe malul stîng al gîrlei, pînă departe către bălțile Herăstrăului, străbătută fiind de-a curmezișul de șoseaua ce-i poartă numele, din care, mai tîrziu, s-au rupt șoseaua Basarab și bulevardul Banu Manta, vechiul drum păstrîndu-și denumirea numai în partea de pe țărmul drept al Dîmboviței.

Drum rău și desfundat, șoseaua Grozăvești își înmuia un capăt în mlaștinile Herăstrăului și după ce îneca în praf ori în ochiuri de noroi bordeiele de pe margini, din care avea să se ridice mai tîrziu vestita *Mahalaua Dracului* (Filantropia), cobora spre lunca Dîmboviței.

Alt drum mergea aproape paralel cu gîrla, venind de dincolo de conacul și casa lui Dinicu Golescu (Belvedere), străbătea dumbrava Giaferului, din care mai avem ca amintire Cișmigiul, și sfîrșea sub zidurile mînăstirii Sf. Ion cel Mare, din Podul Mogoșoaiei.

Bucureștenii i-au zis acestei șosele *Podul de Pămînt*, nefiind podită cu bîrne ca ulițele domnești, ci lăsată să mustească în clisă, ori să se înece în praf.

Este actuala Cale a Plevnei.

De cealaltă parte a Dîmboviței se întindea moșia Cotrocenilor „din cîmp, din apă, din pădure și din hotar pînă-n hotar",

cum o hotărnicește Radu Mihnea pe la 1614, întărind-o lui Stoica vătaful și lui Istfan, fiind „a lor bătrînă și dreaptă moșie de la moșii lor, din zilele altor domni bătrîni".

Mai tîrziu intră în mîinile „hrăpitorului Șerban Vodă", cum îl numește un hrisov al vremii pe acest Cantacuzin.

Se zice că numele de Cotroceni s-ar trage de la o întîmplare din zilele cînd Șerban Cantacuzino n-ajunsese domn. Că urmărit fiind de prigonitorul Duca vodă, spre a-l ucide, întrucît îl aflase uneltitor al domniei, s-a *cotrocit* (ascuns) în pădurile seculare ce se întindeau prin locurile acestea. Drept mulțumire pentru ocrotirea dată de pădurea unde s-a *cotrocit*, a ridicat în vremea domniei, pe locul unui vechi schit, masiva mînăstire a Cotrocenilor.

Numai că numele e pomenit cu mult înaintea lui Șerban vodă, trăgîndu-se probabil de la un Cotrocea, iar pădurea slujise și altora să se cotrocească în vremuri grele, de teama dușmanilor, astfel că Șerban nu va fi făcut altceva decît să alerge la adăpost sigur, pe cărările bătute de atîția pribegi înaintea lui.

Mînăstirea avea să fie refugiu domnesc pe vremuri de arșiță, molimi și focuri multora dintre Voievozii Țării Românești.

Aici au stat, în verile calde, Șerban Cantacuzino, Brîncoveanu, Nicolae și Ion Mavrocordat și încă mulți alții; a fost comandament al trupelor nemților „cu coadă", în 1737, iar Alexandru Moruzi a primit cu mare cinste, în 1793, pe generalul Kutuzov. Între aceleași ziduri, care adăpostesc azi Palatul Pionerilor, a stat generalul Miloradovici, comandantul trupelor rusești în războiul cu turcii, dintre 1806—1812.

Cînd, în 1821, Tudor coboară cu pandurii săi spre capitala țării, se oprește în această margine de oraș, făcîndu-și din mînăstire reședință și tabără întărită cu șanțuri. În colțuri pusese de strajă cele patru tunuri vechi — cît număra întreaga sa artilerie — iar dincolo de întărituri, își risipise cetele de panduri să facă *muștru* (instrucție) cu încercații comandiri ai volintirilor.

Prin locurile unde cu veacuri în urmă se „cotroceau" bucureștenii în fața urgiilor păgîne ori a celor domnești, Codrul Vlăsiei își sleise umbrele într-un imens imaș, ce creștea din coama dealului pe care se așterne, șerpuind, Șoseaua Pandurilor.

De la 1880 și pînă aproape de primul război mondial, în niște barăci mohorîte, răsărite ca o pecingine în verdele-pal al cîmpiei, jandarmii aduceau *la concentrare*, în fiecare toamnă, oameni necăjiți, din toate colțurile țării.

Strînsurii acesteia de magazii coșcovite, din care țîșneau trîmbițele trompeților o dată cu razele soarelui, i s-a zis *Tabăra*

Cotrocenilor, iar drumeagului ce se scurgea printre răzoarele mărginașilor — *Drumul Taberei*.

Mai către miazănoapte, urmînd strada Binținți din zilele noastre, prin locul în care avea să se ridice Uzina de mașini electrice „București", se încropise un aerodrom.

Aici își adusese Aurel Vlaicu avionul său, în primăvara anului 1910, ca să încerce cu el slăvile.

Pe flăcăul acesta, venit din Ardeal ca să construiască o „mașină de zburat", îl primiseră bucureștenii, cu sufletul lor aprins, ca pe întruchiparea unei legende, în care clocotea dorul mistuitor al omului pentru tot ceea ce trece dincolo de el. Fusese precedat de faima unei întîmplări ale cărei ecouri ajunseseră din Germania pe malurile Dîmboviței, cu izul acela plin de ispită, pe care îl stîrnește imaginația ori de cîte ori o tulbură fapte neobișnuite: Vlaicu cîștigase premiul I la un concurs — unde participase tot ce aveau mai bun firmele germane constructoare de automobile — cu o mașină făurită de el, la vederea căreia nemții făcuseră haz.

De aceea, cînd ziarele anunțaseră că, în dimineața de 17 iunie 1910, Vlaicu își va încerca avionul construit în arsenalul de sub Dealul Spirii, mulțime de bucureșteni porni pe jos, cu birja și cu bicicletele, pe lîngă *Grădina lui Davila*, să vadă această născocire de basm. Și cînd zăriră cu ochii lor, că milenarul vis al omului de a cuceri cerul, îl înfăptuise acest băiat de țăran, cu privire vie și vorbă domoală, punînd sămînță românească în pioneratul unei mari biruințe umane, îl purtară pe brațe, adunîndu-l din iarba în care se tăvălea de bucurie, după ce se ridicase la vreo patru metri și zburase întins vreo sută douăzeci.

Iar cînd, în mai 1911, la aniversarea a cincizeci de ani de la înființarea „Astrei", Vlaicu zbură peste *Cîmpia Libertății*, unde în 1848 răsunase cuvîntul lui Simion Bărnuțiu, Caragiale îl îmbrățișă spunîndu-i: Să trăiești, băiete! Ești cel mai mare geniu al neamului nostru! Și n-a mai putut articula nici un cuvînt, fiindcă îl înecase plînsul, în timp ce mulțimea, în delir, trăia punctul culminant al serbării.

Din străvechiul colț al dispărutei Vlăsii, întins pe cornișa Dîmboviței, Vlaicu avea să pornească spre Carpați în dimineața de 13 septembrie 1913, ca să-și frîngă aripile în apropiere de Cîmpina.

Cutremurați de vestea atît de neașteptată, aceiași bucureșteni ce îi împliniseră visul desprinderii din lut l-au așezat, sfărîmat, în pămîntul atîtor jertfe.

În dreptul satului format în jurul mînăstirii Cotrocenilor, gîrla pornea odinioară spre dealul Lupeștilor, pe spinarea căruia codrul Vlăsiei cobora sălbatic spre lume.

În iernile grele, bîntuite de viscol și ger, din desișurile neumblate, porneau lupii să bată satele și marginile tîrgului. Așezărilor omenești dinspre cuibul sălbăticiunilor li s-a zis *Lupești*, ca unora ce erau supuse împărăției haitelor.

Cu timpul, pădurea a dispărut, urcînd pe deal casele țăranilor din Lupești — sat înghițit ca atîtea altele de pîntecele nesătul al orașului. Numele i s-a șters aproape, mai ales cînd, în secolul trecut, au tăbărît, sus pe culme, volintirii lui Tudor. De atunci, dealul și șoseaua au luat numele pandurilor, iar satul, pe acela de *mahalaua Sf. Elefterie*.

Acolo unde, la mijlocul veacului al XVIII-lea, Mitropolia avea să ridice biserica Sf. Elefterie — cu banii lăsați prin diată de Maxim Cupețul — gîrla întindea două brațe, prinzînd o bucată de luncă și zăvoi, vestită prin frumusețea ei.

Iscusiții călugări găsiseră că n-ar fi tocmai împotriva canoanelor să facă aici loc de petrecere, cu cîrciumă tăinuită la umbra pădurii, pentru bucureștenii chinuiți de pîrjolul soarelui ori de arșița inimii.

De multe ori, pînă și doamna lui vodă Alexandru Ipsilanti cobora de la Curtea Nouă din Dealul Spirii, îndreptîndu-și caleașca spre pitorescul ostrov al Sfîntului Elefterie, să-și lecuiască „stenahoria", ascultînd privighetorile zăvoaielor ori visînd la palatele aurite de pe malurile Bosforului, pînă se ridica luna din umbrele codrilor.

Iar Sulzer, venit în țară tot în vremea lui Ipsilanti, cu gîndul de a întemeia o facultate de drept în capitala Valahiei ori de a ajunge cel puțin secretar domnesc, neizbutind, nici una, nici alta, a lăsat posterității cunoscuta lui carte *Geschichte des Transalpinischen Dacien*, în care, printre unele date, privind stările de atunci, și printre false teorii asupra continuității dacoromanilor în nordul Dunării — teorii pe care aveau să le reia mai tîrziu savanți de porunceală, în cap cu zgomotosul Roesler — ne mai spune că ostrovul de la Sf. Elefterie este cel mai minunat loc din apropierea orașului.

Pe aici se ridicau, pînă-n secolul trecut, morile Mitropoliei, cunoscute de bucureșteni sub numele de *morile Vlădichii*. Erau renumite pentru vrednicia lor, necontenind măcinatul decît în iernile grele, cînd roțile încremeneau de ger o dată cu apele Dîmboviței.

Pitoreștile „mori cu rotile", sub scocul cărora se grămădeau copiii Bucureștilor în zilele lungi ale verii, au fost dărîmate abia în 1864, la cinci ani după Unirea Principatelor.

Ceva mai sus de podul Sf. Elefterie, cam pe unde iese spre chei șoseaua Cotrocenilor, un fost căpitan, embaticar al mînăstirii, face, în vremea comitelui Pavel Kiselev, prima școală de înot cunoscută pe meleagurile noastre.

Săpase o groapă, pusese cărămidarii din mahalaua vecină să-i ardă pereții, iar apa o căra cu sacalele și-o primenea scoțînd-o cu cofele.

Se vede că-i mergeau bine treburile fostului căpitan, că în scurt timp își ridică o moară lîngă originalul bazin.

Ajunsese atît de vestită această școală a „notagiilor" (a celor ce înotau), încît moara și ulița în capătul căreia ființa luară numele de *Moara* și *Ulița Notagiilor*.

Lăsînd din brațele sale, în cele ale monahilor, vesela insulă de la Sf. Elefterie, Dîmbovița se-mpleticea printre scocuri de mori, unduindu-se larg prin mahalaua cărămidarilor, pe sub dealul Bragadirului, peste locurile ștrandului Republicii din zilele noastre, care, în vremea aceea, erau, deopotrivă, vad, luncă și prund. Gîrlei îi era tare dragă această mahala, fiindcă n-o slăbea cu apele sale, înecînd-o cel puțin de două ori pe an. De aceea mahalagiii își aveau adînc înfipte în zidurile caselor belciuge de fier, de care ancorau pe uscat plutele și pirogile, în așteptarea urgiei apelor, așa cum au venețienii în pereții caselor, de-a lungul canalelor lagunei, inele pentru odihna gondolelor.

Izbindu-se de *Dealul lui Spirea Dohtorul* și neputîndu-l străpunge, gîrla se prelingea pe lîngă cel al lui Mihai Vodă, unde era iarăși înhămată la învîrtitul pietrelor de moară, pe sub zidurile falnicei mînăstiri a lui Mihai. Ea a fost ridicată de către viteazul voievod pe cînd era locțiitor al marelui ban al Craiovei, după obiceiul boierilor avuți, spre a-și pregăti un adăpost pentru zilele de apoi. Cu cele trei turle, cu înconjurul de ziduri masive, cu șirurile de chilii, cu casele egumenești, cu clopotnițele și cu podoabele exterioare, în care se rînduiesc acele delicate arcaturi de piatră ale firidelor oarbe, ctitoria lui Mihai a stîrnit admirația călătorilor străini care au văzut-o de-a lungul timpului.

Din vechea zidire a lui Mihai, au învins vremurile, în forma originală în care le-au croit meșterii celui de-al XVI-lea veac, doar uriașele pivnițe. Sub arcadele lor largi, unde odinioară se riduiau poloboacele cu vin, și în firidele adînci în care se ascun-

deau toate bunătățile crescute din pămîntul valah, se odihnesc azi Arhivele Statului.

În chiliile mînăstirii lui Mihai Vodă era adăpostit pe la 1853 Spitalul Militar. Izbucnise o epidemie de tifos exantematic în rîndurile armatei atît de cumplită, încît bolnavii zăceau aici cîte trei-patru într-un pat, iar morții rămîneau adesea neridicați, în mijlocul celor ce-și așteptau rîndul. Ca să nu se risipească bruma de căldură dinlăuntrul chiliilor, ferestrele erau bătute în cuie, iar marginile ușilor, îndopate cu tot felul de zdrențe murdare ori lipite cu hîrtie. Cîțiva felceri ai spitalului stăteau de strajă mai mult ca să nu fugă bolnavii.

Atunci a urcat dealul tînărul doctor Carol Davila. După ce puse ordine, înființă aici o *Școală de mică chirurgie*, care să pregătească cadre medicale din ciobanii, clăcașii, moșnenii și rîndașii boierești, luați cu arcanul în armată.

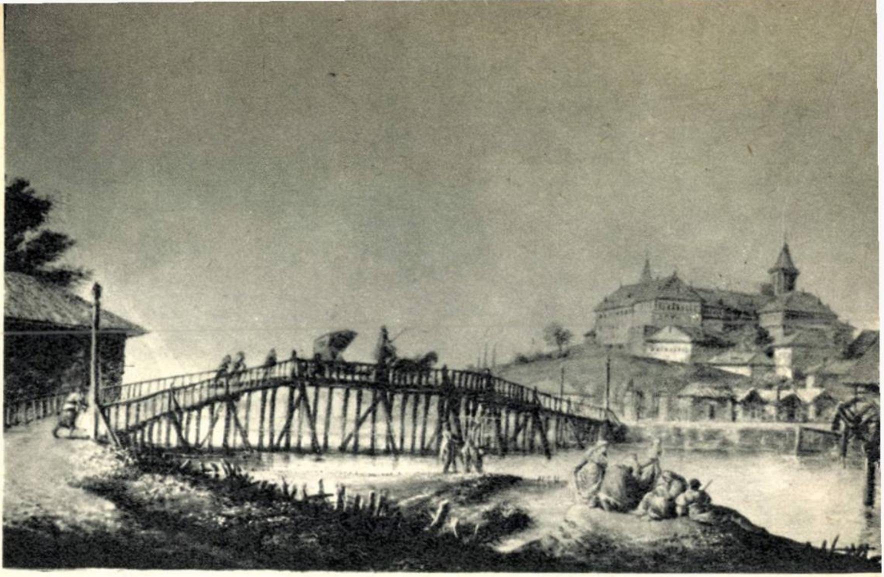
Medici erau puțini, mai mult străini de prin toate colțurile Europei, aduși de strălucirea aurului, căci boierii noștri, socotind medicina o meserie murdară, periculoasă și degradantă, bună pentru felceri bețivi și aventurieri, nu-și trimeteau copiii la universitățile din Apus ca să-i pregătească pentru o asemenea odioasă profesie, iar ceilalți n-aveau posibilități s-o facă. Se știe doar că Nicolae Kretzulescu, venit de la Paris cu titlul de medic, a fost chemat de vodă Ghica, în 1841, care, în loc să-l felicite, îl certă aspru că face de rușine o cinstită familie boierească.

Nimeni nu l-a luat în serios pe Davila cu școala lui din mînăstirea voievodală. Dar cînd își trimise soldații să urmeze cursuri de cultură generală la Sf. Sava, alături de fiii boierilor, protipendada a protestat, amenințînd cu închiderea Colegiului, ce nu era făcut pentru „nespălații și răcanii nebunului de Davila".

Glasul lor a fost auzit. Ghica — caimacamul domnesc — închide școala de chirurgie și îl destituie pe Davila.

Lovitura aceasta îl găsește pe doctor anchilozat în pat, în cămăruța lui igrasioasă de pe malul gîrlei, sub dealul Mihai Vodă. Cu brațul drept imobilizat de atunci pentru toată viața, doctorul aleargă, se zbate, dă buzna peste toți potentații, inclusiv peste caimacamul domnesc, și reușește să-și redeschidă școala de mică chirurgie, care, în 1857, avea să ajungă *Școala Națională de Medicină și Farmacie*, iar în 1869, *Faculatatea de Medicină și Farmacie*, sub conducerea aceluiași neobosit și temerar medic.

De aici și-a pornit drumul său, zăgăzuit atîta timp, strălucita școală a medicinii românești, ce nu peste mult timp avea să ducă faima științei noastre dincolo de hotare, dînd lumii sa-

Mori pe gîrlă, sub deal la Mihai Vodă, la sfîrşitul sec. al XVIII-lea

vanţi cu reputaţie mondială, ca profesorul Cantacuzino, Toma Ionescu, Gh. Marinescu, Parhon şi atîţia alţii.

Dar doctorul Davila nu a fost doar un animator al medicinei, ci şi un suflet de rară nobleţe, cutremurat de tot ce înfrîngea legile omeniei. De aceea, spre casa lui din Uliţa Notagiilor, nr. 37, uliţă care, din 1884, poartă numele lui Carol Davila, se îndreptau adesea privirile celor ce n-aveau posibilitatea să plătească un medic.

Într-o iarnă, Davila primeşte o scrisoare de la un tînăr pictor cu numele de Nicolae Grigorescu. Îl ruga să-l viziteze, întrucît e bolnav şi, neavînd bani, n-a îndrăznit să se adreseze altui medic. Grigorescu se întorsese de la Paris şi, într-o odăiţă din dosul Poştei Vechi, deschisese prima lui expoziţie. Timp de mai bine de trei săptămîni nu vînduse nici un tablou, şi cum se împlinea luna, iar proprietarul îi tot cerea banii, pictorul da din colţ în colţ, neavînd cu ce plăti.

Davila se duse să vadă bolnavul, pe care-l găsi teafăr între pînzele sale. Dar, în aceeaşi clipă, din rame ţîşni o lume care-i copleşi fiinţa, făcîndu-l să uite pentru ce venise.

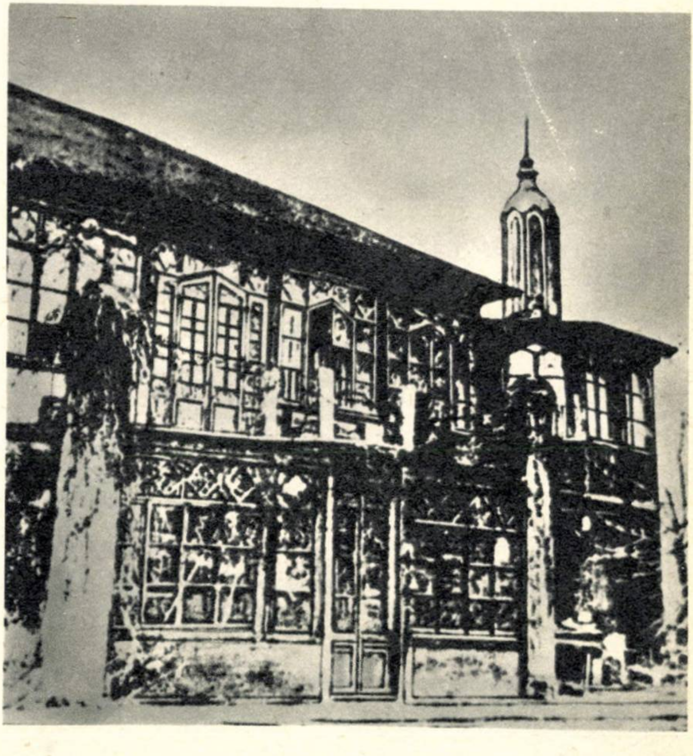
Curgeau, agale, care trase de boi cu ochi rugători; înfloreau pajişti în ochiuri de pădure. Turme de oi, revărsate pe costişe alături de dulăi lăţoşi, stau parcă în aşteptarea cîntecului de

caval al ciobanului rezemat în bîtă. Căsuțe cu acoperișuri de șiță sînt gata să se prăvale de pe buza rîpilor. Femei, cu fote înflorate și marame străvezii, se leagănă grațios, purtînd pe umeri donițele cu apă de izvor. Păduri, cu mesteceni de argint ori cu stejari ruginiți de toamnele tîrzii, urcă spre ceruri de-un albastru-luminos; iar țăranii aceia uscați și viguroși, cu inteligența pecetluită pe figurile supte, trec unul după altul, purtîndu-și ca un nimb căciulile albe, alături de nelipsiții, de obsedanții, de fascinanții boi grigorescieni.

Îmbrățișînd entuziasmat pe acest vrăjitor al penelului, Davila cumpără cîteva tablouri și la plecare îi spune pictorului: „îți cunosc boala!"

Peste trei zile, Grigorescu vînduse toate tablourile!

A venit apoi războiul pentru independență. Organizarea sanitară a armatei — operă a lui Davila — și care avea să dea

Casa doctorului Davila

atîta ajutor dorobanților la Grivița, Plevna, Rahova și Smîrdan, a stîrnit admirația aliaților noștri ruși.

Adeseori, pe linia frontului, în bătaia puștilor turcești, doctorul era văzut pe calul său alb, alergînd să-și inspecteze posturile de prim ajutor.

Turcii nu trăgeau însă în acest vraci, trimis parcă de Alah, să vindece deopotrivă pe ghiauri, ca și pe drept-credincioșii profetului. Știau toți că Ised Pașa, la cererea doctorului, îi trimisese răniții și bolnavii grav, din Vidinul asediat, și că acesta îi îngrijise ca pe propriii săi frați.

De aceea, s-a întîmplat atunci un fapt nemaipomenit în analele războiului: turcii și-au decorat... inamicul, cu ordinul *Osmanie*, în cel mai mare grad!

Părintele cunoscutelor picături ce-i poartă pînă astăzi numele a mai lăsat posterității un fiu, pe Alexandru Davila, autorul acelei capodopere a dramaturgiei românești care este *Vlaicu Vodă*.

O viață de sacrificiu cinstește numele nepieritor al omului care-și doarme somnul etern — așa cum i-a fost voia — în curtea azilului de fete, azi Institutul Pedagogic, chiar pe locul unde Tudor Vladimirescu își întinsese cortul în vremea răscoalei, ca un semn în plus al legăturii sale cu acest pămînt.

De la „podișorul" lui Mihai Vodă, cum îl mîngîie hrisoavele, Dîmbovița curgea spre Gorgani, unde făcea o insulă, pe care se-ntindeau, la umbra sălciilor, copiii mahalalei, după hîrjoana în apa curată, fiindcă puțin mai la vale, lîngă *vadul cailor*, gîrlița tabacilor din jurul zlătarilor aducea toată răzătura pieilor.

Din cînd în cînd, își trimitea prisosul apelor peste Podul de Pămînt, prin locurile băltoase, pline de sălcii, papură și stufăriș, unde, sătul de vînatul raţelor sălbatice, puse Bibescu, pe la mijlocul secolului trecut, un priceput grădinar, să croiască grădina Cișmigiului.

Trecînd de biserica Gorganilor, gîrla da ocol conacului Ghiculeștilor. Aici, sub oblăduirea Smarandei Ghica, Iancu Văcărescu și alți cîțiva boieri au jucat pentru prima oară teatru în limba românească.

Lîngă această casă, cam pe unde e astăzi postul pompierilor, a fost închisoarea unde, o vreme, au stat *arestuiți* Nicolae Bălcescu, Grigore Alecsandrescu și Cezar Bolliac, în 1840. Aici, povestește ultimul, a scris poezia *Carnavalul* pe scoarța unei cărți avînd drept condei coada ibricului și drept cerneală o vopsea încropită din pastă de dinți.

Gîrla trecea apoi peste locurile Nastasichii Moruzi (de la care vine numele străzii *Domnița Anastasia*), locuri ce se întindeau prin fosta mahala a Tabacilor, poposea un pic în *vadul sacagiilor*, peste care s-a ridicat *Vama Poștei* și, strîngîndu-și apele, se ghemuia printre zidurile mînăstirii Sf. Ion cel Mare (clădirea C.E.C.) și cele ale palatului Ghica (sediul actual al Consiliului Popular al județului Ilfov), curgînd de-a lungul ulucilor din fundul curților lui Enăchiță Văcărescu, pe strada Ilfov din zilele noastre.

Unduindu-se peste locul unde se ridică astăzi clădirea Consiliului Popular al sectorului V, clădirea teatrului de operetă și fîntîna lui Lahovary, Dîmbovița intra în curțile boierilor Florești. Aici, în beciurile caselor, se adunau în taină *căuzașii* să pună la cale revoluția din anul 1848. Peste vatra vechii gospodării a Floreștilor, avea să se ridice *Tirul*, adică prima înjghebare sportivă a orașului patriarhal din a doua jumătate a secolului trecut.

Mica biserică fără turlă a Sf. Spiridon Vechi, ascunsă în umbra uriașului bloc din Piața Senatului, se găsea, cu hanul și edecurile sale mînăstirești, pe malul stîng, înainte de canalizarea gîrlei. Fiind mînăstire săracă și neputîndu-se ajunge din veniturile ei, multă vreme au pomenit hrisoavele din secolul al XVIII-lea despre Podul de nuiele, așternut peste gîrlă, în fața hanului.

Intrată adînc în pămînt, de parcă oamenii ar fi vrut s-o îngroape alături de morții din cimitirul care o înconjura odinioară, bisericuța aceasta e singurul lăcaș bucureștean unde găsim o inscripție în limba arabă.

De aici, Dîmbovița făcea un larg ocol prin spatele fostului palat al lui Toma Cantacuzino. Trecut din mînă în mînă în stăpînirea lui Iordache Crețulescu, a lui Constantin și Nicolae Brîncoveanu, a fost o vreme casă de oaspeți pentru străinii trecători prin București (veacul al XVIII-lea).

După canalizarea gîrlei care i-a tăiat în două ogrăzile, urmașii lui Bibescu o închiriază statului, funcționînd aici multă vreme *Institutul doctorului Babeș*. Dărîmată, spre a se ridica în locu-i clădirea Senatului, temeliile acesteia au zăcut pustii, acoperite de mușchi și bălării, fiindcă nimeni nu se gîndea să isprăvească palatul început în 1912.

Apoi, peste toată paragina, s-a improvizat un pavilion de paiantă, adăpostind cînd expoziții, cînd o sală de cinematograf, care purta, pretențios, numele capodoperei lui Leonardo

da Vinci — Gioconda. Dar, din pereţii învăluiţi în pînză de sac, au fluturat fîşii zdrenţuite pînă tîrziu, după cel de-al doilea război mondial, cînd s-a ridicat aici blocul-turn din fosta Piaţă a Senatului.

Hanul lui Manuc

Printre cei ce au oferit preţ bun pentru un loc de frunte din fosta ogradă a Curţii Vechi, după ce Hangerli vodă o scosese în vînzare, a fost şi Manuc. El a dobîndit o fîşie întinsă în faţa Tîrgului din Lăuntru, de-a lungul Uliţei Işlicarilor (30 Decembrie),

Hanul lui Manuc la 1841

urmînd malul gîrlei pînă la *vadul sacagiilor* de lîngă casa Grădiștenilor.

Se întîmpla aceasta în miezul cumplitelor vremi ale lui Pasvantoglu, cînd cetele cîrjalilor ucideau și prădau după placul inimii, neavînd biata țară nici oștire de veghe, nici domni cu suflet.

Începuse de aproape doi ani vifornița războinică dintre ruși și turci, cînd ridică Manuc pe .locul acesta vestitul său han, în 1808.

Timp de peste o jumătate de veac Hanul lui Manuc avea să închidă între zidurile sale șiruri de bolți negustorești, rînduite pe sub pălimare. În ele strîngeau negustorii cele mai felurite mărfuri, pe care le țineau sub paza ușilor de stejar căptușite cu fier. Deschizîndu-se acestea numai înlăuntrul curții, greu ar fi putut pătrunde furii în tainițele prăvăliilor, mai ales că spre uliță ele n-aveau decît cîte un ochi de fereastră zăbrelită, prin care abia intra pasărea.

Odihnindu-se pe stîlpi de lemn, lungile ceardacuri înconjurau curtea fără pereche în cuprinsul orașului.

Aici opreau chervanele grele de mărfuri ale negustorilor întorși din *taxid* de dincolo de granițe; butcile boiernașilor, veniți cu treburi la agia din spatele hanului ori la tîrgul din față; rădvanele grecilor și armenilor, vînzători de stofe, atlasuri și mirodenii; căruțele gabrovenilor, cu bricege, cuțite și fierărie, ori brașovencele sașilor, aducători a tot soiul de mărunțișuri.

Forfota de bazar țarigrădean, larma fără de pereche, amestecul porturilor și al limbilor, necontenitele sosiri și plecări dădeau hanului un pitoresc oriental, neîntrecut decît de proverbiala murdărie a curții sale.

Nu putem trece peste sugestiva descriere lăsată de Gion, fiind o imagine atît de vie, că pare ruptă dintr-un documentar cinematografic:

„Surugiii, chirigiii, vizitiii, cărăușii care înhămau și deshămau; slugile hanului care alergau strigînd, de colo pînă colo; găinile care cîrcîiau pigulind pe mormanele de băligar; rațele care se bălăcăreau măcăind prin băltoacele de lîngă cuhnii și grajduri; țiganii și țigăncile care, în loc să vorbească, răcneau ca după obicei; scroafele și purceii care, grohăind și guițînd, se vîrau pe sub butci, rădvane, brișci, brașovence, chervane, unde se întîmplau încăierări omerice cu cîinii celor veniți de afară, toate acestea făceau să hăuie din zi pînă-n noapte faimosul han al lui Manuc-bey..."

Noaptea în jurul focurilor aprinse între chervane, cu orînduire de veghe spre a nu se isca pîrjol și încercări de pradă, se strîngeau surugiii, slugile și chirigiii, povestind întîmplările ciudate ale drumurilor bătute spre toate zările, de la Lipsca, Liov și Sibiu, pînă la Țarigrad, Smirna și Damasc.

Mulți își arătau semnele și beteșugurile căpătate în lupta cu tîlharii ce țineau șleaurile din sudul Dunării și pînă sus în nordul Moldovei; că de cum treceau fluviul îi primea Codrul Vlăsiei și rar scăpau de umbra grea a pădurii pînă dincolo de Codrul Herții.

Ațipeau tîrziu lîngă avutul stăpînilor, cu flintele sub căpătîi, cu pistoalele-n brîu și cu iataganele în mînă.

Unii din călători neavînd loc în odăile hanului, dar nici curajul să tragă aiurea, unde n-ar fi găsit siguranța vieții și-a pungilor, dormeau sub streașinile largi la adăpost de ploaie și de vînt, loc ce era trecut în tariful hanului, cu preț scăzut, sub denumirea *la rogojină*, după împletitura de papură așternută de oamenii hangiului pe pămîntul gol.

Hanul își întinde și azi zidurile bătrîne, așa cum i-au fost croite acum 161 de ani peste hrube ale Curții domnești, închizînd în alcătuirea sa odăile zapciilor și încăperi mai noi ale palatului, printre care, sala unde erau primiți solii.

Streașinile largi, pălimarele sculptate ca și acoperișurile de olane au dispărut de mult, dar a rămas întregul fond al vechiului han, cu aerul său oriental, ca o rară imagine a Bucureștilor din începutul veacului trecut.

Cu timpul, în zidurile hanului s-au făcut spărturi spre uliță, nemaifiindu-i nimănui teamă de tăria tîlharilor și de slăbiciunea agiei.

Se născuse în inima orașului, în acest colț de Curte domnească, nu numai un sîmbure de viață țarigrădeană, ci o adevărată gară a Bucureștilor, unde soseau și plecau, într-o forfotă de zi și de noapte, tot felul de care și calești, fiind parcă o punte a tuturor călătorilor ce călcau pămîntul cetății de scaun.

De aceea și Caragiale își găzduiește aici ciudatul său personaj Kir Ianulea, ca să găsească, în șirul de pățanii ale acestui nefericit ambasador al iadului, prilejul uneia dintre cele mai vii și colorate fresce satirice a moravurilor bucureștene de la începutul veacului trecut.

Cu timpul, nu numai strada și-a schimbat numele — din Ulița Ișlicarilor, în Curtea Veche, Ulița Franțuzească, strada Carol — ci și hanul, care, după ce a fost supus înnoirilor, a devenit, după 1870, hotelul *Dacia*.

Zidurile sale aveau să adăpostească faimoasa sală *Dacia*, care timp de o jumătate de veac a fost tribuna vieții politice a României dintre 1870—1920.

În sala ori în curtea fostului han se aduna „poporul" ca să asculte discursurile „tribunilor". Mulți oratori de talent se risipeau în atacuri zgomotoase la adresa celor ce se aflau la cîrmă, pe care-i înfățișau ca întruchipare a tot ce imaginația poate croi mai hidos. „Hoți", „tîlhari", „afaceriști veroși", „clienți ai parchetului", conservatorii sau liberalii aflați la putere, ca prin farmec, cum cădea guvernul, se transformau în cei mai „onești" și „venerabili" cetățeni, curățiți de păcate în purgatoriul opoziției.

Mahalaua bucureșteană de atunci, lipsită de orientare și de conștiință politică, incapabilă să schimbe rosturile care o nemulțumeau, era veșnic în opoziție... De aceea, convinsă că tot răul vine numai de la cîrmuitorii aduși de vodă la putere, se răcoreau aplaudînd azi pe „conu Petrache", care înjura pe „conu Ionel", iar a doua zi, pe conu Ionel, care da-n tarbacă pe conu Petrache.

Nu era nevoie de prea multă propagandă ca să se umple sala... Era de ajuns ca un agent să apară în pragul unei cafenele ori în capătul Lipscanilor rostind două cuvinte magice, repetate apoi ca un ecou: „La Dacia!"

Fără nici o altă lămurire, trăgeau negustorii obloanele, se deșertau cafenelele și cîrciumile, porneau „mardeiașii" din

fundul mahalalelor să-și pună bîtele la dispoziția cui o plăti, iar precupeții din Piața Mare, cei mai aproape de locul întrunirii, erau primii și nelipsiții participanți ai adunărilor. Nu le trebuia nici o explicație, fiindcă veneau aici nu numai la distracție, ci la un adevărat parlament al lor, unde nu se vorbea păsărește ca la cel din Dealul Mitropoliei, ci se înjura neaoș ca-n Tîrchilești și Obor. Erau fericiți că puteau huidui fără nici o opreliște, avînd sentimentul că astfel și-au spus cuvîntul în politica țării... Iar după ce ascultau discursurile, porneau în chip de „cetățeni indignați" pe sub ferestrele palatului, să-și strige necazul și să ceară „demiterea guvernului infam". Atunci erau convinși, pe jumătate, că și-au făcut „datoria cetățenească", cealaltă jumătate rămînînd pe seama distracției cu care s-alegeau din această joacă politică.

Sub dușul sudălmilor de la tribună și al huiduielilor din sală a crescut și trăit o jumătate de veac parlamentarismul României de ieri.

Și tot la *Dacia* cetățeanul naiv se scălda în iluzia deșartă că apără „sfintele drepturi constituționale" de care-i vorbeau oratorii, dar pe care el le gusta „în deplină libertate", cu supliment de bîte și de chinoros, abia în alegerile așteptate cu pasiunea amatorilor de box din zilele noastre.

Dar peste „convingerile" cetățenilor, regizorii din umbră își vedeau liniștiți de treburi, mîrîind în surdină în primele luni ale opoziției, devenind violenți cînd li se irosea agoniseala din timpul guvernării, și punînd „cetățenii indignați" să țipe în fața palatului cînd „factorul constituțional" ținea prea mult la putere partidul advers.

Numai către sfîrșitul veacului a început să răsune la *Dacia* cuvîntul socialiștilor, sub privirile tot mai atente ale Siguranței, întrucît muncitorii strîngeau rîndurile, răspîndind sămînța unei învățături periculoase pentru orînduielile vremii.

Sala croită sub bolțile hanului, unde zeci de ani răsunaseră tocmelile negustorilor și clinchetul galbenilor bătuți de muchea tejghelelor, întregită apoi cu alta mai spațioasă ridicată în mijlocul curții, nu era sortită să asculte în acel sfîrșit de veac numai discursurile electorilor; nici curtea, unde cîndva domnise larma surugiilor și focurile nopților de veghe printre chervane și butci n-avea să se mulțumească doar cu faima adunărilor politice...

Într-una din odăițele hanului trăsese cu ani în urmă un tînăr student. Venise la București să-nvețe drepul, după dorința tatălui. Cum era nevoie ca viitorul avocat să stăpînească deplin

arta oratoriei, ceruse cîţiva galbeni în plus spre a se înscrie la conservator, mai ales că-şi descoperise un defect de dicţiune, ce-ar fi umbrit o carieră, unde cîteodată trăgea în cumpănă nu numai dreptatea, ci şi vorba frumoasă rostită cu glas limpede.

După vreo doi ani, veni bătrînul la Bucureşti să-şi vadă feciorul şi trase la *Dacia*.

Nu-l află în odăiţa cu o singură fereastră ce da spre Uliţa Franţuzească, numită acum strada Carol, şi vrînd să coboare scările de lemn, se opri în faţa unui afiş, scris de mînă, care vestea că o trupă de actori va da o reprezentaţie, în seara aceea, în sala de jos a hotelului. Printre actori figura şi numele feciorului său.

Bătrînul îşi cumpără un bilet de la portarul hotelului, care îndeplinea şi funcţia de casier, apoi cu sentimentul omului cinstit, împins de slăbiciune pe calea păcatului, intră în sală, după ce privise cu grijă în dreapta şi-n stînga ca nu cumva să-l zărească cineva.

Cu pereţii mohorîţi şi cu duşumelele roase, sala aproape goală i se păru mai pustie decît sufletul lui...

Nu ştim ce spectacol va fi jucat tînărul actor în acea trupă improvizată. Ştim însă că tare s-a mai mîniat tatăl cînd şi-a recunoscut flăcăul printre „măscărici"...

A plecat acasă copleşit de ruşinea ce-i făcea băiatul în care îşi pusese toată nădejdea şi nu s-a abătut cu nimic de la hotărîrea luată de a nu-i mai da un ban.

Au urmat ani grei, de lipsuri şi nevoi pentru Grigore Manolescu, care îşi ţinea zilele mai mult din ce îi trimitea pe furiş maică-sa, decît din cîştigul actoricesc.

Ajuns în culmea unei glorii cum puţini au cunoscut-o, Grigore Manolescu se întoarce la *Dacia*, renovează sala cu banii moşteniţi de la bătrînul care îl descoperise, dezamăgit, cu ani în urmă, printre „măscărici", şi cu o mînă de talentaţi actori prezintă bucureştenilor spectacole care-i uimesc.

Liber să-şi manifeste talentul de actor şi regizor, Manolescu îşi alege calea pe care păşeau şi celelalte teatre europene, făcînd din sala *Dacia* o şcoală a realismului scenic românesc. Aici a început să se închege gustul unei părţi a publicului nostru pentru o artă nouă, în care viaţa se înfăţişează în lumina unor frumuseţi ce izbucneau aievea de pretutindeni, dar pe care nimeni nu izbutise să i le releve.

În sala unde precupeţii îşi aruncau în voie sudălmile politice şi unde mai tîrziu avea să răsune cuvîntul lui Delavrancea şi Nicolae Filipescu în sprijinul unirii tuturor românilor s-a scris şi o pagină uitată, din istoria teatrului nostru.

Spre Radu Vodă şi Tabaci

Întinzîndu-se de-a lungul Curţii domneşti, gîrla adăpa căprioarele din *ciutăria domnească* (secolul al XVI-lea) aflată pe locul unde, acum mai bine de două sute de ani, Bălaşa Brîncoveanu ridica biserica ce-i poartă numele. Tot aici a fost în vremurile de demult *ceair domnesc*. Din ulucile sale se arcuia peste apă, către poarta de jos a Curţii Vechi, un pod de lemn peste care domnii treceau să-şi privească caii, scoşi la iarbă timp de 40 zile, cum era rînduiala, după sărbătoarea Sf. Constantin şi Elena. Poarta se deschidea cam în dreptul Bazacii, unde, mult timp, a fost în secolul trecut primăria oraşului, numită, pe rînd, de bucureşteni: *sfat*, *maghistrat* ori *ospel comunal*.

După ce-nvîrtea roţile unor mori, gîrla ocolea vechea curte a Brîncoveanului din Piaţa Unirii de azi, apoi trecea pe lîngă *Beilic* şi se prosterna cuvios la poalele masivei clădiri a mînăstirii Radu Vodă, lăţindu-şi albia.

Spun cronicarii, ca şi vechea pisanie a bisericii, că a fost aici mare pustiire făcută de turci în 1595.

După cumplita bătălie de la Călugăreni, oastea sultanului prinsese mare teamă de ghiaurul acela nebun, care o prăpădise. De aceea, Sinan Paşa puse să se întărească mînăstirea cu şanţuri şi trunchiuri de stejari şi împănă biserica cu praf de puşcă.

Iar cînd s-a înspăimîntat că Mihai se întoarce din munţi asupra lui, Sinan Paşa „aprinse iarba de tun în biserică şi au sfărîmat-o din temelie".

Fortăreaţa aceea a rămas în amintirea bucureştenilor sub numele de *Palanga lui Sinan Paşa*.

După refacerea bisericii de către Radu Mihnea, s-au îngropat aici ctitori şi călugări, printre care şi umilul Rahail Monahul, care sfîrşeşte socotelile vieţii în 1729, şi care nu e altul decît Radu Popescu, cel mai talentat cronicar al Munteniei.

Din vechea zidire a lui Alexandru vodă — Oaie Seacă (mijlocul secolului al XVI-lea), de pe dealul scobit ca o şa, mai străjuieşte, întunecat şi gîrbov, doar turnul clopotniţei mînăstireşti, singurul care a scăpat teafăr de-a lungul timpului.

Croită să fie mitropolie a Ţării Româneşti, a fost înzestrată cu puzderie de moşii, vii, mori, livezi, sate, sălaşe de ţigani, cîrciumi şi locuri cu embaticari. Lăcomia egumenilor greci, care îi administrau uriaşa avere, ajunsese proverbială. Şi cînd a început

Dîmbovița în fața bisericii lui Bucur și a mînăstirii Radu Vodă, pe la 1860

să se vorbească de secularizarea averilor mînăstirești, în vremea lui Cuza, au furat potirele de aur, icoanele și candelele de argint, veșmintele țesute de mîinile domnițelor în cursul a sute de ani, cărțile ferecate în legături grele, trecînd mare parte din ele peste Dunăre. Zestrea a numeroase condici a fost dată pradă focului, arzînd o dată cu ele prețioase însemnări ale trecutului acestui oraș.

Povestește Gion că bătăiosul Cezar Bolliac, aflînd aceste tîlhării de ultimă clipă, a urcat, în 1863, dealul de la Radu Vodă cu o mînă de bucureșteni și, spărgînd cu topoarele porțile grele ale mînăstirii, au mai scăpat din mîinile călugărilor greci ceea ce încă nu trecuseră peste Dunăre.

Mînăstirea se găsea în vremea lui Mihai vodă „den jos de București", adică în afara orașului.

Pe cealaltă parte a dealului își ridică ciuperca turlei smerita și patriarhala bisericuță a lui Bucur de care a fost legată legenda întemeierii orașului.

Chiar dacă adevărul e altul, chiar dacă pisania e plăsmuită de preotul Musceleanu, e atîta farmec și atîta puritate în tot aerul

pe care îl degajă fosta „gropniță" a mînăstirii Radu Vodă, încît apare surprinzător de neverosimilă în mijlocul orașului de azi.

E parcă pierdută de vremi pînă-n zilele noastre, ori smulsă dintr-o stampă naivă a meșterilor de odinioară, din care lipsește doar ciobanul cu oile sale, așa cum se vede în *cadra* lui Papazoglu, făcută de xilograful Decusar.

Cine se încumetă să urce lungul șir de trepte pînă-n vîrful colnicului va crede că s-a rătăcit în timp cu peste 200 de ani, iar în spațiu, undeva prin sihăstria munților. Iar cine poposește o clipă pe banca din fața delicatului locaș, lîngă stîlpii de lemn fragili și rurali, dînd ocol cu ochii acestei oaze de liniște dumnezeiască, aproape că nu-i vine a crede că orașul ce se profilează în zare e robustul și zgomotosul București, din care arareori pătrunde pînă aici un zumzet surd și-ndepărtat.

Coborînd apoi treptele de piatră, ai parcă sentimentul că orașul cu huietul lui drăcesc nu poate purcede cu nici un chip din acest colț de cer.

În vale, apele gîrlei duc mai departe povara nevăzută a liniștii supte de sub streașinile turlei ce străjuiește bisericuța.

Trecînd de postul pompierilor cu nume domnesc, gîrla udă fosta mahala a tabacilor.

Strînși pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea pe lîngă biserica zlătarilor, tabacii au fost alungați cu pieile lor puturoase de sub nasul boierilor ce începuseră a se statornici în marea uliță a Mogoșoaiei. Li s-a dat tabacilor loc potrivit pentru asemenea îndeletnicire, afară din oraș, dincolo de mînăstirea Radu Vodă.

Meseria lor, socotită spurcată, avea să ducă însă faima iscusitelor mîini meșteșugărești către Apus și Răsărit. Blănuri rostuite de ei ajungeau pînă-n Rusia, iar multe din cizmele moi ale pașalelor, imineii și meșii, cu care sultanii călcau covoarele de Smirna revărsate în adîncurile haremurilor, porneau și din mîinile tabacilor noștri.

Dar pe lîngă asemenea bucurii, multe dureri de cap au pricinuit și multe zile amare au făcut păcătoșii de tabaci domnilor și veliților boieri. Răzătorii de piei erau mereu gata de harță cu stăpînirea avană. Cînd birurile grele, înscrise sau neînscrise în pravile, copleșeau năpăstuitul popor, cînd ocnele începeau să geamă de cei ce-și strigau durerile, ca unul se ridicau tabacii din fundul mahalalei înecată în noroaie, praf și omăt, își luau starostele și, împreună cu alte isnafuri, plecau să caute dreptate, pentru ei și pentru ceilalți obidiți.

Norodul, pornit cu femei și copii, umplea malurile gîrlei, urca dealul și prindea a trage clopotul cel mare al Mitropoliei, stricînd tihna înalt prea sfîntului ierarh, pe care-l scotea, cu sau fără voie, din culcușul moale, zguduindu-i ușile, ori zăngănindu-și cuțitele, dacă se lăsa prea mult rugat.

În frunte cu mitropolitul, porneau apoi spre palatul lui vodă să-și ceară drepturile.

De teama cuțitelor amuțeau arnăuții în dosul porților și domnii în spatele perdelelor.

Zurba tabacilor nu era glumă, fiindcă ei nu sfîrșeau amenințarea și sudălmile la adresa tiranului, pînă ce mitropolitul și starostele nu ieșeau de la vodă cu împlinirea vrerilor. Multă vreme au fost coșmarul agiei și al curților domnești, mai ales în veacul ocîrmuirii Fanarului. Dar au fost prezenți și în ciocnirea cu oștile lui Fuad Pașa, în 1848, precum și în asaltul palatului din Podul Mogoșoaiei, unde generalul Odobescu arestase guvernul revoluționar.

Ultima, dar cea mai de pomină ridicare a lor, a fost acum mai bine de o sută de ani, cînd se punea temelia unirii și a României moderne — la 24 ianuarie 1859. Majoritatea reacționară a *Adunării* din Dealul Mitropoliei hotărîse alegerea lui Bibescu, împiedicînd astfel unirea. Burghezia și boierimea progresistă, care susțineau candidatura lui Cuza, avînd puțini reprezentanți în sînul adunării, își vedeau visul risipit. Au trimis atunci oamenii să vestească orașului mișelia.

S-au ridicat fără zăbavă tabacii, din mahalaua lor, cu măcelarii din Scaune de-au stîrnit negustorimea din Lipscani, Șelari, Ulița nemțească, Covaci și Gabroveni, precupeții din Piața Mare și țăranii din margini, dînd iureș spre locul vechiului divan din odăile Mitropoliei, unde se ținea adunarea.

Cînd au văzut deputații ce se petrece sub ferestrele lor și cînd le-a ajuns la urechi zăngănitul cuțitelor, ascuțite mereu lamă peste lamă, ca și beii fanarioți, cărora mulți dintre ei le erau nepoți, au înlemnit. Alții, plini de speranță, au chemat oștirea să le vină într-ajutor.

Au urcat ostașii Dealul Mitropoliei, dar nu să-i ajute, ci să pună, alături de cuțitele tabacilor și măcelarilor, baionetele lor.

Așa s-a ales Cuza și s-a putut făuri Unirea Principatelor.

Anonimii din cea mai oropsită mahala a Bucureștilor au ajutat cu ascuțișul lamelor de răzuit pielea dobitoacelor drumul spre zorii libertății noastre. Iar, după cum spun ziarele vremii,

cînd într-o zi de februarie a anului 1859, Cuza intră prima oară în București, cu mare alai, pe Podul Mogoșoaiei, era urmat „de frații tabaci și de alți isnafi, călări pe cai aprigi".

Din marginile Tabacilor, mlaștini și maidane adăposteau risipita mahala a Broștenilor. Aci, cărămidarii, ținuți necontenit sub dușul sonor al broaștelor, se strîngeau pînă și-n arșița verii în dogoarea cuptoarelor, unde fumul alunga roiurile de țînțari.

Cît vedeai cu ochii se întindea, printre fagurii de lemn ai tiparelor și printre piramidele fumegînde ale cuptoarelor, argila bătută, pusă la uscat. Iar de sub șoproanele acoperite cu stuf, roșul cărămizilor zîmbea soarelui și meșterilor zidari.

Măcinați de friguri și încovoiați de munca lor istovitoare, obscurii cocători ai pămîntului au făurit generație cu generație orașul acesta uriaș.

Pe locurile zbicite, unde încep să crească ușor dîmburile spre Văcărești, urcau viile, grădinile și livezile mînăstirii. Iar pînă la abatorul de azi se întindea împărăția stufului și apele smîrcurilor, peste care se unduia, în bătaia vîntului, verdele cîmpului de mătasea broaștei.

Așa arăta prin locurile acestea *micul Paris* pînă după Unirea Principatelor.

Azi ne-au rămas, ca amintire, doar numele pitorești ale străzilor: *Stufului*, *Didițelului*, *Fluturilor*, *Broștenilor*, *Luncii*, *Livedea cu duzi* ș.a., iar printre ele, cea a cavafului Manea, care se va fi îmbogățit pe vremuri din cizmele făcute cărămidarilor, încît a putut ridica, aici, biserica ce-i poartă numele.

Pe drumul ce duce la sîrbi...

Pe celălalt mal al Dîmboviței, lăsînd în urmă Curtea Veche, se afla jignița domnească, unde se găseau hambarele cu provizii pentru vremuri grele. Numele i s-a păstrat într-o străduță ce se scurge pe lîngă zidurile masive ale fostului consulat italian. Îi spune strada Sf. Nicolae-Jignița, după bisericuța din capătul ei, dar pe care călătorii de acum o sută cincizeci de ani o numeau *Ulița centrală a Jigniței*.

Îngustă — cum nu mai e stradă în București — strivită de zidurile ca de cetate în umbra cărora coboară, este, împreună

cu biserica și cu vechea clădire a cazărmii, o rară imagine a unui București de mult dispărut.

Orașul în care trecutul trăiește aproape doar prin puținele amintiri scrise și printr-o tradiție firavă are aci un colț viu, de un nebănuit pitoresc.

Precum în vechile burguri prezentul își croiește viața prin zidurile bătrîne pe care oamenii le-au perforat ca niște termite spre a deschide ferestrele caselor, așa răzbat pe strada Sf. Nicolae-Jignița ochiurile de geam, prin masiva împrejmuire de piatră și de cărămidă, a caselor generalului Mavros, unde și-au avut adăpost, pe rînd, Bimbașa Sava, o roată a armatei pămîntene — reînviată la 1832 — consulatul italian ș.a.

Mai sus de Jignița, venind dinspre Curtea Veche și urmînd coama malului rîpos al Dîmboviței, unduia *Drumul ce duce la Sîrbi* — azi Calea Văcărești. Ieșind din viile domnești ce acopereau mahalaua lui Stelea Spătarul și a lui *Aga Niță* (ctitorul bisericii din secolul al XVII-lea cunoscută azi sub numele de *Sf. Vineri*), drumul călca locurile boierilor Herești.

În fața bisericii, unde în fiecare vineri se adunau fetele rămase nemăritate să dea acatiste preamilostivei Sfinte ca să le hărăzească un bărbat, s-a ridicat la începutul renașterii noastre culturale cea dintîi școală primară a Bucureștilor etichetată oficial „numărul unu".

Această veche și uitată școală, rătăcită printre telalii din imediata vecinătate a *Halei de vechituri*, n-a strălucit ca fosta Academie de la Sf. Sava, ci, modestă, harnică și tăcută, a dus munca grea a anonimatului, ca să învețe „az-buche" copiii mahalalelor vecine, ce nu puteau plăti, măcar în merinde, pe inimoșii dascăli de la Jignița, Udricani și Sf. Gheorghe. Dintre acești mărunți învățăcei s-au ridicat cei dintîi cititori ai cărților lui Anton Pann, răspîndindu-le printre băieții de prăvălie, boiangii, căldărari, cavafi și tabaci, o dată cu hazul și înțelepciunea lor populară.

Clădirea, ale cărei ziduri numără nu mai puțin de 147 de ani, e și azi frumoasă și robustă, mulți dintre bucureșteni călcîndu-i treptele bătrîne fără să-i știe drumul. Este localul fostei primării a Sectorului II Negru, care adăpostește astăzi Judecătoria Sectorului IV.

Malul înalt, ferit de inundații, a prilejuit încă de mult așezări temeinice în aceste părți, dînd naștere, ceva mai la vale, uneia dintre cele mai vechi mahalale bucureștene, aceea a Dobro-

tesei. Pe una din ulițele ei a trăit și trudit pe tărîmul scrisului acel pătimaș iubitor al trecutului bucureștean și pionier al istoriografiei sale, bătrînul locotenent-colonel Papazoglu.

Locurile acestea străbătute de Calea Văcăreștilor printre vii și livezi, în care se pierdeau căsuțe cu pridvor, au dus o viață tihnită pînă în 1871, cînd, săpîndu-se fundația unui pilon pentru podul de fier al gîrlei, țîșni un izvor cu apă minerală feruginoasă. Din acea clipă întreaga mahala vecină începu să freamăte.

Greu ne putem închipui febra ce cuprinse pe bucureșteni la aflarea unei asemenea știri. Din toate mahalalele orașului porneau bolnavii în pelerinaj. Hurducați de tramcare pe caldarîmul desfundat al străzii, ajungeau la izvor năuci, cu dureri de cap și cu toate mădularele smintite din încheieturi. Iar cînd, întorși acasă, cădeau frînți de parcă trăseseră la plug, erau convinși că „apa lucrează", credință întărită și mai mult după o noapte de somn fără vise.

Trezindu-se ca după boală, exclamau convinși: Strașnică apă!

Dar apele minerale de la Văcărești aduseseră pe Cale nu numai amatorii de cură, ci și snobii. Nimic nu era mai la modă decît plimbările pe malul gîrlei, cu paharele în mînă, ca la Karlsbad. Boierii și cucoanele, sosiți în elegante echipaje, frămîntau praful maidanului pe care primăria ridicase un pavilion și o galerie pentru „preumblarea malazilor".

Negustorii, răsturnați în trăsurile muscalilor, dădeau buzna cu „consoartele" nu atît pentru apă, cît mai ales pentru faptul că aici se etalau ultimele creații ale modei pariziene, se aflau ultimele știri și se zăreau cele mai simandicoase figuri.

Așa a fiert Capitala în feruginosul miracol de la Văcărești, aprinzînd imaginația gazetarilor, care vedeau în aceste ape un strașnic articol de export, menit să aducă milioane și să echilibreze bugetul.

Pînă și Millo s-a înfruptat din acest freamăt, jucînd în sala Bossel revista *Apele minerale de la Văcărești*, care avu mai mult succes decît *Coana Chirița* și decît toate spectacolele de operă ale trupelor străine.

„Fontana", inaugurată oficial în 1872, a fost înghițită de vadul cel nou al Dîmboviței, cînd s-a făcut canalizarea, însă elanul „malazilor" fusese curmat mai înainte de către doctorul Obedenaru, care constatase că apa „e grea la stomac".

De lîngă vechile izvoare, tot pe malul gîrlei, se întindeau pînă acum 25—30 de ani nesfîrșitele grădini ale sîrbilor și bulga-

rilor, din care unii treceau Dunărea numai primăvara și toamna, iar alții au rămas aici, formînd mici colonii în marginea orașului, pînă spre Cioplea și Popești-Leordeni.

Urmașii acestor vrednici grădinari, care din tată-n fiu au alimentat Capitala cu zarzavaturi, ajutați de cobilițele oltenești, își mai păstrează portul, limba și obiceiurile lor austere, întinzîndu-se pe malul stîng al fostei bălți *Tîrca*, formată între două brațe ale Dîmboviței.

Prin *Gura Lupului*, azi strada Dristorului, în capătul ce dă spre gîrlă, în Dudești-Cioplea și Popești, trăiesc bulgarii cunoscuți sub numele de *pavlicheni*, adică adepți ai Sfîntului Pavel. Catolici, ca și cei din Vinga, și-au părăsit țara din cauza persecuțiilor religioase, o țară pravoslavnică ce nu accepta papistașismul. Cei din Vinga s-au stabilit acolo, în timpul Mariei Tereza. Dată fiind religia comună, credem că și cei din București, plecați din Bulgaria pentru aceleași cauze, s-au așezat aici cam în aceeași vreme.

Dincolo de strada arcuită ce amintește de „apele minerale" se-ntinde cea a Foișorului, pe care se află și vechea biserică cu același nume.

Își ridicase, în aceste locuri, Nicolae Mavrocordat, *haremul*, adică palatul și curtea doamnei și a copiilor săi. Vodă ședea la Văcărești, iar curțile lor erau despărțite, nu fiindcă doamna ar fi fost cam rea de gură și l-ar fi tulburat în treburile lui domnești ori în lectura cărților uneia dintre cele mai vestite biblioteci ale Răsăritului — adăpostită între zidurile mînăstirii — ci fiindcă așa era moda turcească adusă de la Țarigrad.

Ca să scurteze drumul spre familia sa, el puse să-i aștearnă poduri de lemn peste brațele și smîrcurile Dîmboviței; iar ca să-și guste în tihnă filigeana cu cafea, ridică într-un colț al *haremului* un „foișor de priveală", cu neasemuită perspectivă asupra imensei și odihnitoarei lunci.

De aici și-au luat numele biserica, strada și mahalaua *Foișorului*.

Împrejur, pe malul stîng al gîrlei se întindea cîmpia *Vitanului* — uriaș imaș pentru păscutul vitelor din mahalale.

În pustiul pe unde nu se auzeau decît tălăngile cirezilor și nechezatul cailor, a făcut Moruzi în 1772, în capătul dinspre Cioplea, vestitul spital al ciumaților.

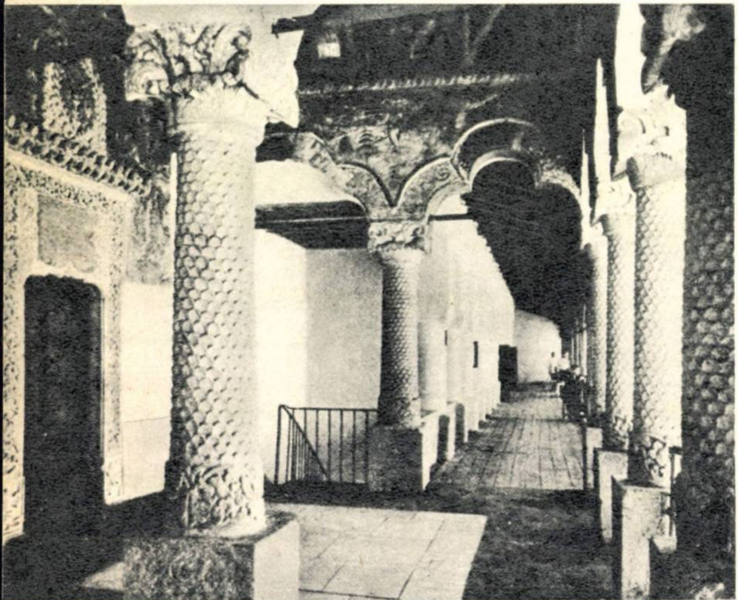
În timpul lui Caragea, cu ciuma adusă de oamenii din suita lui, Vitanul a cunoscut toată tragedia nefericiților atinși de cumplita și necruțătoarea boală. Aici sfîrșeau, sub cerul liber,

miile de ciumați, fie în chinurile bolii, fie de milostivul ciomag al cioclilor, care le curmau agonia atunci cînd adulmecau ceva de jefuit.

În acest pămînt gras, cîți nu s-or fi răsucit de vii în mormînt, aruncați de-a valma cu cei răposați, de aceiași ciocli grăbiți, care raportau către vornicie, așa cum povestește Ghica: „Astăzi n-am putut îngropa decît 14 morți, fiindcă al 15-lea a fugit!..."

Cu sute de ani în urmă, pe aceste locuri, unde ciumații aveau să-și sfîrșească suferințele, s-a întîmplat o altă tragedie: s-a înecat, cu cal cu tot, unul din domnii Țării Românești, în anul 1532. Prin această faptă, anonimul Vlad a rămas în istorie sub numele de *Vlad Înecatul*.

Se vede, nu numai că domnul era după o noapte de chef, cum spun cronicarii, ci și că Dîmbovița avea putere, în vremurile acelea, să-nghită în vîltorile sale un domn, cu cal cu tot—neputînd suspecta și dobitocul de patima beției.

Mînăstirea Văcărești. Foișorul paraclisului

Izvor de viață

De mii de ani, Dîmbovița a fost izvor de viață pentru toți locuitorii de pe malurile ei. Au băut-o geții, sciții, dacii, romanii, slavii, cumanii și valahii; au sorbit-o bucureștenii cu toată puzderia de necurățenii rostogolite de valurile ei, pînă la începutul veacului nostru.

Demult, apele îi erau limpezi, însă nu credem că în vremea Brîncoveanului să fi fost așa de „pure" cum le laudă Del Chiaro, secretarul domnului. Alexandru Ipsilanti constată că „în vremuri zlotoase apele Dîmboviței venind foarte tulburi și cu multe necurățenii" nu pot fi băute; astfel, se hotărăște să se aducă apă de izvor „de departe și cu multă cheltuială", punînd să se facă primele 2 fîntîni ale orașului, una în strada Boiangiilor (lîngă Bărăție) și alta în fața bisericii Sărindarului, în anul 1779.

Se mai pomenesc în cuprinsul orașului și alte fîntîni al căror nume s-a păstrat pînă aproape de zilele noastre: *Cișmeaua Roșie* din Podul Mogoșoaiei și *Fîntîna Boului* de lîngă Schitu-Măgureanu.

Puț într-o curte boierească

Dincolo de capul Podului Mogoșoaiei își ridicase Mavrogheni vodă chioșc de odihnă, unde venea să-și facă siesta în umbra pădurii, în verile copleșite de arșiță, purtat într-o caleașcă trasă de cerbi cu coarnele poleite în aur. Se afla acest chioșc cam pe locul unde se întinde astăzi Muzeul de Istorie a Partidului Comunist și al mișcării revoluționare și democratice din România.

Aici și-a construit o fîntînă cu șapte ciuciure, rămasă în amintirea bucureștenilor sub numele de *Cișmeaua lui Mavrogheni*; că avea vodă nevoie serioasă de răcoreală, nu atît pentru gustul leșinat al dulcețurilor de trandafiri, ori pentru amăreala fumului de narghilea, cît mai ales pentru arșița ce-i pîrjolea gîtlejul după cîte-o balercă de țuică adusă din ținutul Săcuienilor, unde pusese ispravnic un vrednic galeongiu, cu scaunul la Vălenii de Munte, mai mult ca să poarte grijă pentru nevinovata patimă domnească.

În curtea de azi a Palatului Republicii, peste drum de *livedea cu vișini* a Văcăreștilor (Ateneul Român), orașul a cunoscut către sfîrșitul secolului al XVIII-lea cel mai modern izvor de apă al acelor vremuri, unde pentru prima oară în cuprinsul Bucureștilor gălețile au coborît în adîncuri cu ajutorul lanțului, fapt pentru care a și fost botezat *Puțul cu zale*.

Puțurile, fiind rare, erau puncte de orientare pe întinsul orașului, iar ulițele ce duceau spre ele au fost nemurite de nomenclatură, figurînd arhaic printre numele bulevardelor moderne: *Puțul cu apă rece*, *Puțul cu plopi*, *Puțul de piatră*, *Puțul cu roată*, *Puțul lui Crăciun*.

De sub dealul unde tronează biserica Crețuleștilor ieșeau izvoare bogate în apă ce curgeu spre lacul lui Dura negutătorul, în marginea căruia făceau o mică cascadă, cunoscută sub numele de *Șipotul Fîntînilor*.

Aici puse același Ipsilanti să se facă locuință pentru mai-marele cișmelelor, rînduindu-l cu scutire de bir „și de alte mîncături", precum și cu „venitul podului ce se ia de la carele și buțile cu vin ce intră în oraș", cum îl întărește în 1785 și Mihail Suțu.

Se chema acest dregător, după rînduiala turcească, *suiulgibașa*, dar poporul i-a zis *cișmigiu*, ca unuia ce îngrijea de soarta cișmelelor. De-aci, dumbrava plină de salcie și stuf, crescută pe malul lacului negustorului Dura, a prins a se numi *Cișmigiu*.

Fiind puțurile și fîntînile atît de rare, sute de ani bucureștenii s-au adăpat, alături de dobitoacele lor, din apele mîloase ale Dîmboviței. Așa a înflorit una dintre cele mai vechi negustorii bucureștene — comerțul cu apa.

Sacagiii împînzeau tîrgul cu butoaiele lor puse pe două roți, strigîndu-și marfa care, după culoare, părea mai mult bragă decît apă. Peste glasurile negustorilor de salep, iaurt și susan se ridica insistent și psalmodiat, mai ales în zilele de arșiță, strigătul îmbietor al sacagiilor:

„Aaap!" „Ooop!"...

Alergau gospodinele de cum li se auzea glasul în capul uliței, că era ziua mare, arșița tare și apa puțină. Își dezlegau băncuța din colțul basmalei, așteptînd cu donițele înșirate în fața porții.

Cincizeci de bani sacaua cu apă din gîrlă și un leu cea cu apă boierească de la fîntîna lui Filaret ori de la Mărcuța!

Cine avea bani puțini tîrguia cu donița — dacă negustorul vindea *en detail* — iar cine n-avea de loc, aștepta pînă ce răsărea pe uliță cîte un sacagiu, pe butoiul căruia fumega un muc de lumînare, lipit de buza doagelor, printre foile de brustur puse stavilă în calea soarelui, bolborosind somnoros o strigare fără viață:

„De pomană... Aaap!"

„De sufletul cui?"

„De-al răposatului... Ion".

Dialogul se încheia cu obișnuitul „bogdaproste", ca la orice pomană, și c-o doniță de apă. Iar ca nu cumva sacagiul să-mpartă apa de sufletul a mai mulți răposați, încurcînd socotelile în catastifele cerești, la cîțiva pași în urma sacalei călca spășită ca după năsălie, nădușind sub broboadă, cîte-o țață tocmită de moștenitori, în chip de înger păzitor.

Era și asta o meserie ciudată ca multe alte îndeletniciri ale bucureștenilor de altădată.

Fiecare gospodină, după ce-și umplea putina cu apă, arunca în ea o mînă de piatră acră. Apoi s-apuca s-o bată cu telul ori cu făcălețul, pînă i se sleiau puterile. Atunci apa era pusă la limpezit în răcoarea pivnițelor, fiind sorbită fără grija microbilor, înainte de epocala descoperire a lui Pasteur; iar după aceea, tot atît de liniștit, această descoperire fiind socotită de marea majoritate a mahalagiilor noștri drept o erezie; alții fiind de părere că, și dacă o fi adevărată, apoi ce ființă a lui Dumnezeu putea să reziste la apriga bătaie cu telul ori cu făcălețul, mai ales dacă e așa de pipernicită și străvezie că n-o pot zări decît nemții cu „telescoapele" lor!

Ani de-a rîndul s-a luptat doctorul Felix, directorul Serviciului sanitar, să oprească cetățenii Capitalei de a mai bea apa dulce

a gîrlei, despre care scria la sfîrșitul secolului trecut:

„Apa Dîmboviței nu poate fi nicidecum o apă potabilă. Pe parcursul său de-a lungul orașului ea se satură de toate murdăriile pe care vînturile și oamenii le aruncă în rîu, excrementele pe care le revarsă canalele, gunoaiele și cadavrele de animale, resturile organice ale diverselor întreprinderi industriale, precum și toate resturile măcelăriilor."

Cu toate acestea, pînă și-n timpul expoziției din 1906 se mai zăreau, dinspre vadurile sacagiilor, cai somnolenți și fantomatici, ca toată atmosfera orașului bîntuit de caniculă, tîrînd sacale scîlciate prin bulevardul larg, tăiat de Pake Protopopescu[1] către mahalalele înghesuite, unde tîrziu aveau s-ajungă țevile ucigașe ale unei vechi negustorii bucureștene.

Sacagiii, care sute de ani au adăpat mahalalele, iar la orice vestire de foc trebuiau s-alerge cu sacalele pline în ajutorul tulumbagiilor, fuseseră multă vreme priviți cu cinste, ca niște adevărați împlinitori ai unei nevoi obștești. Pentru aceasta erau scutiți de „dări și alte havaiele", împreună cu cioclii și fanaragiii. Au dispărut încet-încet, o dată cu noile orînduieli ale Primăriei, iar azi sînt doar o îndepărtată și pitorească amintire ca atîtea alte întocmiri ale orașului patriarhal.

Ei își scoteau apa din Dîmbovița, la vadurile sacagiilor. Vor fi fost poate mai multe, însă nouă nu ni s-a păstrat decît amintirea a trei din ele. Unul, și pare-se cel mai cu vază, era pe locul unde s-a ridicat Vama Poștii, puțin mai sus de Vadul Cailor, pomenit de unele hrisoave; altul era lîngă Curtea Veche, cam în dreptul Bazacii. Era vestit, fiindcă aici, sub ochiul stăpînirii, își însemnau dogarii plinul vaselor „măsurînd buțile cu vadra". Al treilea vad era ceva mai jos, către podul de azi al Căii Șerban Vodă.

Pompa din str. Antim, colț cu Calea Rahovei, unde «și-au făcut plinul» ultimii sacagii bucureșteni

În verile greu copleșite de arșiță, mahalagiii năpădeau malurile gîrlei ca furnicile, de la Ciurel pînă la Abator, obicei păstrat pînă la începutul veacului nostru.

Scăldatul era cea mai completă distracție a bucureșteanului. Ea însemna nu numai bălăceala în apele „pure" ale Dîmboviței, ci: sport, cîrciumă, cafenea, schimb de opinii, politică, toate laolaltă, adică ce ne servesc azi, din bucăți, ștrandul, presa, radioul, cinematograful, televiziunea și restaurantul.

Porneau mahalagiii la sfîrșit de săptămînă, cu mare alai, fiecare cu legătura în care își ghemuia schimburile și ștergarul cusut cu arnici la capete; porneau să-și limpezească gîndurile și să-și scalde sufletul, cele ale trupului fiind mai mult un pretext ori o iluzie.

Veseli și guralivi, amestecați laolaltă, femei, bărbați și copii, se desfătau impudici, abandonîndu-se apelor galbene, unde din loc în loc bivoli de smoală își tăvăleau pieile răpănoase.

Ore în șir, copiii rostogoleau în valuri pepeni verzi într-un polo de apă fără arbitru și regulament. Apoi, întinși pe iarbă, își spintecau cu bricegele „mingile" pe care le sorbeau în chip de casată. Încheind scăldatul, micuții continuau joaca pe malurile gîrlei cu arșice de capră bătute cu plumb.Bărbații se adunau sub umbrarele de stuf, să se răcorească din belșug cu vinul sorbit din bărdace de lut.

Cîrciumarii cheiurilor aveau sezon doar patru luni pe an, iar pentru mărirea deverului își îmbiau clienții cu pastramă sărată ori cu salată de țîri presărați cu mărar.

După ce se „răcoreau" bine, oamenii puneau țara la cale în cele politicești pînă către cîntatul cocoșilor; apoi plecau veseli spre casă, acompaniind cu glasurile răgușite cîte-un lăutar pricăjit, mulțumit mai mult cu sudălmi decît cu gologani.

Cînd le plăcea cîte un cîntec, porneau cu el de pe malul apei și-l frămîntau într-una, îndelung și tărăgănat, pînă-n fundul mahalalelor îndepărtate. Iar cînd li se-nmuia glasul, topindu-se aproape într-un murmur lăuntric, tresăreau rușinați de asemenea vlăguire și izbucneau amarnic, ca să le afle lumea focul ori aleanul sufletului.

Să nu fi îndrăznit scripcarul vreo altă pornire care să le tulbure „oful", că era vai de el!

Trebuia timp și îndelungată repetare ca să știe lumea că „Piatra, piatră, de e piatră, o calcă calul și crapă", ori că „De-au avut, de n-au avut, nimenea nu i-a știut!"

De după garduri se stîrneau cîinii somnoroși, care, cunoscători ai metehnelor omenești, își căutau adăpost din calea chefliilor, știindu-i aplecați spre o veche și favorită petrecere pe seama lor, ca legatul tinichelelor de coadă; și cînd vreunul mai furios se repezea, vrînd parcă să sfîșie uluca, chefliii începeau să cînte a batjocură: „Stai, lupe, nu mă mînca, pîn-o răsări luna!"... deși luna străvezie se topea în văpăile zorilor...

Femeile, retrase la umbra sălciilor ca să nu li se strice tenul, — plaja nefiind încă la modă în vremurile acelea — după

Gîrla bucureșteană în 1856

Scăldatul estival în apele pure ale Dîmboviței, în 1869, surprins de Preziosi

dulcețurile și șerbetele aduse în chisele, din care mîncau toate cu aceeași linguriță, își serveau reciproc noutățile din săptămîna scursă adormit sub canicula.

Dar bătrînii? Ieșeau la taifas pe malul gîrlei, unde, în jurul cișmelelor joase instalate după canalizare, își depănau amintirile cu turci, cutremure și molimi, răcorindu-se cu apa, pe care rugina țevilor de fier din gura conductelor de olane o făcea „feruginoasă", ca și cea a dispărutelor izvoare de la Văcărești.

Fanarioții domni, veniți de prin școlile Apusului cu ifose de igienă, au încercat de multe ori a stăvili exodul spre gîrla ale căror ape le bea norodul.

Un pitac al lui Mihail Șuțu, din 1784, cere vel spătarului „a da de știre la obște că nimeni, ori din bărbați, ori din copii, ori din fete, ori din femei, să nu cuteze a se scălda în apa Dîmboviței, iar pe care va prinde după aceasta scăldîndu-se, să se certe cu bătaie".

Nici „cearta" lui Șuțu, nici ordonanțele de mai tîrziu ale Primăriei Municipiului n-au putut opri pe bucureșteni de la botezul estival în sfintele ape ale Dîmboviței.

„Vardiștii", păzitori ai ordinei publice, îi priveau complici, semnalîndu-le cu sunete scurte de țignal apariția „șefului", concurent la țoiul de țuică ori la pachetul de tutun.

Iar cînd zăduful arunca în valuri cîte-o tînără cu trup vînjos și dolofan,

> *„... se întrebau gardiștii-cască gură*
> *Ce să-i facă?*
> *Să-i dea pace*
> *Sau s-o ducă-n beci la Prefectură?*

așa cum îi surprind versurile minulesciene în flagrant delict de perplexitate.

Atît îl îngrozise puritatea apei bucureștene pe boierul moldovean Costache Rosetti-Tețcanul că, după Unire, luînd parte ca deputat la lucrările Adunării, își aducea balerci cu apă de la moșia din Tețcani „și pleca acasă îndată ce provizia lui amenința să se sleiască".

De la începutul începuturilor, orașul și-a împletit viața cu gîrla. Durerile și bucuriile lui au trecut o dată cu apele ei tulburi. Hulită, ori binecuvîntată în fiecare an, la bobotează, Dîmbovița a fost de-a lungul veacurilor nedespărțită de soarta orașului, ducîndu-i parcă în undele ei tulburi amintirea atîtor urgii sub semnul cărora el s-a împlinit.

DRUMUL OSÎNDIȚILOR

Din cele patru drumuri ce porneau cruciș de sub zidurile Curții Vechi, legînd cetatea de scaun cu țara și cu lumea de dincolo de hotarele ei, unul ieșea înaintea crivățului și a pustiului de unde năvăleau tătarii. Era, poate, cel mai vechi și mai bătut dintre toate, fiindcă, de cînd există așezări cu temei în aceste părți, un drum a tăiat cîmpia spre Moldova și spre porturile din răsărit ale Dunării. În cuprinsul Bucureștilor, capătul drumului cel mare lega inima orașului cu un tîrg de margine, căruia i se zicea *Tîrgul de Afară*. Ulița s-a numit, după acesta, cînd *Podul Tîrgului de Afară* (la podirea cu bîrne), cînd *Calea Moșilor*, atunci cînd *podurile* au fost botezate *căi*, iar *Tîrgul de Afară* — *Moși*.

Podul acesta străvechi a crescut în neștire, colăcindu-se după ieșiturile gardurilor și după colțurile caselor, ori prelingîndu-se printre scosurile tarabelor. Doar din loc în loc răsufla în voie, cînd intra în împărăția maidanelor ce se țineau lanț, și unde haite de cîini fantomatici se băteau cu turmele de porci pe scurmătura gunoaielor. Îngust și chinuit, se ținea ca o umbră după tîrg și după barieră, care se tot mutau după cum le îmbrîncea iureșul unui oraș, pornit să iasă mereu din matcă, sporindu-se.

Pe firul acestei uliți aluneca viața atîtor mărginași: orzari, uleieri, făinari, olari, fînari, franzelari, cherestegii, rogojinari, morari și încă o seamă de vechi meșteșugari uitați, ce și-au lăsat amintirea, spînzurată, pe tăblia unor străzi din umbra lui.

A fost, în curgerea vremii, ulița cea mai gureșă și cea mai tipic românească din tot cuprinsul orașului.

Oborul și Tîrgul Moșilor erau locurile unde se întîlneau țăranii din deal, din munte și cîmpie să-și schimbe rodul muncii și să-și împlinească nevoile gospodărești. Ele au fost, sute de ani, bursa țăranilor noștri, fiindcă, pe lîngă produsele pă-

mîntului, aproape tot ce se lucra la țară se vindea la tîrg, și mai ales în cel al Moșilor.

În jurul acestei uriașe piețe a trăit cîndva o viață patriarhală, cuminte și pitorească. Creșterea industriei, organizarea comerțului și înlesnirea mijloacelor de transport au făcut să pălească tot mai mult vechiul tîrg. Putînd să vîndă și să cumpere oriunde aiurea, nu i-au mai căutat vadul decît țăranii din județele vecine. Întrucît Oborul adunase aproape toată vlaga micului negoț țărănesc și a îndestulării orașului cu alimente, vechiul Tîrg de Afară își schimbă fața, cu încetul, rămînînd un loc unde se desfăceau doar cele rînduite pentru sufletele morților.

Românul a cinstit întotdeauna amintirea celor răposați, adică a strămoșilor, sau a moșilor. Astfel s-a născut vestitul tîrg bucureștean, care se însuflețea în mod deosebit în *Joia Moșilor*, cînd orașul curgea, ca un fluviu, spre grădina lui Eliade și cînd năvăleau și creștinii din județe după ceva oale, ulcele, lumînări, străchini, donițe și tămîie pentru *Sîmbăta Morților*. Aceasta nu înseamnă că Tîrgul Moșilor plutea într-o atmosferă lugubră și că zăbranicul negru flutura deasupra lui. Dimpotrivă! Dacă se pregătea românul să cinstească amintirea celor duși, apoi înce-

Tramcar. Fotografie după firma unui vechi magazin cu denumirea «La Tramcar»

pea prin a se înveseli, ca un om viu ce privea chiorîș binefacerile lumii de dincolo!

Două-trei săptămîni, în mai-iunie, era pe Calea Moșilor un du-te-vino de oameni pe jos, în căruțe, călări ori în calești, iar mai tîrziu, în tramvaiele cu cai — ciorchine pe scările exterioare întinse în lungul vagoanelor ori cocoțați pe platformele înalte ce se numeau „imperiale". Către sfîrșitul veacului trecut, în aceste săptămîni, așteptate cu înfrigurare de oraș și de sate, făceau drumul de la Sf. Gheorghe la bariera Moșilor și acele uriașe cotețe pe roate rămase de pomină: tramcarele negre ale lui Toma Blîndu și cele galbene ale lui Tack.

Cum Oborul se ținea în fiecare marți și vineri, omul, bucuros că-și vînduse vitele și produsul mîinilor, mai trecea să ia și ceva pentru sufletul răposaților, astfel că *Moșii* trăiau în tot cursul anului.

Un vechi obicei cerea ca, după ce se încheiau învoielile pentru vînzare-cumpărare „bătîndu-se palma", să se bea „cinstitul aldămaș". De aceea, mereu au roit cîrciumarii în jurul Moșilor și al Oborului, stînd în drumul celor care se vînturau pe aici, iar pe Calea Moșilor se înțesau cîrciumile una-ntr-alta. Casele mai răsărite ale uliței, avînd cîte o fărîmă de ogradă, se transformau în hanuri, mai ales în toiul *Moșilor,* cînd tîrgul era deschis de stăpînire, în cap cu vodă, mitropolitul și boierii. Ba, năstrușnicul Mavrogheni poruncise să i se ridice aici un „chioșc de priveală", ca să vadă „cum bate tîrgul".

Mărginașii, dintre Biserica Sfinților și Obor, s-au înstărit cu încetul; unii și-au schimbat zeghea și pantalonul creț cu straiul nemțesc, dar au păstrat în fire moravurile țărănești; alții și-au păstrat portul, dar au deprins cîte ceva din obiceiurile samsarilor și cirezarilor, pe care le-au amestecat cu cele imitate după surtucarii orașului. Așa s-au născut „ifosele" de „apropritari" și disprețul față de „pîrliții" care se mutau de două ori pe an — la Sf. Gheorghe și la Sf. Dumitru. Cum aveau și drepturi „constituționale", fiind cenzitari, apoi să te ții tu politică! Boierii și negustorimea din centru le ziceau „mitocani". Din rîndurile lor se recrutau vestiții „mardeiași" ai alegerilor României de pînă prin preajma celui de-al doilea război mondial; din rîndurile lor și ale mahalalelor rivale, care își aveau fiecare matadorii lor electorali. Erau de temut oborenii, dar nu se lăsau mai prejos nici „jarcaleții" din Dealul Spirii, ori bravii luptători cu bîta, cuibăriți prin Tirchilești, Dichiu și Făgădău. Siguri pe averea și ciomagul lor, toți călcau apăsat, ca să se audă scîr-

țiitul ghetelor cu bizeț și „gumilastic", fluturîndu-și țanțoși mintenele și ilicele înflorate, de sub care răsăreau brîiele —roșii ori verzi — și curgeau crețurile nădragilor. Și cu aceeași siguranță își afișau „convingerile" în perioada electorală, mînuind chinorozul, creta și ciomagul, mai ales în ziua cea mare, cînd trebuiau să trimită în Dealul Mitropoliei, sau măcar într-un pîrlit de „consiliu județean", pe Conu Mitică, Conu Tase, ori Conu Costică — omul lor. Zeci de ani, parlamentul românesc a fost hrănit cu aleșii acelor teribili agenți electorali, purtători ai unor porecle ciudate, ca: *Jean de la Obor*, *Mitu Cîrpă-n nas*, *Vînă de Bou*, *Niță Stere*, *Falcă de Măgar*, ori *Niță Berechet*, avînd ca „decan" pe *Nea Iancu Decalitru*.

Fiindcă tot anul fierbeau „alișverișurile" Oborului, Calea Moșilor era mereu vie. Pe lîngă cîrciumi și grădini se înșirau una lîngă alta cafenelele, unde misiții de cereale și fînețuri, de cherestea și lemne-ster își încheiau afacerile. Veneau apoi la rînd bragageriile, simigeriile și iaurgeriile, înțesîndu-se printre prăvăliași mărunți și meșteșugari de tot soiul. De cînd dădea căldura și pînă toamna tîrziu tarabele și mesele se înșirau pe trotuare, cu marfa, negustorii și clienții „la vedere". De cînd răsărea soarele și pînă ieșea luna, se trăia în stradă, negustorindu-se gălăgios, neobosit și agitat, astfel că mai toată Calea Moșilor fierbea într-o forfotă de bazar, întins din Sf. Gheorghe Vechi pînă-n barieră. Se adunase, parcă, pe firul ei șerpuit și îngust, toată viața omului mărunt din cuprinsul Bucureștilor, a puzderiei aceleia pe care o sătura puținul. De aceea, în vremurile de odinioară, ea a fost vitrina acelui sat uriaș al Bucureștilor, „în care se rătăcise un sîmbure de oraș", după cum Podul Mogoșoaiei era cea a tîrgului cosmopolit.

De vrea stăpînirea să aducă vreo poruncă la cunoștința obștei — pe Podul Tîrgului de Afară porneau mai întîi pristavii să bată toba și să citească cu glas tare pitacele domnești; de voia ca să afle orașul faptele netrebnicilor — pe aici erau purtați, de arnăuți ori dorobanți, cei osîndiți. Nu era zi de la Dumnezeu ca mulțimea să nu vadă „calpuzani" (falsificatori de bani) care erau duși să li se taie mîna dreaptă, negustori puși în obezi, fiindcă fuseseră „prinși cu ocaua mică", ori femei adultere, care, despletite și numai în cămașă, erau purtate, călare pe măgari, cu fața întoarsă către coada dobitocului, deseori ținut de căpăstru, ca o supremă răzbunare, de soțul încornorat. Din loc în loc, păcătoasele erau obligate, sub lovitura gîrbaciului, să strige în gura mare: „Cine o face ca mine, ca

mine să pățească!" Dacă femeia avea ceva zestre, pe care putea s-o risipească soțul inocent, apoi în mînăstire îi putrezeau oasele; dacă era săracă și bună de muncă, după darea prin tîrg, muierea se întorcea acasă, unde avea să slugărească, tăcută și umilă ca un rob, întreaga ei viață, pentru ispășirea păcatului.

Tot pe Podul Tîrgului de Afară erau purtați în care, cu cărțile de osîndă legate de gît, cei ce făceau moarte de om, ori unelteau împotriva domniei. Sub paza arnăuților ori dorobanților, erau duși spre „furcile" ce se ridicau în Cîmpul Moșilor, ca să fie spînzurați în zi de tîrg. Apoi, erau ținuți în ștreang, să-i bălăngăne vîntul și să le scoată ochii ciorile, atîtea zile cît glăsuia sentința, dar niciodată mai puțin de trei.

Ne spune cronica cum în vremea Brîncoveanului a pedepsit vodă pe Staicu Paharnicul, boier de vază, care fugise la nemți împreună cu Bălăceanu, ca să surpe domnia. Că, plecînd la vizir ca să-l pîrască pe Brîncoveanu „că jefuiește fără dreptate... și s-au umplut de multă sumă de bani", el a ajuns în urma oamenilor lui vodă, pe care acesta îi trimisese ca „să le strice vorbele". Și le-a stricat, după obiceiul brîncovenesc, acoperindu-le cu sunetul galbenilor, încît i-a primit vizirul cum a vrut Brîncoveanu. Se zice că, imediat ce s-au înfățișat, le-a cerut turcul să se descopere și a văzut că „purta chică nemțească ascunsă sub işlic"; iar cercetînd mai de aproape, a mai văzut că paharnicul și oamenii săi aveau cizme și haine nemțești, ceea ce era netăgăduită mărturie că veneau de la dușmanii sultanului. I-a pus vizirul în fiare, i-a încărcat într-un car mocănesc și, sub paza beșliilor, i-a trimis plocon lui vodă ca să-i judece după pravila țării și după pofta inimii. Cînd a aflat Brîncoveanu ziua în care sosesc boierii pizmași, a poruncit slujitorilor să cheme poporul „ca să-i vadă lumea cum îi aduce". Și s-a adunat „mult norod de oameni... cît toate ulițele erau împănate". În întîmpinarea lor a trimis „pe gîde în loc de postelnic mare, cu toiag de beldie... ca să știe și sfîrșitul lor în ce chip va să fie". De trei ori s-a adunat Divanul domnesc, ca să le facă „înfricoșată judecată" și la al treilea divan, mitropolitul a citit pravila care spune ca „boierul care va umbla împotriva domnului și a țării, să-l spînzure, și să-i facă spînzurătorile mai nalte cu un cot decît ale altor oameni proști". După judecată, l-au pus pe Staicu într-un car cu boi, i-au legat de gît hotărîrea Divanului domnesc și l-au dus de-a lungul podului, pe unde au fost purtați în ultimul lor drum toți osîndiții, spre „Tîrgul de Afară al Bucureștilor și l-au spînzurat în mijlocul tîrgului, în zi de tîrg".

A crescut Podul Tîrgului de Afară, dezlînîndu-se la fel ca Podul Beilicului ori cel al Calicilor, pentru o pricină aproape de necrezut. Pusese stăpînirea niște taxe numite „accize", pe care trebuia să le plătească la barieră oricine intra în oraș cu spirt, cu țuică, vin și basamac. Atunci s-a născut contrabanda. Nopți în șir se băteau vameșii și dorobanții cu mărginașii contrabandiști de alcool. Adeseori, treceau băutura în miezul zilei, pe sub ochii vătășeilor și guarzilor comunali, înșelîndu-i în fel și chip. La o vreme au început să se cam îndesească morții în preajma sărbătorilor și să intre pe bariere cortegii funerare, cu popă, cu dric, cu bocitoare, cu neamuri îndurerate și cu nelipsita cruce purtată după prapur. Li s-a părut ciudat vameșilor că unul și același popă îi prohodește puțin cam anapoda. Cînd i-a cercetat, au găsit în dric un coșciug pîntecos plin cu spirt și damigene ce plîngeau spăsite sub maldărul de flori. Ba, gureșele bocitoare, mai toate gravide, purtau legate pe sub fustele crețe burdufuri pline cu rachiu.

Lupta dintre cîrciumari și stăpînire se purta tot mai crîncen, pînă ce se părea că negustorii s-au dat bătuți. Atunci s-a întîmplat în București ceva ce n-a mai cunoscut mapamondul: o grevă a cîrciumarilor! Numai că ocîrmuitorii au arestat vreo patruzeci din ei, închizîndu-i în chiliile metocului Episcopiei, din Podul Mogoșoaiei, unde tronează astăzi Ateneul, ținîndu-i pînă ce s-au potolit spiritele. S-au potolit de formă, fiindcă ingeniozitatea celor certați cu legea nu cunoaște limite. Cum taxele se încasau la trecerea peste barieră, au început cîrciumarii să-și facă prăvălii dincolo de cumpăna cu vamă, unde nu-i supăra nimeni. În cîțiva ani, se încropea un nou crîmpei de uliță, iar în vechile vaduri ale cîrciumarilor se așezau alți prăvăliași, cu alt soi de negustorie. Atunci, Primăria muta bariera, sărind peste noile așezări ale cîrciumarilor. Dar joaca cu mutatul barierelor a întins ulița, și cine știe unde ar fi ajuns, de nu s-ar fi desființat la timp accizele!

Calea Moșilor fiind ulița cea mai de nevoie a Bucureștilor, i se purta de grijă de vornicia podurilor. Uneori, cînd se repara Podul Mogoșoaiei, erau scoase bîrnele ce fuseseră așezate aici de-a curmezișul și cu ele se repara Podul Tîrgului de Afară, punîndu-se de-a lungul, că de nu mai erau bune pentru caleștile cinstiților boieri, prostimea putea să-și zobească roatele și oasele! Cînd nu erau nici bîrne aruncate din ulița domnească, dădea vodă cîte-un pitac, „ca tot mahalagiul să repare podul cît ține lungimea

curții lui, iar băltoacele să le astupe, cu cenușe, praf, paie și alte sfărîmături".

De murea cîte-un suspect de ciumă, primea aga poruncă să vină la fața locului, „iar pe acel mort, în acea casă să-l îngroape și casa surpînd-o jos, să-i dea foc". Vecinii erau duși la carantină în pădurea Pantelimonului, iar familia la spitalul ciumaților de la Biserica Visarion. Ca să nu se întindă molima, ce după limba hrisoavelor era „lipicioasă", se controlau intrările orașului în chip original: se îngrădeau mahalalele mărginașe cu garduri de nuiele și mărăcini, lăsîndu-se slobode numai cele patru poduri mari ale Bucureștilor: Mogoșoaiei, Beilicului, Calicilor și Tîrgului de Afară. Din cauza ciumei „s-ar fi căzut a se opri cu totul adunarea tîrgurilor, dar, fiindcă Oborul Tîrgului de Afară era mult trebuincios" era mutat mai în cîmp; și puhoiul de lume mișuna nestingherit, de parcă drumul ce ducea într-acolo sufoca, cu forfota lui plină de viață, pînă și sămînța microscopică a năprasnicei boli.

Pe lîngă Tîrgul Cucului

Deși ulița a fost botezată după iarmarocul din marginea orașului, totuși pe firul ei se înnodau trei tîrguri. Ea izvora din cea mai veche piață a orașului, de lîngă Curtea Veche, numită *Tîrgul din Lăuntru*, poposea într-o latură a *Tîrgului Cucului*, ce ființa în spatele bisericii Sf. Gheorghe-Nou, și numai după aceea o pornea întins spre Tîrgul de Afară. Demult, cînd ieșea dintre tarabele Tîrgului din Lăuntru, ulița ce ducea afară se împletricea printre vii. Cu timpul acestea s-au spulberat, ridicîndu-se pe aici cușmeliile căldărarilor, într-un labirint de ulițí strîmbe și vălătucite. A venit apoi veacul nostru, cu nevoia străzilor largi, cînd Bulevardul 1848 a înghițit ca un moloh așezările întortocheate ale făurarilor de căldări și ibrice de aramă.

În aceste părți, Podul Tîrgului de Afară se strecura chinuit spre biserica Sf. Gheorghe-Vechi; după ce deșerta oaspeți în Hanul lui Papazoglu-Capanlîul, părintele celui ce a scris prima istorisire a trecutului bucureștean, și după ce întreba de sănătate pe cei găzduiți în Hanul Gazoti, se oprea să asculte clopotele vechii ctitorii a lui Mitrea Vornicul, ridicată aici în 1575.

Cine are o clipă de răgaz, îi poate găsi umbra în spatele magazinului „Vulturul de Mare“ de lîngă Bărăție. E o biserică aproape necunoscută de bucureșteni, fiindcă puțini îi bănuiesc existența dincolo de înălțimea clădirilor ce o-mpresoară. E într-adevăr, doar amintirea ctitoriei lui Mitrea Vornicul, fiindcă biserica Sf. Gheorghe-Vechi, după prefaceri de tot soiul, a prăpădit-o focul cel mare din 1847; dreasă de mahalagii, a mai zăbovit sub soare pînă în 1875, cînd a fost dărîmată și apoi ridicată din temelii cu cei 5 000 de galbeni, dăruiți de popa Teodor Iconomul. Însă de atunci biserica Sf. Gheorghe-Vechi, nu mai e Sf. Gheorghe... ci Sf. Teodor-Tiron, pentru că popa dăduse galbenii cu mai multe condiții: să se așeze oasele sale și ale „consoartei“ sale sub bolta altarului (așa cum glăsuiește pisania), să se împartă în fiecare an cîte 200 ocale de pîine săracilor și să se dea bisericii hramul Sfîntului Teodor. Fiind primită dania prin „decret domnesc“ și confirmată de Mitropolie, prin același act a fost evacuat ca un netrebnic chiriaș „marele mucenic Gheorghie“, după sute de ani, instalîndu-se aici Sf. Teodor — patronul popii cu 5 000 de galbeni, dar și ocrotitorul cîinilor din București.

Era un vechi obicei, izvorît dintr-o ciudată credință, moștenită din vechime, ca în ziua de Sf. Teodor, „să se dea cîinii în tarbacă“, pentru ca tot anul să-i apere milostivul sfînt de turbare și de jigodie. În acea mare zi, cîinii erau prinși, legați cu sfoară de picioarele dindărăt și învîrtiți pînă ce amețeau. Cînd li se dădea drumul, chelălăiau, împleticindu-se ca omul beat, spre hazul bucureștenilor; astfel că părintele Teodor Iconomul va fi auzit, adeseori, la hramul cel nou al bisericii, pe lîngă mulțumirile celor miluiți cu cele 200 de pîini ale daniei, și urletele disperate ale potăilor, chinuite de prostia enoriașilor sfinției sale, de pe Calea Moșilor.

Chiliile bisericii Sf. Gheorghe-Vechi au adăpostit cea mai veche „școală slavonească și de muzichie“, de care pomenesc hrisoavele orașului încă din vremea „răposatului întru fericire Șerban vodă Cantacuzino“. Aici au învățat carte diecii și grămăticii, acei neîntrecuți caligrafi ai curților domnești, ale căror hrisoave, împodobite cu mare artă și multă migală, adesea ne fac să ne minunăm. După ce greaca ajunsese limba curții, doar caligrafii și diecii ieșiți din școala de la Sf. Gheorghe-Vechi mai puteau desluși taina hirsoavelor slavonești rămase din bătrîni. Se pomenește și astăzi numele acelor meșteri caligrafi, ca „dascălul Lupp“ și „dascălul Florea“, care au învățat atîtea generații de grămătici domnești, în chiliile acestei biserici. Mai ales ultimu-

lui i s-a păstrat amintirea, nu numai pentru că în anul 1759 cu osîrdia lui s-a reclădit școala năruită de vreme și cutremure, ci fiindcă — ne povestește V.A. Urechia — dascălul Florea a mîntuit orașul de prăpădul turcesc, în vremea lui Mavrogheni. Ciudatul voievod reînsuflețește armata pămînteană, pe care fanarioții o păstraseră doar cu numele pentru corvezile turcești. Ea luptă împotriva austriecilor, izbutind să-i răzbească în cîteva rînduri, pînă ce fu risipită de principele de Saxa-Coburg. Mavrogheni fuge peste Dunăre, lăsînd cale liberă trupelor imperiale. Boierimea orașului își pregătise caleștile, pornind să întîmpine pe austrieci cu osanale. Turcii, care conăciseră la Văcărești, văzînd în fapta boierilor o trădare, împărțiseră ostașilor pulbere, hotărîți ca în timpul nopții să atace orașul, să-l prade și să-l ardă. Auzind dascălul Florea ce mare primejdie amenință Bucureștii, și văzînd mulțimea speriată ce se bulucea pe Podul Tîrgului de Afară ca să scape cu viață, își strînse învățăceii și-i risipi pe la toate bisericile și mînăstirile, ca la chindie, să tragă vîrtos clopotele, pînă li s-or bătuci palmele și s-o zbîrli văzduhul. Cînd vuia mai tare orașul de glasul clopotelor, călare pe-o mîrțoagă, dascălul Florea rătăcea pe lîngă tabăra turcească din dealul Văcăreștilor.

„Ce-i, bre ghiaur, atîta zarvă?“ îl întreabă ostașii padișahului. „Ce să fie, mărite agale — răspunse dascălul Florea — bat clopotele c-au intrat nemții în București, ca frunza și ca iarba. Acuma îi primește mitropolitul și boierii!“

Au fugit turcii într-un iureș nebun, părăsind gîndul de a prăpădi orașul, deși nemții erau cale de două zile de București.

De la această biserică, ulița ce ducea la Tîrgul de Afară urca cotit spre mînăstirea Sfîntului Gheorghe-Nou, acea ctitorie „foarte iscusită și minunată“ a lui Constantin Brîncoveanu, cu han mare jur împrejur și cu case egumenești „cumsăcade“, — așa cum glăsuiește cronica.

În bolțile hanului mînăstiresc, așezat între tîrguri, își aveau stivuite mărfurile, la adăpost de foc și de alte primejdii, toptangiii cei mari ai Țării Românești și, îndeosebi, cei de lipscănie, adică de țesături aduse din Leipzig, oraș căruia bătrînii îi ziceau Lipsca, de unde, ulița îngustă pe care se înșiraseră mărunții vînzători ai acestor produse a început, de la mijlocul veacului al XVIII-lea, să se cheme Lipscani.

Pe poarta de sub clopotnița mînăstirii intrau zi de zi mărfuri aduse din Galați, unde le descărcaseră corăbierii Ră-

săritului, ori din Brașov, de unde fuseseră transportate prin munți, în samare, pe cărările oilor. Caii, ce duceau în spate poverile, treceau de zeci de ori vadul capricios al Prahovei — fiindcă un drum care să lege Țara cu orașul de sub Tîmpa nu exista — și răsuflau ușurați abia la Cîmpina, unde își lepădau samarele în căruțele cîmpinenilor, care erau îndreptățiți prin vechi hrisoave domnești cu monopolul cărăușiei în aceste părți.

De două ori pe an, din curtea și din fața hanului, porneau în șiruri grele chervanele cu coviltir spre tîrgurile de toamnă și de primăvară ce se țineau în depărtata Lipscă, ca să aducă mărfuri pentru toptangiii cei mari ai Bucureștilor. În vremurile acelea, un drum atît de lung era o pornire spre aspre și amare întîmplări, în care pîndeau primejdii de moarte. De aceea, chervanele porneau numai după sfeștanie și cuminecătură. Se împărtășeau mănăii dobitoacelor, oamenii de pază și negustorii. Ultimii își rînduiau averile în diate, pe care le încredințau mai marelui breaslei lor. Ceilalți lăsau în urmă chemările înăbușite ale nevestelor și strigătele ascuțite ale copiilor, care se temeau că n-o să le mai vadă fețele și că o să le rămînă oasele înșirate pe margini de drumuri străine, aprig bîntuite de tîlhari. Erau aceste plecări cufundate în neliniști adînci, ce răspîndeau în tîrg ceva din febra porturilor vechi, în zilele cînd ridicau corăbierii ancora

Strada Lipscani.
Ulicioara
ce duce spre
biserica
Sf. Nicolae-Șelari,
văzută
de arh.
A. Dîmboianu

Biserica
și hanul mînăstirii
Sf. Gheorghe-Nou.
În anul 1837.
În stînga,
un sacagiu
și un șir
de harabale
negustorești

spre temerarele lor căutări. Și cum călătoria dura cu lunile (numai pînă la Viena ținea șase săptămîni), întoarcerea drumeților era o sărbătoare pentru tîrgul care-i primea cu preoți și cu lăutari.

Fiindcă boierii nu catadicseau să se coboare pînă într-atîta, încît să calce pragul negustorilor, mărfurile le erau aduse acasă cu bocceaua de către băieții de prăvălie, fie sub conducerea toptangiului, cînd transportul se făcea pentru vreo figură mai simandicoasă, fie doar sub cea a unui simplu vînzător, cînd destinatarul era mai scurt în barbă.

Numai după îndestularea boierilor și jupîneselor, toptangiii dau sfoară-n tîrg că în ziua și ceasul cutare vor deschide lăzile pentru tarabagiii *cu paralîcul* (detailiști), care nu crîcneau nici la preț, nici la împărțeală, ca să nu le rămînă rafturile și tejghelele pustii.

Au fost, printre boltașii de la Sfîntul Gheorghe-Nou, negustori care veniseră desculți să se tocmească slugi „pe pricopseală" la toptangii, ca acel țăran argeșean cu numele de Tudor Tudoran, cel ce avea să ajungă unul dintre cei mai mari angrosiști de lipscănie din cîți a cunoscut hanul din inima orașului. A rămas în istoria comerțului bucureștean sub numele de Hagi Tudorache. Deși nu știa carte, grămăticii lui, cu toate catastifele lor, nu-i puteau ține puzderia socotelilor cum le ținea el pe dinafară.

Nemulțumit doar cu treburile din tîrg, el organiză comerțul ambulant la țară, trimițînd care cu marfă prin sate, la zile fixe, după sistemul acelor negustorași de mărunțișuri ce se numeau *mămulari*, care se adunaseră în breaslă, își făcuseră biserică și își lăsară numele într-o uliță pe lîngă Calea Văcăreștilor. Astfel, marele toptangiu ajunse și primul mămular al Bucureștilor.

Printre băieții de prăvălie, Hagi Tudorache adusese și pe nepotul său Nicolae Voicu, care, după ce învăță să scrie și să citească, fu trimis la Viena să afle tainele comerțului de comision și ale bancheriei. Și le deprinse așa de bine, încît, după cîțiva ani, ajunge unul dintre cei mai mari bancheri din capitala imperiului austriac. Înnobilat, Voicu devine *von Woikowitz* și pune bazele casei de comerț cu același nume, pe care avea s-o cunoască o mare parte din apusul Europei. Nobilul bancher imperial care ani în șir frecase dușumelele groase ale bolții din hanul „Sfîntului mucenic Gheorghie, făcătorul de minuni", fu declarat, în cele din urmă, și cetățean de onoare al Vienei, iar urmașii săi vor fi purtînd și astăzi, cu evghenie, blazonul moștenit, fără să-și mai știe baștina.

Nu mai puțin interesantă e figura lui Nicolae Hagi Stoica, fiul lui Petre Dacu din Pitești. Ajuns toptangiu de fierărie în hanul aceluiași sfînt făcător de minuni, pleacă la Viena după seceri, așa cum îl sfătuise un tînăr zaraf cu numele de Rotschild, care, printre altele, se ocupa, în capitala Austriei, și de treburile toptangiului nostru. Dar, aflînd aici că în Anglia s-ar găsi seceri mai bune și mai ieftine, se spune că Nicolae Hagi Stoica ar fi poruncit vizitiului să dea bice cailor și să mîne spre Londra. Nu știm cum va fi ajuns în Anglia, dar, într-o zi, patronul unei fabrici din orașul Sheffield se pomeni în biroul său c-un straniu personaj, învestmîntat în anteriu și încins cu brîu lat de mătase. Auzind impresionanta comandă pe care i-o făcea acest neașteptat musafir, fabricantul, care îl privea puțin cam anapoda, îl întreabă cu ce bancă lucrează. „Cu asta" —îi răspunse Hagi Stoica — și, desfăcîndu-și chimirul greu prins pe sub anteriu, răsturnă pe masă un maldăr de galbeni, spre uimirea englezului, neobișnuit nici cu astfel de clienți, nici cu asemenea originale sisteme... bancare.

Și de atunci, multă vreme, cele mai bune seceri ce s-au vîndut pe piața bucureșteană au venit din Anglia, și au purtat, încrustat pe curbura lamei, numele lui Hagi Stoica, fiindcă fabricantul din Sheffield ținuse și el să-i facă o surpriză clientului bucureștean.

Între bisericile Sfîntul Gheorghe Nou, Răzvan și Scaune se răsfăța cîndva *Balta de la Carvasara* sau *Lacul Șuțului*. Se îmbulzeau pe malurile sale sălcii pletoase și hățiș de luncă, de unde, în fiecare primăvară bucureștenii ascultau cîntecul cucului. Fiind loc umbros și cu apă pentru adăpatul vitelor de povară, curînd s-a născut aici un tîrg, căruia oamenii i-au zis *Tîrgul Cucului*. Pe malul său avea să se ridice depozitul de sare, sau *Sărăria Veche*, apoi *Carvasaraua*, adică vama. Tot aici se pomenește, în veacul trecut, hanul lui *Jugă-Urs*, poreclit astfel după o întîmplare de mirare. Se zice că hangiul, ducîndu-se în pădure după lemne, un urs i-ar fi ucis unul din boi. Înfuriat, voinicosul hangiu ar fi prins dihania ucigașă, și cît ai bate din palme a înjugat-o în locul plăvanului, aducînd carul cu lemne în mijlocul tîrgului. E, desigur, o poveste cu iz vînătoresc, pe care o va fi îndrugat cîndva hangiul cel lăudăros unor clienți aghezmuiți de aldămaș, după alișverișurile din tîrg și pe care bucureștenii au adoptat-o. Astfel se face că Hanul lui Jugă-Urs figurează într-un vechi plan al orașului, iar către sfîrșitul veacului trecut îl găsim dat de zestre de Constantin Sărățeanu fiicei sale Pom-

Hagi Tudorache Toptangiul

Piața Sf. Gheorghe cu statuia Lupoaicei ▶

pilia. Rămînînd văduvă, fata Sărățeanului ajunge în ceartă și judecată cu soacră-sa, Marghioala Cănița Alexandrescu, și pînă la urmă vinde hanul, cu loc cu tot, spitalului Colțea.

Amintirea lui Jugă-Urs s-a îngropat pe undeva, pe sub temelia Policlinicii de azi a spitalului, iar o parte a pavilionului din spate s-a ridicat pe fundul lacului, din sălciile căruia cucul vestea bucureștenilor primăvara.

În balta de la Carvasara s-adunau apele Bucureștioarei. Celor de azi, aproape că nici nu le mai vine a crede că, pînă după mijlocul veacului trecut, Dîmbovița își avea un afluent în această parte a orașului. Era un pîrîiaș ce se încropea dintr-un izvor aflat în *grădina lui Breslea* (Parcul Ioanid). Curgînd pe fosta stradă a Scaunelor, tăia Batiștea și străbătînd o mahala murdară, poposea într-o adîncitură din *Sărăria domnească*, unde împlinea vestita baltă de lîngă Tîrgul Cucului.

Această șuviță de apă a dat naștere unei vechi mahalale bucureștene. Boiereasca stradă a Batiștei era, la începuturile din care i se trage numele, doar o pajiște de-a lungul malurilor Bucureștioarei. Fiind apa limpede și iarba curată, ieșeau femeile, primăvara, la înălbitul pînzelor, pe care le țeseau toată

iarna la războaiele neobosite ale gospodăriilor; după ce le spălau bine în apa rece de izvor, le storceau, le băteau vîrtos cu maiul și le întindeau la uscat; așa ieșea pînza albă, trainică și deasă. De aici a rămas mahalalei numele de *Batiște*, adică loc unde se bate pînza, deși s-a spus de către unii că el s-ar trage de la Batiste Velelli, dregător al lui Radu Mihnea. Pînă azi, însă, nici un hrisov nu-l arată pe Velelli să fi avut casă ori conac prin aceste locuri și nici cinste de ctitor la biserica Batiștei, din acea mahala.

Cum ieșea din Batiște, Bucureștioara se întuneca. Puțin mai jos, pe malurile ei își înșirau butucii de stejar („scaunele“) pescarii, măcelarii și săpunarii orașului. De aceea, mahalaua s-a chemat cînd *Săpunari*, cînd *Scaune*, după ce mai înainte fusese *Sărăria Veche*.

A mai rămas un dram din amintirea lor, în acea bătrînă biserică a Scaunelor, din spatele Colții — aflată cîndva pe malul Bucureștioarei — și pe tăblia unei străzi cu patru case.

Din balta Carvasaralei, Bucureștioara slobozea două brațe peste Podul Tîrgului de Afară; unul se împleticea prin ulicioare

care au dispărut și după ce mîna roțile unei mori din fața Bărăției (în veacul al XVIII-lea), s-afunda în Dîmbovița, lîngă Bazaca; altul, mai sus, pornea spre *Drumul Vergului* (Calea Călărași), pe unde e acum strada Calomfirescu, către locurile Domniței Ancuța, și ocolind casele vistiernicului Dan din mahalaua Stelei, sfîrșea în Dîmbovița, cam pe lîngă *morga* de astăzi.

În mahalaua Scaunelor, ce ținea latura stîngă a Podului Tîrgului de Afară pînă la Biserica Sfinților, într-o țesătură încîlcită de ulițe și ulicioare, pe care le-a spulberat Pake Protopopescu cînd a tăiat bulevardul ce duce la gara Obor, se aciuaseră majoritatea lăutarilor din București. Pînă de curînd a existat casa

Pod peste Bucureștioara în anul 1869 ▶

Biserica și strada Bărăției la începutul sec. al XIX-lea.

unde în veacul trecut a fost vestita *Cafenea a lui Panait*, în strada Bolintineanu nr. 1. Aici se adunau toți cîți țineau în mînă un arcuș, o cobză, un nai, ori un țambal; se adunau ca la o casă a breslei lăutărești, ca la un birou de plasare — unde îi puteau angaja petrecăreții pentru nunți, baluri ori chiolhanuri — dar și ca la o școală. Într-o odaie alăturată, Angheluș și alți lăutari îi învățau pe cei mai tineri meseria strunelor și a naiului. Din primăvară pînă-n toamnă, sub ferestrele larg deschise ale Cafenelei lui Panait, se strîngeau ciopor toți dănciucii mahalalei să fure cu urechea melodiile noi, pe care Angheluș le împărtășea celor mai vîrstnici. Și nu vom exagera spunînd că în cămăruța

mizeră, în care dau năvală toate izurile cafenelei, a fost marea școală a muzicii noastre lăutărești. Angheluș Dinicu, Sava Pădureanu, Dumitrache și Năstase Ochialbi aici au adunat lăutarii din mahalaua Scaunelor — din străzile Sfinților, Melodiei și Speranței — întemeind tarafele ce aveau să ducă faima muzicii noastre populare departe de hotarele țării.

Încă din veacul al XVII-lea pomenesc hrisoavele de un Stoica Țiganul — proprietar în mahalaua Scaunelor; iar ceva mai tîrziu, de o *țigănie*. Urmașii lui Stoica se risipiseră pe toată această parte a Podului Tîrgului de Afară, pînă spre biserica Popa Chițu. Va fi fost, desigur, acest Stoica, un lăutar răscumpărat din robie prin vraja aducătoare de bani a arcușului.

Taraful lui Ochialbi la 1860

De pretutindeni, de sub foile de cort ale șatrei, din grajdurile mînăstirilor ori de sub polata conacurilor boierești, din mahalaua Calicilor, din Tei, din Scaune, ori din Cocioc au răsunat mereu strunele fermecate și glasurile vesele ale celor mai năpăstuiți dintre oameni.

Veniți la noi cam prin veacul al XIV-lea din nordul Indiei, au trăit alături de iobagii români toată amărăciunea sclaviei. Robi fără țară, lîngă cei ce robeau în propria lor țară, au prins s-asculte îndemnurile ce mocneau în inima românilor. Le-au învățat baladele, cîntecele haiducești, doinele și cîntecele de veselie; le-au împărtășit dorurile și suferințele și, în mizerabila lor existență, au continuat să-și zică „romi", adică oameni, așa precum se zice și în limba cea veche în care s-a scris *Ramaiana* și *Mahabharata*. Cu un extraordinar simț al melodiei, și-au îndulcit viața cîntînd, îndulcind-o și pe cea a cruzilor stăpîni la care robeau. „Oftează, țigane!" poruncea boierul. Și țiganul ofta din adîncul rărunchilor, s-audă jupînesele cum urlă patima în inima boierilor; ofta cu foc, punînd în acel vaiet ciudat durerea lor mistuitoare, care încerca să-i sufoce.

Biet lăutar!... „De-a fost zaiafet de boieri și jupînese, ai învățat să cînți turcește și grecește, ori franțuzește; de-a fost bal la Slătineanu și la Bossel pentru protipendadă, ori la Hîrdău, pentru slujnice și ordonanțe, tu le-ai cîntat valsul, polca, galopul, mazurca și cadrilul... La *Cîrciuma din pădure*, la Filaret, la Văcărești, la Herăstrău, la grădina lui Scufa, la Hagi Ilie, la Moși, la Giafer, la Barbă Lată, La Bellu, la *Leul și Cîrnatul*, la Zalhana — cu Geamala, cu Sorcova, cu păpușarii, cu lăsatul secului — la săptămîna nebunilor, la darea în tărbacă a cîinilor, la încurcarea cailor, la horă, la dulap, cu sîrba, cu chindia, cu zuralia, cu bătuta și galonul, ai răsfățat sufletul bucureșteanului «veselnic din hire» cum zice cronica. Și oricît de caldă ți-a fost inima și oricît te-ai ostenit pentru bucuria altora, tot pe cîțiva sfanți te-a cumpărat și te-a vîndut boierul hapsîn, tot la rînd cu ceilalți robi ți-a umflat spinarea, și tot nerecunoscătoare ți-a fost burghezia" — scrie Ion Dumitrescu, într-una dintre cele mai simțite pagini din cîte s-au scris despre lăutarii noștri.

Pornite mai toate de pe malurile murdare ale Bucureștioarei, tarafele acestor lăutari au uimit marile orașe ale Europei, făcîndu-se mesagerii muzicii românești. Iată-i, pe Angheluș Dinicu și pe Sava Pădureanu, cu două tarafe, la Expoziția Internațională de la Paris din 1889, unde *Ciocîrlia* răsună pentru prima oară dincolo de hotarele țării. Horele, doinele, bătutele, sîrbele — „o muzică care înmărmurește prin virtuozitatea artiștilor din născare" — cum scrie „*L'illustration*", fac ca lăutarii noștri să fie răsfățații programelor de gală. Naiul, țambalul și cobza uimesc pe rafinații muzicii occidentale. Nu e, deci, de mirare că Sava Pădureanu primește medalia de aur a expoziției și că pleacă într-un triumfal turneu la Petersburg, Moscova, Odesa, Baku și Kiev, unde celebritatea îi crește într-atîta, încît în marile restaurante se vînd țigări și sticle de șampanie cu numele lui. Naiul îi tulbură pe ruși în mod deosebit, determinînd pe Rimski-Korsakov să-l introducă în opera-balet *Mlada*. A fost și rămîne uimitor acest instrument, care poartă parcă ecouri primare din peșteri și staule, reînviind imaginea legendarului fluier al legendarului Pan, trecut ca printr-un miracol peste mileniile ce despart vremea bacanalelor de cea a tarafelor noastre.

Cine nu cunoaște întîmplarea din 1890, de la expoziția din Paris, al cărui erou a fost alt mare lăutar din Scaune, nu mai puțin celebru, Cristache Ciolac! Se uniseră toate orchestrele într-un ansamblu, care urma să cînte un imn, în seara inaugurării Expoziției Internaționale, cinstită de prezența președintelui Re-

publicii. După primele acorduri, un scurtcircuit a cufundat totul în beznă. Marea orchestră amuţeşte. Numai o singură vioară continuă să cînte, uimitor de vie, în întunericul care înmărmurise cu toată suflarea din sală, ce sta parcă s-asculte un glas iscat de dincolo de închipuire.

Cînd s-a aprins lumina, nu numai sala, dar şi cîntăreţii din orchestră au ovaţionat minute-n şir. Minunea o săvîrşise Ciolac, care necunoscînd notele, învăţase imnul după ureche, aşa cum învăţase arii din *Tosca*, *Traviata* şi *Faust*.

Fascinat, ca toţi ceilalţi invitaţi, Loubet, preşedintele Republicii Franceze, îl invită pe Cristache Ciolac la un spectacol de gală în grădina palatului Elysée. Îmbrăcat în frac, cu o eşarfă tricoloră încinsă peste vestă — aşa cum a colindat toată străinătatea — cu întreg taraful în ilice olteneşti, în faţa a tot ce avea atunci mai select Franţa, Ciolac se întrece pe sine. *Ciocîrlia*, *La Moară la hîrţa-hîrţa*, *Hora Nebună*, *Sîrba în căruţă*, *Cine-a lăsat dragostea*, *Lăţeasca*, *Popişteanca*, *Din Ploieşti pînă-n Gheboaia*, *Lele cu scurteica verde*, *Taci, taci ca pămîntul* şi *Ca la Breaza*, alternate cu arii celebre din opere şi operete, cîntate cum numai Ciolac ştia să cînte, entuziasmează pe rafinaţii invitaţi ai lui Loubet. Curgea năduşeala peste vioara măiastră a lui Cristache, dar el îşi punea tot focul şi tot dorul de ţară în acele melodii atît de proaspete şi de ciudate pentru aceşti străini, cu gîndul, poate, la acei ani trişti ai copilăriei lui, cînd învăţase să cînte, după ureche, ţinîndu-se desculţ după taică-su, vestitul Radu Ciolac, muscalagiul, cîntăreţ din nai în cîrciuma de la Hanul Roşu ori la cea a lui Petrache din dealul Filaretului.

Cînd preşedintele îi înmînează 2 000 de franci, modestul ţigan din strada Speranţei îi refuză delicat şi demn, spunîndu-i că răsplata lui cea mai mare a fost cinstea de a fi fost invitat să cînte în faţa preşedintelui Republicii Franceze. Gestul lui Ciolac a impresionat pe parizieni (suma era colosală pentru vremea aceea) la fel ca şi fermecătoarele melodii, iscate de nişte ciudate instrumente, mînuite de nişte artişti nu mai puţin ciudaţi!

Arcuşul lui Cristache Ciolac îmbogăţise pe *Nea Radu*, patronul celebrului restaurant *Iordache* din Covaci, unde se strîngeau iubitorii bucătăriei şi ai muzicii româneşti. Aici, într-o seară, după ce-l ascultaseră entuziasmaţi, Vlahuţă, Goga şi Delavrancea i-au scris acea emoţionantă dedicaţie: „Să trăieşti, dragă Ciolac; patru milioane de oameni cîntă de veacuri doina asta şi numai tu ştii s-o spui şi boierilor".

Nu rareori, Enescu, însoțit de marii cîntăreți ai lumii, în trecere pe la noi, poposea la friptură și mititei ca să asculte vioara vrăjită a lui Cristache Ciolac.

N-a fost celebritate artistică a acelor vremuri, care, călcînd malurile Dîmboviței, să nu se fi oprit la *Iordache* pentru o jumătate de oră, ca să nu mai plece toată noaptea! Ba, ca să fim cinstiți, unii chiar nopți în șir, așa cum a pățit academicianul francez Jean Richepin! Venise la București, unde ținuse o conferință la Ateneu, și cînd l-a descoperit pe Ciolac, nu se mai îndura să plece. La Paris a ținut apoi o conferință și a publicat în „*Les Annales*" acel mișcător articol intitulat *Sufletul românesc*, pe care îl aflase în armoniile stîrnite de arcușul lăutarului din mahalaua Scaunelor. Vorbind despre țigani — „acei nomazi care nu se opresc nicăieri" — se minunează cum bunătatea și dragostea de oameni a românilor a izbutit să strunească atîta vijelioasă pornire spre libertatea absolută, prinzînd „un vultur în vîrful degetelor spre a-l face să cînte ca o privighetoare". Și mîndrindu-se, academicianul încheie: „Am avut bucuria să cunosc unul dintre aceștia în timpul cît am vizitat România și am avut fericirea să mi-l fac prieten. Am petrecut nopți întregi ascultîndu-l cum cînta din vioară. Îl cheamă Ciolac".

La Londra, taraful său îi scoate pe englezi din proverbialul lor calm. Aprinzîndu-i, îi stîrnea să-l biseze și să-i ceară să le mai cînte *Tiocarlia*, întrucît nu se mai săturau ascultînd glasul acelei păsări a răsăriturilor, chiuind voios în fluierașele naiului, ori pigulind coardele viorilor.

Dar, „admirabilul nostru Ciolac" — cum scrie Enescu, avea să moară într-o șandrama de lîngă Făgădău, unde îl adăpostise o fostă cîntăreață la *Groapa Dulce*. Îl descoperise pe o bancă, tremurînd de frig sub cerul gol, nespălat, cu zdrențele atîrnînd de-a lungul mîinii paralizate și cu buzele mîncate de păduchi.

Așa a sfîrșit celebrul Ciolac, cel ce încîntase cu arta lui palatul regal, boierimea și burghezia plină de aur și goală de suflet; așa a murit în bordeiul de la Făgădău, bolnav și lihnit de foame, între entuziastele dedicații semnate de Paderewski, Sarah Bernhardt, Kubelik, Jaques Tibaud, Richepin și atîția alții, în mijlocul unui maldăr de decorații și a sutelor de fotografii încărcate de „recunoștința admiratorilor", spînzurînd ca o ironie în umezeala pereților.

Urmînd soarta atîtor trubaduri ai strunelor, Ciolac a fost îngropat cu talerul la *Pătrunjel* — cimitirul lăutarilor bucureșteni.

Mahalaua

Stelea

în anul

1841

După o raită îndelungată prin mahalaua Scaunelor, iată-ne ajunși cu povestea și cu gîndul pe malul drept al Bucureștioarei, acolo unde șuvița ei nordică tăia Calea Moșilor. Era aici una din cele două fîntîni ale Podului, în fața Hanului lui Cioacă, ajuns apoi *Hotel de Londra* cum îl găsim trecut în *Călăuza* lui Papazoglu. Dacă făcuse stăpînirea cișmea în acest loc, e pentru că la Hanul lui Cioacă, ca și la cel al lui Niculescu, zis și *Hanul Ovreilor*, de lîngă biserica Răzvan, se adunau cei ce veneau cu treburi în Tîrgul Cucului, nefiind de ajuns Hanul lui Jugă-Urs și *Hanul Dracului* din Sărăria Veche.

Casa lui Cioacă, puțin dichisită, trăiește și acum în Calea Moșilor la nr. 84. Pe lîngă gardul său, pe șerpuita stradă a Calomfirescului din zilele noastre, curgea apa înnegurată de scăunari a Bucureștioarei prin locuri în care se amestecă amintiri de demult. Colțul acesta dintre Bucureștioara și fosta biserică a Stelei a găzduit cîndva oștile lui Ștefan cel Mare cînd a cuprins Bucureștii; tot aici au tăbărît secuii lui Báthory, în vremea lui Mihai vodă Viteazul, după ce, nu cu mult înainte, stătuseră turcii ce veniseră să-l prindă pe voievod prin vicleșug. În părțile acestea se întindeau ogrăzile și casa „cea bolovănită“ a vistiernicului Dan, pe carea aveau s-o năruiască tunurile eroului de la Călugăreni, ucigînd turcii adăpostiți între zidurile ei. Locurile urmau să ajungă către sfîrșitul veacului al XVIII-lea în mîinile lui Băltărețu,

lacomul negustor de care ne vorbește Ion Ghica, și care și-a ridicat casa peste cenușa atîtor tabere ostășești.

Cîndva, o uliță cotită tăia Podul Tîrgului de Afară, ducînd către locurile Domniței Ancuța, nora lui Mihai Viteazul, ce își avea casa lîngă Podul Vergului aproape de biserica Sfîntul Mina. Ulicioara a sporit o dată cu vremea, a ajuns uliță mare și apoi bulevard. Pînă nu de mult i se zicea *Bulevardul Domniței*, fără să se mai știe de ce domniță anume era vorba, fiindcă numele Ancuței îl ștersese de mult uitarea. Iar dacă azi bulevardul acesta poartă numele lui Hristo Botev nu este o simplă întîmplare, izvorîtă din admirație pentru acest poet-erou al poporului bulgar, ci fiindcă pe aici și-a risipit o parte din puțina și zbuciumata lui viață.

Ceva mai sus, la numărul 122, e o casă veche unde un alt cărturar și patriot bulgar — Karavelov — și-a avut tipografia, din teascurile căreia au fost hrănite cu ziare și cărți dorurile și avînturile spre libertate ale poporului său.

Urmărit și hărțuit de opresori, Hristo Botev trecuse Dunărea la noi, unde în veacul trecut, cînd mișcarea de independență din Balcani se întețise, își găsiseră adăpost mulți din cei ce luptau pentru libertate. În România a luat ființă *Asociația literară* din care s-a născut apoi Academia Bulgară. La Brăila și Bucu-

rești au ars focurile vii ale nădejdilor de libertate nutrite de poporul vecin din sudul Dunării.

În 1868, poetul Hristo Botev ajunge la București într-o stare jalnică: „că zdrențele ce le-am avut s-au rupt și mi-e rușine să ies pe stradă", scria el.

O vreme, a stat în podul caselor din Calea Moșilor, nr. 122, deasupra tipografiei compatriotului său Karavelov, peste drum de clădirea ce avea să adăpostească atîția ani S.T.B.-ul. Dar „România salvînd pe Hristo Botev de ciorbagiii bulgari și cîrcserdarii turci" — cum scrie un ziarist sofiot — îi da prilejul să pună temelia unei grandioase epopei a sacrificiului, pentru libertatea patriei sale. Aici a scris, probabil, acea capodoperă a poeziei bulgare, balada *Hagi Dimităr*. Poate că în același pod se va fi chinuit chiar cutezătorul erou al baladei, prieten bun cu Botev.

E impresionant că Botev, cîntînd sfîrșitul lui Hagi Dimităr, și-a cîntat propria-i moarte, survenită în condițiuni de o similitudine ce pune această poezie sub semnul prevestirii. Poetul strînge o ceată de 172 de tineri bulgari refugiați la noi — — „lucrători cu ziua, slugi, ciobani, cîțiva intelectuali, foști învățători" — și în ziua de 16 mai 1876 se îmbarcă pe un vapor austriac, fiind petrecut, la plecare, de un grup de socialiști români, în cap cu Zubcu-Codreanu și Gherea. Pe vas, la un semn al lui Botev, „cetnicii" săi atacă echipajul și, imobilizîndu-l, conduc nava spre țărmul bulgar, unde debarcă. După lupte grele, sînt asediați pe o înălțime a muntelui Vrața, unde toate asalturile armatei turcești sînt risipite. Dar în 20 mai, în zorii zilei, Botev este ucis, în „miez de brădet", ca și eroul baladei sale.

Adăpostul Sfîntului... Platon

Nu departe de bulevardul Hristo Botev, o uliță îngustă și strîmbă se lipește de o coastă a Podului Tîrgului de Afară: strada Sfinților. N-a avut nicicînd locatari cerești această veche uliță bucureșteană, ci își trage numele de la Biserica cu Sfinți; dar, cînd sfinții își găsesc locul pe zidurile tuturor bisericilor ortodoxe, e, desigur, ciudat, cum de această mică și cochetă ctitorie a mitropolitului Daniil s-a singularizat cu monopol de calendar! E doar o năzbîtie bucureșteană! Ce-ați zice dacă cineva v-ar pomeni vreodată de sfîntul Kant, sfîntul Spinoza ori chiar

de sfîntul... Voltaire?... Desigur că ați zîmbi! Totuși, dacă cei trei înțelepți s-ar fi născut ceva mai de mult, n-ar fi exclus ca ei să stea astăzi aliniați cucernic lîngă prozaicii Vasile, Dumitru sau Ion, așa cum au pățit-o, la București, Platon, Aristotel și Socrate! Metamorfoza a fost posibilă datorită capriciului ctitorului care, îndrăgostit de filozofii Eladei, a pus să le zugrăvească chipurile sub streașina largă a bisericii; și dacă au uzurpat locul auxiliarilor dumnezeiești, norodul bucureștean a și făurit năstrușnica schimbare la față. Cum dintre bisericile Capitalei nici una n-avea zugrăveli exterioare colorate atît de viu și bogat, a ajuns la numele ciudat pe care îl poartă pînă în ziua de azi.

Aici, la Biserica cu Sfinți, sfîrșea, în vremea lui Matei Basarab, Podul Tîrgului de Afară, și spînzura cumpăna de răsărit a orașului. Sub binecuvîntarea ei a crescut vatra cea veche a Oborului și a Tîrgului Moșilor; și tot ea a pus stavilă așezărilor armenești, ce nu erau îngăduite în cuprinsul orașului, deoarece biserica ortodoxă socotea pe armeni schismatici, deci „spurcați", care puteau să întineze lumea cu ereziile lor.

Fiind răspîntie ce aduna uliți bogate în oameni, așezase maimarele apelor bucureștene, în spatele altarului, una dintre cele două cișmele ale Podului Tîrgului de Afară. Cum biserica sta răstignită între două hanuri — cel călugăresc, al mînăstirii Cernica și cel al lui Tîrcă, din capătul mahalalei armenești — mereu ieșea paracliserul să potolească larma din jurul cișmelei, unde s-adunau, însetați, oameni și dobitoace.

Uneori, un cîntăreț tînăr și năzdrăvan lăsa strana bisericii, ca să-și dreagă glasul c-o gură de apă rece și bună, mai ales după cîte-un ospăț nocturn cu pastramă și pelin, pe la grădina Breslea, Deșliu ori Barbălată, la Giafer, Filaret ori Dumbrava Bănesii, în compania lui Nănescu, Chiosea-fiul și Unghiurliu. Nu se găsea în Bucureștii acelor vremuri un glas mai frumos ca al psaltului de la Biserica cu Sfinți; nu era un om mai cu haz în a povesti snoave, mai înțelept în a depăna vorbe cu tîlc, din popor, mai cu farmec în a istorisi întîmplări deocheate, din lumea măruntă a mahalalelor ori din cea mare a boierilor, și a înșira năzdrăvăniile firoscoase ale lui Nastratin Hogea; era, mai ales, neîntrecut în a zice acele *cîntece de lume*, aci senzuale și mușcătoare, aci duioase și molatice, unduind între alean și mascară. Petreceau boierii pînă ce li se umezeau ochii, fiindcă glasul psaltului răscolea gînduri și doruri ascunse ori dureri adormite de uitare. Uneori, chiar și vodă Ghica se îndeletnicea, în vreo grădină, cu bucuriile boierilor săi, ascultînd glasul și

poveștile psaltului și îndurîndu-se cu greu să-i dea drumul după ultimul cîntat al cocoșilor, atunci cînd nu-l cocoța pe capra caleștii domnești ca să-i zică din chitară pînă în pragul iatacului. Năstrușnicul psalt o pornea însă cu mîinile adînc înfundate în buzunarele goale ale anteriului să continue cîntecele de lume c-un „doamne miluește", mai mult răgușit decît cuvios, în strana aflată sub binecuvîntarea sfîntului Platon. Totuși, nimeni nu l-a auzit cîntînd *Domnul Savaot* pe vreo arie din Fra Diavolo — așa cum o greșise unul din prietenii săi, stîrnind mare scandal în biserica Sărindarului — sub obsesia melodiilor sorbite în ajun la Momollo, unde se aciuase trupa italiană. Psaltul, care era în fond un om serios și necăjit, fierbea mereu în neliniștea unui dor: aceea de a pune pe hîrtie snoavele, zicalele și cîntecele pe care mahalaua lui le plămădea fără istov. Așa s-a născut poetul și scriitorul care avea să rămînă în literatura română sub numele de Anton Pann.

Era și el unul dintre cei ce gustaseră din apa cea dulce a Dîmboviței uitîndu-și urma! Nimerise în București după ciuma lui Caragea; și ca întotdeauna după o calamitate, viața izbucnise cu o virulență de molimă, de parcă voia să pună la loc, cît mai aprins, tot ce pierduse. Petreceau de bucurie cei ce scăpaseră cu viața; de necaz, cei ce se văduviseră de neamuri. Căzuse pe capul multora norocul moștenirilor de pe urma ciumaților și căutau să le istovească, mai ales că, ziua de mîine putea s-aducă din nou o molimă, un cutremur, o oaste străină, sau numai zapciii lacomului Caragea, care făcea aproape cît toate celelalte necazuri la un loc. Ani întregi, Pann a măsurat cu pasul Calea Moșilor, cîștigîndu-și pîinea ca psalt la Biserica cu Sfinți, Olari, Lucaci și Silvestru. Trăit în forfota oamenilor mărunți ai acestei uliți, el le-a aflat tainele, le-a învățat poveștile, snoavele și cîntecele. Mahalagiii — tîrgoveți, țărani și mărginași — deschideau ochii la o viață nouă, mai ales după răscoala lui Tudor și după pacea de la Adrianopole. Cu hazul, bunul simț și imaginația țăranului, cu verva scînteietoare, fandoseala și pornirea spre cîștig ușor a tîrgovețului, cu pofta de petrecere și risipă a boierilor, mahalaua bucureșteană a vremii aceleia era un vălmășag de credințe, obiceiuri și sentimente, o apă tulbure de încordare și marasm, o masă bizară de orientali ce deschideau ochii spre Apus. Optimist în sărăcie și necaz, mucalit, petrecăreț, ironic și sentimental, poporul acesta era un izvor adînc și bogat de înțelepciune, poezie și cîntec; apele lui vii l-au scos la lumină pe Anton Pann, care e întruchiparea fidelă a spiritului său.

Furat de munca sa de scriitor, tipograf și colportor al cărților proprii, Pann părăsise colindul grădinilor cu lăutari și, după o zi de muncă îi rămînea bucuria muzicii. Compunea melodii pe care le cînta, acompaniindu-se la chitară, în căsuța din strada Taurului, nr. 20 (azi strada Anton Pann), unde, cît ținea vremea bună, sub fereastra mereu deschisă a trubadurului, se adunau vecinii și trecătorii. Cîntecele lui le învăța după ureche toată mahalaua Lucacilor și tot așa le prindeau și lăutarii din Scaune, purtîndu-le pe tot întinsul țării. Unele au trecut granița. *Cîntecele Zaverei* și *Pom, pom, pom eram pom* au fost traduse de Pușkin; iar *Dorul* din *Spitalul amorului*, a fost prelucrat de marele poet rus în poemul *Țiganii*. Pînă și *Popa Duhu* al lui Creangă cîntă „antifoanele bețivilor" din *Îndreptătorul* lui Pann.

Acest scriitor a crescut în frămîntarea Căii Moșilor și a rămas legat de ea pînă ce „s-a mutat cu jale, în cel mai din urmă an" la temelia bisericii Lucaciului, pe care și-a scris originalul epitaf.

Un colț bătrîn și pitoresc

De lîngă ulița Armenească se cuvine să încetinim pasul; intrăm într-un colț al Bucureștilor de altădată, păstrat aievea ca la începutul veacului trecut. La numărul 132 stă mărturie a vremilor ce s-au dus casa vestitului Manuc-bei, stăpînul hanului cel mare de pe malul gîrlei. Manuc nu putea locui însă în pitorescul său han din ulița Ișlicarilor, nefiind acesta potrivit cu boieria și treburile lui politicești, pentru care se cerea mai multă față și tihnă. De aceea, își ridicase în această margine a mahalalei armenești casă arătoasă, cu 16 odăi, două cuhnii, trei beciuri, pivniță și grajd pentru 12 cai — așa cum o arată un anunț din 1838, oferind-o spre închiriere, ca una ce izbutise să scape teafără din „urgiosul cutremur".

În curtea ei, largă și pietruită, au poposit caleștile atîtor oameni de vază, cum nici Curtea domnească a acelor vremi n-a avut parte. La porțile ei au bătut pe rînd, boierii, bancherii, generalii și diplomații; căci ajunsese Manuc-bei omul în mîinile căruia se încrucișau parte din firele încurcate ale diplomației europene, iar casa lui — locul de întîlnire a unora dintre cele mai strălucite figuri, cu greu cuvînt în mersul mereu nedeslu-

șitelor tocmeli ale istoriei. Între zidurile casei din Calea Moșilor 132 s-a jucat soarta a trei imperii, și în mare parte, a vijeliosului Napoleon I.

Dar cine era magicianul ce trezise atîta tulburătoare viață în acest colț al podului care ducea spre Moși?

E unul dintre cele mai originale și ciudate exemplare umane din cîte au pășit cîndva pe caldarîmurile orașului de pe malurile Dîmboviței; ciudat și original mai ales pentru cei de azi, fiindcă, pentru oamenii din vremurile în care a trăit, n-a fost decît unul din mulții aventurieri ademeniți de bogățiile acestei mănoase țări și căruia norocul i-a surîs un pic mai mult.

Firul poveștii legate de viața lui începe de undeva din ținuturile Araratului.

Un negustoraș de mirodenii și cafea, sătul de sărăcie și necazuri, porni să cutreiere Împărăția otomană în căutarea unei bucăți de pîine mai puțin amare, ca atîți alți semeni ai săi.

Nicăieri, în uriașele întinderi stăpînite de sultan, n-a găsit Martiros Mîrzaian, tînărul armean din patria legendarului Noe, rost mai prielnic pentru împlinirea nădejdilor, ca pe malurile Dunării, în tîrgul Rusciucului.

În marginea Împărăției turcești, pe unde se scurgeau către Sublima Poartă toate bogățiile țărilor noastre și se adunau toate drumurile negustorilor străini ce vînturau în lung și-n lat pămînturile robite de urmașii lui Mahomed, treburile nu puteau merge decît tot așa de necrezut ca și-n minunatele povești cu farmece și vraci ale califului Harun-Al-Rașid.

Fiindcă văzuse cîtă bogăție vine de peste Dunăre și ce treburi de ispravă se pot face cu cei de dincolo, trimise pe fiul său Manuc la Iași, unei rude, ca să învețe limba țării și mai ales să cunoască oamenii și obiceiurile lor; iar cînd bătrînul muri, tînărul Manuc rămase c-o avere uriașă.

Dar numai bogăția nu-i poate da tînărului negustor faima și puterea ce-au biruit anii, îmbrăcîndu-i viața și chipul în mister și legendă.

Pe lîngă avere și inteligență, Manuc mai avusese și norocul să se împrietenească cu Mustafa Bairactarul, puternicul pașă al Silistrei, ajuns mai tîrziu mare vizir al Porții.

Sub scutul temutului pașă, treburile negustorești ale lui Manuc cu Țara Românească sporesc și, în scurt timp, ajunge stăpînul a mai bine de 25 de moșii românești, dintre care amintim numai Dragomireștii de Sus și de Jos, Pasărea, Giuleștii și cîțiva munți din cuprinsul Predealului.

Dar, în vremea cînd Manuc se așeză în București, Pasvantoglu amenința orașul. Bandele răzvrătitului pașă din Vidin, în care se adunaseră cei mai fioroși ieniceri, beșlii și spahii — — dezertori din marea oaste a padișahului — adeseori îl făceau pe urmașul lui Mahomed să tremure de mînie și teamă în haremurile sale de pe malurile Bosforului, nu atît cu jaful ce cășunau raialelor, cît mai ales cu marea lor nesupunere și cu necontenitele amenințări că-l vor scoate de barbă din scaunul pe care i-l hărăzise Profetul însuși.

Tîlharii lui Pazvante treceau mereu Dunărea făcînd prăpăd pe pămînturile noastre. În cîteva rînduri, după ce pustiiseră satele, tîrgurile și conacele oltenești, se îndreptară spre București. Dar în tot atîtea rînduri, Manuc ceru ajutor lui Mustafa Pașa din Silistra, care niciodată nu rămînea surd la rugămintea prietenului său și la sunetul galbenilor; ienicerii trecură și ei Dunărea, astfel că bandele lui Pazvante, înștiințate de iscoade, fură silite să facă calea întoarsă, neputînd niciodată să-și împlinească visul de a prăda capitala Țării Românești.

În vremea aceea Împărăția otomană era roasă de răscoalele ienicerilor, de putreziciunea pașalelor și de neputința padișahului, ajungînd „omul bolnav" al Europei, cum o porecliseră spiritualii diplomați ai Franței.

Imperiul țarului sta la pîndă spre a-și lovi dușmanul de pe țărmurile Bosforului, cu care își încrucișa sabia din ce în ce mai des, dar, în același timp, veghea ca să se apere de amenințarea lui Napoleon.

Se știe că după ce înăbușise o răscoală ienicerească, Mustafa Pașa Bairactarul ajunge mare vizir al Porții. Se gîndi atunci la prietenul și omul său de nădejde, de sfatul căruia avea nevoie în marea dregătorie pe care o cucerise și, înfrîngînd o veche tradiție făurită de fanarioți în cursul veacurilor, îl face pe Manuc dragoman al Porții și vistiernic personal. Dar cum acesta nu era decît primul pas spre tronul țărilor noastre, îl numește după scurt timp domn al Moldovei. N-a apucat însă Manuc vodă să se urce pe scaunul lui Ștefan cel Mare, fiindcă o nouă răscoală ienicerească răstoarnă pe sultan și vizir, iar beiul nostru abia și-a putut scăpa zilele.

În noaptea în care ienicerii urmau să atace palatul sultanului și al vizirului, spre a-i ucide, Manuc, înștiințat de oamenii săi, iese la timp pe poarta de miazănoapte a Stambulului, îmbrăcat ca de bogdaproste, mînînd o căruță hodorogită, în care se ascundea nu numai aurul său, ci și fabulosul tezaur al temutu-

Manuc Bei. Gravură din anul 1811

lui pașă Mustafa Bairactarul, tezaur pe care cinstitul vistiernic avea să-l păstreze pentru sufletul său.

Drumul i s-a oprit în București, unde își avea rosturile de temei și unde pusese să i se ridice hanul, pentru împlinirea nevoilor de fiece zi.

Acum începe acea fantastică epocă din viața lui Manuc, în care hangiul din ulița Ișlicarilor avea să-și înscrie numele în istoria diplomației europene.

După izbucnirea războiului cu turcii, rușii intraseră în București. Manuc, care furnizase *zaharea* armatelor turcești, se gîndi că n-ar fi tocmai rău să aprovizioneze și armatele țarului. Priceput, isteț, cunoscător al stărilor de fapt, îndatoritor, gene-

ros și abil, el ajunge în strînse legături de prietenie cu generalii Miloradovici, Kutuzov și Bagration, vădindu-se omul potrivit spre a trata pacea cu turcii.

Știindu-și slăbiciunea, turcii primesc, în cele din urmă, sfatul diplomatului Manuc, mai ales după ce Kutuzov le risipește o armată lîngă Slobozia.

Așa se face că, la 26 mai 1812, se încheie într-una din odăile hanului cunoscuta *Pace de la București*, fiind semnată în numele „Majestății Sale Sublime și Prea Puternice, împăratul tuturor rușilor" de către generalul Kutuzov, iar în numele „Fericirii Sale, puternicul împărat al otomanilor" de către „Ilustrul Ahmed Pașa, Mare Vizir și generalisim al armatei imperiale".

Întîmplările ce au urmat dovedesc cît ajutor a dat hangiul bucureștean împărăției rusești.

La scurt timp, Napoleon atacă Rusia, care prinsă într-un război cu turcii, n-ar fi putut ține piept la doi dușmani deodată, cu atît mai puțin să gîndească la înfrîngerea gloriosului împărat francez.

După semnarea Păcii de la București, Caragea vodă aduce cu el nu numai ciuma și lăcomia, ci și sălbatica prigoană împotriva celor ce se arătaseră dușmani ai turcilor. Dar faima, puterea, bogăția și legăturile lui Manuc, îl opriră pe fanariot să-l vateme cîtuși de puțin. Numai cînd Caragea taie capul unui pașă, fiindcă-l știa dușman al sultanului, teama începuse să pună stăpînire pe inima lui Manuc. Cum și din Țarigrad oamenii săi îi daseră a înțelege că Mahmud al II-lea i-ar pîndi capul și averile, Manuc se pregăti de fugă, trimițîndu-și aurul la Sibiu.

Într-o noapte, un capugiu, sosit în taină de la Constantinopole, dădu buzna în curtea din Calea Moșilor, ca să prindă pe „voievodul", dragomanul, bancherul, hangiul, diplomatul și... trădătorul Manuc-bei. Auzind larma nemaipomenită din ograda sa, beiul nu stătu mult pe gînduri: sări din pat, răsuci repede cearceaful pe care dormise cu cîteva clipe mai înainte, îl agăță de mînerul uneia dintre ferestrele dosnice, și lunecînd cu dibăcie, se pierdu în beznă. Din ascunziș în ascunziș, Manuc ajunge la Turnul Roșu. Doi turci ai lui Kossev Pașa îi adulmecaseră urma. În vreme ce beiul se odihnea pe-un colț de stîncă, un glonț îi fură ciubucul din gură; al doilea îi sparse plăselele pumnalului. Calm, Manuc puse la ochi pușca de Alep, de care nu se mai despărțea, ucise unul dintre urmăritori, iar pe celălalt îl puse pe fugă. După cîteva ceasuri, era dincolo de hotar și de pericolul turcesc.

În timpul Congresului de la Viena fu în două rînduri oaspete de cinste al țarului Alexandru I, care-i oferi titlul de *consilier de stat*, cele mai mari decorații și invitația de a se stabili în Rusia, acolo unde îi va fi voia.

Nu se știe pînă azi dacă Manuc a plecat de îndată la Petersburg sau a mai călătorit prin apusul Europei. Se spune însă că, mai întîi, s-ar fi stabilit la Paris, într-un palat de pe strada Verneuil, și că aici uimise nobilimea franceză cu luxul și risipa lui; că sultanul Mahmud al II-lea, dornic de răzbunare și de pradă, ar fi cerut guvernului francez extrădarea lui Manuc; că acesta fiind prieten cu Fouché, pe atunci prefect al Parisului, a fost înștiințat la vreme de dorința turcilor, primind și sfatul de a părăsi cît mai repede Franța. Iar ca firul întîmplărilor să prindă mai mult iz de mister și legendă, ne spune Gion că, înainte de plecare, s-ar fi dus la o celebră cărturăreasă a Parisului, doamna Lenormant. Aceasta i-ar fi prezis că, în scurt timp, va fi otrăvit de una din cele mai credincioase slugi ale sale. Apoi, marele istoriograf al Bucureștilor încheie fatalist știrea ce ne dă: „...Și într-adevăr, în Rusia, Manuc-bei a fost otrăvit de o slugă credincioasă ce avea..."

Multe legende s-au țesut în jurul ciudatului hangiu și diplomat... Poate să fi avut pe țărmurile Bosforului un palat din lemn de chiparos, acoperit cu mahmudele de aur; poate să fie adevărată și fuga din Franța la îndemnul lui Fouché, dar prezicerea cărturăresei nu s-a împlinit niciodată.

A fost și aceasta doar o născocire a imaginației, ca și aceea care îl socoate nepot al lui Manuc, pe celebrul general Murat, rege al Neapolului și soț al Carolinei Bonaparte, cînd știut e că Ioachim Murat era doar fiul unui țăran francez din La Bastide.

Manuc a murit în 1817, în Basarabia, la moșia sa din Hîncești, în urma unui accident de călărie, după ce proiectase și primise încuviințarea să construiască, după planurile sale, un mare oraș.

Casa lui Manuc din Calea Moșilor, în care au fiert atîtea întîmplări, e astăzi doar o biată clădire cu un singur cat, care-și trăiește nostalgic bătrînețele; dar pentru vremurile de demult a fost palatul strălucitor al puternicului bei, spre măreția căruia bucureștenii cătau cu admirație!

Dincolo de casa lui Manuc

Cum treci de locurile unde a hălăduit beiul, niște case vechi, posomorîte, văduvite de porți, cască ganguri, grele de ani și de umbre. În curțile fără fund se deșiră, dincolo de arcadele intrării, clădiri ce țin în spate, ca o povară, un cat masiv cu pridvoare închise. E atîta atmosferă de veac care s-a mistuit de mult, încît aștepți să răsară, în spatele geamlîcului, turci fioroși, cu cealmaua vărgată, arnăuți mustăcioși, în fustanelă albă, ori negustori gureși, în anterie mohorîte. Sînt case ce vorbesc de oameni și întîmplări uitate, și au fost cîndva în stăpînirea lui Solacolu. Aici la numărul 134, a luat ființă, în vremea lui Mavrogheni, prima fabrică de fidea a Țării Românești. Era dotată cu cele mai perfecționate malaxoare ale vremii: doi muncitori, goi pînă-n brîu, se așezau spate-n spate; li se lipeau bulgării de aluat pe spinare și, tot frecîndu-se unul de altul, frămîntau coca albă și strălucitoare din care se fabrica delicioasa fidea mavroghenească!

Casele acestea au găzduit în veacul trecut pe Karavelov — cărturar și ziarist bulgar de talent. La el și-au găsit adăpost mulți dintre compatrioții săi, urmăriți de turci pentru răzvrătiri, printre care, cum s-a mai arătat, și Hristo Botev. Scria poetul unui prieten, la sosirea sa în capitala Țării Românești, că locuiește în marginea orașului, într-o moară de vînt, cu compatriotul Vasil Levski. Academicianul profesor Constantinescu-Iași socotește că moara în cauză „era în fundul curții caselor lui Solacolu, din Calea Moșilor, nr. 134". Întărim această afirmație cu argumentul că, dacă aci a fost fabrica de fidea din vremea lui Mavrogheni, de ce nu și-ar fi avut ea propria-i moară de vînt, ca să poată lucra nestingherit și în timpul iernii, cînd înghețau apele Dîmboviței și încremeneau toate rîșnițele gîrlei bucureștene! Doar, în părțile Oborului erau strînși atunci morarii orașului, astfel că, poetul n-a dat frîu liber imaginației, vorbind de originala sa locuință. Poate că pe aceste lespezi și-a răsfoit Botev tratatele de anatomie, ca student al facultății de medicină din București; poate că pe zgrunțurii ei și-a odihnit o vreme trupul trudit ori a scris unele din zguduitoarele sale balade.

Străbătînd acest colț autentic al Bucureștilor de altădată, îți fuge gîndul spre vremea *Zaverei*, cînd Chehaia-bei, pașă al Silistrei, „făcuse o uliță de oameni trași în țepi, de la bariera

Tîrgului de Afară pînă la casa lui Manuc", ucigînd arnăuții lui Bimbașa Sava și parte din ostașii lui Ipsilanti.

Îi înșirase pașa pe vechiul drum al osîndiților, ca să înspăimînte tîrgul și țara, știind că nicăieri în București nu curgea atîta puhoi de omenire ca prin ulucul acesta șerpuit și îngust, ce se vărsa în cîmpul Oborului.

Aproape de întretăierea Căii Moșilor cu Bulevardul Republicii, au pomenit bătrînii o cîrciumă, cu mare renume în tot orașul. Cîrciuma *Fărîmițoaiei*, pe care o cumpărase un Gheorghe Băcanu, o botezară numaidecît bucureștenii *La trei ochi sub plapumă*, fiindcă nevasta cîrciumarului era chioară de ochiul stîng. Avea acest beteșug, ce-i drept, dar ce minunății ieșeau din mîinile ei! Ciorba de burtă ori de potroace, tuslamaua, piftia, trandafirii, scordoleaua de raci, sarmalele și saramurile chioarei n-aveau pereche în București! Iar vinul, adus cu oala de pămînt din adîncul răcoros al pivniței, pentru fiecare client în parte, ca să nu se trezească, oprea de multe ori avalanșa bucureștenilor, în drumul spre Moși. Cînd s-aprindeau oamenii din vinul cel proaspăt, puneau lăutarii să le zică de inimă albastră ori îndemnau pe cîrciumar să le povestească întîmplarea de pomină, în care crîșmărița făcuse moarte de om. Fusese în tinerețea ei femeie aprig de frumoasă. Dar într-o noapte, dînd hoții buzna peste ei, i-au prins bărbatul în frînghii și-au început a-l chinui ca să le spună ascunzătoarea banilor. Pe femeia care dîrdîia de frică, aproape că nici n-au băgat-o în seamă, cînd au văzut-o chitindu-se sub macat, cu dinții clănțănind ca-n gerul Bobotezei, deși întîmplarea se potrivea în toiul verii. Numai că ea dăduse lîngă pat de făcălețul cel nou cumpărat în ajun și cînd îi veni bine, izbi cu disperare în capul a doi dintre tîlhari, culcîndu-i la pămînt. În lupta cu al treilea și-a spart ochiul în cuțitul care încerca s-o fulgere. Nu l-a mai putut doborî; însă, uluit de furia acestui drac de muiere, hoțul a dat bir cu fugiții. Femeii i-a mers numele în tot tîrgul, care s-a și grăbit, după nedezmințitul obicei al bucureștenilor, să-i poreclească cîrciuma așa cum s-a arătat.

Într-o dimineață, prin 1890, s-au pomenit clienții lui *Trei ochi sub plapumă* c-o droaie de oameni tăbărînd cu tîrnăcoapele pe clădirea hotelului Atena. Erau salahorii primarului Pake Protopopescu, care se porniseră să spargă Calea Moșilor pe amîndouă laturile, năruind ca o furtună apocaliptică un labirint de ulițe și ulicioare. Prăpădea Pake mahalaua Scaunelor, a Sfinților și a Caimatei, ca să taie bulevard spre gara Oborului. Atunci s-a risipit și grădina cîrciumarului, care, amarnic va fi blestemat în si-

nea sa că apriga-i nevastă nu putea pune în acțiune teribilul făcăleț și împotriva primarului! Dar cîrciuma chioarei, a rămas în picioare pînă s-a așternut, peste amintirea ei, un bloc, într-un colț al Căii Moșilor cu bulevardul.

Un pas numai, și iată-ne în mahalaua Olarilor, în fața bisericii sub catapeteazma căreia a sunat glasul bărbătesc al lui Pann. E mahala veche, unde cine se încumeta odinioară să pornească noaptea fără felinar, își frîngea grumazul prin gropile din care meșterii olari scoteau pămînt ca să făurească vestitele vase — străchini, oale și ulcele — ce se vindeau în Tîrgul Moșilor. Dar tot de aici porneau cu miile vasele roșcate și fără smalț, spre toate cîrciumile, mustăriile și grădinile Bucureștilor. Mustul, tulburelul ori vinul bătrîn se odihnea în ele numai cît însetatul fura o clipă de răgaz; cum rămîneau văduve de dulceața strugurelui, băutorii le duceau la ureche s-asculte de nu mai fierbe în porii lor vreun ecou din sufletul vesel al podgoriilor. Atît viețuiau, fiindcă a doua oară nu mai erau vrednice să ocrotească în pîntecele lor sîngele Domnului; o dată ștearsă mustața cu dosul palmei, oala era înălțată cu amîndouă mîinile, și c-un „aliluia" strigat în cor de comeseni, sfîrșea în țăndări la rădăcina mesei.

Se vede că nu făceau olarii treburi proaste de vreme ce izbutiseră să-și întindă mahalaua printre grădini și peste gropi, răscumpărînd locurile pe care le țineau ca embaticari. Erau șezători pe marea moșie a mînăstirii Pantelimonului, care cuprindea, pe la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, vreo 11 mahalale, numai prin partea Tîrgului de Afară. Ne-o spune un zapis din 1785, care, printre altele, arată că „în vremea trecutei răzmiriți unii din mahalagii au murit, iar alții s-au înstrăinat, cu așezămîntul lor pe afară". Din această pricină, s-au plîns lui vodă popii din cele 11 mahalale, împreună cu egumenul Pantelimonului, că rămînînd locurile pustii „și fără chiverniseală... se aduce pagubă mînăstirii din chirii și preoților la venitul bisericilor". A poruncit atunci vodă ca „prin marafetul dumnealui vel spătarului Văcărescul... pristavii să strige în șase rînduri, la șase zile de tîrg... întru auzul tuturor, la Oborul Tîrgului de Afară... că oricare va fi avut case pe aceste locuri, de nu vor veni pînă la numitul soroc de trei luni, să fie date la oricine s-ar găsi". Este o pagină grăitoare de cumplită mînie a poporului bucureștean împotriva jugului; mînie ce se revărsa adeseori cu puterea pustiitoare a uraganului, așa cum se abătuse în acel veac asupra mahalalelor de pe Podul Tîrgului de Afară.

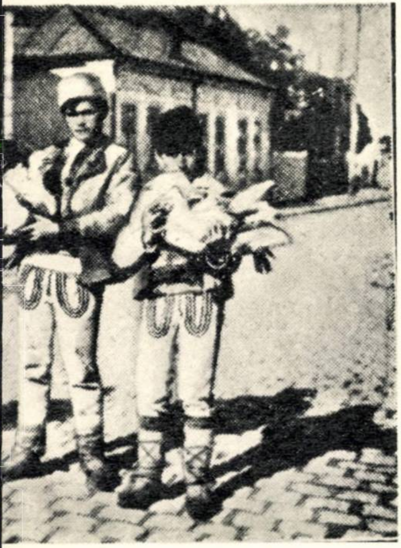
Oltean cu fructe

Vecin cu mahalaua Olarilor, era cîndva un ochi de bărăgan, pe care se-ntindeau țarcurile și conovețele Oborului Vechi. Pe atunci, pînă în zările nehotărîte, aluneca privirea-n tremur pe toată frămîntarea turmelor, cirezilor și hergheliilor, strînse ciopor pe la adăpători, sub binecuvîntarea cumpenelor ce spînzurau firave ca un gînd în marginea imensității. Aici a pus semn de recunoștință că a scăpat de ciumă Mogoș Serdarul, ridicînd o cruce uriașă, în anul 1718. Cincizeci de ani i-a șuierat crivățul prin șerpuirile chenarelor de piatră, fără să-i steargă gingășia încrustărilor, pînă ce un mitropolit, Grigore, a înălțat în juru-i un locaș, trecînd-o de sub bolta cerului, sub cea a altarului bisericii Oborul Vechi. Ridicată spre a îmblînzi urgia dumnezeiască și „spre a dracilor stricare" — cum glăsuiește inscripția — crucea lui Mogoș s-a păstrat proaspătă ca nici un alt monument de acest soi din vechiul București. În apropierea ei avea să-și îm-

Negustor de vînat

Olteni cu păsări

plînteze Pake Protopopescu masivul și borcănatul său Foișor de foc.

Vechiul Obor, îngemănat în soartă cu Tîrgul Moșilor, a tot fost îmbrîncit de oraș în mijlocul cîmpului și s-a numit *Oborul Nou,* atunci cînd cel vechi nu mai exista decît cu numele.

Pe lîngă fosta lui vatră trăiesc și acum amintirile Moșilor, în strada Călușeilor și în patriarhala stradă a Vaselor, prin curțile căreia tronau odinioară butoaie, putini, poloboace și ciubere, căci se adunaseră aici toți negustorii de ambalaj cu doagă.

Peste drum de biserica Olarilor se aciuaseră „uleierii", care împînzeau orașul cu garnițele lor, vînzînd ulei de floarea soarelui, de rapiță și de măsline. Puțin mai sus de casa văduvei Tudora Oleangioaica (întretăierea străzii Popa Petre cu Calea Moșilor) era Hanul Piteșteanului, cu vestita *Cafenea Galbenă* unde se strîngeau misiții Oborului. În zilele calde, patronul cafenelei

întindea mesele pe trotuar; ani de zile le-au numărat clienții și trecătorii ce se scurgeau gîrlă spre Moși, constatînd că numărul lor este invariabil: zece! N-au scăpat bucureștenii nici acum ocazia unei porecle: au zis cafenelei *Zece mese*. De aici, o stradă și toată mahalaua pînă la Oborul Vechi împrumută porecla cafenelei.

Se risipiseră uleierii spre biserica Silivestrului, cea cu turnurile răsucite ca și cele ale bisericii mînăstirii Curtea de Argeș, pînă unde era gura *haznalei pastramagiilor*. Cum, ani în șir, se scosese fără noimă humă pentru cărămidă și pentru lipitul caselor, se adîncise aici o groapă în care se adunau apele murdare ale

Negustor de caș

mahalalelor vecine. Jur-împrejur își găsiseră adăpost bun pentru meseria lor pastramagiii Oborului, îmbogățind izurile de nesuferit pe care le răspîndea haznaua apelor.

În vremurile acelea, pastrama era aproape singurul sort de carne conservată, savurat nu numai de băutorii orașului, ci consumat cu nădejde de cea mai mare parte a populației mărunte. Vestiții „cirezari" ai Oborului cumpărau vitele slabe, le puneau la îngrășat în suhaturile din bălți și, toamna, le aduceau grase la zalhanalele bucureștene; parlagiii le căsăpeau, sortîndu-le cu dichis; măruntaiele le trimiteau spre grătarele lacome ale orașului, iar carnea o dădeau pe mîna pastramagiilor din mahalaua Silivestrului, ca să pregătească cu sare și fum delicioasa uscătură, fără de care mustăriile și-ar fi pierdut farmecul și clienții.

Pînă la jumătatea veacului trecut, marginile Bucureștilor se scăldau în podgorii, iar în mahalale intra vița pe fereastră. Cînd venea *Cîrstovul viilor* (sărbătoarea culesului) dădea mahalagiul uluca la o parte, întindea cîteva brațe de stuf, ca să fie adăpost de ploaie și de vînt, iar dedesubt așeza teascul care nu mai prididea cu mustitul. Alături trona grătarul pe care sfîrîia pastrama; într-un colț, sub foi de brustur umezite, pîndea butoiașul cu *zăpăceală* (țuică nouă). Două pirostrii își făceau veacul peste vatra cu jar; pe una fierbea tuciul cu mămăligă vîrtoasă, tăiată în felii cu ața; pe cealaltă clocotea cazanul cu ciorbă de burtă, servită în străchini smălțuite, cu linguri de lemn înflorate. În fața umbrarului, în chip de vitrină și tejghea, sta masa pe care se rînduiau răciturile: saramură de pește, piftii și raci pe pilaf. Pentru „consoarte" și „demoazele", spînzurau ciorchini bogați de razachie pe cîte-o beldie de alun. Cine era de vină că nu se descoperise încă cinematograful, că mahalagiul nu știa limbi străine ca să se ducă la trupele ce poposeau pe costelivele scene bucureștene , și mai ales, cine purta păcatul unor toamne fără pereche și-atîtor bunătăți cîte îi răsăreau în cale! Dacă mai venea, ploconindu-se și ațîțîndu-l c-o ciupitură de coardă, vreun tuciuriu scripcar din Scaune, care arhanghel l-ar fi putut opri să nu petreacă?... Iar de se prelungea culesul în adîncul toamnelor ce mureau și pe lăutar îl punea necuratul să-i zică șăgalnic vreo romanță, apoi rugina frunzelor din vii s-amesteca nostalgic cu rugina anilor, a amintirilor și cu aburul vinului! Nu-i de mirare că tot timpul cît ținea culesul viilor, răsuna orașul din noapte pînă-n zori și că etimologiști serioși, impresionați de atîta tumult, au încercat să deslușească obîrșia numelui cetății lui Bucur, în cuvîntul acela gustos ce se numește bucurie.

Din alt colț al haznalei pastramagiilor începea să crească, risipit, mahalaua *Precupeților vechi* — negutători de păsări, fructe și zarzavat. Această breaslă oltenească și-a ridicat biserică în marginea uliței înguste și strîmbe ce poartă azi numele lui Eminescu. În umbra acestui locaș, locotenentul Macedonski — bunicul poetului — avea să citească proclamația lui Tudor Vladimirescu. Pentru a nu se uita că sub streașina bisericii lor a fost rostit cuvîntul celui căruia norodul i-a zis din toată inima *Domnul Tudor*, mahalagiii au strîns bani și au ridicat vajnicului pandur unica lui statuie din tot cuprinsul Bucureștilor.

Oltenii — negustori cu cobilița — în afară de mahalaua din marginea Căii Dudeștilor, ce le poartă numele, se risipiseră și în cea a Precupeților Vechi, pînă către maidanul lui Carabulea, pe care avea să se ridice centrala telefonică din Bulevardul Dacia.

Învățăceii evanghelistului Matei

Un călător străin din veacul trecut a numit Bucureștii „orașul fantastic", pentru puzderia de ciudățenii ce fierbeau în acel vălmășag de contraste, de ciocnire a Orientului cu Occidentul, de înfruntare a vechiului cu noul, neutralizate toate întrun frățesc și straniu amestec. Uluitor prin culoare, ritm și disonanțe, copleșind prin împerecherea aproape imposibilă a logicului cu absurdul, ca într-o fabulație de basm, orașul răspîndea acea umbră tulburătoare de mister oriental ce pîndește viclean realitatea.

O picătură din acest fantastic al Răsăritului trăia și în oprelіștea norodului de a călători prin oraș cu trăsura. Pînă pe la mijlocul celui de-al XVIII-lea veac, boierii și-au purtat caftanele umblînd pe ulițele tîrgului numai călare. S-au pornit apoi să-și cumpere calești „englezești" de la Viena și cai, tot atît de „englezești", din Transilvania. Trăsurile cu arcuri lăcuite, împodobite cu blazoanele foștilor stăpîni, ajungeau la București, vîndute și revîndute de liota samsarilor la prețuri pe care se putea tocmi o moșie. Boierii le schimbau aproape în fiecare an, nu pentru a fi la modă, ci pentru că ele se zobeau repede din pricina hîrtoapelor de pe uliți și a bîrnelor dezghiocate din alcătuirea podurilor. După cîteva luni, pînă și semnele heraldice zburau din

chenarele aurite, spre necazul bărboșilor noștri, care le socoteau împlîntate pe ușile caleștilor doar pentru frumusețe. Iar felinarele de alamă strălucitoare se cocleau, rămînînd ca niște ochi stinși, fiindcă, înlăuntrul lor, boierii n-aveau ce arde; calea continua a le fi luminată de robii ce alergau înaintea cailor cu facle din zdrențe înmuiate în păcură.

Învățaseră caretașii vienezi gusturile boierimii noastre, și dacă le vindeau vechituri cumpărate la mezat, le făceau și unele hatîruri: puneau în fiecare trăsură un scăunel, pe care boierul să-l aibă la îndemînă în fața lui pentru a-și putea așeza ișlicul, sau calpacul — acel oribil potcap de pîslă, cu fund de mătase și garnituri de blană. Era necesar scăunelul, fiindcă, cu cît creștea boierul în rang, creștea și fundul ișlicului; iar, dacă doi din dregătorii cei mari încercau să se așeze în trăsură, unul lîngă altul, erau nevoiți să-și țină capetele spînzurate într-o parte, neavînd loc de ișlice! Atunci, politicos, boierul-gazdă își așeza imensa căciulă pe scaunul din față, însemnînd un mare sacrificiu să se despartă, măcar scurtă vreme, de cel mai grăitor semn al boieriei.

Dacă un negustor înstărit ar fi îndrăznit să calce dreptul sacru al boierilor, izvorît dintr-un obicei turco-fanariot, cumpărîndu-și trăsură, săvîrșea un păcat care-i atrăgea mînia aristocrației și osînda lui vodă. A pătit doar mare rușine toată breasla *cojocarilor subțiri* (blănari), în vremea lui Caragea, din cauza gustului nesăbuit al nevestei lui Dedu-cojocarul, de a se plimba cu trăsura pe Podul Mogoșoaiei. Ședea domnița Ralu în cerdac, privind forfota podului, cînd, deodată, îi fură ochii o trăsură scăldată în lac, în aur și blazoane. Pe pernele moi, stau tolănite două frumoase și elegante femei, care, după port, se vădeau a fi neveste de negustori. A poruncit vodă să le aducă la curte cu alai, le-a coborît din trăsură și le-a trimis acasă pe jos, după o strașnică muștruluială, pentru obrăznicia de a se fi plimbat în caleașcă, ele, niște burgheze fără rang. Pe Dedu l-au adus slujitorii pe sus, ca pe-un răufăcător. Cu greu s-a lăsat convins Caragea de nevinovăția cojocarului, care arăta lui vodă cum ajunsese, fără voia lui, stăpînul trăsurii. Un negustor vienez îi datora 5 000 de taleri și cum nu avusese bani la soroc, îi trimisese trăsura, știind că la București e marfă de preț. El spusese vizitiului să înhame caii și s-o scoată la plimbare pe Podul Mogoșoaiei, doar s-o găsi vreun boier s-o cumpere. Muierea însă — cap de muiere — a ținut să vadă cum arată Podul cînd stai tolănită în cea mai elegantă caleașcă a tîrgului, invitînd pentru această rară ocazie și una din prietenele ei.

Pînă la urmă s-a lăsat convins Caragea; a oprit însă caleașca pentru bucuria răsfățatei sale domnițe, nu fără a-l despăgubi pe negustor. „Ia-ți banii și du-te, dar să nu te-mpingă păcatul să-ți mai cumperi trăsură" — îl alungă vodă, furios atît pentru obrăznicia cojocăresei care călcase rînduielile, cît și pentru cei cinci mii de taleri, pe care fusese nevoit să-i plătească, deoarece, aflîndu-se întîmplarea, se strînseră bucureștenii ca la bîlci sub ferestrele palatului domnesc.

Abia Grigore Ghica vodă dădu slobozenie burgheziei să-și cumpere trăsuri, nu pentru că l-ar fi stăpînit cine știe ce vederi înaintate, ci fiindcă după răscoala lui Tudor se iveau vremuri noi și avea nevoie de bancherii cei mari ai orașului, pe care nu-i putea umili, silindu-i să meargă pe jos ca prostimea. Dar răsturnarea cea mare a opreliștei o aduseră, după pacea de la Adrianopole, din 1829, „muscalii", vestiții birjari ai Bucureștilor de altădată, înveșmîntați în anterie albastre și încinși cu șnururi grele de mătase împletită. Ei au sfărîmat în București o barieră asiatică, urcînd pe mojicul fără sînge albastru direct din noroiul uliței în trăsura ce pînă nu de mult era privilegiul domnului și al boierilor. Libertatea comerțului adusese în București o vînturare de negustori străini cu nevoia mijloacelor de locomoție iuți și comode, astfel că birjarii veniră ca o binefacere, pe care bucureștenii o adoptară numaidecît.

Se așezaseră lîngă Calea Moșilor printre morari și făinari, aproape de fînăriile Oborului, încropind o uliță numită aproape un veac întreg *Strada Birjarilor*, pînă ce Primăria o boteză *Episcopul Radu*. Curțile largi și adînci, cu grajduri și șoproane, se mai văd încă pe fosta uliță a Birjarilor, pînă aproape de locul ce se mai cheamă și astăzi *barieră*.

Dacă orașul lui Bucur era în vremea aceea „infernul pentru cai și purgatoriul pentru trăsuri", era, în schimb, „paradisul pentru birjari" — spune un străin, călător pe la noi. Era paradis, fiindcă boierimea și burghezia bogată îi răsfăța, risipind galbeni grei pentru elegantele echipaje muscălești, cu cai mîndri și iuți, înhămați în curele pe care străluceau lacul și alămurile. Era paradis, fiindcă acești pribegi, în afară de credința lor fanatică, de bigotismul absurd ce îi făcuse să-și părăsească meleagurile natale, nu iubeau pe lume nimic mai cu osebire decît mîndrul și inteligentul patruped, pe care numai în București îl puteau răsfăța după pofta inimii. Calul și trăsura erau singura lor mîngîiere pămîntească, fiindcă, altfel, un eres religios, crud, inuman și antisocial îi supunea unei operații barbare, care-i scotea

din rîndul oamenilor; o anume extirpare glandulară le dădea chip și glas de femeie. Trăsura strălucitoare ca o bijuterie și caii mîndri, fără de egal, le umplea muscalilor o viață searbădă și inutilă, înecată în posturi, rugăciuni și osanale, către cel ce le hărăzise fericirea în lumea din care nimeni nu se mai întoarce. O tîlcuire ciudată a unui pasaj din evanghelia lui Matei făcuse din ei niște rătăciți, convinși că nu-și vor găsi mîntuirea, decît scopindu-se la vîrsta bărbăției. Această mutilare rituală care îi scăpa de păcatul trupesc și care a dat naștere unei secte puternice în Imperiul țarului le-a atras prigoana cruntă a celorlalți bigoți pravoslavnici, mergînd pînă la arderea caselor, uciderea și deportarea. Atunci au început a trece Prutul, stabilindu-se pe ospitalierul nostru pămînt, și mai vîrtos în capitala Țării Românești. Ei nu erau vizitii, adică slugi ce duceau boierii la vizite, ci antreprenori cu capitalul pe roate și pe picioare, deci, oameni liberi. *Birje* însemna pe rusește *bursă*, iar *birjari — oameni de la bursă*, fiindcă în vechiul Petersburg, trăsurile se înșirau în Piața Bursei, ca la noi în Piața Teatrului. Constituiți în breaslă, au sprijinit cu credința și cu banii lor refacerea bisericii Sf. Ioan-Moși, în jurul căreia își aveau cimitirul, unde se îngropau învăluiți în giulgiu și cu cărămida sub cap, ca monahii. Aici veneau să se închine la icoana Sf. Gheorghe, patronul lor, singurul sfînt călăreț, deci cu dragoste pentru cai, ca și ei.

Trăiau claustrați, în curțile vaste cu porți uriașe — femeile, izolate într-un șir de odăi din dreapta curții, iar bărbații, în stînga. Nu mîncau carne și nu consumau băuturi alcoolice, cufundați în viața lor monotonă, searbădă și fără țel.

Birjarii spîni și cu voce pițigăiată erau martori muți la bucuriile și durerile bucureștenilor. Nunți și botezuri, onomastice, bătăi cu flori, soarele ori baluri mascate, lungile plimbări la Șosea ori spre cramele din dealurile Bucureștilor, zgomotoasele petreceri la grădinile de pomină ale orașului, șoaptele de dragoste, adăpostite în cupeurile cu geamuri de cristal, păcatele care începeau să mijească între pernele de catifea vînătă ale trăsurilor ori bocetele și suspinele celor ce-și conduceau pe cei dragi în ultima lor călătorie — toate, absolut toate, treceau pe lîngă ei ca un zefir pe lîngă masivul de granit al unor sfincși fără ochi, fără urechi, fără limbă și fără inimă. Ba cu inimă, dar numai pentru superbele lor patrupede, pe care le mîngîiau, le răsfățau și le împodobeau ca pe niște amante.

Fiindcă nu tot bucureșteanul putea plăti cu ora trăsurile de lux, muscalii aveau și altele pentru gloată, cu tarife modeste,

Grup de birjari (muscali)

pe măsura tuturor pungilor. Ca să poată fi cunoscute de la distanță, fiecare categorie de trăsuri, din cele trei clase, aveau felinarele vopsite în altă culoare.

Cînd, înaintea primului război mondial, au apărut în București automobilele de piață — verzi și cu capota roșie — zadarnic au pus muscalii pneuri la trăsuri și au scăzut tarifele. Încet-încet, au fost alungați de noii copii ai tehnicii, mai întîi de sub castanii din Piața Teatrului Național, unde se rînduiau scară la scară, apoi, din viața bucureștenilor. Acum vreo 25 de ani, am cunoscut un bătrîn muscal, ajuns frînghier, peste drum de biserica Sf. Ioan-Moși, care mai păstra pe fundul unei lavițe cîteva din vechile hrisoave ale breslei lor. Trecînd recent prin acele locuri, doar o femeie își mai amintea, vag, de bătrînul Mișa; cît despre hîrțoagele lui, care cine știe cîte taine ar fi putut mărturisi — nici atît!

Străbătînd mahalaua Morarilor

Dincolo de Cafeneaua Galbenă, spre Obor, de o parte și de alta a Căii Moșilor, dormitează, sub tencuielile scorojite, case mărunte, aproape năruite, în care s-a zbuciumat, uneori, peste un secol și jumătate de viață. Printre ele, cea de la numărul 280, care gîtuie trotuarul cu zidurile ei groase și ferestrele mici, obosită de ani, aduce totuși, în aerul său bătrînesc, amintirea unei locuințe bogate. E casa lui Gheorghe Colintineanu — fost vechil și arendaș de moșie al lui Grigore Ghica — miluit cu caftan de polcovnic, după revoluția lui Tudor, cînd boierul său ajunse domn al Țării Românești.

Vorbe rămase din bătrîni spun că aici s-ar fi adăpostit cîndva o închisoare turcească și că multă vreme s-au zărit înfipte în zidurile groase belciuge grele de fier, de care erau legați, spre a fi supuși torturii, cei ce încăpeau pe mîna căpeteniilor otomane, iar peste tencuieli se cunoșteau dîre uscate de sînge.

Și tot aici, pînă în pragul veacului acesta, a stat ca o ispită în calea celor ce mergeau la Obor, cîrciuma lui Berechet, lîngă brutăria, al cărei cuptor îl ridicase tot polcovnicul cel foarte iubitor de arginți. Ne spune doctorul Nicolae Vătămanu că din răspîntia pe care o făcea Podul Tîrgului de Afară cu ulița ce venea dinspre biserica Precupeții Vechi (Strada M. Eminescu din zilele noastre) pînă hăt departe, aproape de Biserica cu Sfinți, nu se mai zărea, în vremea cînd a zidit-o Gheorghe Colintineanu, nici o altă casă cu „ardicătură", adică cu etaj.

Partea aceasta a Căii Moșilor a crescut încet, în ceva mai mult decît un veac și jumătate, cucerind viclean, pas cu pas, cîte-o umbră din Cîmpul Moșilor. De aici începea mahalaua Morarilor. Din loc în loc, morile Oborului își întindeau brațele, implorînd puterile văzduhului; dar cele mai multe scrîșneau sub șoproane, fiind doar niște biete moriști învîrtite de cai. Împrejurul lor s-a născut mahalaua Făinarilor. În miezul acesteia, pe-o uliță ce pleacă din Calea Moșilor, și-a zidit cuptorul un Ioniță Cocătorul, unul din primii franzelari ai Bucureștilor; iar ucenicii săi emancipați, s-au așezat împrejuru-i. Așa s-a născut ulița ce și astăzi poartă numele Franzelari.

Mahalaua Făinarilor a sporit repede, întinzîndu-se pînă spre nămolurile Colentinei.

Pe lîngă morari se aciuaseră căruțașii care cărau grîul din județe la morile Oborului din Cîmpul Moșilor și din mahalaua Scapeților. După ce, ca atîția alții, băuse din apa cea dulce a Dîmboviții, un moldovean, pe nume Assan, se statornici printre făinari. Om umblat prin străinătate, moldoveanul se hotărî să atenteze la măreția morilor de vînt, precum și la domoala scrîșnire a pietrelor învîrtite, fie de apele slobozite din scocuri, fie de bietele dobitoace înhămate. Văzuse strălucind la Viena acea cheie a veacului nou, ce se numea mașina cu aburi și îl uimise chipul în care mîna pietrele, mai vîrtos ca puterea vînturilor, ca năvala apelor și ca sprinteneala hergheliilor. A cumpărat o asemenea minune, a îmbarcat-o pe un vapor austriac și a așezat-o frumos pe cheiul portului din Giurgiu. Ar fi ruginit aici, de bună seamă, așteptînd încă 16 ani, pînă în 1869, cînd a luat ființă prima cale ferată a Țării Românești, fiindcă pe drumul desfundat al căruțelor de poștă, cu greu s-ar fi putut aduce. Și-apoi, cu ce să transporți namila de fier? A pus atunci Assan să i se cioplească un car voinic, din lemn sănătos de stejar; a tocmit oameni să întărească podurile și podețele pe toată șoseaua de la Giurgiu pînă la București, să ridice altele noi, acolo unde se trecea prin vad, și să toarne umplutură în locurile mocirloase ale Călugărenilor, de teamă să nu-și piardă comoara prin podmolurile unde odinioară Sinan Pașa își pierduse dinții. Cînd totul a fost gata, a înjugat cîteva perechi de boi la cel mai uriaș car pe care-l văzuseră drumurile noastre și expediția a pornit cu inima strînsă în cutezătoarea aventură. Cincisprezece zile a durat călătoria de la Giurgiu la București a celei mai mari mașini cu aburi a Țării Românești! Dar, cu asta nu s-au isprăvit necazurile lui Assan. Cînd începu să-i pufăie moara din șoseaua de margine a orașului, își dădu seama că oamenii îl ocolesc. În zadar dă sfoară-n țară că macină pe datorie și cu un uium de rîs; nu îndrăznesc oamenii să vină la *moara de foc*, ca să nu le ardă grîul!

Cine știe cît ar mai fi durat calvarul morarului Assan, dacă nu se-ndura cel de sus ca în iarna anului următor să dea un îngheț cum de mult nu se mai pomenise! A ținut gerul cîteva săptămîni, iar apele Dîmboviței au încremenit, împreună cu morile care duceau greul măcinișului. Rîșnițele Făinarilor și morile Oborului nu puteau acoperi nevoile orașului; atunci i-a venit apa la moară lui Assan! Vrînd-nevrînd, s-au apropiat bucureștenii de drăcovenia nemțească, care măcina la fel și pe ger și pe căldură. Așa a debutat prima moară cu *vapori* a Bucureștilor, care în scurt timp și-a găsit loc în nomenclatura ulițelor sale; strada ce duce într-acolo se

numește pînă azi *Vaporul lui Assan*. Iar cînd lîngă moară s-a construit o brutărie mecanizată, s-a născut o altă uliță bucureșteană: strada *Mașina de Pîine*.

De treci pe lîngă uriașul arc de beton al blocurilor din Șoseaua Ștefan cel Mare, în spatele cărora se ascunde azi una dintre cele mai moderne unități ale industriei noastre alimentare, crescută din *vaporul* lui Assan, stai și te întrebi cîte veacuri s-au scurs din 1853, din ziua în care pe cheiul portului dunărean se odihnea un biet motor de cîțiva cai-putere, care stîrnise atîta zarvă în capitala Țării Românești, stricînd patriarhala tihnă a făinarilor și morarilor de lîngă Obor!

Moșii

Iată-ne la *barieră*, unde uriașa reptilă a Căii Moșilor, adormită în meandrele ei vechi, își culcă ușor capul în pragul cîmpului! A dispărut de mult cumpăna de lemn și tîrgul cel întins pe buza bărăganului. Dar peste parcul cu splendide ronduri și cu plopi bătrîni, cu jerbele de apă înspumată ale artezienei, se ridică de sub ani icoana bîlciului de altădată. Se înghesuie în amintire dughene, corturi și tarabe, ori năclăite într-o clisă crudă, ori proiectate fantastic ca-ntr-o ceață prin trîmbele de praf stîrnite de mulțime. Un furnicar de lume, cuprins parcă de toată frenezia lunii mai, fierbe în iarmarocul acesta bezmetic. Iată enorma strînsură a Moșilor, dezlănțuită într-o larmă apocaliptică printre movilele de strachini, doniți și ulcioare! Ici — călușeii, roata norocului, femeia cu barbă și omul șarpe; alături — calul care numără și neamțul care înghite foc; în dreapta — „uite popa, nu e popa", „șarpele boa, adus din munții Himalaia, din Africa Centrală"; în stînga — panorama cu moartea Cleopatrei, căderea Plevnei și lupta de la Waterloo; în față — încercarea puterii, fotografi „à la minut" și planete cu papagali, care-ți „prezic" trecutul, prezentul și viitorul; în spate — alte panorame, cu „ce-i pe pînză zugrăvit, înăuntru viu și natural".

Unde-ți arunci ochii — țigănci cu floricele, semințe și ghioc, grămezi de turtă dulce, covrigi, rahat și bigi-bigi, doniți cu bragă și cu limonadă. La fiecare pas — grătare pe care sfîrîie pastramă, mititei și rotogoale. Cu piedică de bolovani, se întind

pe pîntece butoaiele cu vin, cu țuică și cu bere. Și pretutindeni, serpentine, fum, babilonie, urlete, trompete, fluiere și tiribombe!

Într-un colț, doisprezece olteni, care și-au aruncat cobilițele de cîteva zile, au încins înnebunitorul joc al *Călușarilor*, adunînd banii cu căciula de la gură-cască; într-altul — gem niște scripci răgușite, se tînguiește un țambal și bîzîie o cobză; dar, jur-împrejur, o horă cu chiuituri a prins într-un vîrtej flăcăi cu palme tăbăcite, soldați scăpați de la cazarmă de sub oblăduirea „majurilor“ și slujnice, cu fotele de acasă și bluza aruncată de stăpînă. E parcă o sarabandă de bucurie și de disperare!

Din cer și din pămînt izvorăște o larmă apocaliptică, în care fiecare țipă ca să-l audă celălalt; o larmă care îți pătrunde în organism prin pori, fiindcă urechile au asurzit, iar bietele timpane, pulverizate, s-au risipit pe undeva prin praful și fumul ce te-neacă.

Și totuși cîtă poftă de viață, cîtă energie și cîtă veselie țîșnește din inima acestui popor, care se mulțumește cu o iluzie de fericire trei săptămîni pe an în luna lui mai! Ce nesecat izvor de optimism și de vitalitate le scaldă adîncurile! E aici o atmosferă molipsitoare, unde și negustorii serioși, cu ale lor consoarte, „aPropritarii“, ipistații și „foncsionarii“ se socotesc obligați să dea în mintea copiilor, plecînd din Moși cu fesuri de hîrtie bălțată, cu trîmbițe și pocnitori, chiuind și cîntînd; toți poartă pe deasupra capului, ca pe niște trofee glorioase, căni înflorate, scrumiere și pahare cîștigate la roata norocului, la belciuge ori la semn. Aceasta este fața Moșilor așa cum s-a metamorfozat în ultima sută de ani; căci înainte vreme, tîrgul avut-a alte rosturi, fie de schimb și negustorie, fie doar de cinstirea răposaților. Nici pînă azi nu se cunoaște cu precizie izvorul acestei sărbători a Moșilor. Se pare însă că rădăcinile îi stau, adînc înfipte, într-o străveche tradiție păgînă. Cred unii că-i o amintire a cultului roman pentru *patronii casei* (zeii *Mani)*, care întruchipau strămoșii; că s-aduceau ofrande acestora *(pro mani* — de unde a ieșit cuvîntul românesc *pomană*) și că pe lîngă alte reminiscențe păgîne, păstrate în ortodoxismul nostru, e și această sărbătoare a Moșilor, adică a strămoșilor. Ideea o întărește și Asachi, care ne spune că în luna mai toată Moldova ține această sărbătoare a Moșilor, „fiind hărăzită aducerii aminte a celor răposați... ceea ce ne amintește de *agnatii* și *clientii* romani... iar sîmbăta aceasta a morților e un colț pitoresc și duios al Romei antice“.

Spun alții că Moșii n-ar fi decît o amintire din vremea lui Mircea cel Bătrîn ori a lui Matei Basarab pentru cinstirea ostașilor căzuți în bătăliile din partea locului. Dar ce e mai ciudat e că

Tîrgul Moșilor la 1869

întotdeauna Tîrgul Moșilor n-a fost lipsit de jocul Călușarilor. Obîrșia — se spune — e tot în antichitatea romană. Numa Pompiliu, regele Romei, sărbătorea în fiecare an răpirea Sabinelor. Serbarea se deschidea printr-un imens cortegiu în care niște dansatori își exprimau bucuria în dansuri săltărețe, mimînd răpitul femeilor, și că aceștia se numeau *Colis Salii*, de unde vine românescul *călușari*. Maimarele dansatorilor lui Numa Pompiliu era un *vates* de unde se trage cuvîntul *vătaf*, pe care-l poartă atît inimosul conducător al săltăreților olteni din Cîmpul Moșilor, cît și cel al formațiilor zilelor noastre, care uimesc străinătatea.

Cine ar putea ca să-i dezmintă pe unii sau pe alții, fiindcă în vatra zbuciumată a plăsmuirii noastre — oricîte obiceiuri s-au învălmășit — un fluviu care vine din adîncuri aduce primeniri de sevă din viața celor ce ne-au fost părinți peste milenii; un fluviu viu, năvalnic, care e întreg folclorul românesc!

Dincolo de barăcile Moșilor se întindeau viile, în mijlocul cărora se ascundea casa lui Ion Heliade-Rădulescu. După moartea lui, vasta grădină s-a transformat în parc, vestit în tot Bucureștii. Nu exista petrecere la Moși, fără plimbare *La Eliade între vii*, deși marele cărturar fusese sortit să rămînă viu între cei vii nu numai între podgoriile pe care aveau să le distrugă oamenii și filoxera. Într-o cocioabă ce-aproape nici nu se zărea din bolțile verzi ale viilor, lîngă casa lui Heliade, a zăcut o vreme bolnav și uitat acel

patriot căruia nici o recunoştinţă nu-i poate răsplăti neîntinata lui viaţă de sacrificiu pentru limba şi neamul său: înflăcăratul Gheorghe Lazăr.

Povesteşte Heliade — fostul său elev şi ajutor la Şcoala de la Sfîntul Sava — că se zvonise de plecarea marelui dascăl spre satul lui de peste munţi. Atunci s-au adunat din tîrg puzderie de tineri şi bătrîni, şi un impresionant cortegiu de trăsuri l-a petrecut pînă la Băneasa pe cel care le sădise în suflete iubirea pentru neamul, atît de greu încercat de apăsări, şi pentru limba care se filtra printre impurităţi duşmane şi răsărea din ascunzişul veacurilor negre, uimită de luminile ce i se arătau. Ion Heliade-Rădulescu cumpără cocioaba suferinţei acestui apostol al nostru, scriind în amintirile sale: «În locul patului unde zăcuse am pus prima presă din care a ieşit primul număr din „Curierul Românesc"... şi însăşi constituţia proclamată în judeţul Romanaţi, la Islaz».

Pe bună dreptate, putea conchide acelaşi Heliade, că „regeneraţia română" a ieşit de acolo de unde fusese patul de suferinţă al neuitatului dascăl al poporului nostru.

Am căutat, nu cu mult timp în urmă, această casă, dincolo de tarabele precupeţilor din spatele Halelor Obor şi am aflat-o ascunsă după albastre paravane de sticlă şi oţel, în uriaşa curte ce înconjoară *Uzina de pompe* din strada Ziduri Moşi. Şi am mai aflat că odăile ei bătrîneşti, în care răsunaseră înfundat teascurile „Curierului Românesc", au adăpostit, în mai 1865, prima noastră *Expoziţie naţională de agricultură şi industrie*, organizată de Ion Ionescu de la Brad. Dar, rătăcindu-mi iarăşi paşii, mai deunăzi, prin locurile acestea, am constatat, cu amărăciune, că ucigaşe tîrnăcoape au muşcat lacom din zidurile casei lui Eliade, fiindcă rigla vandală a unui proiectant a întins, pe hîrtia de calc, capătul unei alei betonate, cu cîţiva centimetri în plus, ştergînd astfel încă o caldă amintire a Bucureştilor de altădată, aşa cum jocul întîmplărilor oarbe au şters prin vremi atîtea semne ale durerilor şi bucuriilor noastre.

Străzile ce vin îndelung din trecut duc în curgerea lor amintiri grele, ce se aştern în albii nevăzute.

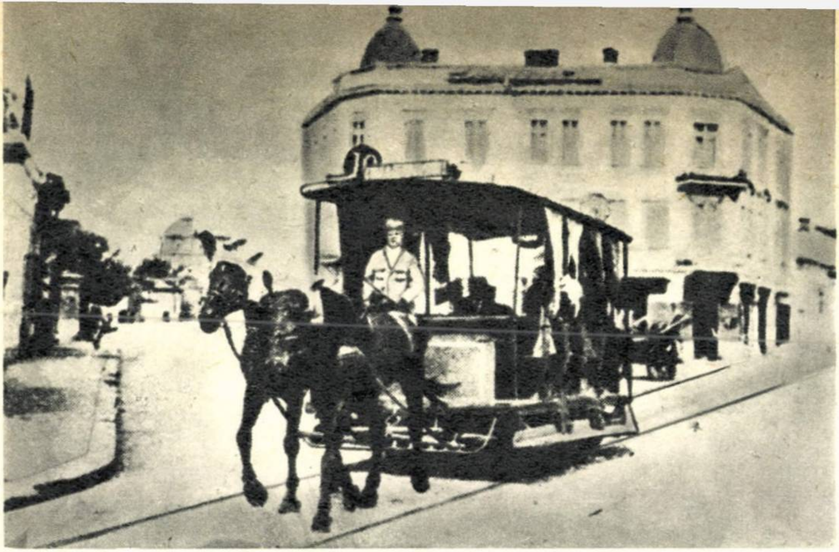
Calea Moşilor e unul dintre aceste fluvii bătrîne în care timpul şi-a stors umbrele...

PE PODUL BEILICULUI, ÎN SUS...

Cînd cobori pe Bulevardul 1848, intrînd în Piața Unirii cu greu mai poți bănui că pe undeva, către marginea de răsărit, a dispărut în imensul gol capătul cel mai viu al vechiului *Pod al Beilicului* și că sub asfaltul cu nu știu cîte benzi de circulație mai putrezesc încă podini din bătrîna uliță domnească a Bucureștilor de altădată. Pod al lui Radu Șerban, apoi Pod al Beilicului, Calea Șerban Vodă din zilele noastre, dosnică și oropsită de proporțiile Magistralei, a fost pînă către mijlocul veacului al XVIII-lea ulița cea mai de seamă a vechiului oraș. Povestea sa de glorie au ucis-o parcă, fărîmă cu fărîmă, roțile atîtor dricuri ce i-au tocit caldarîmul, purtînd-o tristă și uitată, în pasul rar al cailor cerniți, spre liniștea eternă din gropile Bellului.

Bucureștenii s-au răzbunat parcă pe străvechea uliță pentru cîți năvălitori cu fes și cu cealma le-a fost adus de dincolo de Dunăre ca să le spulbere liniștea și agoniseala; pentru cîți tirani de scaun le-a fost purtat în strălucit alai dinspre Țarigrad ca să le înconvoaie grumazul! De aceea i-au înșirat pe muchea dealului, acolo unde stă ca să răsufle de atîta urcuș, macabrele locașuri ale veșniciei. Iar cînd tramvaiul cu cai costelivi încerca odinioară să ridice coasta spre Bellu, aprigul potop de sudălmi al „conductorilor" era un ajutor mai de folos decît lăturașii agățați din mers lîngă Liceul Șincai. Strigătele și pocnetele bicelor au fost multă vreme singurul semn de viață în tihna clinului de deal, sunînd ca un ecou rupt peste veacuri din îndemnurile vrăjmașe ale haidăilor, care mînau odinioară spre Țarigrad turmele și carele de povară.

Ursită a fost această uliță să călăuzească tot mereu un dram din gloria deșertăciunii omenești!... Ieri, fastuoasele alaiuri domnești, în țipătul sălbatic al meterhanelelor; pînă mai ieri, convoaiele îndoliate ale răposaților, în bocetul alămurilor militare!...

Tramvai cu cai pe Calea Şerban Vodă

Ceea ce avea să fie cîndva vestitul Pod al Beilicului a fost la început un drumeag fără nume, ce izvora de sub streașina *porții de jos* a Curții Vechi, cam din dreptul Bazacii de astăzi. Curgînd șuvăit pe malul stîng al Dîmboviței, alături de gardul viilor domnești ce se răsfățau pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea pe întreg tăpșanul dintre Bărăție și drumul Vergului, se grăbea să părăsească tîrgul trecînd gîrla pe o podișcă șubredă de lemn. Se odihnea cîteva clipe în umbra livezilor de nuci ale mînăstirii lui Pană Vistierul (Sf. Ecaterina), apoi intra cu silă printre bordeiele răzlețe ale Sloboziei domnești. De aici se unduia în fel și chip, ocolind smîrcurile verzi rămase din revărsările gîrlei ori iezăturile ce se țineau lanț pe malul drept al Dîmboviței. Abia cînd răzbea sus „în deal la vii, în marginea tufelor", cum zice cronica, drumeagul intra în răcoarea codrului ce-i însoțea firul pînă dincolo de Călugăreni.

După ce Radu Șerban porunci să se întindă urși și blăni din tufele Vlăsiei peste drumeagul desfundat, bucureștenii au zis uliței *Podul lui Șerban Vodă*.

Pe aici mergea adesea voievodul spre *viile gospod*, iar negustorii spre schela Giurgiului. Podina sfîrșea puțin peste gîrlă, lîngă curțile lui Preda Vornicul Brîncoveanu. De aici înainte, multă vreme, tot restul drumului l-a înecat noroiul și l-a-nvolburat pra-

ful pînă ce au început domnii a-l podi cu grijă și a-l „meremetisi" polcovnicii de pod ca pe nici o altă uliță a tîrgului.

Înfrățită mai sus cu *Drumul Sării*, șoseaua aceasta unea Țarigradul cu cetatea de scaun a Țării Românești. Pe aici tălăzuiau șirurile carelor cu bolovani de sare, se scurgeau convoaiele chervanelor cu aurul haraciului hărăzit Sublimei Porți și tot pe aici se îndreptau spre Dunăre asinii purtători ai burdufurilor cu ceară, miere și unt. De adus nu aducea decît smirnă și tămîie, patriarhi și călugări flămînzi din toate chinoviile Răsăritului, oști rele, ciumă, domni, pașale, firmane împărătești, cafea și mirodenii pentru tabieturile boierești.

Numai din cînd în cînd Podul lui Șerban Vodă plătea norodului bucureștean, cu ieftină monedă, prețul atîtor dureri cîte îi deșerta din mila prealuminatului sultan, purtîndu-i pe sub ochi fastuoasele alaiuri domnești. Atunci se pustiau mahalalele, bulucindu-se pe firul podului ca să zărească chipul voievodului ce-avea să-i „fericească", nu se știe cîte zile, săptămîni sau ani, pînă ce făcea calea-ntoarsă pe același drum către amarul surghiunului ori către iataganul gîdelui...

Obișnuiau purtătorii firmanului împărătesc, atunci cînd veneau să fie unși ca domni și stăpîni ai Țării Românești, să facă popas două-trei zile la mînăstirea Cotrocenilor iar mai tîrziu la cea a Văcăreștilor, pînă ce se găteau și vodă și curtenii, pînă ce se astupau gropile uliței și se tocmea alaiul.

Și-n timp ce baș-bărbierul pieptăna și ungea cu uleiuri parfumate barba măriei sale, pisarii domnești slobozeau către vornicia orașului pitace pentru reparatul podului, de felul celui rămas de la Ion vodă Caragea, din anul 1812: „Fiindcă intrarea Domniei Mele cu alai în politie (oraș — *n.a*) la domnescul nostru scaun am hotărît a fi pe podul lui Șerban Vodă, strașnic vă poruncim Domnia Mea, ca pînă în trei, cel mult patru zile să puneți toată silința de a drege negreșit cu tufă, pleter și paie, acel drum, pînă la capul podului, fără a face cîtuși de puțin cusur pentru înlesnirea intrării noastre..."

Următor poruncii domnești, cu nespusă grabă scotea atunci vornicia pușcăriașii din temnițele orașului, să „meremetisească" podul. Schimbau blănile putrezite, astupau gropile cu piatră, paie și moloz, ca să fie calea netedă măcar pînă ce-o trece vodă pe calul său împărătesc, „dăruit" de sultan o dată cu tuiurile și firmanul. Că de s-ar fi întîmplat să-și smintească vreo gleznă domnescul bidiviu, n-ar fi fost de mirare să zboare capul marelui vor-

nic, găsindu-se boieri, cît lumea, pentru asemenea dregătorie, dar cal arăbesc din darul luminăției sale — ba!

Cît era ziua de mare, pe ger sau arșiță, sau noaptea în lumina masalalelor, răsuna podul de bocănitul maiurilor și topoarelor, de strigătele și sudălmile epistaților, polcovnicilor de pod și răspîntiașilor.

Era atîta zor și zarvă pe ulița lui Șerban Vodă, că febra podarilor se întindea ca pojarul. Alergau cîrciumarii, simigiii, halvițarii, bragagiii și stăpînii cafenelelor, să-și împăneze bolțile și tarabele cu marfă. Hangiii primeneau smocurile de fîn înfipte în vîrful prăjinilor ce străjuiau porțile hanurilor și spînzurau sub ele clondire cu apă de culoarea rachiului de izmă ori a rubiniului din viile Văcăreștilor ca să zărească de departe semnul îmbietor la odihnă și omul și dobitocul. Bărbierii lustruiau tipsiile de aramă agățate deasupra ușilor și legau zîmbitoare ștergare, care să cheme, cu fluturarea aripilor albe, irmilicii mușteriilor.

O forfotă de lume pestriță, cum nu cunoștea nici una din ulițele orașului, însuflețea vreme de cîteva zile drumul pe unde vodă și soitarii săi aveau să treacă spre Curtea domnească.

Și pentru acest puhoi de omenire, nu pentru vodă, se zbuciumau atîta tarabagiii și boltașii înșirați de-a lungul uliței, fiindcă gloatele, ridicate din adîncul mahalalelor, năpădeau Podul Beilicului c-o zi înaintea domnescului alai, umplînd cafenelele, cîrciumile și hanurile. Se adunau pentru prilejul ce-l aveau, din cînd în cînd, de a vedea trecîndu-le pe dinainte risipa boierească de blănuri și atlasuri, de pietre nestemate, cai sirepi și calești, ori de-a holba ochii la cîte-o giubea de samur și cacom, ceaprazuită în aur, și prețuind cît o moșie voinică, cu sate, izlazuri și sălașe.

Le lunecau privirile uimite pe harșalele cailor, împletite în fir de aur și-n vițe de mătase, ori pe scările de argint ale șeilor, în care odihneau încălțări scumpe din piei de căprioară, anume făcute pentru moliciunea boierilor.

Și-ncet, curgea, tălăzuindu-se, tot șirul alaiului domnesc: cazacii și dorobanții, deschizători ai drumului; ceaușii agiei, cu marele agă; călărașii, seimenii polcovnicești și fustașii; ceaușii spătărești, cu marele spătar; poterașii — pe jos — și lipcanii; polcovnicul de ciocli și sacagii, cu sacalele lor; ciohodarii domnești, în postavuri roșii, cu paftale strălucitoare; copiii de casă, în anterie stacojii; breslele meșteșugarilor și ale negustorilor, cu starostii și steagurile lor; lipscanii, marchetanii, cojocarii groși și subțiri, ișlicarii, cavafii, șelarii, cizmarii și covacii. Veneau

apoi boierii în pîine și cei mazili, beizadelele și tulumbagiii. Vodă, înțepenit în șaua-i scăldată-n aur și mărgăritar, privea cu coada ochiului prostimea care se înghesuia să-i vadă strălucirea. În juru-i călăreau căpeteniile oastei turcești, care îl aduceau din Stambul, iar după ei veneau ostașii țării, cu roșii, călărașii, ferentarii și căpeteniile sărăceilor. Urmau: tabulhanaua și meterhaneaua turcească, bubuind din darabanale și chindiile îmbrăcate în postavuri roșii, apoi surlarii și trîmbițașii noștri.

Pe margini, ici-colo, măscărici și caraghioși făceau tumbe, se strîmbau și rîdeau la mulțime, înveselind norodul.

În coada convoiului se înșirau lăutarii, cu cobzele, lăutele și naiurile lor. Mulțimea îi primea cu strigăte de bucurie și, dînd buzna, îi rupea din șirul *suitarlîcului* domnesc. Apoi, prinzîndu-i la mijloc, înfierbîntată de ulcele cu vin și de tot veninul revărsat în inimi de atîta risipă cîtă îi luase ochii, s-apuca să joace în mijlocul uliții, știind că mîine-poimîine urma să plătească mucarerul mare ce se trimitea Porții la orice schimbare de domnie și încă

Bărbierie în București, în anul 1842

alte felurite biruri și *mîncături*, din care vodă trebuia să mulțumească vistieria împărătească, vizirii, pașalele și cămătarii.

Se răcoreau bucureștenii, bătînd podeaua pînă ce-o simțeau pocnind sub talpa botforilor, a opincilor sau numai sub acea pe care le-o-nmuiase popa-n cristelniță, la botez.

Zobind blănile de lemn ale podului domnesc, mulțimea se răzbuna parcă în adîncul inimii pentru tot jaful și apăsările domniei, care începea la fel cu toate celelalte și avea să sfîrșească așijderea.

Pentru încîntarea ochilor și răscoala sufletelor năpădea norodul pe Podul Beilicului, avînd slobozenia agiei să petreacă netulburată, ziua și noaptea, în cinstea măriei sale! Așa se făcea că se isca mare fierbere cînd clopotele Bucureștilor își ascuțeau limba ca să vestească obștii popasul lui vodă în dealul Văcăreștilor.

Ca să dea mai multă măreție întregului alai, tot timpul cît vodă și suita sa coborau pe Podul Beilicului, aceleași clopote, din toate turlele bisericilor și mînăstirilor orașului, potopeau văzduhul cu fantastica lor chemare de sărbătoare, de nuntă și prohod, adunate toate într-o singură și uriașă vibrare.

Erau aripile de vînt ale măreției domnești!...

Doar din cînd în cînd, dangătul lor era tulburat de bubuitul balimezurilor celor mari, slobozite de tunarii nemți din turnurile Curții Vechi, ori de strigătele ciohodarilor ce încercau să ațîțe entuziasmul norodului: „Să trăiască măria sa!..."

Mulțimea privea însă prostită; că tot ce vedea și auzea n-avea răsunet în inima ei. Aștepta numai să se scurgă alaiul domnesc ca să pornească sîrba și chindia pe podinile peste care trecuse cîteva clipe mai-nainte vodă cu năluca măririi lui.

Petrecerea bucureștenilor nu se sfîrșea însă o dată cu scurgerea alaiului și ungerea domnului; ci zile în șir huiau mahalalele de toate cele văzute și nevăzute, scăldînd în haz întîmplările de pe Podul Beilicului. Unii își aminteau cum și-au încleștat fălcile să nu rîdă cu hohote de năduful boierilor ce se coceau în blănuri de mosc într-o nămiază aprigă a lunii lui Cuptor; alții, cum au văzut ducîndu-se de-a dura ișlicul marelui ban la o poticneală a calului și, speriindu-se roibul vecin al marelui logofăt, s-a ridicat pe picioarele dindărăt, lepădînd povara scumpă peste putina cu păcură din poarta hanului Sfintei Ecaterina unde își ungeau cărăușii osiile carelor; cum un seimen trecînd pe lîngă pităria unui grec, a înfipt sulița într-o lipie ce se răsfăța rumenă pe tarabă, luînd-o din mers, și că, înfuriat, negustorul a zvîrlit cu o piatră după hoț, nimerind în capul unui velit boier, primind pentru nesăbuita lui

Başboerul Iordache Filipescu, în anul 1843

faptă 20 de toiege la tălpi – restul pînă la 100 fiindu-i iertate în cinstea noii domnii.

Mai spuneau alții că l-au văzut pe vodă scărpinîndu-se-n barbă, ceea ce se tîlcuia ca semn de belșug pentru măria sa; că un bătrîn baș-boier ațipea de-a călare toropit de arșiță și cum, în moțăiala lui, se izbea cu fruntea ișlicului de greabănul calului; cum tresărea atunci speriat, dînd glas după robul ce alerga pe de lături, ca să-i prindă dîrlogii scăpați din mînă; cum se bălăbăneau capetele împovărate cu calpace și cum cădelnițau bărbile parfumate, în pasul cailor; cum se revărsau bogat poalele giubelelor și anteriilor boierești, împodobind spinările armăsarilor, de arăta șirul boierilor ca oastea cea de pomină a muierilor, cu care s-a bătut Machedon împăratul, cum spune la *Alixăndrie*.

Dar, pe lîngă cele de haz, au urmat și întîmplări cu venin, fiindcă în a doua noapte de la intrarea lui vodă, l-au călcat hoții pe egumenul mînăstirii Sf. Ecaterina, ușurîndu-l de toți galbenii

cîți agonisise în acele zile de mare dever, de la cîrciumile, cafenelele și hanurile ce avea înșirate de-a lungul podului.

Unii dintre mahalagii, mai fără teamă de cele sfinte, răspîndiseră zvonul că însuși egumenul mînăstirii lui Mihai Vodă a tocmit hoții ca să-l prade pe fratele de la Sf. Ecaterina pentru marea pagubă ce-i pricinuise trăgîndu-l înaintea Divanului domnesc, unde îl rămăsese de judecată; că se plînsese mai marele mînăstirii Sf. Ecaterina, că fîrtații de la Mihai Vodă au deschis cîrciumi pe Podul Beilicului, fiind aici vad fără pereche, în bătaia drumului spre Giurgiu, călcînd astfel, cu silnicie, drepturile din bătrîne hrisoave domnești, ce dau slobozenie pentru asemenea prăvălii numai monahilor de la Sf. Ecaterina.

E drept că mare ticăloșie era din partea celor ce scorneau asemenea vorbe de clevetire pe seama călugărilor mihalioți, dar fără de iertare era a altora, care ziceau că tîlharii n-ar fi fost tîlhari din cei obișnuiți, ci chiar sfinții monahi din ctitoria lui Mihai voievod; că bietul egumen prădat, recunoscînd chipul unuia din frați, s-a speriat într-atîta de marea ocară adusă celor dumnezeiești, încît, lovindu-l damblaua, i-a pierit glasul și n-a mai putut vorbi, i-a luat și dreapta și n-a mai putut scri, așa că după două zile, a intrat în groapă cu taina lui, pe care n-o mai știau decît făptașii și... întreg norodul bucureștean.

Și multă vreme nimeni nu putea pune stavilă gurii aprige și zeflemelei bogate a mahalalelor după atîtea întîmplări de minune cîte se iscau în jurul alaiului domnesc și al uliței lui Șerban Vodă.

Între Curtea Veche și Beilic

De cînd fusese așternută cu bîrne, ulița aceasta strînsese nu numai faima alaiurilor, ci și mulți negustori, meșteșugari, boieri și tîrgoveți de rînd, ajungînd fruntea tîrgului.

Locurile intrară repede în mîinile marilor boieri: Grădiștenii, Pîrșcovenii, Brîncovenii, Buzeștii precum și în cele ale Mitropoliei și ale cîtorva mînăstiri.

Cu preț greu începură să vîndă boierii bucăți mărunte din averea lor negustorilor ce jinduiau vadul fără pereche al podului domnesc, încît ajunseseră să se judece oamenii pentru „o unghie

de loc... ori pentru un deget la fața podului", ca jupîn Anghel cu postelnicul Istrate, cum arată un zapis.

Cînd se croi însă Podul Mogoșoaiei, pe deal, la loc sănătos, boierii au pornit să se adune pe ulița brîncovenească; negustorii și-au mutat bolțile și tarabele după alte vaduri, iar călugării și-au vîndut vinul pe unde a dat domnul, că slavă lui, setea bucureștenilor nu lăsa să li se oțetească marfa!

Așa a început să se vestejească încet-încet vechiul Pod al Beilicului, peste care, adeseori, năvăleau furioase apele Dîmboviței. Ba, Hangerli vodă, rupînd tradiția, își întocmi alaiul de înscăunare, intrînd în București pe Podul Mogoșoaiei, ceea ce îl determină pe Zilot Românul să însemne în stihuri, iar nu „în proastă vorbire" — cum numea el proza — necugetata faptă a beiului,

„care vru, cum se vede, să arate tuturor
C-o să fie foarte dosnic și țării prăpăditor"!

Dosnic n-a prea fost vodă fiindcă în scurta lui domnie a făcut să răsune palatul din Dealul Spirii de petrecerile sale, de amenințările norodului și, în cele din urmă, de răcnetele morții, cînd l-au înjunghiat turcii și l-au aruncat pe fereastra iatacului domnesc, în mijlocul curții, numai în cămașă.

Și Hangerli, care la urcarea în scaun a ocolit Podul Beilicului, a coborît pentru veșnicie ca să-și găsească tihna în biserica Sf. Spiridon din acea uliță.

Lîngă poarta de jos a Curții domnești, unde pînă de curînd se ghemuiau într-o uliță îngustă un șir de dughene adunate ca un bazar sub numele de *Bazaca*, au fost cîndva casele boierilor Grădișteni, „armași, din tată-n fiu, și deci, păzitori ai Curții și ai pușcăriei domnești" — ne spune Ionescu-Gion.

Grădiștenii vîndură un petec de ogradă unuia al cărui nume l-a șters o ciudată poreclă, cum numai bucureștenii erau meșteri a făuri: *Urlă-n Sus*. A avut acesta han mare, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, pe malul stîng al Dîmboviței, puțin mai jos de locul unde se vărsa Bucureștioara.

Hanul lui Urlă-n Sus a fost adăpost pentru mulți cîți veneau cu treburi la Tîrgul din Lăuntru (Piața de Flori). Faima lui a fost năruită de Hanul lui Manuc în veacul următor, fiind el cu mai mult dichis și așezat chiar în inima tîrgului.

Cum l-o fi chemat pe hangiu și de ce o fi fost poreclit Urlă-n Sus, nu s-a putut afla. Îi vor fi zis așa cei din josul gîrlei pentru zarva și huietul ce venea din curtea hanului așezat mai sus; ori

i-o fi plăcut hangiului să cînte seara, cu ochii la stele, ca să-și aline vreun păs al inimii, și o fi cîntat prost!

Într-o veche clădire din spatele Hanului lui Manuc a funcționat din 1864 cea dintîi primărie a municipiului București, de care se leagă o tristă întîmplare. Plecase Cuza vodă la băi, în străinătate, cînd, coaliția anticuzistă socotind că a sosit momentul detronării, organizează, în ziua de 3 august 1865, ceea ce Nicolae Iorga numește, pe bună dreptate, o „falsă revoluție populară". Prilejul îl dăduse ordonanța primăriei, care interzicea comerțul ambulant. Cu toate mijloacele puternice și perfide de care dispunea *monstruoasa coaliție*, precupeții sînt adunați în grabă și ațîțați de oratori împotriva domnului, a guvernului și a primarului. Mulțimea umplu piața și capătul Căii lui Șerban Vodă, apoi dădu buzna în localul primăriei. În cîteva minute, ușile, ferestrele, mesele, scaunele și dulapurile sînt făcute țăndări. Cei cîțiva funcționari abia putură să-și salveze viața fugind. Dar prin ferestrele

Primăria (Fosta casă Hagi Moscu). Se afla în str. Colței, pe locul unde se construiește acum Teatrul Național

sparte zburară și arhivele primăriei, cu vechi și prețioase date din trecutul orașului, luînd drumul fără întoarcere al nesățioasei gîrle bucureștene. De aici, Primăria avea să se mute, pentru zeci de ani, în casa lui Hagi Moscu, din strada Colței.

De la vadul unde se măsurau buțile, aflat cîndva cam pe locul halelor din zilele noastre, Dîmbovița pornea în arc spre podul gîrlei, peste care trecea înghesuită ulița Beilicului. Nu i se mai aud de mult clipocind apele sub crusta de beton a Pieții Unirii, dar din amintirile lui Ion Ghica se iscă fremătînd o lume tulburătoare, care și-a însemnat aici existența în prima parte a veacului trecut.

Era lîngă pod, ascunsă între caiși, cu streașină largă și sacnasiu ieșit cutezător peste uliță, casa hatmanului Tache Ghica, părintele celui ce avea să ne lase celebrele *Scrisori către Alecsandri*. Cam prin locul unde piața începe să-și adune rotunjimile ca să se întindă la drum drept pe firul Magistralei Nord-Sud, viitorul bei de Samos juca arșice cu Teodoros, asul giolarilor din mahala și viitor... împărat al Abisiniei!

Cînd crivățul zguduia hain obloanele casei boierești, Sofiana, mama *negusului*, fostă chelăreasă la mitropolitul din Larisa, o dată cu cioturile de stejar aruncate în vatra încinsă aprindea și imaginația copiilor cu povești ciudate de la mînăstirile Sfîntului Munte, unde „nu călca nici picior de parte femeiască, și unde nici în zbor nu puteau să intre decît cocoșii"; iar cînd s-a întîmplat ca o barză obraznică să-și lipească cuibul de coșul unei bucătării mînăstirești, „sfinții părinți au dărîmat cuhnea cu ogeac cu tot și au zidit alta nouă din temelii... rămînînd trei săptămîni fără fiertură de fasole, încît slăbiseră de credeai că sînt sfinte moaște".

Multe mai avea să vadă și să audă această casă în existența ei!

În salonul cel mare a răsunat adeseori glasul lui Iancu Văcărescu. „Înfășurat într-un surtuc cafeniu, oacheș, foarte oacheș" poetul Grigore Alexandrescu era nelipsitul musafir al hatmanului. Eufrosin Poteca — eruditul călugăr ce conducea Școala de la Sf. Sava — Ion Heliade-Rădulescu și alții îl așteptau pe oacheșul poet să le declame, cu glasul său melodios, *Odă la stema țării* și *Primăvara amorului* ori versuri din Anacreon și Cîrlova.

Plutarh, Euripide, Xenofon și Platon patronau adeseori cu înțelepciunea lor, de dincolo de moarte, adunările învățaților români ce se trudeau în condiții vitrege să trezească la o viață nouă cultura unui popor pe care istoria se mai zbătea să-l țină sub obroc.

Într-o seară geroasă era sindrofie în salonul cel mare al hatmanului, cînd un bărbat îndesat, cu scurteică de vulpi și cușmă de miel intră pe neașteptate. Încrustate cu argint, mînerele pistoalelor înălțau capetele din chimirul de piele ghintuită, ca orătăniile cînd simt primejdia deasupra ogrăzii.

„Bună seara, boieri dumneavoastră"!

Boierii amuțiseră însă, recunoscînd pe Iancu Jianu.

„Te-am căutat la Ghergani, coane Tache, că mi s-a făcut iar dor de lupi" — zise Jianu către gazdă.

Și musafirii cei simandicoși se uitau unul la altul, căutînd să deslușească dacă vorbele haiducului n-au cumva alt tîlc. Numai cînd hatmanul Ghica îl bătu prietenește pe umăr, invitîndu-l la masă, boierii se mai liniștiră oarecum.

De aici se zărea ca-n palmă, peste gîrlă, curtea Beilicului pe care turcii îl transformaseră în cazarmă. Din ceardacul larg a privit familia hatmanului cum o rup la fugă vitejii ostași ai sultanului, în 1806, cînd s-a declarat războiul cu rușii, făcînd haz de chipul cum se ținea poporul după ei, ca la nuntă, și cum îi goneau din urmă, cu cobilițele, muierile din mahala. Iar în 1828, într-o împrejurare identică, i-a mai văzut plecînd din Beilic „în haine pestrițe, cu coade de vulpi la căciuli, fiecare turc avînd pe umeri sau pe cealma o pisică, o maimuță sau un coroi".

Nu departe de ulucile Ghiculeștilor trona un trunchi de stejar, retezat ceva mai scurt decît scaunele măcelarilor din mahalaua de pe malurile Bucureștioarei. Era celebrul *butuc* pe care se tăiau capetele celor ce tîlhăreau cu moarte de om.

Cînd stăpînirea a prins de veste că Tudor a răsculat județele de peste Olt, a pus străji de la *butuc* pînă la biserica Sf. Spiridon și de aici, în sus, pînă la capătul Podului lui Șerban Vodă, să prindă „gîlcevitorii" și să apere boierimea de „răufăcători". Umbla vorba prin tîrg, cum ne spune în ale sale însemnări cojocarul Ion Dobrescu, că Tudor „pîrlea boierii peste Olt pe unde-i dovedea". Și se mai aflase că slugerul, mînios cînd divanul nedreptățise niște țărani într-o pricină de pămînt, amenințase că „nu se va lăsa pînă ce nu va face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divaniți. Divanul mai puse pe Bimbașa Sava să se întărească pe Dealul Mitropoliei și împreună cu Iordache Olimpiotul și Farmache să păzească orașul. Cum nici în aceștia nu prea aveau încredere, cei mai mulți din boieri au luat drumul bejeniei. Și „fruntea la fugă făcu întîi Brîncoveanu". Dar nici hatmanul Tache Ghica n-a rămas în casa lui de lîngă Beilic, să vadă cum arnăuții lui Sava taie podul gîrlei, dîndu-i drumul la vale, ca să nu ocupe pandurii mînăs-

tirea Radu Vodă. N-a văzut nici pe Tudor așezîndu-se cu căpitanii săi în casa Joiței Brîncoveanu — vecina de peste gîrlă — și nici cum acesta se ducea seară de seară, puțin mai sus, să doarmă la prietenul său Giani Orășeanu (unchiul ziaristului patriot N. Orășeanu-Nichipercea). Aici, în umbra Dealului Mitropoliei și a Podului Beilicului, în casa lui Giani de pe strada Ienăchiță Văcărescu, nr. 7 se pare că a pus la cale Tudor planul mișcării și a redactat *Proclamația de la Padeș*, pe care o avea în coburi cînd a plecat să ridice oltenii. N-a auzit nici „vaiul care se ridică pînă la cer" — cum spune același cojocar Dobrescu — cînd turcii au început sălbatica represiune, iar Cehaia-bei tăia capetele creștinilor pe butucul de lîngă uluci. Numai după potolirea răscoalei, cînd hatmanul s-a întors la București, a început să numere în pereții casei niște zburături de plumb, aflînd că fuseseră înfipte acolo de arnăuții lui Bimbașa Sava, cînd trăseseră de pe Dealul Mitropoliei în pandurii ce voiau să treacă Dîmbovița prin vad.

Pe malul gîrlei multă vreme și-a întins zidurile vestitul *Beilic*, de la care vechea uliță a lui Șerban Vodă împrumutase numele. Era acest Beilic un fel de casă de oaspeți clădită după moda Țarigradului de către Alexandru Ipsilanti în 1776. Dar se pare că în partea locului a existat cu mult înainte un „*Caravanserai* cu *mecet* (lăcaș religios musulman) și cu baie și grădină... unde a tras probabil, în 1659, Evlia Celebi, neobositul călător care ne descrie acest han turcesc", ne spune profesorul C.C. Giurescu, în recenta sa *Istorie a Bucureștilor*.

Turcii nu învredniceau pe fanarioții urcați în scaunul țărilor noastre decît cu titlul de *bei* și, de aci, casei în care aceștia își omeneau oaspeții veniți din împărăția sultanului i s-a zis *beilic*.

Înainte vreme, domnii primeau trimișii Țarigradului în odăile curții. Cum „pașii, emirii, mumbașirii și capegiii care veneau să aducă ordine, înștiințări, vești bune sau vești rele" le făceau voievozilor multe zile amare și cum din palat greu s-ar fi putut scoate asemenea cinstite obraze, fanarioții, practici, au găsit mijlocul să scape de musafirii nepoftiți, zidind beilicul.

În acest *caravanserai* sau han turcii veniți cu treburi petreceau pe seama domniei timp de trei zile, „cu tain și scumpă îngrijire". Dar abia după acest soroc de scurtă și oficială politețe îngrijirea devenea cu adevărat scumpă, fiindcă oaspeții erau puși să plătească.

Ca șederea să le fie cît mai pe plac, alături de Beilic se găsea o cafenea ce nu se închidea niciodată, nici ziua nici noaptea, nici sărbătoarea, nici chiar în timpul ciumei, cînd toate cîrciumile și

cafenelele orașului trăgeau obloanele, așa cum porunceau pitacele domnești.

Aducătoare de mari venituri, cafeneaua, care trebuie să fi strălucit de curățenie de vreme ce sta tot mereu deschisă, atrase oblăduirea sfinților monahi. De aceea găsim în 1812 pe Chir Damian Arhimandritul, egumen al mînăstirii Mărcuța, plîngîndu-se domniei de tulburarea ce i se făcea. Din cercetarea ce o poruncește vodă aflăm că mînăstirea o avea în stăpînire încă din 1780 „aici lîngă casele beilicului", adică la numai patru ani de la zidirea hanului, ceea ce vădește că monahii se pricepeau tot așa de bine și la rînduielile negustorești, cît și la cele bisericești.

Constatînd vodă că pricina de care se plîngea Chir Damian Arhimandritul este cu temei, a poruncit lui vel Cafegi să apere cafeneaua și nimeni „să nu aibă a face cu dînsa și a o supăra cît de puțin... Că după cuprinderea chrisoavelor s-a păzit necurmat..."

Aici își făceau siesta oaspeții domnești, întinși pe lavițele ce înconjurau pereții ori stînd turcește pe covoarele din păr de cămilă așternute pe jos.

Trăgînd din ciubuce de cireș ori din pana înfiptă în tuburile narghilelelor, trimișii împărătești și restul turcimii ce se găsea în tîrg pentru treburi de negoț își sorbeau tacticos cafeaua de Moca, în filigene de Damasc, avînd aici un colț din atmosfera Stambulului, cu ceasuri de lene și taifas. Cum le era oprit a trece pragul cîrciumilor, dreptcredincioșii lui Alah gustau vîrtos tot în ceștile cu arabescuri „cafea" din cramele Bucureștilor, fiind astfel păcatul mai neînsemnat ori chiar neluat în seamă de profet, a cărui privire greu ar fi putut pătrunde pînă în cafeneaua Beilicului, darmite pînă-n fundul ceștilor... Aprinși, începeau a slobozi pistoalele și-a cînta în mijlocul uliței,stîrnindu-se cîinii din mahalalele vecine, mai mult de cîntările ciudate, cu tînguiri și strigăte sălbatice, decît din cauza pocnetului prafului de pușcă.

Crescînd numărul turcilor ce veneau sau treceau prin București, nici Beilicul, nici cafeneaua lui nu mai ajunseră a-i cuprinde. Atunci, lîngă casa oaspeților, spori și numărul cafenelelor, iar hanul mînăstirii Sf. Ecaterina — cum se numea atunci ctitoria lui Pană Vistierul — fu hărăzit, împreună cu hanul Colții, ca adăpost al gelepilor (negustori turci).

Cu vremea se mai adăugară și cîteva cîrciumi pe care turcii începură a le căuta, socotind că nu se cade să-l înșele prea mult pe Alah și profetul său, bînd vinul numai prin cafenele, din cești de Damasc, mai ales de cînd aflaseră de la ticăloșii de ghiauri că

e mai gustos din oală de lut, cît mai nouă și cît mai pîntecoasă.

Colțul acesta țarigrădean a trăit intens pînă la focul din 1825 cînd a ars aproape întreaga uliță a lui Șerban Vodă.

Refăcută, clădirea Beilicului a dăinuit pînă către sfîrșitul veacului trecut, adăpostind o cazarmă.

Întîmplări aproape uitate

În preajma locului unde Ipsilanti avea să ridice Beilicul, era în veacul al XVII-lea pustiu, mocirlă, papură și stuf, ținînd ori de vatra mînăstirii lui Radu Vodă, ori de cea a lui Pană Vistierul. Dincolo, către deal se întindea moșia domnească. Aici făcu stăpînirea, în 1759, *slobozie*, adică dădu pămînt și scutiri de biruri, pentru popularea locurilor din această latură a tîrgului, rămînînd numele, pînă astăzi, în mahalaua și bisericuța ei.

De mînăstirea lui Pană, ca și de biserica Sloboziei, se leagă întîmplări vechi pe care cronicarii și condicile de judecată ale Divanului domnesc le mai scot la lumină.

Ridicase Ivașco Golescu, marele vornic, o mînăstire în afara Bucureștilor, lîngă drumul Giurgiului, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, închinînd-o mînăstirii Sf. Ecaterina de la muntele Sinai. De aici și-a împrumutat și ctitoria Golescului hramul pe care în vechi documente îl găsim cu neaoșe nume românești cînd *Sfînta Catrina*, cînd *Sfînta Cătălina*. Fiindcă a reparat-o un Pană Vistierul în vremea lui Mihai vodă, începu a i se zice mînăstirea lui Pană, pînă în veacul al XVIII-lea, cînd romantica Ecaterina Ipsilanti o „meremetisește" și o înzestrează cu han, reînviindu-i vechiul nume.

Pe la 1630, în scaunul Țării Românești fiind acel Leon vodă, fiul lui Ștefan Tomșa, „spartu-s-au județele de peste Olt" din cauza birurilor, fugind și săraci și boieri, unii peste Dunăre, alții peste munți.

În fruntea boierilor pribegi sta aga Matei (viitorul domn Matei Basarab) care într-o zi de august a lui 1631 vine din Ardeal cu o mînă de oaste, apropiindu-se în taină de București. Prinzînd de veste prin iscoadele sale, Leon vodă și-a tocmit armata în jurul mînăstirii lui Pană Vistierul, prin viile ce se întindeau spre Mihai Vodă, și plătindu-și lefegii „tot în galbeni de aur", se lovi cu duș-

manii săi. „Pierit-au atunci mulți oameni din amîndouă părțile — spune cronicarul. Prins-au (Leon vodă) pe Preda Brîncoveanu, nepotul lui Matei aga și pe Preda logofătul din Desa, dar și-au răscumpărat viața cu bani mulți... Tăiat-au și pe Adam banul, acolo în tabără și pe Preda Floricoiul din Greci și-au înțepat pe Pușa armașul". A măcelărit vodă pe toți cîți nu și-au putut plăti libertatea, îngropîndu-i, împreună cu cei căzuți în luptă, lîngă drumul Giurgiului, apoi a ridicat peste ei movilă mare ce s-a zărit multă vreme în pustietatea acestor locuri.

Cine trece astăzi prin fața bisericuței Slobozia, puțin mai sus de Sf. Spiridon, află în curtea umbrită o veche cruce de piatră. Ea a fost ridicată peste movila de care ne vorbește cronicarul, sub care Leon vodă grămădise leșurile dușmanilor săi, în anul 1632. Surpată, crucea a fost reînnoită de Radu vodă Stridie, fiul lui Leon, în 1665.

Este unul din puținele monumente autentice rămase din vechi în cuprinsul mult frămîntatului nostru oraș.

Sub crucea de piatră din curtea bisericii Slobozia zace și Preda Floricoiul, postelnicul din Greci, tăiat de Leon vodă. Poate nici nu i-am fi însemnat aici numele uitat, dacă n-ar fi fost ginerele lui Mihai Viteazul și dacă Domnița Florica, fermecătoarea fiică a voievodului, n-ar fi fost cîndva eroina unei întîmplări ce se pare că n-a izvorît numai din fantezie. E una din acele ciudate amintiri ale trecutului nostru, ce mai plutește încă în umbra unor îndoieli, dar care trăiește totuși prin izul său romantic.

Zburăm cu gîndul, peste veacuri, spre unul din cele mai dureroase momente din viața marelui nostru voievod — sfîrșitul bătăliei de la Mirăslău — cînd Mihai vodă, cu oastea risipită, ia drumul greu al pribegiei, spre curtea lui Rudolf al II-lea, nutrind speranța unui ajutor militar. Scrie Kogălniceanu că sosind Mihai la Praga, „statura sa impunătoare și frumusețea sa întîlniră admirația lui Rudolf al II-lea și a întregii nobilimi germane, dar mai ales frumusețea fiicei sale făcu încă o impresie și mai mare și farmecele ei emoționară în așa măsură pe împărat, încît acesta nu vorbi vreme de cîteva zile decît de unirea lui cu frumoasa valahă".

Un tablou din acea epocă imortalizează vizita la curtea imperială a voievodului nostru sub forma unei alegorii: *Cresus arătînd comorile lui Solon*.

Dar privirile nu sînt atrase nici de strălucirea fabuloaselor comori, nici de ținuta înzorzonată a stăpînului acestora, ci de

superba înfățișare a lui Mihai, de statura lui bărbătească, de figura plină de energie și de ochii în care joacă flacăra inteligenței. În antica ambianță, Mihai își poartă mîndru... cușma cu pene de cocor. Lîngă el, o tînără blondă de amețitoare frumusețe se sprijină parcă de brațul ocrotitor al voievodului.

Pe lîngă acest tablou din galeriile Vienei, aflat în copie și la Roma, s-a mai găsit un altul la Madrid, tot o alegorie, în care Mihai apare în rolul împăratului Irod, iar aceeași vaporoasă blondă, în cel al Irodiadei.

Este această „foarte elegantă doamnă" — cum o numește Iorga — domnița Florica? Părerile sînt împărțite. Dar, cine ar fi împiedicat-o pe frumoasa, înțeleapta și curajoasa fiică a voievodului să nu-și urmeze tatăl, în drumul amar al pribegiei? Pînă azi, nimeni n-a dovedit contrariul.

Cît privește proiectul de căsătorie al lui Rudolf al II-lea cu domnița noastră, nici asupra lui istoricii n-au căzut de acord. Sînt însă amintirile unui nobil curtean contemporan, ce lasă a se înțelege că el a existat. Nu s-a aflat însă ce a împiedicat realizarea sa. După unii: opunerea papei, fiindcă Domnița Florica nu era catolică; după alții: înverșunata împotrivire a împărătesei-mame, care, ca orice soacră în devenire, ținea să-și aleagă singură o noră pe placul ei.

Amintirile aceluiași curtean ne mai informează că împărăteasa scrisese unei rude despre domniță „că n-are ca zestre decît propria ei frumusețe", ceea ce ar aduce în căsătoria ilustrului său fiu „mai mult necaz decît mîngîiere".

Alianța dintre papa și împărăteasa-mamă l-a împiedicat desigur pe Rudolf, oricît era de îndrăgostit, să-și realizeze visul, capitulînd în fața prejudecăților și a intrigii.

Nimic nu ne poate împiedica însă să ne gîndim la situația în care Rudolf al II-lea ar fi ajuns socrul lui Mihai Viteazul și la consecințele pe care ea le-ar fi putut avea! Poate că marele nostru voievod n-ar mai fi fost ucis în cortul său de pe Cîmpia Turzii. Poate că geniul său militar, împreună cu puterea Imperiului habsburgic, ar fi izbutit să sfărîme ordiile sultanului, alungîndu-le din Europa. Poate că jugul turcesc, scuturat mai devreme cu sute de ani, ne-ar fi scutit de atîtea jertfe...

Poate că... s-ar înmulți amețitor ipotezele, amestecîndu-se cu visul. De aceea să ne întoarcem la Domnița Florica, ca să aflăm că, pînă la urmă, s-a măritat cu obscurul postelnic din Greci, în 1603.

Această unire au însemnat-o cronicarii munteni, după prostul lor obicei de a pleca urechea la hazul boierilor și zeflemeaua gloatei. Umbra în care înota logofătul lîngă frumoasa și fermecătoarea fiică a lui Mihai era așa de grea, încît abia l-a smuls din negurile ei ironia bucureșteană spre a-l lăsa posterității cu porecla de Preda *Floricoiu*, adică om al Floricăi și rob al nevestei, precum se găsea.

Pe la 1668, mînăstirea Sf. Ecaterina avea să stîrnească un revoltător proces, rămas de pomină în istoria noastră, ca o ilustrare a lăcomiei celor ce conduceau destinele bisericii răsăritene. Venise în țară, după socoteli mai puțin sfinte, episcopul Anania de la Muntele Sinai. Prepusul său, egumenul mînăstirii din Podul Beilicului, descoperise nu știm cum niște hrisoave ce dovedeau că dealul pe care cu cîțiva ani mai înainte Constantin

Mihai Viteazul la Praga *(Cresus arătînd comorile lui Solon)*. Tablou de Frans Franken

Șerban Basarab zidise Mitropolia ar fi proprietatea ctitoriei aflată sub oblăduirea lui. Și dacă așa era, clădirea Mitropoliei, făcută fără voie pe loc străin, aparținea, după pravilă, adevăratului stăpîn al locului... cu toate averile pe care aceasta le primise drept danii, adică: 11 moșii și un ocol larg în mahalaua Calicilor și Țigănie, precum și prin cea a Arhimandritului pînă sus în drumul Giurgiului.

Atît îi trebui sfinției sale Anania Sinaitul, care se și vedea stăpîn pe mitropolia Țării Românești și pe averile acesteia, că se și repezi cu pîră la Divanul domnesc, arătînd că Basarab cel Cîrn îi încălcase drepturile și că, dacă nu-i vor fi recunoscute, va arunca crunt blestem asupra uzurpatorilor și sprijinitorilor acestora. „Fu un proces extraordinar. Răsună Bucureștii și răsună țara întreagă de gogoneața și sfruntata pretențiune a episcopului"—scrie Ionescu-Gion. Numai că Teodosie mitropolitul nu se lasă alungat din Mitropolie cu una cu două și nici nu se îndură să dea averile acesteia pe alte mîini, ci ridică boierii români din Divan, cu o energie ce sperie pe Radu vodă Leon, care tot amîna rezolvarea.

Curgeau pîrele la Poartă și la patriarh. Și pînă la urmă, vodă, temîndu-se mai mult că-și pierde scaunul, decît că flăcările iadului îl vor pîrjoli în veacul veacurilor, împacă pe lacomii egumeni după o socoteală grecească: Dacă Mitropolia cea nouă n-o poate da Țara Românească flămînzilor din Muntele Sinai, de ce să n-o dea pe cea veche? Iar dacă e veche, de ce să nu le dea și o mică compensație pentru pierderea ce sufereau?

Cum vechea Mitropolie fusese biserica Sf. Gheorghe de pe Podul Tîrgului de Afară, o închină vodă mînăstirii

Sf. Ecaterina a Sinaiului. În plus, îi mai dădu lîngă Bărăție, „adică în miezul tîrgului, pe ulița unde se frînge fierul, în colț, mai multe prăvălii și case, ca să nu aibă călugării greci nici o treabă cu pămîntul Mitropoliei".

Bucureștenii veacului trecut au pomenit, lîngă gardul livezii mînăstirii Sf. Ecaterina, casa pitarului Hristache Bățancu. Nu-i vorba de vreun dregător domnesc scăpătat, ajuns embaticar al ctitoriei din Calea Șerban Vodă, ci doar de un biet brutar încăpățînat. Dispăruse de mult din vocabularul limbii române termenul *pitar*, de cînd îi luase locul acela de brutar. Numai deasupra prăvăliei cu miros îmbietor de pîine caldă spînzură firma *Pitarul Bățancu* pînă la sfîrșitul veacului trecut. Singura concesie pe care brutarul o făcuse tîrziu înnoirilor limbii române a fost doar aceea că își scrisese numele cu caractere latine, și numai pentru faptul că aproape în fiecare dimineață își găsea firma cu litere chirilice întinsă pe jos.

Chefliii care se întorceau în zori de la *Șapte nuci* — vestita grădină din apropiere — își făcuseră o distracție obișnuită coborînd firma pitarului, deși acesta se îmbolnăvise de insomnie tot pîndind noapte de noapte, cu ciomagul, în dosul ușii, să prindă pe făptași.

Trecînd podul gîrlei

Dincolo de podul gîrlei de la Beilic, era vatra — larg ocolită — a mînăstirii Radu Vodă.

Poate că Alexandru vodă-Oaie Seacă, ca și alți voievozi ce și-au avut reședința temporară aici, va fi purtat de grijă drumului care lega Curtea Veche de cetățuia ridicată pe malul drept al Dîmboviței, de dealul dintre ape, însă nici unul nu l-a podit cu lemn și n-au pus polcovnici să-l gospodărească ca Radu Șerban.

Despre palatul de la Radu Vodă se știu prea puține lucruri. Totuși, se pare că aici a fost primit un călător străin, care ne-a lăsat cea mai veche însemnare despre București (1574). Este vorba de avocatul parizian Pierre Lescalopier, al cărui interesant manuscris a fost descoperit în 1921 la Montpellier.

Venise acest Lescalopier poate pentru plăcerea drumeției poate căutînd urma unor bijuterii furate contelui de Tavannes

ce trecuse prin meleagurile noastre. S-a dovedit însă un iscusit povestitor a cîte a văzut și auzit într-o vreme despre care știm prea puține lucruri.

Aflăm de la el că orașul era întărit cu trunchiuri uriașe de stejar, înfipte în adîncul șanțurilor, că ulițele erau așternute cu podele de lemn și că locuitorii sînt „coloni romani, ce-și zic printr-o alunecare a limbii — români", că vorbesc *„romanechte"*. Limba este „pe jumătate latină, pe jumătate italiană, amestecată cu grecește și cu vorbe ciudate". Acești români sînt împotriva papei și le cam place băutura, cinstind cîte-un pocal, chiar pentru *„dnazou"* (dumnezeu). „Palatul" nu-și merită de loc numele. Între pereții de lemn, umpluți cu pămînt se găsesc cîteva cămări și o mare sală cu divane turcești jur-împrejur. Vodă e arătos și îi face onoruri ca unui sol al regelui Franței.

Aflăm din alt izvor că în această maghernită cu pereții umpluți cu gomoloațe — desigur în *la grande salle tapissée de turqui* de care ne vorbește Lescalopier, adică sala tronului, atîrna un portret în mărime naturală a lui Oaie Seacă. Îl pictase la Veneția un oarecare Paolo Caliari, pe care omenirea avea să-l admire puțin mai tîrziu sub numele de Veronese. Nu se știe cînd a pozat Alexandru vodă celebrului pictor al Renașterii italiene; este însă de presupus că înaintea domniei, cînd, ca oricare țarigrădean amator de scaun domnesc, plecase să-și încerce norocul pe lîngă puternicul doge al Veneției, așa cum mai făcuseră și alții. Desigur, vreo corabie venețiană venită după grîu, ceară și lînă, a adus pînza pînă în schela Giurgiului, iar de aici o fi purtat-o spre palatul de la Radu Vodă, pe drumeagul plin de hîrtoape din care s-a născut Podul lui Șerban Vodă, vreun car ce deșertase drobii în rada portului *San Giorgio*, cum îl numeau italienii.

Pe colnicul acesta unde a fost cîndva *palatul* lui Oaie Seacă, și-a mai găsit adăpost vremelnic și Mihnea al III-lea, într-o vreme cînd orașul fusese prăpădit de turci și tătari. Fiind Curtea Veche doar o ruină risipită și pustie, Mihnea și curtenii săi și-au întins corturile albe dincolo de întăriturile șanțurilor, înflorind dealul cu pînza prinsă în priponul frînghiilor.

Dincolo de colnicul ce păzea odată această lature a Bucureștilor, cum mergi în sus pe Calea Șerban Vodă, se înalță cea mai monumentală biserică a orașului. Sf. Spiridon-Nou este o ctitorie a Ghiculeștilor, refăcută în 1852, în acel stil romanico-gotic bastard, ce supăra atîta pe Odobescu, încît a asemuit-o cu un „templu de cofetărie".

Podul Beilicului
și biserica
Sf. Spiridon-Nou
la 1860

Ispravnic al vechii mînăstiri a Sf. Spiridon-Nou, adică purtător de grijă, a fost în tinerețile sale poetul Ienăchiță Văcărescu.

Pe unul din zidurile dispărutei biserici, alături de alți ctitori, era zugrăvit și chipul poetului.

Cînd fu să se dărîme vechea biserică, pentru a face loc celei noi, pictorul Anton Chladek a copiat, din afumătura pereților, chipul frumos al Văcărescului, împodobit de zîmbet și de gugiuman, așa cum îl cunoaștem.

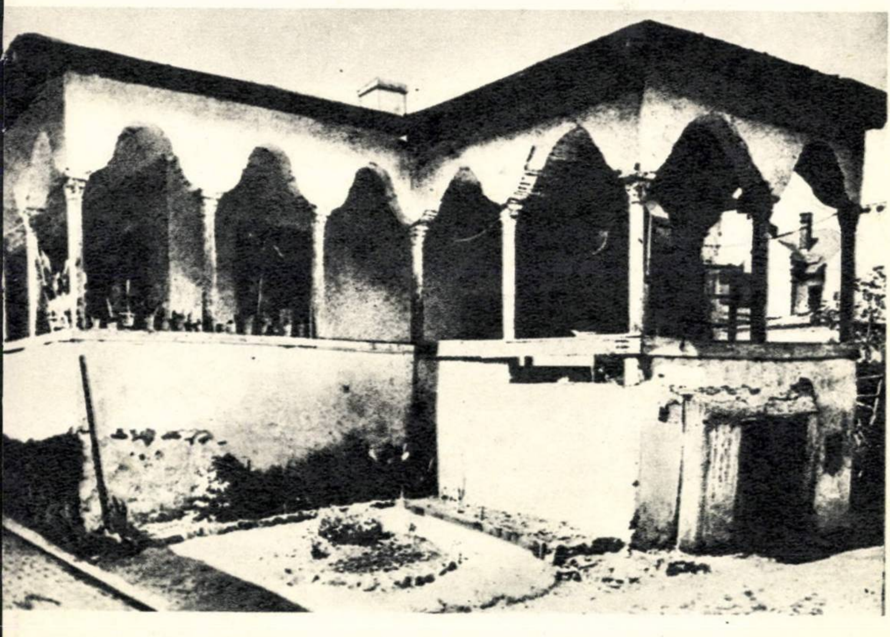
Cît a iubit poetul acesta delicat limba în care a stihuit duioasele sale elegii, se știe din celebrul său testament. Dar ceea

ce se știe mai puțin e că acesta n-a fost mîzgălit cu pana pe hîrtie, ca orice diată rînduitoare de averi, ci zugrăvit pe peretele bisericii Sf. Spiridon, pe un sul ce atîrna desfășurat din mîna lui Ienăchiță.

Să lași urmașilor o moștenire, în care bunul cel mai de preț e dorința de creștere a limbii românești și de cinstire a patriei, iată o sublimă abdicare de la tot ce era interes meschin pentru soarta moșiilor și giuvaericalelor, care îl ridică pe poetul patriot în ochii tuturor generațiilor ce i-au urmat și a cîtor vor fi să mai urmeze în vatra pămîntului nostru românesc.

Înscriindu-și originala diată pe zidurile mînăstirii, Ienăchiță ținuse să-i dea o tărie mistică, atunci cînd misticismul domina viața, ținuse să-și salveze strămoșescul grai de sufocarea ce-l chinuia sub apăsarea grecismului și să-ntărească dragostea față de țărișoara-i oropsită, ajunsă o biată fîșie de pămînt în marginea Împărăției turcești și a civilizației europene.

Casă veche în Calea Șerban Vodă nr. 33

Scrie cronica că dincolo de biserica Sf. Spiridon-Nou, aproape de crucea Slobozіei, s-ar fi crăpat pămîntul și-a ieșit păcură, la fel ca și-n Țigănia de sub Dealul Mitropoliei, cînd a fost cutremurul cel mare din 1802. Au spus atuncea popii că locurile acestea ar fi necurate și s-au pus a face slujbe, fiind semn rău împotriva păcătoșilor și dumnezeiască amenințare de vreme ce a răzbit pînă pe tărîmurile noastre smoală din cazanele întunecate ale iadului...

Maidanul Dulapului

Peste drum de biserica Slobozіei se întindeau încă, spre jumătatea veacului trecut, ochiuri din *Lacul lui Șerban Vodă*, zis mai apoi *Lacul lui Filaret*. Iar cînd oamenii au început să-l sece, mlaștina în care se tăvăleau patrupedele negre și răpănoase ale orașului luă numele de *Lacul Bivolilor*. El își da mîna cu *Lacul Bozianului* și cu cel al *Gramontului*. Pe fundul acestei ultime bălți avea să se ridice după 1900 cartierul cu același nume, cu lungi și înguste case-vagon.

Din mlaștinile pomenite mai sus, apele prelinse formaseră un ochi numit *Lacul Lînăriei*, pe malurile căruia se aciuaseră daracele pentru scărmănat lîna. Stufărișul acestuia suia pînă în balta din *Valea Plîngerii*, secată aproape numai cu gunoaiele cărate de cotigele primăriei.

Actuala Școală generală, nr. 119, care a purtat și numele lui Ienăchiță Văcărescu, dar căreia toți bucureștenii îi ziceau *Școala Maidanul Dulapului*, a fost ridicată în 1864 în marginea medeanului ce se întindea pînă-n malul lacului, unde nu înceta învîrtitul *dulapului* din prima zi de Paști și pînă la Înălțare.

Pe *Maidanul Dulapului* se adunau în veacul trecut mahalalele din jur, în zilele de sărbătoare, cînd nu era ninsoare, ploaie sau noroi, încingînd în praful răscolit de bătaia tălpilor, hora, chindia, brîulețul ori *Ca la ușa cortului* pînă ce începea să toace de vecernie în deal la Radu Vodă.

Cînd se spărgea hora, cei cu mai multă agoniseală poposeau la una din cele două cîrciumi de pe malul lacului, la *Salcia pletoasă* — unde se făceau baluri cu *antré* și la care mamele cu fete de măritat aveau intrarea gratuită — ori la *Naie Sacîz*, zis *Sperie-Pește*.

Avea cîrciumarul acesta singuratic o locuință pierdută în stufărișul dintre ochiurile de baltă. În prelungirea unui petec de grădină, fiindcă apa mustea la două palme sub pămînt, bătuse piloni de stejar, deasupra cărora așternuse un fel de șopron îngust cu două rînduri de mese.

Era Naie Sacîz spaima peștilor nu numai pentru că sălășuia în singurătățile lor, ci și pentru că, întinzîndu-le tot felul de capcane, le tulbura liniștea de dimineața pînă seara. O dată prins, peștele era răsturnat în hîrdaie cu apă, atîrnate în capătul pilonilor pe care se sprijinea cîrciuma, apoi, hrănit cu pîine, rîme și resturi de mîncare, își aștepta jertfa.

Cînd se îmbulzeau mușteriii în grădină ori pe podișcă, scotea Sacîz baboii din hîrdaie, îi clătea într-o căldare cu vin și-i arunca vii pe grătar. Pe pirostrii fierbeau într-una ceaunele cu mămăligă, și-apoi să nu te fi lins pe buze, după mujdei ori saramură, iar vinul de doi sfanți ocaua să nu-ți fi părut licoarea zeilor!...

În zilele de lucru catadicseau să urce pînă aici calești ori birje muscălești, aducînd boieri și negustori pofticoși de pește, pastrămuri și cîrnați, de strună lăutărească, de mujdei și ardei iute, de vin acrișor și de plăcinte cu carne, nu chiar așa de pipărate ca vorbele ce se rosteau în fața cucoanelor simandicoase,care, cocoțate pe șandramaua lui Naie Sacîz, aruncau ifosele și sulimanul creșterii din *pansion*, drept hrană peștilor ce nu căzuseră încă victimă momelilor cîrciumărești. Numai în zilele de sărbătoare, cînd năpădeau aici mahalalele, poarta lui Sperie-Pește din Podul lui Șerban Vodă se văduvea de șirul trăsurilor.

Și pînă tîrziu în adîncul nopților răsunau peste apele negre cîntecul tabacilor, cavafilor și cărămidarilor, care nu se jucau nici cu munca, nici cu petrecerea, știind că amîndouă sînt rînduite omului să-i împlinească viața.

S-a dus Sperie-Pește, omul care împrumutase porecla sa mahalalei din jurul bisericii Alexe, o dată cu smîrcurile, cu maidanul și cu tocmelile cele vechi ale tîrgului. Pe un colț al ogrăzii lui s-a ridicat o casă, ce mai trăiește încă în Calea Șerban Vodă nr. 107. Se vede că în zilele ei bune a fost o locuință cu dichis, de vreme ce tîrziu, înaintea primului război mondial, a mai putut adăposti pretențiosul senat al țării. Modestă, cenușie și neștiută, azi îi mai scutură liniștea numai ciocanele și presele unei întreprinderi *Metalica*, ce și-a găsit adăpost între zidurile ei.

Alături, poteca dintre bălți, ajunsă mai tîrziu ulița *Stufului*, înghițită acum, în mare parte, de Magistrală, a fost războtezată recent, nu știu de ce, strada Spineni.

Vecină cu acareturile lui Sperie-Pește era Bica Șchioapa, una din figurile ciudate ale orașului de pe la jumătatea veacului trecut. Stăpînă peste Maidanul Dulapului și încă peste multe alte locuri de pe malul lacului, văduvă, urîtă, bătrînă și c-un picior mai scurt, trăind fără nici o vietate sub acoperișul sau în bătătura ei ca să nu se nevoiască a le da de mîncare, a fost cea mai zgîrcită creatură din cîte a cunoscut orașul lui Bucur. Bogată putredă, sta într-o coșmelie de casă învelită cu stuf, cu bășici de porc în ferestre. Curtea era vraiște, fără umbră de gard, apărînd-o de privirile curioșilor numai desimea și înaltul buruienilor. Nu se îndura măcar să-și cumpere pat, dormind pe un maldăr de fulgi, smulși din găinile moarte, aruncate de mahalagii pe întinsul maidanelor ei. Cînd răsărea din așternutul pufos, zburlită și ninsă, amenințînd cu ciotul de lemn ce-i ținea loc de cîrjă, stîrnea hazul bucureștenilor. Nu le era felul să-și rîdă de nevolnici, dar niciodată n-au putut suferi toate cîte nu sînt la locul lor în firea oamenilor. De aceea, cînd isprăveau joaca pe Maidanul Dulapului, unii porneau spre sălașul fără de garduri al hapsînei să-i arunce în fața ușii vreo orătanie moartă de țîfnă, strigîndu-i s-o pună drept căpătîi peste noapte... Și hazul lor se împletea cu blestemele adunate din gura zgripțuroaicei, pe care firea lor cinstită n-o putea suferi. Așa înțelegeau să înfiereze stupiditatea unei vieți fără nici o lumină, trăită numai pentru agoniseală de aur și argint.

Bica Șchioapa strînsese bănet, vînzîndu-și petec cu petec locurile de pe malul lacului. Iar cînd isprăvi și ultima palmă de pămînt, începu „să vîndă apă cu prăjina", parcelînd suprafața lacului! Oamenii cumpărau cîteva prăjini de mocirlă, băteau țăruși la colțuri ca să se știe hotarul și secau smîrcul cu umplutură din dealul Filaretului. Așa s-a croit aproape toată partea dreaptă a Căii lui Șerban Vodă, dincolo de biserica Sloboziei, cum mergi în sus spre Bellu.

Și Bica Șchioapa s-a odihnit multă vreme pe grămada de aur, pînă ce-au călcat-o hoții într-o noapte, lăsînd-o numai cu maldărul de fulgi și cu sufletul la gură, ca să piară apoi de inimă rea.

După spusa bătrînului Papazoglu, marginea de miazăzi a orașului era, pe la 1871, în dreptul școlii de pe Maidanul Dulapului unde trona cumpăna de lemn a vameșilor primăriei.

Dincolo de barieră, cîteva bordeie și două-trei căsuțe învelite cu stuf încheiau această margine de oraș, ascunzîndu-se printre sălciile de pe malul lacului.

Tîrziu, către sfîrșitul veacului, se ridică pe culmea dealului o casă mai arătoasă, rămasă de pomină în amintirea bucureștenilor pentru întîmplările necurate pe care oamenii le-au legat de zidurile ei.

Dacă la englezi stafiile populează castelele și imaginația oamenilor, ieșind parcă din întunecimea cețurilor, sub cerul limpede al Bucureștilor asemenea fantome n-au trăit decît în vocabularul babelor, pentru speriatul copiilor îndărătnici, cu toate că superstiția hrănea din plin credințele tîrgoveților în multe și ciudate chipuri. Totuși orașul nostru a avut și el cîndva o casă a stafiilor. Este cea de a cărei zidire s-a vorbit mai sus.

În casa de pe culme, unuia din membrii familiei Mora i se năzărise că noaptea dau tîrcoale stafiile și strigoii răsăriți din mormintele cimitirului Bellu. Le zărea adesea, în adîncul nopților, siluetele străvezii prelingîndu-se pe sub ferestre; ba, uneori, le auzea cum îi băteau în geamuri cu degetele lor scheletice ori cum îi scutură ușile.

Greu s-au găsit cumpărători pentru *Vila stafiilor*, după ce multă vreme a stat pustie, ocolită cu teamă de bucureșteni. Dar noul stăpîn n-a avut odihnă decît pînă ce-a prins din șoapte povestea necurată a casei. La început a rîs, însă stînd singur în pustia ce se-ntindea pînă spre Bellu, unde-l spulberau vînturile, șuierîndu-i prin hornuri ori încercîndu-i ușile și ferestrele, a isprăvit prin a vedea și el, în nopțile tulburi de insomnie, cum îi dau tîrcoale nălucile, cum îi zgîlțîie clanțele și-i bat în geamuri și cum lucesc ochii strigoilor în umbra crucilor din cimitir, printre luminile cadelelor. Nu s-a încumetat bietul să înfrunte puterile celui ce mînă forțele răului. A încercat să vîndă casa cu preț de nimic, dar nu s-a găsit cumpărător. S-a mutat atunci în alt colț de oraș, iar casa a rămas pustie, ocolită cu mai multă teamă de bucureșteni, pînă ce s-a măcinat, bucată cu bucată și au furat-o, cărămidă cu cărămidă, cei din bordeiele Lînăriei.

Am însemnat aici această întîmplare autentică, ca să se vadă cît prinsese în mrejele ei pe bucureștenii de la sfîrșitul veacului trecut superstiția neroadă.

Grădina baronului

La capătul de sus al uliței lui Șerban Vodă, dincolo de muchea dealului, își avea conacul, ascuns în mijlocul viilor, Barbu Bellu, ginerele lui Pană Filipescu. Înnobilat la Viena,

ca și bancherii Meitani, Barbu venise în țară cu titlu de baron — baron Barbu Bellio — așa cum îi stă scris și astăzi numele pe frontispiciul cavoului din a 45-a figură a cimitirului crescut pe moșia lui.

A fost cîndva aici una din cele mai vestite grădini de petrecere a Bucureștilor dinainte de Unirea Principatelor, o mare de verdeață ce învolbura culmea dealului și unde se bea vinul numai din oale de pămînt, nesmălțuite.

Negustorii, arendași ai grădinii baronului, umblau printre mesele mușteriilor ori printre pîlcurile întinse pe iarbă, cu trăgile în brațe și, potrivindu-le gîtul lung peste bărdacele setoase, slobozeau vinul cu buricul degetului. Cînd li se istoveau puterile și banii, clienții trînteau cu oala în pămînt, ca să nu mai bea alții după ei.

Nu era de mirare atîta sete, cînd pe grătare sfîrîia pastrama de capră, iar pe tarabe spînzura semiluna ardeiată a ghiudemurilor. Chiar și plăcintele răsturnate în uriașe tăvi de aramă, peste cotloane cu jar, cînd erau cu brînză, ieșiseră parcă din ocnele Slănicului, iar cînd erau cu carne, aveau atîta piper că abia se mai cunoștea tocătura. Cum de obicei se mînca și cu carne și cu brînză, doar vinul alina necazul mușteriilor.

Ca să-mplinească toate gusturile, cîrciumarii le mai puneau dinainte cîte-un șir de țîri și-o strachină cu măsline ori cîte-un vraf de *trandafiri*, subțiri ca degetul și iuți ca focul, așa că nu era de mirare de ce printre butoaiele rînduite sub pomi șerpuiau cărările cărămizii, iscate de ciobul oalelor.

Aici veneau mahalalele Bucureștilor să-și petreacă *Armindenul* (1 Mai) la iarbă verde, fiindcă la Herăstrău ori în dumbrava Bănesei mergeau mai mult boierii și ciocoii.

De cînd baronul vînduse casele din Podul Mogoșoaiei și se mutase la Urlați, aleile conacului din deal, trase cu sfoara de grădinarii nemți, pieriră sub talpa grea a mahalalelor, iar rondurile cu mixandre fură strivite de pîntecele buților. Peste peluzele cu gazon englezesc se tolăneau acuma mărginașii cu pantalonii creți. Nerecunoscători însă pentru toată bucuria pe care baronul le-o picura din cînd în cînd în umbra grădinii sale, bucureștenii puneau lăutarii în anterie, după ce le zicea „de inimă albastră", să le mai cînte și pentru alte „ofuri" mai adînci și mai fără leac pentru acele vremuri:

„Foaie verde de cicoare,
Ține-te bine, frățioare,
Că Golescu te golește,
Și Bellu mi te belește..."

Odinioară, în dealul viilor

A venit însă filoxera, să pîrjolească podgoriile românești. Pe dealurile Filaretului, Piscului și Văcăreștilor s-a-ntins jalea pîrloagelor. Grădina lui Bellu a rămas singuratică pe culme pînă ce-a cumpărat-o primăria. Era atunci primar al Bucureștilor C.A. Rosetti. El a cerut edililor să întemeieze aici un cimitir modern, fiindcă nu se cădea ca orașul, ajuns acum capitală a Principatelor Unite, să-și mai îngroape morții în jurul bisericilor dinlăuntru. Cu tot protestul popilor și al enoriașilor ce nu voiau să „lase morții în mijlocul cîmpului ca să-i dezgroape cîinii", propunerea primarului a fost înfăptuită.

Nici n-apucase bine Primăria să isprăvească îngrădirea locului, că, la 16 noiembrie 1859, cel ce inaugurează cimitirul fu chiar fiul lui C.A. Rosetti, mort pe neașteptate. Au fost convinși bucureștenii că l-au ajuns blestemele pe primar și s-au încăpățînat ca să-l afurisească mai departe. Pînă la urmă au început boierii și negustorii să-și zidească cavouri, după moda Apusului.

Să facem cîțiva pași pe aleile umbrite de arbori bătrîni, de orgolioase cavouri și cruci, oprindu-ne o clipă în fața unor vechi inscripții. E aici o lume de demult din care învie nume de miniștri, bancheri, mitropoliți, generali, mari boieri, profesori,

academicieni și de nenumărați parveniți care au ținut să figureze, măcar post-mortem, alături de aristocrați. E o risipă înspăimîntătoare de aur, marmură și bronz. Dar ici-colo adevărate opere de artă sculpturală înfruntă temerar intemperiile.

Citești epitafe în care oamenii își strigă durerea în versuri și proză, filozofînd amar asupra existenței. S-a înfiripat aici o întreagă literatură, în care cel mai tragic dintre simțămintele omenești îmbracă forme de exprimare ce merg de la vibrația lirică de înaltă tensiune, pînă la grotesc.

Iată-l pe un Ion Constantinescu, născut imediat după zaveră, plîngîndu-se în marmură, că a dus-o prost cu cele trei neveste, din care ultima, „prin otravă a voit viața *sămi* curețe".

O aristocrată cuconiță cu umbrelă, imortalizată într-o splendidă statuie de marmură albă de către sculptorul Romanelli, mărturisește injurios pe franțuzește că a ucis-o un doctor; iar sub o fotografie ștearsă se mai deslușește finalul unei strofe:

„Era tandru Manolică
Cînd dintre noi a pierit".

Trecînd mai departe printre „eternele regrete" ce flutură la fiecare pas — și a căror veșnicie „ținea uneori doar pînă la poarta cimitirului sau, cel mult, pînă la irosirea moștenirii" — poposim acolo unde ne cheamă numele nemuritorilor:

„Reverse dulci scîntei
A totștiutoarea
Deasupra-mi crengi de tei
Să-și scuture floarea".

Din medalionul de bronz, privirea lui Eminescu mulțumește parcă posterității pentru modestul tei care îi umbrește mormîntul.

Ceva mai departe, paginile unei imense cărți de bronz, deschisă sub bustul poetului Cincinat Pavelescu, dau aici greutate și sensuri nebănuite nostalgicei sale romanțe:

„Îți mai aduci aminte, doamnă,
Era tîrziu și era toamnă!..."

Unul lîngă altul, despărțiți de timp și de rang, Ienăchiță Văcărescu stă în compania sfătosului unchiaș al basmelor copilăriei noastre— Petre Ispirescu — după cum generalul Haralamb, unul din ofițerii trădători ai lui vodă Cuza, apoi membru al

locotenenței domnești, s-a înfrățit în aceeași parcelă cu Panait Istrati, fiul Joiței din Baldovinești al cărei medalion l-a așezat pios Milița Petrașcu sub bustul celebrului scriitor. Înconjurat de tăcerea atîtor Cațavenci și Tipătești, Caragiale zîmbește ironic din figura 58. Pasul ți se oprește o clipă în fața numelor lui Ionescu-Gion, Coșbuc, St. O. Iosif, Panait Cerna, Macedonski, Maiorescu, Ion Ghica, Gîrleanu, Liviu Rebreanu și al atîtor alți corifei ai culturii noastre.

Dincolo de aristocrații spiritului, peste Sturzeștii, Cîmpinenii, Crețuleștii și Cantacuzinii adăpostiți în somptuoase cavouri, spre *Valea Plîngerii* se înșiră crucile de lemn ale anonimilor fără bani, dar cu flori mereu proaspete în jur, așezate cu gingășie de mîinile celor cărora nu le-a rămas moștenire decît durerea.

Părăsind cimitirul, auzi cum scîrțîie sinistru canaturile ruginite ale porților ce-nchid în urma ta fiorul lumii de dincolo, din uriașa și „vesela grădină a baronului".

Pînă nu de mult, în fața Bellului se înșirau una lîngă alta cîrciumile. Cei smulși din „întristatele adunări", unde unii „suferiseră mai mult din cauza strînsorii pantofilor de lac rămași de la nuntă", dau buzna să-și înece amarul, acolo unde cîrciumarii îi invitau, epicurean, cu litere de un metru: „Mai bine-aici ca peste drum".

Și mulți bucureșteni își manifestau din plin acordul cu filozofia negustorilor, plătind vama ce alunga amarul din sufletele veștejite, cîteodată, ca și buchetele de flori de pe mormintele uitate.

Aici sfîrșește ostenită de bătrînețe și urcuș străvechea uliță a lui Șerban Vodă, făgaș al atîtor dureri stoarse în chinuita noastră istorie. Pe aici au curs veacuri de-a rîndul ordiile sultanului, ca apele Dîmboviței și ca vînturile iernii.

În poarta Bellului s-aduna parcă ulițe ale orașului și căi ale timpului. E ca o răscruce în care Podul Beilicului s-a îngropat cu amintirile pe care le-am răscolit aici și unde începe drumul cel nou al Giurgiului cu blocurile lui multicolore. Iar alături, către dreapta, iscate parcă tot din amintiri, stau țintuite pe fața palatelor de sticlă și beton ridicate în anii noștri, tăblii cu denumirea unui vechi drumeag ce străbătea odinioară toată creasta dealului, doar printre crame și butuci de viță: Șoseaua Viilor.

ULIȚA BRÎNCOVENEASCĂ

De nu se știe cînd, pasul mărunt al turmelor de oi a bătut drum îngust prin inima codrilor, pe malurile șerpuite ale Prahovei, spre bălțile cele sălbatice ale Dunării. Pentru că atîta amar de ani l-au tocit opincile mocanilor, i s-a zis *Drumul Mocanilor*. Cînd vechiul sat al Brașovului ajunse tîrg cu renume și cetate de pază pe hotarul Transilvaniei i s-a zis *Drumul Brașovului*; iar cînd pe samarele măgarilor începu să coboare în burdufuri untul, aflat la loc de cinste în haraciul plătit turcilor, muntenii i-au zis *Drumul Untului*. Ajuns în meleagurile Bucureștilor, se frîngea brusc în pădurea Sărindarului și, trecînd apșoara Bucureștioarei, se pierdea în *Drumul ce duce la Mărcuța*. Ceva mai jos, se înfrățea cu Drumul Sării, ca să pornească împreună prin pustietatea aspră a Bărăganului spre vadurile Dunării.

Cînd dinspre Dîmbovița Brîncoveanu taie în 1692 uliță nouă prin *Mahalaua Scorțarului*, către mănăstirea Sărindar, ea răzbește în drumul cel vechi al mocanilor, cam pe unde Calea Victoriei întîlnește astăzi bulevardul Gh. Gheorghiu-Dej. I-au zis atunci bucureștenii *Ulița Mare*, apoi *Ulița Mare ce duce spre Sărindar*, fiindcă în *Tîrgul de Sus* (Lipscani) mai era o stradă cu același nume.

Își croise Brîncoveanu drum drept spre moșia cumpărată de la văduva boierului Mogoș (Mogoșoaia), podindu-l cu blăni și urși de stejar. Norodul i-a zis atunci *Podul Mogoșoaiei*. Și așa i-a rămas numele pînă în 1878, cînd dorobanții întorși din războiul împotriva turcilor și-au fluturat steagurile zdrențuite pe bătrînul pod.

Palatul Mogoşoaia (interior)

Din acea zi s-a născut oficial un nume nou sortit să înfrunte viitorul — *Calea Victoriei*. E clipa cînd începe să i se tulbure tihna, iar fața ei patriarhală să se ascundă din ce în ce, sub strălucirea falsă a dresurilor importate din Apus.

Așa ajunge, îngustă și chinuită cum e, să fie, către sfîrșitul veacului trecut, „ulița cea fără de seamăn, în Bucureștii bătrînului Bucur", măcar că în vremea aceea, toamna și primăvara, o potopeau turme de oi, cu tot cortegiul lor de cîini, căruțe și măgari. Forfota exodului acesta periodic, urmat așa de milenii, bloca elegantele echipaje boierești, în drumul lor spre Șosea, înecîndu-le în larmă și praf. Atunci, la *Capșa*, *Broft* și *Fialkovski*

— celebrele cofetării și cafenele ale vremii — se isca panică, strîngîndu-se mesele de pe trotuare, ca să nu se colbuiască crema înghețatelor și să nu dea iama dulăii ciobănești prin volănașele cucoanelor și demoazelelor.

Cu bătrîne case boierești cufundate în livezi și ogrăzi, cu palatele îmbogățiților de peste noapte, Calea Victoriei de la sfîrșitul veacului trecut — vioaie, murdară și pretențioasă — amesteca ciudat rafinamentul parizian cu tembelismul Țarigradului. Iar de făceai doi pași pe lîngă firul ei, intrai în roiul acela aprins de slugi, meșteșugari, tarabagii și oameni fără căpătîi, care trăia lipit de strălucirea podului.

Cum s-a înmlădiat pe coama dealului, ferindu-se de smîrcurile gîrlei și ale Cișmigiului, așa s-a unduit și-n vremurile ce s-au dus, cu grație și pitoresc.

Bazar oriental și bulevard parizian, conac valah și *corso* în același timp, Calea Victoriei izbutise ca să-nfrățească meridianele, îmbrățișînd pe ieri cu azi și stînd cu brațele deschise către viitor, cosmopolită, bătrînească și modernă. Deși păstra înfățișarea de bunică, ținea ca să-și întîmpine nepoții după gusturile lor, aci cu malacov, aci cu rochie scurtă și pălărie *chic*, avînd în mînă un buchet de iasomie, dar degajînd din toată ființa ei parfumurile fine ale lui Guérlaine.

Cochetă, se ascunde după colțuri, ca după aripa unui evantai, pe care-l strînge ori îl desfășoară ca să dezvăluie, la cîțiva pași, alte priveliști, ca din alt oraș, rulînd ca o peliculă de cinematograf, în care secvențele se schimbă uluitor. Și e sortită să rămînă, șerpuind, așa cum și-a croit scheletul în anii cei mulți ce-a adunat de cînd străbate vremea și orașul.

Să-i depănăm încet trecutul, cum curge gîrla din malul căreia a izvorît străvechiul pod.

Vom auzi poate, cîteva clipe, zurgălăii ce-au tremurat peste troiene atît amar de ani, cînd iernile își așterneau omătul, parcă doar ca să netezească fața podului și să întindă cale dulce săniilor. Dar cînd prin platoșa de gheață va străbate greu căldura soarelui ne-om da de-o parte; că se trezesc din hibernare bîrnele sub roțile caleștilor.

Și atunci, din ghiolurile adunate dedesubt, icnește furios tot mustul zăpezilor și toată zoaia lăturilor, ce curg în voie pe sub podini. Iar de-o mai fi și-un pic de ploaie, nici n-o să știm dacă ne udă cerul ori pămîntul.

Va trebui să fim cu ochii-n patru, să ne lipim la timp de zidurile împroşcate cu noroi de jos şi pînă-n streaşini; că podul e îngust, fără trotuare, iar căpătîiul osiilor, ieşit de-o palmă din butucii roţilor, adesea scrijeleşte pereţii caselor.

Tăceţi o clipă să auzim ce strigă un pristav domnesc în faţa Sărindarului! Ei, da!... Îşi tună vodă, mînios, poruncă tuturor birjarilor să nu se mai întreacă pe firul uliţelor, „unde urdină oamenii pe jos şi călări" că poate „să se întîmple moarte de om, din mergerea cea fără de orînduială" aşa cum este „blestemata fire a lor".

Ne va întîmpina şi o cale, toropită de zăduf, cînd luna lui Cuptor a risipit boierii şi ciocoii pe la moşii ori i-a trimis să-şi irosească galbenii în străinătate. Ne va primi însufleţită în zilele de sărbătoare, cînd trec burghezii spre şosea, în birjele muscalilor.

Nu vă uitaţi la „scosurile" care strică lumina podului; nici la tarabele cu streaşini joase de care spînzură tingiri, ibrice de aramă, tulpane albe, testemeluri, lumînări de seu, şiraguri de mărgele şi brîie cu cilicuri! Că iată dăm îndată de vitrine franţuzeşti, în faţa cărora se plimbă *Vetele* şi *Ziţele*, nu din *capriţ* ori *pamplezir*, ci ca să se mai *fasoneze* un pic — *chérie!*

Iar, dacă ţineţi să ne mai distrăm, să poposim la Capşa, Oteteleşanu, Fialcovski, ori Imperial — unde s-au adunat artiştii, poeţii, scriitorii, ziariştii şi mai ales întreg tacîmul de faliţi şi boemi, clădindu-şi fiecare lumea lui, lîngă ceşcuţa de cafea — să ascultăm rataţii şi ghinioniştii, cum dau în tarbacă partidele, guvernele, toţi oamenii politici răsăriţi şi mai ales ce magistral bîrfesc pe seama confraţilor ceva mai norocoşi!

La obîrşie

Călcînd peste locurile confiscate de Brîncoveanu de la vărul şi duşmanul său Constantin Aga Bălăceanu, Podul Mogoşoaiei s-a născut sub semnul răzbunării şi al silniciei, aşa cum îi însemnă începutul cronica şi hrisoavele. Ea pleca din poarta palatului brîncovenesc de pe malul gîrlei, al „coconilor" domneşti, unde azi se ridică blocul-turn, încadrat pe trei laturi de o esplanadă, şi, trecînd pe lîngă mînăstirea Măgureanului, urca muchea

dealului spre Sărindar. De aici se îndrepta către primul popas făcut de vodă în drumul spre Tîrgoviște, la moșia Mogoșoaiei.

Cînd s-a canalizat Dîmbovița, a căzut sub tîrnăcoape vechea mînăstire a lui Pîrvu Cantacuzino-Măgureanu, ce fusese ridicată în locul alteia din lemn, ctitorie a lui Șerban Cantacuzino.

Închinată Mitropoliei, ca să fie adăpost de iarnă marilor ierarhi, cînd sus, pe vîrful măgurei unde își aveau sălașul, porneau să sufle vînturile înghețate, aceștia n-au învrednicit-o cu prezența lor, dar s-au milostivit să adăpostească o vreme între zidurile sale, *Academia* — cum se numea pretențios școala grecească — căci, în 1802, cutremurul cel mare năruise chiliile bisericii Domnița Bălașa, unde își avusese sediul.

Renumiți cărturari greci se adunaseră aici să împărtășească odraslelor boierești un pic din strălucirea unei culturi milenare. Plini de ifose și disprețuind pe pămînteni, ei desăvîrșeau opera de grecizare a boierimii românești, întîrziind totodată înfiriparea unei culturi naționale. Dar înainte ca răscoala condusă de Tudor să fi dat lovitura de grație epocii fanariote, faimoasa academie începuse să agonizeze.

De cînd ardeleanul Gheorghe Lazăr venise „să desăvîrșească opera veacurilor... ca o mare și întrucîtva neașteptată revărsare de suflet asupra celor care, la școlile grecești înalte... primeau învățătură, dar nu și îndreptare de viață... idei, dar ideal, nu" — cum scrie Nicolae Iorga — de cînd se încumetase să predea cursuri în limba vorbită de prostime, dovedind că aceasta e vrednică să exprime adîncimea gîndurilor și frumusețea sentimentelor, odraslele boierilor și ale negustorilor avuți alergară la *Sf. Sava*, părăsind dascălii străini aciuați în chiliile mînăstirii Măgureanului. Iar, cînd odăile de la *Sf. Sava* căzură sub tîrnăcopul înnoirilor, în 1851, ca peste molozul lor să crească cea dintîi universitate a Bucureștilor, școala s-a mutat în măruntele încăperi de pe malul gîrlii, unde academia grecească își dăduse duhul.

Aici, în capătul de jos al Podului Mogoșoaiei, Colegiul Sf. Sava a viețuit pînă la canalizarea gîrlei, dînd țării o pleiadă de oameni care au strălucit în cultura românească. Și tot aici a fost îndelungată vreme director Petrache Poenaru, secretarul lui Tudor și inventatorul acelei mărunte ustensile, indispensabilă omului civilizat, căreia de mai bine de un secol omenirea de pe toate meridianele globului îi datorează enormă recunoștință: stiloul. Student, Petrache Poenaru dăduse viață uneltei cărturărești, pe care o brevetează la Paris.

Cine, urcînd doi pași mai sus, nu s-a oprit în fața vitrinelor *Loto-Pronosport*-ului printre gălăgioșii comentatori ai meciurilor de fotbal? Stau zidurile acestea neștiutoare pe temelii bătrîne de peste două veacuri, pe spinarea cărora s-au odihnit cîndva pereții caselor lui Ienăchiță-Văcărescu. Peste cincizeci de ani a trăit aici acel elegiac poet din neamul Văcăreștilor, ale cărui stihuri aveau să cutreiere pămîntul românesc, acompaniate de struna lăutarilor, înmuind deopotrivă inima boierilor, a burghezilor și-a oamenilor din popor.

A fost boierul Ienăchiță nu numai petrecăreț și iubitor de chiolhanuri, ca toți cei din aceeași tagmă, ci cu firea lui sensibilă a simțit durerile norodului, și-a plecat urechea la clocotul ce venea din adîncurile suferinței lui. I-a iubit graiul, cel cu iz de codru și hrisov, și este unul dintre cei ce i-a deschis porțile spre lumină, cu dragoste moștenită din moși, încă de la străbunul său, comisul Radu Belșug. Numai un astfel de om putea să lase urmașilor, în cețurile acelor vremuri, testamentul fără de pereche, menit să-i scalde mereu amintirea în sufletele noastre:

„Urmașilor mei Văcărești,
Las vouă moștenire,
Creșterea limbii românești,
Și-a patriei cinstire".

Scîrbit de jafurile lui Moruzi, Ienăchiță a părăsit Divanul domnesc. Dar cît a stat în București, nicicînd n-a pierdut prilejul să-și arate disprețul față de caraghioasa etichetă a Curții domnești și față de toată acea adunătură levantină ce mișuna în jurul domnului. Fiind țara bîntuită de foamete, după o cumplită molimă de ciumă și neștiind vodă cum să iasă din impas, fu îndemnat de boieri să ceară sfatul marelui ban Ienăchiță Văcărescu. Poetul trimite însă vorbă lui vodă Moruzi că vine la Divan, dar numai cu ișlicul pe cap, deoarece pătimește de măsele. „O asemenea îndrăzneală!... O asemenea infracțiune la regulile ceremonialului! Un boier cu ișlicul pe cap dinaintea domniei sale! Acestea părură lui Moruzi necuviințe nespuse, neauzite, necugetate, monstruoase. Moară lumea de foame, de ciumă, de ce-o vrea, mai bine decît să vadă Alexandru Moruzi, marele stăpîn al Valahiei, pe Ienăchiță Văcărescu cu ișlicul pe cap" — scrie Odobescu.

Dar fanariotul a fost nevoit să-l primească, în timp ce boierii Divanului domnesc s-au cutremurat de îndrăzneala poetului, cînd l-au văzut pășind disprețuitor c-un ișlic cît banița,

înfundat pînă peste urechi. Moruzi nu i-a putut ierta niciodată batjocura şi, după plecarea acestuia, a spus plin de parapon: „De-mi va cădea Ienăchiță în mînă, dacă nu voi avea ștreang, voi lua pletele doamnei mele pentru a-l sugruma".

Vodă a fost nevoit să cruțe pletele doamnei sale și capul Văcărescului, fiind mazilit, însă Divanul n-a putut uita niciodată senzaționala apariție a poetului în fața lui Moruzi și nici mai puțin năstrușnica soluție pe care a propus-o pentru a scăpa țara de foamete. Și-au pus boierii mîinile în cap cînd au auzit pe Văcărescu zicînd: De ce să nu ne dea turcii din hambarele aflate în raialele de pe malurile Dunării, care gem de grîu românesc?... La urma urmei, turcii n-aveau nici un drept să ne pretindă cereale, ci-și făcuseră numai un obicei. N-au un asemenea drept, argumenta Ienăchiță, fiindcă vechile tratate ale țării nu pomenesc despre aceasta.

Nu era logica îndrăzneață a unui poet, cu capul amețit de muze, ci judecata unui istoric și diplomat de mare rafinament, a unui om ce cunoștea obligațiile țării și slăbiciunea tot mai accentuată a Imperiului otoman.

În sfîrșitul geros al anului 1781, cîteva sănii păzite de arnăuți ieșeau pe poarta curților lui Ienăchiță. Se întrebau cu teamă bucureștenii, dacă nu cumva l-a urgisit domnia pe marele spătar Văcărescu. S-au liniștit numai cînd au aflat că veselul poet pleacă în țara Ardealului, după odraslele lui vodă Ipsilanti — beizadea Constantin și beizadea Dumitru — care fugiseră de acasă.

Cei doi copii domnești prinseseră gustul petrecerilor cu lăutari prin cîrciumile și grădinile cele vesele ale Bucureștilor. Săreau zidurile curții din Dealul Spirii noapte de noapte, topindu-se în vîltoarea zaiafeturilor din Filaret și pînă-n capul Podului Tîrgului de Afară. Aflînd vodă de isprăvile coconilor domnești, care speriaseră tîrgul, îi pune la arest în cămările curții timp de 20 de zile. Dar, după ispășire, semne de cumințenie nu prea dăduseră beizadelele; ba, parcă răscoleau mai strașnic mahalalele. Porunci atunci vodă să se întindă un covor de purpură în *Spătăria cea mare* și puse un arnăut zdravăn să tragă odraslelor o bătaie la tălpi, de le plînseră curtenii de milă. O asemenea umilință a fost prea mult pentru cei doi flăcăi orgolioși. Într-o noapte, au scos pe furiș cai din grajdurile domnești, luînd drumul Brașovului, fără să fi uitat să-nfunde buzunarele cu aur din sipetele domnești și mai ales cu bijuteriile doamnei.

Şi astfel a ajuns Ienăchiţă la Viena, ca „să-şi pună solia în mişcare". Îl cucereşte pe cancelarul Kaunitz, marele diplomat al vremii, care-l primeşte „cu multe cirimonii şi cinste".

Fin, curtenitor, inteligent şi cult, cu figura deschisă, frumoasă şi impunătoare, cu elocvenţa sa orientală, în ciuda costumului turcesc pe care-l purta, Ienăchiţă îi captivează pe vienezi. Se întrec ambasadorii marilor puteri să-l invite la nesfîrşitele lor baluri, pînă ce într-o seară, în strălucitorul salon al cancelarului Kaunitz, nobilele invitate se adună în jurul poetului nostru să-i vadă blănurile şi atlasurile în care se înveşmîntase. Dar, în marea lor curiozitate — povesteşte Ienăchiţă — „mă descinseră damele de brîu, pentru ca să-mi vadă şalul", încît era să pată mare ruşine, fiind nevoit să-şi ţină nădragii cu mîinile.

Beizadelele nu duceau însă dorul bătăilor la tălpi, aşa că refuzaseră întoarcerea la casa părintească, ceea ce sili pe Văcărescu să ceară audienţă împăratului, de la care obţine promisiunea că îi va înapoia pe fugari.

Murind Ienăchiţă, casele din Podul Mogoşoaiei fură vîndute pentru datorii lui Ştefan Bellu; iar nu după multă vreme, în cerdacul unde poetul îşi sorbise cîndva cafeaua şi ciubucul, privind forfota lumii în lungul uliţii Işlicarilor (strada 30 Decembrie), aveau să ridice eteriştii steagurile luptei pentru libertate, în acordurile *Marseillaise*-ei poetului Rigas şi în strigătele entuziaste ale mavroforilor: „Şi la porţile Bizanţului" !

Tot aici avea să fie măcelărit, împreună cu fruntea căpitanilor săi, Bimbaşa Sava.

Sava — căpitan de lefegii — venit în ţară după Mavrogheni, ajunge în vremea lui vodă Şuţu comandantul arnăuţilor domneşti sau cum i se zicea pe turceşte — bimbaşă. Este omul care, împreună cu Iordache Olimpiotul, avea să ucidă pe Tudor din porunca lui Ipsilanti.

Trădînd pe eterişti, Bimbaşa Sava intrase în slujba turcilor, arătîndu-se cel mai crud şi neînduplecat urmăritor al foştilor săi tovarăşi, pe care-i scotocea prin toate coclaurile, bine cunoscute de el, spre a-i ucide. Adunătura lui de arnăuţi jefuieşte pe Ipsilanti, după zdrobirea eteriştilor în lupta de la Drăgăşani, lăsîndu-l să treacă munţii numai cu hainele de pe el.

După uciderea lui Tudor, oraşul Bucureşti e cuprins de sălbatica prigoană a turcilor comandaţi de Chehaia-bei, paşă al Silistrei. El a primit de formă supunerea lui Sava, amăgindu-l că-l va face mare spătar, adică şeful întregii oştiri. Cu tot ce avea mai chipeş între arnăuţi, Sava porni într-un strălucit alai din

casele lui Mavros de la Jignița, ca să-și primească răsplata trădărilor. N-a apucat însă a trece bine pragul spre fosta sufragerie a lui Ienăchiță, că îi și zbură capul, retezat din spate cu iataganul. În aceeași clipă i-au căzut și aghiotanții, împușcați de pistoalele agalelor. Întregul alai a fost măcelărit.

Ziua de 21 august 1821 a rămas de pomină în analele orașului. Uciderea lui Sava și a gărzii sale a fost semnalul pentru masacrarea grecilor din București. Pentru fiecare cap tăiat, pașa plătea cîte-un beșlic de aur, așa că, în cîteva ceasuri, stive de căpățîni sîngerînde umplură curtea lui Bellu. Fiind turcii cruzi și lacomi de aur, creșteau necontenit stivele, dar sporea și primejdia de moarte a celorlalți cetățeni, deoarece beșliii începură să taie capetele tuturor bărbaților ieșiți în calea lor, socotind că

Uciderea lui Bimbașa Sasa și a arnăuților săi în anul 1821

pașa nu știe dacă plătește o căpățînă de grec, ori una de valah. A curs atîta sînge nevinovat, încît consulii străini din București — pentru al căror cap pașa, neștiutor și cinstit, ar fi plătit la fel ca pentru capul oricărui arnăut — s-au dus grămadă la turc și sub amenințarea războiului i-au cerut să înceteze măcelul.

Pentru isprava lui, Gingir Efendi Chehaia-bei fu răsplătit de sultan cu o coadă de cal în plus, fiind făcut pașă cu două tuiuri.

Casa lui Ienăchiță a rămas în stăpînirea familiei Bellu, pînă acum mai bine de o sută de ani, cînd s-a mutat aici blănăria Prager.

Cine știe cîți beșlici năclăiți de sînge n-or zace în pămîntul ce stă la temelia casei, unde bucureșteanul de azi își completează liniștit buletinul pronosport ori biletul de loto!

Hanul lui Constantin vodă și povestea Sfîntului Ioanichie

Pe la sfîrșitul veacului trecut, arhitectul Săvulescu a ridicat monumentala clădire a poștei, în cuprinsul a opt mii de metri pătrați, cu cheltuiala a 4 000 000 lei aur, ceea ce pentru vremurile acelea era o sumă fantastică. Din această cauză, Mitiță Sturza, bigotul și avarul șef al liberalilor, de cîte ori trecea prin fața clădirii cu trepte lungi și colonade înalte, își făcea cruce și scuipa-n sîn, de parc-ar fi trecut pe lîngă Ducă-se-pe-pustii!

Este și aici un loc năpădit de vechi amintiri.

Cu mult înainte de înscăunarea lui Brîncoveanu se aflau în locurile acestea curțile boierilor Bălăceni, al căror nume s-a mai păstrat în străduța din spatele poștei. Erau acești veri buni ai lui Constantin Vodă niște oameni strașnici, cărora le cam „umbla mintea cu vrednicie" după domnie, și își „întindeau mereu gîndul după păreri nebunești, adică după vitejii", ca acel Constantin Aga Bălăceanu ce fugise la austrieci, să ceară sprijinul pentru răsturnarea din domnie a Brîncoveanului. Și într-o bună zi, năvăli cu oștile generalului Heissler „făcînd mare pagubă de pîine și dobitoace... că nu poate om să le spună". Cu ajutorul turcilor și tătarilor, oștile nemțești sînt bătute lîngă Zărnești, iar aga Constantin Bălăceanu, ucis în bătălie. După ce i-a pustiit casele și acareturile, Brîncoveanu i-a pus capul în prepeleac, „în ziua de Sf. Maria Mare, că întru acea zi se lăudase Bălăceanu că va să vie domn în București".

Un an întreg au trecut bucureștenii pe ulița nouă, prin fața prepeleacului domnesc; că nu s-a răcorit vodă decît după ce ciorile au ciugulit cărnurile căpățînii bălăcenești, iar ploile i-au albit tigva. Cînd i s-a potolit mînia, a ridicat Brîncoveanu, în pustiul rămas din risipirea ogrăzilor vărului său, unul dintre cele mai mari hanuri ale vechiului București, cunoscut sub numele de *Hanul lui Constantin vodă*. A dăinuit ca o podoabă a orașului pînă în 1847, cînd l-a prăpădit focul cel mare, fiind dărîmat complet în 1862. Pîrjolul de pomină s-a stîrnit chiar în coasta hanului, în ziua de Paști, din joaca lui Costache, copilul stolnicesei Zoe Drugănescu, ale cărei case se aflau peste drum, în ulița Ișlicarilor. Se pornise atunci, parcă în dușmănie, un vînt aprig, care a întins pojarul de-a pustiit inima orașului, așa cum ni-l descrie Anton Pann în *Memorabilul Focului Mare*, o broșurică în versuri, ce se vindea cu o jumătate de sfanț. Ard bisericile și hanurile. Se topește pînă și clopotul de la Sf. Gheorghe. Zadarnic aleargă tulumbagiii, sacagiii și ceilalți bucureșteni cu gălețile să stăvilească pojarul. Totul e înecat în fum. Mărfurile aprinse pornesc în zbor nebun, incendiind parcă văzduhul, ca să cadă ca o ploaie de foc și cenușă. În două ceasuri sînt mistuite mii de case. Mînați din urmă în trîmbe uriașe, dezbrăcați ori desculți, așa cum i-a surprins blestemul, bucureștenii o rup la fugă spre marginile orașului, cu pruncii în brațe. Ard podinile ulițelor, copacii se topesc ca niște uriașe facle și focul înoată cumplit de-a lungul și de-a latul orașului, prinzînd fugarii, pe care îi transformă în torțe vii. Ard chiar și podurile de peste Dîmbovița, pînă la fața

apei. Nestăvilit, șuvoiul de foc aleargă „ca un balaur, mîncînd, semeț, pînă-n cîmpie, la vii, afară, și aici se stinse neavînd nutreț".

Era acolo însă — nutreț al deznădejdii — o armată de bucureșteni îngroziți, flămînzi și goi, tremurînd de frig, fără adăpost și fără ajutor din partea nimănui. Stau strînși în fața durerii, căutînd în ei acea iarbă a fiarelor, cu ajutorul căreia, năpăstuitul strănepot al ciobanului Bucur a zăvorît întotdeauna temnițele disperării, ca să ridice din nimic orașul pustiit, așa cum a făcut-o, neobosit, în atîtea rînduri, pe care nici o cronică n-a izbutit să le numere.

Maidanul rămas pe locul fostului han brîncovenesc din Podul Mogoșoaiei a luat numele de *Piața Constantin vodă*, ajungînd adăpost pentru circuri și menajerii. Turci cu maimuțe dresate, harapi înghițitori de săbii, nemți ce scoteau flăcări pe nări, saltimbanci de tot soiul și din toate națiile au poposit aici să înveselească bucureștenii gata să le guste ghidușia și scamatoriile, ca niște copii mari. Din 1866, s-a așezat pe maidan circul *Suhr*, la care orașul patriarhal alerga ca la o minune.

Printre puținele clădiri de piatră scăpate de pîrjol, a fost și biserica Sf. Dumitru, pe care o vedem și astăzi în spatele poștei. Fusese refăcută de către vornicul Badea Bălăceanu, zis Ușurelu, tatăl celui căruia Brîncoveanu avea să-i pună capul în prepeleac. Porecla de *Ușurelu* i se trăgea dintr-o performanță hipică extraordinară: schimbînd caii din poștă-n poștă, făcuse drumul de la București la Iași într-o zi și o noapte ca să scape de la moarte doi veri ai săi, Cantacuzini, în preziua uciderii lor de către domnul Moldovei.

Ctitoria vornicului s-a numit multă vreme *Biserica de jurămînt*, pentru că pe pragul altarului ei *jurătorii*, legîndu-se cu „brîul Maicii Domnului", jurau sub greu blestem, împreună cu împricinatul care îi ceruse, dînd chezășie asupra adevărului. De aducea reclamantul trei jurători, venea pîrîtul cu șase și întorcea judecata. Și pe măsură ce creștea ambiția, creștea și numărul jurătorilor. Pînă la urmă, biruia acela ce putea să-și copleșească adversarul cu numărul chezașilor întru adevăr; și uneori dreptatea cădea strivită sub genunchii pioși ai mincinoșilor, plecați în fața altarului ridicat de vornicul Bălăceanu pentru mîntuirea sufletului său. Dacă se dovedea nesinceritatea jurămîntului, se plătea domnitorului o amendă originală: trei sau șase boi de fiecare jurător sperjur, iar parohului — toate cîte se cuvin pentru spulberarea blestemului, astfel că această biserică lipsită

Focul cel mare din anul 1847

Biserica Grecilor pe la 1837 ▶

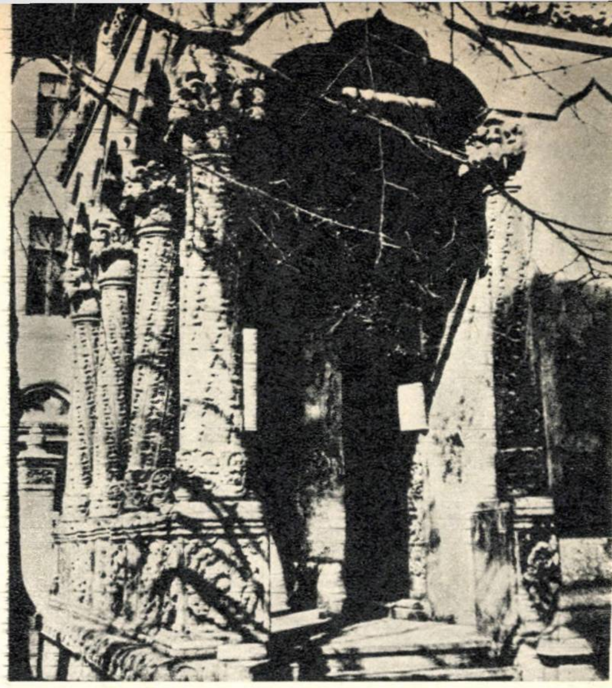
de averi își crease un venit sigur, în vremea cînd a avut exclusivitatea jurămîntului.

Puțin mai sus de ctitoria Bălăceanului, strivită de semeția palatelor din jur, dormitează în dantelăria-i de piatră bisericuța Stavropoleos. Parcă încearcă să se apere sfios împotriva invaziei brutale a civilizației, ascunzîndu-se după pilaștri unuia dintre cele mai frumoase pridvoare din cîte se pot vedea sub cerul românesc.

Mulți socotesc că e ctitoria vreunui grec bogat — boier ori negustor — așa cum sugerează numele. A fost ridicată însă, în 1724, de un călugăr cu numele de Ioanichie.

În vremurile acelea, pe locul dintre Lipscani și Stavropoleos se găsea vechea biserică a lui Ghiorma Banul, zisă și Biserica Grecilor. Avînd han mare, poposeau aici călugări pribegi, veniți din răsărit după căpătuială; că erau țările noastre izvorul ce alina setea năpăstuiților din Balcani și Orientul apropiat, iar Bucureștii — orașul făgăduinții, tîrgul de la porțile raiului. Între zidurile acestui han fierbea bursa neoficială a ortodoxismului și de aici roiau spre sate și chinovii călugării slinoși, vînzători ai pașa-

Biserica
Stavropoleos
(pridvorul)

poartelor pentru paradis. La ușile bisericilor, cîrciumilor și hanurilor din tot cuprinsul țării, la toate bîlciurile de zile mari, îi găseai negustorind cu blagoslovenie bucăți de lemn din crucea pe care a fost răstignit Hristos, țăndărite din sfîntul stejar al Vlăsiei, ori petice *din giulgiul Mîntuitorului* smulse din poala cămășilor uzate ori din căptușeala nădragilor călugărești.

De altfel, la ce ne putem aștepta de la această ignorantă și vicleană armată de flămînzi, cînd istoria noastră cunoaște cazul unor mitropoliți ce patronau vînzarea *scrisorilor căzute din cer*... tipărite la Snagov. Dosithie, patriarhul Constantinopolului, de la care și tatăl lui Gheorghe Șincai cumpărase o asemenea sfîntă tipăritură, a fost expulzat din Transilvania, iar Ioachim, patriarhul Ierusalimului, a luat drumul fără întoarcere, lovit de apoplexie, din cauza cutezanței moldo-vlahilor, care i-au trimis vorbă că de le mai calcă pămîntul „va fi aruncat în Dunăre".

Printre acești călugări greci, veniți cu traista-n băț să rîndășească la han pînă ce puteau să-și încropească o negustorie, a fost și un oarecare Ioanichie. Plecase de foame din mînăstirea Gura, și ajunsese, cerșind, să bată la poarta hanului, unde ceru adăpost laolaltă cu ceilalți pribegi. Noul venit arătă însă atîta rîvnă și pricepere în cele gospodărești, că în cîțiva ani de muncă dusă cu osîrdie spori simțitor averea bisericii și, din treaptă în treaptă, ajunse arhimandrit și stăpînul locașului pe lîngă care se pripășise. Bineînțeles că neprihănitul Ioanichie avusese grijă și de sufletul său, adunînd în sipete ceva galbeni cu care chibzuia să împace și pe Dumnezeu. Cumpără un loc de la Despa, văduva lui Cîrstea Popescu, îl alipi altuia dăruit de Grigore Greceanu și ridică han, cu pivnițe largi și cîrciumă, apoi, după toate aceste duhovnicești realizări, se gîndi că n-ar strica o capelă în curtea hanului. Așa s-a născut biserica Stavropoleos, restaurată cu atîta gingășie în 1912 de cel mai mare artist dintre arhitecții noștri, Ion Mincu.

Cuviosul Ioanichie a primit, drept recunoștință de la concetățenii din depărtata lui patrie, rangul de „mitropolit de Stavropoleos", dar nici o clipă nu i-a trecut prin minte să schimbe mănoasa lui meserie de cîrciumar și hangiu bucureștean pentru sceptrul sărac al înaltei dregătorii. Astfel că a rămas să-și păstorească fiii duhovnicești de la distanță și să strîngă mai departe avere din toate ale hanului, ale cîrciumii și ale bisericii.

Ioanichie mitropolitul a închinat toată gospodăria lui bucureșteană îndepărtatei mînăstiri grecești din Gura, de unde por-

nise cîndva, sătul mai mult de posturile neînscrise în rînduielile monahicești. El nu și-a vizitat niciodată eparhia, murind în casele din curtea hanului și fiind înmormîntat în mica lui ctitorie. Lespedea care-i acoperea mormîntul, o vedem și astăzi, rezemată de zidurile muzeului ce s-a înfiripat în curtea acestei bisericuțe de tipică frumusețe brîncovenească și de o gingășie, care-l determină pe Tudor Arghezi s-o asemene cu „o libelulă, adormită pe un mușuroi de pămînt".

Pe unde au trăit aurarii

Din gardul ogrăzilor bălăcenești pînă dincolo de *Ulița Mare a Lipscanilor* își aveau odinioară șatra țiganii domnești din breasla aurarilor, cărora li se zicea *zlătari*. Se pare că încă din veacul al XVI-lea își săpaseră bordeiele în această rîpă a Dîmboviței. Ei cerneau pulberea de aur din nisipurile rîurilor și o modelau după nevoile domniei. Erau robi, cu rînduiala unei anume slobozenii și cu soroace fixe la care trebuiau să predea vistieriei domnești rodul muncii lor. Sărmani, cu nume poleite în aur, zlătarii, care-și amestecaseră bordeiele cu tabacii, și-au ridicat o bisericuță de lemn ce le-a purtat numele, lăsîndu-l moștenire altei zidiri de piatră, ctitorită mult mai tîrziu de către Mihail Spătarul Cantacuzino.

În jurul ei a crescut mahalaua Zlătarilor.

Cu timpul, meșterii cu plete soioase, în care străluceau fluturași de aur cît solzul păstrăvilor de la izvorul apelor de munte, s-au risipit. Pe locul lor de robie s-au înstărit aurarii din răsărit și apus, cizelatori ai podoabelor domnești și boierești, făuritori de candele, inele, cercei, paftale poleite și, cîteodată — calpuzani — adică falsificatori de bani.

După pacea de la Adrianopole (1829), cînd țării i se îngăduie negoțul cu străinătatea, piere și această specie de aurari, deoarece boierimea și burghezia ce se ridica dau preferință giuvaericalelor venite de peste hotare. Cum locul nu rămîne niciodată gol, s-a zămislit aici, ca din pămînt, o altă tagmă de aurari, cea a zarafilor și bancherilor.

Cîte întîmplări nu sînt legate de zidurile hanului și mînăstirii Zlătarilor, închinată de Mihail Spătarul Cantacuzino patriarhiei din Alexandria Egiptului, întrucît trăiau sub același aco-

periș, într-o deplină armonie, zarafi, neguțători, călugări, celetnice și tot felul de oameni fără căpătîi!

Aici și-a găsit adăpost și Dumitrache Turnavitu, mai marele *galeongiilor* (oameni de pe corăbiile piraterești ce se numeau *galioane)*, care cu banda lui forma garda de nădejde a lui Io Nicolae Mavrogheni voievod, omul care în tinerețea sa se îndeletnicise un pic cu dijmuitul corăbierilor prin arhipelagul grecesc. Pe acest *Dumitrache Priceputul* — cum îl numește pitarul Hristache în cronica sa — îl lăsase Mavrogheni să „domnească" în locul lui, atunci cînd a fost nevoit să urmeze oștile turcești. Între zidurile Zlătarilor, vicleanul și zănaticul Dumitrache primea „în audiență" pe boierii aduși pe sus de galeongiii săi, avînd pe cap „o căciulă, țuguiată ca o sulă, și o ghebă în spinare, de nu făcea cinci parale". După ce maimuțărea protocolul domnesc, cu ciubuc și cafea, îi scutura frumușel de galbeni, blănuri și giuvaericale; apoi le mulțumea, închinîndu-se ceremonios, cu adînci temenele... și punea „să-i arunce pe ușă-afară, drept în mijlocul Podului Mogoșoaiei".

Hanul a fost în 1806 *Cartierul general* al oștirii rusești; în 1839, sediul ministerelor Justiției și Instrucțiunii Publice. Iar cînd, în 1866, lua naștere celebra *Gardă Națională*, odăile mucegăite au adăpostit cazarma unde veneau să facă „ezerciț" jupîn dumitrachii și ipingeștii imortalizați de Caragiale.

Biserica roșcovană, aidoma „unui joc de pietre colorate, pentru copii", a fost zidită în 1903, în locul ctitoriei cantacuzinești, păstrînd pînă azi amintirea zlătarilor domnești care o făuriseră cîndva din bîrnele Vlăsiei.

Cu mult înainte ca Brîncoveanu să pună în proțap capul vărului său, un boier divanit din vremea lui Mihnea Turcitul — Andrei vistierul — ridicase peste drum de curtea Bălăcenilor o mînăstire cu han, căreia bucureștenii i-au zis *Sf. Ioan cel Mare.* N-o amintim aici pentru uriașele averi, ci pentru faptul că timp de 250 de ani, faima ei de locaș făcător de minuni în tămăduirea bolilor a adunat puhoi de suferinzi.

Într-o vreme în care numai vodă și boierii mari puteau cunoaște priveghерea unui medic, călugării se îndeletniceau și cu vindecarea beteșugurilor trupești ale muritorilor de rînd. Dacă cei de la mînăstirea Sărindar tămăduiau nebunii, iar papistașul Baret, de la Bărăție, vindeca oftica, dînd suferinzilor fiertură de broaște țestoase hrănite cu dulceață de trandafiri, călugării de la Sf. Ioan cel Mare aveau specialitatea în „medicină generală". Mai ales în ziua hramului, dădeau năvală suferinzii

Tratament original. Călcatul ursului.

către icoanele făcătoare de minuni și către tratamentele originale ale *dohtorilor* în anteriu, care vindecau brînca, făcînd semnul crucii cu cerneală peste umflături. Dacă bolnavii erau netransportabili, veneau rudele; făceau mătănii, ascultau citanii, dau acatiste și mai ales bani, primind aghiazmă, mir, și-un biet șiret înnodat, fiecare nod reprezentînd simbolic cîte o evanghelie din cele ce se citesc în caz de boală. „Mirul i-l punea la cap, anafura i-o dădea să o mănînce și aghiazma s-o bea; găitanul cu noduri i-l atîrna de gît" — scrie Crutzescu. Bolnavul, dacă avea zile, scăpa; de nu, trecea în lumea drepților, pentru păcatele lui și după voia domnului!

Vechea biserică în care Ienăchiță Văcărescu și-a avut mormîntul a fost dărîmată în 1875. Dar, cu vreo zece ani mai înainte, în odăile hanului se adăpostise o instituție nouă pentru fructificarea banilor: *Casa de Depuneri*. Aceasta a ieșit învingătoare din lupta cu nepăsarea și ruina; a cumpărat locul și a zidit palatul *C.E.C.* de astăzi.

Aproape poartă-n poartă cu biserica Zlătarilor, se odihnește, cu peste suta de ani în spate, hotelul Victoria, fost *Grand*

Hotel de France, fost *Lafayette* și una dintre cele mai vechi întreprinderi de acest soi din cele ce începuseră să ia locul hanurilor, în cuprinsul Bucureștilor, în prima parte a veacului trecut.

Cine se aventura acum mai bine de o sută de ani să vină în capitala Țării Românești, risca să nu găsească adăpost. Hanurile — puține la număr, și lipsite de cel mai elementar confort — au îngrozit pe călători.

În drum spre Dobrogea, unde instruia armata turcească și unde a descoperit monumentul de la Adamclisi, pe cînd săpa niște tranșee, căpitanul von Moltke, celebrul feldmareșal de mai tîrziu, a poposit pe malurile Dîmboviței, avînd să ne povestească cu haz, în amintirile sale, odiseea căutării unui adăpost, mai mult decît păcătos, în Bucureștii anului 1835. Marsillac gratifică hanul bucureștean din 1854 cu epitetele „vizuină, speluncă, caravanserai, posadă și cloacă". Era un chin să încerci a te odihni într-un asemenea adăpost, mai ales după o călătorie în căruța poștei, care nu era decît „o ladă trapezoidală de lemn, fără un cui, fără o fierărie, trasă de patru cai mici, urîți, dar neobosiți... peste bolovanii străzilor, buturugile pădurilor și vadurile apelor". De aceea, hotelurile bucureștene au fost printre primele semne ale ruperii de moștenirea orientală care ne copleșea.

Grand Hotel-ul s-a ridicat pe locul unde au fost casele Dămăroaiei, văduva lui Damaris și stăpîna unei întinse moșii în apropierea Bucureștilor, ajunsă astăzi cartier al orașului. Pînă să-și construiască Curtea Nouă din Dealul Spirii, Alexandru Ipsilanti a stat în casele Dămăroaiei, întrucît bogata văduvă își măritase fata cu fratele lui vodă, astfel că aici a fost una dintre cele șase reședințe domnești ale Podului Mogoșoaiei.

Închiriată în 1831 „cinstitului divan", s-a mutat între zidurile sale *agia* și *tribunalul polițienesc*. Aici a domnit teroarea „tistului de dorobanți" — renumitul căpitan Costache Chihaia Chiorul, care cutreiera orașul călare, „cu pilul cu 7 capete în mînă, urmat de cîțiva dorobanți... încît tremurau negustorii după tejghea și trecătorii se lipeau de ziduri, căci vai de spinarea celui ce nu se ferea destul de repede din drum".

Între zidurile unde fiorosul căpitan Costache Chiorul a săvîrșit torturi rămase în amintirea bătrînilor ca o fantasmă a groazei a luat ființă în 1905 unul dintre primele cinematografe bucureștene.

În vremea lui Bibescu vodă, pe locurile Dămăroaiei și lipită de casele ei, s-a construit prima uzină de apă a orașului,

avînd ca sursă vadul sacagiilor. Dar Dîmbovița s-a răzbunat pe instalația domnească, înfundîndu-i filtrele cu mîlurile ei în așa hal, încît pînă la urmă uzina a fost abandonată.

Popas la casa lui Meitani

Dinspre Vadul Sacagiilor urca spre Podul Mogoșoaiei o ulicioară înghesuită, care adunase pe margini tarabele marchitanilor și ceaprazarilor, iar mai aproape de vremurile noastre, pe cele ale anticarilor.

Pe la mijlocul veacului trecut, un oarecare Ion Socec ridică aici o căsuță scundă în care deschide o librărioară, ce avea să ajungă fruntea negoțului de cărți din vechea Românie. Era ucenicul librarului Ioanid, cunoscut atît pentru grădina lui din marginea orașului (Parcul Ioanid), de unde porneau trufandalele spre ospețele boierești, cît și pentru teascul său tipografic. Au ieșit de aici multe cărți de folos unei culturi ce se înfiripa la întîmplare, printre patimi politice, goană după averi, și mai ales printre atîtea desfătări, spre care chemau necontenit grădinile cu lăutari, cafeneaua și saloanele Bucureștilor.

Din librărioara lui Socec a crescut o mare editură, precum și magazinul universal ce poartă astăzi denumirea de *I.C.S. Victoria*.

Alături a fost cîndva o casă a banului Dumitrache Racoviță, unde, în 1806, s-a așezat *Comitetul Poliției*. Arzînd casele, după răscoala lui Tudor, locul e cumpărat de Ștefan Meitani, care și-a ridicat aici *palatul* ce a dăinuit, în vechea lui formă, pînă în 1935, cînd a început construcția masivei și mohorîtei clădiri a Prefecturii Poliției, azi Miliția Capitalei.

Către sfîrșitul veacului al XVII-lea, departe, într-un sat cocoțat pe costișele prăpăstioase ale munților Epirului, un cioban vioi, cu numele de Panu, și-a lăsat turma, începînd să negustorească la Adrianopole și Țarigrad. După cîțiva ani, consătenii săi din comuna Cătuna l-au văzut înapoindu-se în strai orășenesc, adică îmbrăcat în jiletcă, așa cum purtau negustorii apuseni, ce băteau tîrgurile cele mari din împărăția turcească. Cum nu știau numele unei asemenea haine, oamenii, pentru care minteanul împodobit cu găitane reprezenta maximum de ele-

gantă, i-au zis tot mintean, sau în graiul aromânilor: *meitani*; de unde s-a tras negustorului porecla de Panu Meitani.

Tot veacul al XVIII-lea au încercat turcii să supună așezările ciobănești, dar în zadar, pînă ce, Ali Pașa, hainul satrap al Epirului, își urcă ordiile spre cuiburile fîrșeroților, lipite de cuiburile vulturilor, ucigînd, arzînd și prădînd. Într-o noapte, în care groaza punea stăpînire pe satele de pe culmi, crescînd cu flăcări și strigăte de moarte, unul dintre urmașii lui Panu Meitani își vîră cei doi copii în sac și, așa cum își duc țăranii purceii la tîrg, porni cu ei în spinare pe întortocheatele poteci ale mun-

Nun ist zu Unserer Kent
niß gebracht worden daß die Gebrüder
Stephan und Georg Meitani
zu Bukaresti in Rücksicht ihrer erworbenen Verdien
ste in den Freyherrnstand erhoben zu werden allerun.
terthänigst angesucht haben. Sie haben sich nähmlich
nicht nur als Vorsteher eines dortigen angesehenen
Handelshauses durch redliche, thätige und geschickte
Geschäftsführung die allgemeine Achtung erworben
sondern auch insbesondere durch ihre Anstrengungen
und ihren Kredit zur Wiederherstellung der während
der Insurrektions Unruhen der verflossenen Jahre zer
rütteten Ordnung in der Wallachei auf eine ausge-
zeichnete Weise beygetragen. Da nun die Ruhe u. der
Wohlstand dieses benachbarten Fürstenthums zu al

Diploma de înnobilare a fraților Ștefan și Gheorghe Meitani

ților, izbutind să se strecoare nevătămat printre ostașii padișahului. Refugiat la Viena, își încropi o negustorie, iar urmașii săi, din negoț în negoț, ajung mari bancheri imperiali. Ștefan și Gheorghe, trăgîndu-se spre neamul lor din Țara Românească, se stabilesc la București. Arendaș al ocnelor de sare și consul al Austriei, Ștefan dobîndește pentru el, pentru fratele său Gheorghe și pentru urmașii lor, titlul de „baron von Meitani", de la Francisc I, în 19 decembrie 1825.

Sub acoperișul casei Meitani, de pe Podul Mogoșoaiei, al cărei lux și rafinament uimi boierimea valahă, a fost sediul neoficial al primei bănci bucureștene, cu filiale la Viena și Livorno. Aici, din inițiativa lui Grigore Ghica, care reînnodase domniile pămîntene, s-a pus la cale planul pavării cu piatră a ulițelor bucureștene, în cap cu Podul Mogoșoaiei.

Nu lipsit de importanță a fost sprijinul Meitanilor dat noului voievod, de vreme ce îl vedem pe Ghica scriind, în 1826, lui Ștefan Meitani, că i se cuvine „răsplată și mulțumire din partea țării, ca unui făcător de bine și unui evghenis".

Cînd izbucnește războiul ruso-turc din 1828, baronul Ștefan Meitani își părăsește locuința, în care avea să se mute generalul Pavel Kiselev, găzduit în chip de *Prezident al Divanurilor* Munteniei și Moldovei.

În tot cursul istoriei, de cîte ori au izbucnit războaie între turci și ruși, noi am fost primii care am simțit gustul amar al ocupației. Socotite pămînt turcesc, Principatele slujeau ori ca un coridor de trecere, ori ca bază de aprovizionare, cînd nu erau luate drept chezășie pentru plata datoriilor sultanului de către Imperiul țarului. Într-o astfel de împrejurare au făcut cunoștință românii cu Kiselev. „Cînd a venit în București — scrie Hugot à Polignac — a intrat în mijlocul unui oraș dărîmat de pe urma unui puternic cutremur, cu zidurile prăbușite, cu sobele risipite, cu luminile stinse, cu morții și răniții sub cerul gol, la flacăra torțelor, cu bisericile distruse și cu locuitorii îngroziți și superstițioși, încît nu se vădea nimic promițător la sosirea noului reprezentant al țarului".

Ciuma și holera, nelipsite aliate ale războiului vremii, nu întîrziară să-și arate colții. Hanurile cele mari ale orașului — Manuc, Șerban Vodă, Constantin Vodă — Școala de la Sf. Sava și casele ce se mai țineau pe picioare slujeau de adăpost răniților aduși de pe front ori de lazarete pentru nefericiții loviți de molimă. Și cu ce să aduci hrana, cînd vitele sînt secerate de o cumplită epizootie? Caii și boii cad din picioare peste oiș-

Baronul Gheorghe Meitani

tile carelor, iar ulițele gem de stîrvuri, din care adevărate haite de cîini vagabonzi se ospătează din belșug. Tîrgoveții se-nhamă, în locul dobitoacelor căzute și duc mai departe poverile pînă ce se prăbușesc atinși de aripa morții, atotstăpînitoare peste nefericitul oraș.

Boierimea se risipește la conace și moșii, iar negutătorii — la mînăstirile din jur. Rămîne aici numai norodul, care n-avea unde să plece, să dea, ca-ntotdeauna, tribut nenorocirilor și să-și trăiască jalea în pustiul orașului, ascultînd înfiorat cum pe sub geamurile sparte s-aude, hodorogind sinistru, droaga cioclilor. Îndărătul ușilor zăvorîte, le mai rămăsese sărmanilor doar nădejdea într-un Dumnezeu neîndurător, în oțetul cu care se frecau, în ardeiul pisat, presărat peste vetre ca să-i aspire fumul înecăcios, și în mujdeiul din care făcuseră pomadă, că-

tînd înspăimîntaţi să oprească moartea în praguri. Şi ea răpune fără cruţare. Lui Heliade-Rădulescu îi moare aproape toată familia într-o singură săptămînă (tată, mamă şi două surori).

Cu teamă de molimă, abia au venit cîţiva dintre marii dregători în faţa bisericii Sărindarului să-l primească pe Kiselev. Iar dascălul Chiosea, cu 12 învăţăcei ai săi, a cîntat imnul de slavă, cu gura pe jumătate, aşa cum se cuvenea unui sol, a cărei sosire se vestise cu atîta jale. Pînă şi boierii îl priveau chiorîş pe noul trimis al ţarului.

Străinul acesta cult, uman şi civilizat, scria atunci lui Nesselrode: „Din toţi medicii, unul singur continuă să dea îngrijiri bolnavilor; cinci au murit, iar ceilalţi s-au pus la adăpost, laolaltă cu cei ce-au avut posibilitatea să fugă".

Pînă şi aghiotantul generalului cade răpus de boală la cîteva minute după ce îi prezentase hîrtiile la semnat. Hanul lui Manuc ajunge lazaret al ciumaţilor proveniţi din rîndurile ofiţerilor ruşi, iar curtea vechii biserici domneşti de peste drum, cimitirul lor. Pînă nu de mult se mai zăreau pe pietrele aproape îngropate în movila din spatele bisericii Curtea Veche numele răposaţilor comandiri din oastea lui Kiselev.

Izolat complet de restul ţării, oraşul suferă de foame cumplită. Pîinea, dispărută din brutării, se vinde numai pe sub mînă cu preţuri uriaşe cui putea să plătească.

Cu energia lui ostăşească, Kiselev luptă să înfrîngă ciuma, holera şi foametea, verificînd personal, cu severitate, aplicarea ordinelor date.

În legătură cu această manieră de lucru a sa, se povesteşte că voind să vadă dacă străjile puse la marginile Bucureştilor — spre a opri intrările şi ieşirile fără respectarea controlului sanitar — îşi fac datoria, generalul a ieşit printr-o barieră şi a dat să intre printr-alta. A nimerit însă peste un soldat din Mehedinţi, care zărind trăsura, a întins arma, somînd pe vizitiu să oprească: „Pe aici nu-i slobodă intrarea în oraş". „Sînt generalul Kiselev" — se auzi un glas aspru, obişnuit să ordone. „Poţi fi — răspunse dîrz ostaşul—am poruncă să nu las pe nimeni".

Generalul se scotoci prin buzunare şi scoţînd o strălucitoare rublă de aur îl îmbie s-o ia.

„N-am voie să primesc nimic *din mîna* celor ce vin la barieră, dar dacă totuşi ţii să mă cinsteşti — zise olteanul cu vocea înmuiată — poţi să-mi arunci galbenul!"

Cînd rubla i se rostogoli la picioare, soldatul puse zdravăn talpa pe ea şi, întinzînd arma, îl somă cu hotărîre:

„Acum, nazat, că dau foc!"

Văzînd că nu-i de glumă și amuzat de modul original în care ostașul își îndeplinise totuși întreg consemnul, Kiselev reintră în oraș pe aceeași barieră pe unde ieșise, poruncind ca omul să fie identificat și adus în fața sa.

Spre uimirea aghiotantului său, vicontele Grammont — care fusese martor la scena petrecută lîngă barieră — ca și spre uimirea celorlalți ofițeri ce se găseau de față și aflaseră cele întîmplate, așteptîndu-se toți la o dezlănțuire de furie din partea generalului, îl văzură cum se apropie voios de modestul soldat, cum îl bate prietenește pe umăr și cum, dîndu-l exemplu, porunci să fie avansat la gradul de caporal. Apoi, amintindu-și că olteanului nu-i displac rublele, băgă mîna în buzunar și, rîzînd, îi întinse cîteva monede, spunînd spre hazul tuturor:

„Poți să le primești din mînă, că nu mai sîntem la barieră!"

După calamitățile îndurate, orașul prinde din nou viață. Dar praful, noroiul, mocirla, murdăria, bezna, lipsa de apă, ulițele pline de hîrtoape, specula precupeților, brutarilor și măcelarilor — toate aceste vechi păcate în care înota cetatea de scaun — nu puteau fi risipite bătînd din palme. Atunci ia ființă *Sfatul orășenesc*, care începe să gospodărească orașul. *Baltacurile* ce se formaseră în cuprinsul acestuia sînt secate. Se sapă haznale și șanțuri de scurgere, se amenajează ostroavele Dîmboviții și se înființează o comisie „într-adins pentru înfrumusețare", astfel ca Bucureștii „să semene cu celelalte orașe ale Europei", precum și o „Comisie a îndestulării", ca să curme specula celor ce lucrau clandestin („fără bileturi pe la mîini").

Pînă și de „căruțele pentru scosul morților" se ocupă noua ocîrmuire a Bucureștilor. Fiecare plasă e obligată să aibă o asemenea căruță, „cu o dare hotărîtă, de 2 lei și jumătate pentru fiecare mergere". Pentru figurile mai simandicoase episcopiile țineau două căruțe „cu gătire și podoabă mai deosebită și cu dare de 20 lei pentru fiecare călătorie"; iar mitropolia, tot două, „mai cu deosebire însă decît celelalte și cu dare hotărîtă de lei 60".

Cînd în 1856 Kiselev era ambasador al Rusiei la Paris, el declara lui Alecsandri:

„Am păstrat cele mai scumpe amintiri de la București și Iași... Ce popor vioi și inteligent! Era o adevărată mulțumire să lucrezi la îmbunătățirea soartei sale, cîteodată chiar împotriva ordinelor primite de la Petersburg. Crede-mă! Am

făcut tot ceea ce a stat în puterile mele, pentru ca administrația mea să fie folositoare!".

Extraordinara încleștare cu atîtea calamități care ne copleșeau țara, i-au pus uneori generalului Kiselev aureolă de legendă, determinîndu-l chiar pe Pompiliu Eliade să-l califice drept „un Hercule modern".

În timpul cît Kiselev a sălășluit în casele lui Meitani, baronului nu i-au mai mers treburile. Anii de război au dus pe fostul bancher vienez la ruină. Îl găsim un timp *contracciu* (arendaș) de zalhana (abator) în mahalaua Popescului. Mahalagiii se plîng „Excelenței sale domnului deplin împuternicitului prezident al Divanurilor Moldovei și Valahiei, domnul ghenăral leitenant și a feluri de ordine cavaler, Pavel Dimitrievici Kiselev, că baronul nu vrea să se supună poruncii de a muta zalhanaua în mahalaua Dobroteasa. Se plîng bieții oameni nu numai că nu se pot odihni „de zbierăturile paznicilor și a vitelor", dar și de faptul că și apa o beau „în două, cu sîngele, baliga și cellalt murdalîc ce se scurge în gîrlă de la atîta sumă de vite ce se taie".

În cele din urmă zalhanaua lui Ștefan Meitani e vîndută la mezat, unde o cumpără postelnicul Filip Lenș.

Ruinat, baronul moare lovit de apoplexie la 12 martie 1834. În aceste case s-au adăpostit apoi, în 1854, Școala Militară și *Ministerul de Rezbel*, iar, din 1866, Prefectura Poliției.

Clădirea cea veche a fost înghițită de colosul de beton, întunecos, întortocheat și fără gust, isprăvit, în 1937, de către un prefect de tristă memorie, cu bani subtilizați sub forma de „cărămizi", de la oricine călca treptele poliției, cu sau fără voie. Ne-a mai rămas aici în afara scării de marmoră, încă o amintire: cîrligele înfipte în zid, de care își legau caii, odinioară, cazacii din garda generalului Kiselev.

Spre Sărindar

Alături de Miliția Capitalei era un teren viran unde, între cele două mari războaie, a fost un teatru de vară numit în derîdere *Colos*, pentru puținătatea lui. Aici s-a jucat, în 1918, o revistă scrisă în popasul său bucureștean de către poetul *Rapsodiilor de toamnă*, întors din captivitatea îndurată la poalele munților Pirin Planina.

Călcăm pe un colț din uriașa curte ce înconjura palatul lui Șerban vodă Cantacuzino, aflat cam pe locul unde se găsește astăzi blocul din Calea Victoriei, nr. 25. Ulița tăiată de Brîncoveanu a intrat nepoftită drept prin mijlocul ogrăzii văduvei lui Șerban vodă, lăsîndu-i palatul într-o parte, iar casa coconilor săi, precum și biserica (*Doamnei*), în cealaltă.

Ne spune Gion că pe locul unde avea să se ridice *Așezămintele Nifon* (magazinul *Confecția* din zilele noastre), se găsea în vremea lui Șerban vodă *vatra faurului*, adică fierăria domnească. Și tot el ne amintește că în palatul din Podul Mogoșoaiei „fierbeau negoțiațiunile pentru gonirea turcilor din Europa și pentru numirea lui Șerban vodă ca împărat al Orientului". Aici veneau solii Serbiei, Bulgariei și Greciei cu gîndul de a porni răscoala împotriva jugului turcesc, cu ajutorul Rusiei și al domnului român.

În locul palatului domnesc, căzut în ruină, alt Cantacuzin ridică în veacul al XVIII-lea o casă mare și tihnită, din spatele căreia creștea imens zăvoiul Dîmboviței. Avea s-o stăpînească o vreme baronul Sachelarie, alt bancher înnobilat de Habsburgi contra cost. Iar cînd în 1839 Milan Obrenovici fu alungat de pe tronul Serbiei, casa intră în stăpînirea sa. Plecînd în Rusia, o dăruiește Imperiului țarist, care și-a avut aici legația Peste drum începea să curgă odinioară o potecă îngustă ce tăia maidanele cantacuzinești către Colțea, acolo unde Mihai Spătarul Cantacuzino ridicase mînăstirea, spitalul și turnul cel de pomină al Bucureștilor. Din această cărăruie avea să ia ființă strada Doamnei, care ducea spre biserica Doamnei Maria a lui Șerban vodă, clădirea pe jumătate îngropată, cu amintiri vrednice de luat în seamă. De ar fi doar acel splendid epitaf, lucrat pe mătase de mîinile Doamnei Maria, cu chipurile familiei voievodale, printre care cel al lui „Io Gheorghiță voievod", fost mare ban, și cel al Casandrei, nevasta lui Dimitrie Cantemir, și tot ar merita popasul. Dar mai sînt aici ziduri grele și un pridvor de masivă și impunătoare frumusețe, semănînd cu Hurezul. Și mai e o autentică icoană bizantină ascunsă între rănile pereților, produse de barbara și nechibzuita tentativă de restaurare a nu știu cui!

Poate că noile tocmeli edilitare atît de grijulii cu urmele rămase din bătrîni vor scoate la lumină și frumusețea acestei ctitorii cantacuzinești.

În grabă, am dat uitării cealaltă latură a Căii, între Lipscani și strada Doamnei, unde magazinele se-nghesuiesc unul în altul, de parcă ar sta ca să se isprăvească ulița. Și în veacul ce

Turnul Colței în preajma dărîmării

s-a scurs, a fost loc bătut pentru negustorie. Tot astfel a rămas pînă azi. S-au pomenit aici patru hanuri: al Filipescului, al Cîmpinencei, al Castrișoaiei și al Greceanului, toate durate pe fostele locuri ale Cantacuzinilor.

Cel mai mare dintre ele — Hanul Cîmpinencii — e cumpărat în veacul trecut de către unul din ostașii lui Napoleon, pripășit în orașul lui Bucur după dezastrul din Rusia. Îl chema Serafim.

Dragoman la ambasada franceză din Constantinopole, își lăsase tihna de pe malurile Bosforului ca să se bată sub steagurile Corsicanului. Și după îmbătătoare și amară glorie, a preferat să se facă negustor în tîrgul acesta, împămîntenindu-se. Hanul îl dă de zestre celor două fete — una măritată cu arhitectul Xavier Villacrosse, alta cu Mihalache Macca.

Dragomanul Serafim a rămas în amintirea noastră nu atît pentru foamea lui pantagruelică (a murit în ziua de Paşti după ce devorase 13 respectabile scrumbii, cu titlu de aperitiv), cît mai ales pentru că ginerii săi au dărîmat vechiul han, ridicînd în locu-i pasagiul cu două braţe, ce le poartă pînă azi numele: Villacrosse şi Macca.

Înainte ca locurile să ajungă în mîinile dragomanului Serafim, se plănuise a se ridica aici statuia lui Kiselev. Pînă la urmă le-a cumpărat *Societatea Filarmonică* cu gîndul de a pune temelia Teatrului Naţional.

Stăpînirea socotea însă *Filarmonica* un cuib de răzvrătiţi şi o dizolvă. Teatrul avea să-şi mai aştepte sorocul, iar locurile aveau să-şi urmeze soarta lor de vad negustoresc.

Peste vatra hanului pe care l-a ţinut văduva lui Castriş Macedoneanul s-a ridicat splendidul bloc în care e adăpostit magazinul *Bijuteria*.

Iată-ne iarăşi la fosta *Compescaria*. Îndelungă vreme, o veche casă a boierilor Greceni s-a răsfăţat prin părţile acestea, întinzîndu-şi ulucile pe Podul Mogoşoaiei, pînă ce, în 1872, Primăria a tras prin curtea ei actualul bulevard. În veacul trecut a luat fiinţă aici primul magazin general al Bucureştilor, *Universelul*, eternizat de Caragiale. Întreprinderea a dat însă faliment, nu pentru că ar fi avut marfă proastă, ci pentru nesăbuita idee a patronilor săi de a introduce în Bucureştii acelor vremi preţuri fixe. Bucureştenii, şi mai ales bucureştencele de atunci, chiar dacă găseau marfă bună şi ieftină, aveau obiceiul să se tocmească. Plata fără tocmeală le lăsa nu numai sentimentul că au fost păcăliţi, dar îi lipsea şi de plăcerea de a fi cîştigat acel duel oratoric, tipic oriental, în care negustorul „capitula" copleşit de perseverenţa şi argumentele clientului. Să renunţe la această luptă şi la beţia triumfului era o laşitate! Un negustor cu preţuri fixe ori e un bicisnic ce se teme să-ncrucişeze spada cu bravii săi clienţi şi trebuie ocolit, ori e un viclean faţă de care e necesară prudenţa şi iarăşi e bine să nu-i calci pragul! Aşa că, ducă-se pe copcă!

Vom poposi cîteva clipe să pomenim că aici uliţa cea mare tăiată de Brîncoveanu sub povara blestemelor intra în drumul cel vechi al Braşovului, în faţa mînăstirii Sărindarului, deschizînd porţile către istorie celei mai vestite străzi bucureştene.

Răscrucea

Atîta s-au obișnuit bucureștenii generației mele cu răscrucea Bulevardului și a Căii, că totul li se pare împietrit în vreme. Chiar dacă imobilul *Compescaria* a fost mușcat de bombe, iar *Cartea Românească* e o amintire; chiar dacă a crescut, în locul ei și-a unui club, clădirea unde e *Romarta Copiilor*, totuși, parcă nimic nu s-a schimbat în această inimă a Bucureștilor. Nimic, fiindcă monumentala *Casă Centrală a Armatei* își revarsă scările vaste, ca și pînă ieri; nimic, pentru că vechiul hotel *Bulevard* sugrumă firul căii, ca din clipa în care el s-a născut și pentru că bătrîna *Capșă* tînjește de mult, numărîndu-și parcă zilele; nimic, pentru că, purtînd același spumegat puhoi de oameni și mașini, bulevardul se prăvale, ca întotdeauna, spre apusurile fără de pereche ale Cotrocenilor, iar calea își leagănă talia zveltă, privindu-ne șăgalnic, așa cum am cunoscut-o.

E, parcă, aici, o încrucișare de vremuri și de amintiri ce nu se vor uitate, un peisaj gravat adînc în suflete.

De-am răsturna timpul spre izvoare, ne-am pomeni, deodată, în mijlocul unei păduri ce-n vremea lui Matei voievod străjuia marginea de miazănoapte a tîrgului. Printre bătrînii și scorburoșii ei stejari avea să se înalțe mînăstirea Sărindarului, de nu se știe care ctitor.

I se dusese numele, atît pentru măreția ei, cît și pentru că-și făcuse faimă în țară de tămăduitoare a celor rătăciți la minte.

„Pătimașii“ erau închinați la o icoană „făcătoare de minuni“, adusă de la schitul Malamuc, al cărui nume, deformat în *balamuc*, a pătruns în limbă cu înțelesul de *Casă de nebuni*. Se spune că nefericiții încăpuți pe mîna tămăduitorilor monahi erau ținuți „în butuci“, ca hoții.

Dacă minunile icoanei se lăsau așteptate, intrau în funcție tot felul de afumături înecăcioase. Și dacă nici acestea nu aduceau mîntuirea, bolnavii erau loviți cu nuiaua, spre alungarea duhurilor rele.

Ziduri grele înconjurau mînăstirea închizînd între ele un vast cimitir. Cine știe cîte oseminte zac sub asfaltul trotuarelor și sub betonul temeliilor! Ruinată, mînăstirea răsărită cîndva în inima pădurii a fost dărîmată în 1890. Agonia ei începuse de mult, însă asaltul împotriva cuprinsului său l-a dat bulevardul.

În Bucureștii veacului trecut, ulițele înguste, desfundate și răsucite formau un păienjeniș fără noimă, în care nu știai de

unde pornesc atîtea fire încîlcite și nici unde aveau de gînd să se sfîrșească. Străzi drepte și bulevarde, cum s-auzea că sînt prin orașele Apusului, erau așa de îndepărtate de fața Bucureștilor, cum nu sînt astăzi nici bănuitele canale din planeta Marte. Cînd, în 1854, a crescut pe locul chiliilor mînăstirii Sf. Sava, prima Universitate a Țării Românești, a răsărit în fața ei, atît cît i se întindeau treptele, un crîmpei de stradă dreaptă și largă, de care bucureștenii erau tare mîndri. I-au zis *bulevard*. Și ani în șir n-a avut alt nume — că nici nu se simțea nevoia — fiind doară unica podoabă de acest soi a Capitalei valahe și locul preferat de plimbare. Se așezau bucureștenii pe scările Universității ca-ntr-o tribună, admirînd zilnic crinolinele și taliile zvelte ale femeilor „de lume", care se legănau, elegante, la brațul bărbaților cu pantaloni cadrilați, cu jiletci codate și cu un soi de pălării înalte, pe care le introdusese în București un negustor francez — Jobin.

Cînd, în 1872, Primăria a întins bulevardul peste Podul Mogoșoaiei, n-a călcat numai curtea Grecenilor ci, năruind zidul dinspre miazăzi al mînăstirii Sărindarului, a supus un șir de chilii și-o seamă de morminte fără nume.

Ce scandalizat s-a arătat atunci Ullysse de Marsillac, director al ziarului „*Journal de Bucarest*"! Din rîndurile lui de revoltă ne putem da seama cum arăta chipul orașului acum mai puțin de un veac. „Cum de nu înțelege nimeni — scria el — că noua arteră e sortită să rămînă pustie? Nimeni nu va fi atît de nebun, cînd terenul e așa de mlăștinos, să-și bage banii în temelii mai scumpe ca toată casa. Această cale pustie nu va avea alt scop decît să ducă cîțiva trecători în strada care merge de-a lungul Cișmigiului; căci de acolo înainte, vor putea edilii să croiască o cale cît de largă vor pofti, niciodată n-or să izbutească să aducă viața în acele părți. Sortit singurătății, va fi o fantomă de bulevard, între fantome de case".

De multe ori, imaginația gazetarilor, ridicată fantastic peste realități, a creat făgașe unor uluitoare realizări; dar, uneori, viitorul i s-a așezat tot atît de fantastic de-a curmezișul, răsturnînd-o cu atîta brutalitate, încît hazul, care stă gata să facă explozie, se topește într-un zîmbet îngăduitor. Unde e acest cinstit și înflăcărat iubitor al Bucureștilor, să vadă „fantoma de bulevard", cît e de pustiu, cît de rari sînt trecătorii care nu te lasă să-ți tragi sufletul, cîtă lipsă de viață e în forfota lui babilonică și cîți nebuni au băgat banii în fantomele de beton?

Vom poposi mai mult în această răspîntie, fiindcă împrejma ei s-a născut teatrul românesc.

Răscrucea Căii Victoriei cu actualul bulevard Gheorghe Gheorghiu-Dej,
așa cum arăta pe la 1882

Prin 1812, un sas, pe nume Brody, ridicase o magazie de scînduri, peste drum de Sărindar, în fundul curții Slătinenilor, unde instalase o *dioramă*. Luni în șir s-au înghesuit boierii să vadă prin lentile colorate orașe, palate, bătălii și tot felul de tablouri oferite de minunea sasului. Prostimea n-avu acces decît tîrziu. Și treburile „îi merseră așa de prost lui Mathias Brody, încît după 4 ani își lichidează comedia făcîndu-se moșier". De-abia în 1828, fostul bucătar al lui Grigore Ghica vodă — italianul Geronimo Cardini, cunoscut mai mult sub numele de Momolo, — ridică pe locul dioramei o sală de teatru.

Teatru? O șandrama de paiantă, căptușită cu scînduri, joasă, luminată cu lumînări și ulei de rapiță. În seara spectacolului, boierii își trimiteau de acasă scaune, covorașe și oglinzi. Curtea era plină de gunoiul produs de caii trăsurilor boierești care așteptau sfîrșitul spectacolului, iar garderoba o formau brațele slugilor. „Două sobe mari de tuci își amestecau frățește fumul cu fumul lumînărilor... În sală se vedeau cocoane și domni, îmbrăcați după moda pariziană de mîine, lîngă bătrîni boieri cu barba lungă, înveșmîntați într-o giubea largă, de pambriu, cu

brîu de cașmir și cizme galbene... arnăuți cu fustaneaua în o mie de falduri, apoi cîteva boieroaice bătrîne, credincioase fesului". Așa ne descrie Marsillac vestita sală *Momolo*.

Se produceau aici trupe străine, cu repertoriu pestriț, compus din melodrame, comedii și vodeviluri, care alternau cu reprezentații acrobatice, cu scamatorii și... spectacole de operă. Teatrul românesc abia își croia drumul prin indiferența boierimii și ostilitatea guvernului, care vedea în el un mijloc de agitație împotriva stăpînirii. Susținătorii săi erau o mînă de entuziaști grupați în jurul acelei cutezătoare înjghebări care a fost *Filarmonica*. Spectacole în limba română mai avuseseră loc în cerc închis, în casa Smarandei Ghica și în cea a lui Cîmpineanu. Dar publicul fără blazon n-a cunoscut acest soi de spectacol decît într-o săliță a mînăstirii Sf. Sava, unde Gheorghe Lazăr a urcat pe scenă limba română, așa cum o urcase și la catedră. Cît entuziasm au stîrnit cei cîțiva elevi ai lui Lazăr, instruiți de avîntatul Costache Aristia, în acel memorabil spectacol cu *Zgîrcitul* lui Molière, deși s-au bîlbîit, au tropăit pe scenă ca niște cai ori au urlat ca să-și ascundă emoția! Însă spectatorii, fericiți de a fi văzut pentru prima oară o piesă jucată în limba lor, au plecat cu ochii în lacrimi. Iar printre ei, se găsea și slugerul Tudor Vladimirescu, venit să susțină în fața Divanului domnesc niște pricini ale țăranilor mehedințeni.

Din odaia dărăpănată de la Sf. Sava, elevii *Filarmonicii* au trecut în sala fără cortină a pitarului Andronache, din Podul Mogoșoaiei, aflată pe locul unde astăzi se găsesc birourile *U.C.E.C.O.M.*-lui, în Calea Victoriei, peste drum de *Capșa*. Arzînd sala pitarului, au alergat atunci să ceară adăpost în teatrul bucătarului Momolo. Și la 29 august **1834**, sub forma de examen al elevilor (altfel spectacolele erau interzise), a avut loc, în fapt, inaugurarea teatrului românesc, cu *Mahomed* al lui Voltaire. Gîtuit de emoție, Heliade Rădulescu a vorbit publicului despre teatrul, care „este menit să însuflețească istoria".

Dacă ne gîndim că Ralița Mihalache învățase rolul Palmirei mai mult după ureche, fiindcă abia știa să buchisească, și că Nicolae Diamant (cel care avea să înființeze la Scăeni un falanster) a leșinat cînd trebuia să intre în scenă, ne închipuim la ce nivel artistic trebuie să se fi ridicat reprezentația! Efectul moral a fost însă uriaș. „M-am simțit atît de pătruns de bucurie, încît, lacrimi au curs din ochii mei" scria moldoveanul Costache Negruzzi. În acea zi de 29 august 1834 „avea să se pună temelia la marele

edificiu al civilizațiunii naționale și la baza dezvoltării limbei noastre" — scria ardeleanul Iosif Vulcan.

Isprava celor dintîi actori români și-a purtat multă vreme ecourile în toate provinciile românești aflate sub stăpîniri străine, aprinzînd scînteia libertății, însuflețind lupta pentru independență și netezind drumul spre unitatea sufletească și unirea politică de mai tîrziu. Această primă ridicare de cortină a însemnat înlăturarea unui zăgaz ce sta de-a curmezișul căilor de lumină ale culturii noastre. Tot aici a avut loc și prima „reprezentație lirică" românească, la 11 decembrie 1835, cu *Triumful amorului*, o localizare a poetului-librar Winterhalder.

În scurt timp teatrul ajunge o tribună publică. Românii aud pentru prima oară rostindu-se în public crezurile cele noi care le răscoleau sufletul. Îndemnurile la descătușarea socială, națională și spirituală au făcut „să vibreze sufletul lor dornic de libertate", pregătindu-i pentru marea încercare din 1848 și pentru ceea ce avea să mai fie. O altă izbîndă adusă de teatru a fost și aceea a înlăturării jargonului româno-fanariot ori româno-francez, care dominau așa-zisa limbă cultă, îndrumînd-o, în primul rînd, spre izvoarele folclorului.

Dar stăpînirea, speriată de urmările ce le-ar fi putut avea reprezentațiile date de tinerii „cu mintea clătinată", începu să lupte împotriva teatrului românesc. Elevilor *Filarmonicii* li se interziseseră repetițiile în sala *Momolo* și spectacolele în zilele de sărbătoare. Și nu după mult timp, *Filarmonica*, cea mai eroică înjghebare din cîte a cunoscut mișcarea noastră culturală, a fost dizolvată. Elevii săi — „copiii săraci ai mahalalelor" — s-au împrăștiat pe unde au putut. Unii au trecut granițele. Vom aminti doar pe Frusinica Popescu, diletanta din *Vicleniile lui Scapin*, care, cu vocea ei caldă, avea să entuziasmeze pe francezi, italieni și ruși, ajungînd o celebritate europeană, sun numele de *contesa Marcolini*.

Alt elev al *Filarmonicii*, Costache Caragiale, după ce peregrinase prin Moldova, înființează la București „o trupă de diletanți". El scrie, traduce, învață roluri, învață pe alții să joace, își cheltuiește ultimul ban, dar trupa lui abia își ține zilele. Iarna, în ziua spectacolelor, actorii veneau fiecare c-un lemn la subsuoară ca să încălzească maghernița lui Momolo; iar repetițiile le făceau în frig, atunci cînd le făceau. Nemaiputînd să-și plătească nici chiria sălii, e amenințat cu rezilierea contractului. Dar, cîteodată, în asemenea împrejurări, omul forțează norocul, așa cum a făcut-o bietul Costache.

Se pregătea de către trupa italiană premiera operei *Lucia di Lamermoor*, în care trebuia să cînte unul din celebri tenori ai vremii, Riciardi. Spectacolul de gală, la care participa Bibescu vodă, cu toată curtea sa și întreaga protipendadă bucureșteană, era așteptat cu înfrigurare. În ajunul reprezentației, Caragiale, care se împrietenise cu Riciardi, îl invită la masă. „Și cu ultimii săi bani — ne spune Crutzescu — îi dă o masă minunată, cu o zacuscă strașnică, salată de țîri, licurini sărați și sardele rusești cu ardei, ca să poată luneca Drăgășanul mai bine pe gît. Și atîta vin de Drăgășani a lunecat în seara aceea pe gîtul lui Riciardi, încît, a doua zi era așa de răgușit și în așa hal, că, nici nu mai putea vorbi, dar încă să mai cînte.

Atunci, Caragiale se prezintă la Momolo care, de disperare, se dădea cu capul de pereți și, generos, se oferi să-l scape, jucînd o comedie cu trupa lui. Momolo primi recunoscător.

Și astfel, în fața unei săli arhipline cu tot ce era mai ales în București, perdeaua se ridică asupra diletanților români, care jucară *O bună educație*, și jucară cu atîta foc și vervă, încît sala izbucni în aplauze la scenă deschisă, iar la sfîrșitul reprezentației vodă îl chemă pe Caragiale, îl felicită, și-i dădu 5 000 de lei pentru teatrul lui".

Lucrurile păreau că se îndreaptă, dar după scurt timp, se instalează chiar în curtea teatrului o menajerie, apoi un *teatru de cîini și maimuțe*. Caragiale nu mai încasează nici doi galbeni pe seară. Și „din păcate — subliniază același Crutzescu — cîinilor și maimuțelor nu le place Drăgășanul".

Sala Momolo avea să mai cunoască clipe de însuflețire: debutul marelui actor moldovean Matei Millo, care prezenta pentru prima oară bucureștenilor *Baba Hîrca*.

Setos de afaceri, fostul bucătar domnesc închiriază casa Slătineanului, în care amenajează, la parter, un restaurant și o cofetărie, iar la etaj, o sală ce avea să cunoască celebritatea sub numele de *Sala Slătineanu*. Aici se organizau balurile mascate ale acelor vremuri. „Nobilitatea toată, damele cele strălucite, cu berlianturi, mai mult înfrumuseța sala... iar cuconițele tinere sta ca nimfele", astfel că avea ce povesti „străinul voiajor" — scria o gazetă din 1835. Dar nu pentru plăcerile „nobilității", nici pentru „berlianturile" ori „nimfele" ziarului a rămas sala Slătineanului în istoria orașului, ci pentru că aici bucureștenii au cunoscut primele concerte, pentru că aici se țineau întruniri publice, pentru că timp de 30 de ani s-au adunat aici oameni de toate soiurile

și pentru tot soiul de manifestări. Aici a răsunat îndelungă vreme vioara fermecată a lui Wiest, străinul care se împămîntenește și înjghebează o orchestră de concert; aici a cîntat, la 22 decembrie 1846, Frantz Liszt, după cum, tot aici a avut loc în ziua de 19 iunie 1848 *întrunirea proprietarilor* care urzește complotul contrarevoluționar, în urma căruia generalul Odobescu „arestuiește" guvernul provizoriu. Ceva mai tîrziu, are loc tot aici o întîmplare ce era gata să schimbe multe în cursul istoriei noastre.

Țara fierbea împotriva lui Carol I. Afacerea *Strussberg*, cu concesionarea construcției căilor ferate unui trust german, la un preț de trei ori mai mare decît cel oferit de către o întreprindere românească, stîrnise cumplită revoltă. În semn de protest, Cuza vodă e ales, în lipsă, cu o majoritate zdrobitoare, deputat de Mehedinți. Adunările antimonarhice se țineau lanț. Împotriva lui Carol I circulau pamflete usturătoare, precum catrenul de mai jos:

„Ich bin von Kalikenberg
Și de la Berlin alerg
Mit grosse Protektion
Für grosse... Comission".

Dar ce le păsa celor ce țineau în mîinile lor puterea, cînd sorții păreau să le fie din ce în ce mai promițători? Cotropind Franța și cucerind Parisul, germanii nu mai vedeau în fața lor o altă forță care să le stăvilească drumul către primatul european. Ziarul „Românul" apare cu chenar de doliu, în semn de protest împotriva „oardelor teutone care calcă sacrul pămînt adăpat de sîngele atîtor luptători ai libertății". Îngîmfați și beți de succes, nemții din București, în cap cu consulul prusac von Radowitz, se adună la 10 martie 1871 spre a sărbători ziua lui Wilhelm I și cotropirea Franței.

În timp ce șampania curgea din cupele de cristal o dată cu discursurile de proslăvire a civilizației prusace, în timp ce blondele *Gretchen* alunecau pe parchetul proaspăt așternut de Momolo, leșinînd de fericire în brațele partenerilor bățoși și țanțoși, de parcă ei ar fi cucerit Parisul, poporul Bucureștilor se aduna din mizeria mahalalelor. Cînd nemții, cu capetele înfierbîntate de băutură, visau să cucerească mapamondul, o grindină de bolovani făcu să sară în țăndări geamurile Sălii Slătineanu. Și cum caldarîmurile furnizau destule proiectile, curgeau pietrele, potop, peste maldărele de crenvurști, peste sticlele de bere și șampanie și peste marea fericire. Vitejii cuceritori ai Parisului au rupt-o la fugă pe poarta din dos, într-o învălmășeală din care virtuoasele consoarte au ieșit zdrențuite, ca paparudele

ce colindau ulițele bucureștene, în vreme de secetă. Pînă și nobilul cap al lui Radowitz a fost încercat de bolovanul unui mitocan. Sîngerînd, consulul a dat fuga la palat să ceară socoteală lui vodă pentru insulta adusă bravilor supuși ai *Kaizerului* și vrednicilor cavaleri ai afacerii *Strussberg*.

Mulțimea dă buzna spre fosta casă a Golescului, zguduindu-i ferestrele cu strigătele: Trăiască Republica! Pe zidurile palatului înfloresc obișnuitele bilete multicolore cu care bucureștenii își tapetau ferestrele de Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru: *De închiriat*. Noaptea prinde norodul în jurul palatului, apărat de toate trupele garnizoanei. Felinarele se sting. Clopotele bătute în dungă, ca-n vremuri de primejdie, continuă să cheme pe bucureșteni, care s-adună amenințător. Plutesc în aer duhuri de furtună surdă, ce nu așteaptă decît tunetele și vîrtejul. Carol abdică. Alarmată, *monstruoasa coaliție* se strînge în jurul lui. Noul guvern format de Lascăr Catargiu, șeful partidului conservator, „restabilește ordinea", astfel că, asigurat de „dragostea poporului", vodă rămîne mai departe în capul țării.

Construindu-se, în vremea lui Bibescu și în cea a lui Știrbei, *Teatrul cel Mare*, sala lui Momolo ajunge în vocabularul bucureștean cînd *Teatrul Vechi*, cînd *Teatrul cel Mic*, pînă ce, ruinată, a fost dărîmată, trăgîndu-se peste ea o uliță, căreia multă vreme i s-a zis *Strada Nouă* (azi strada Edgar Quinet).

Cam la întretăierea Străzii Noi cu strada Academiei, era o grădină pe care o ținea un ceh, anume Hrtschka și pe care bucureștenii o îndrăgiseră mult. Fiindcă nu-i puteau pronunța numele sugrumat de consoane, i-au zis *Rașca*, rămînînd în amintire una din faimoasele grădini ale orașului. În colțul dintre Strada Nouă și Podul Mogoșoaiei, frații Capșa își mută, în 1868, cofetăria, apoi deschid cafeneaua și hotelul cu același nume.

Pînă aproape de mijlocul veacului trecut, bucureștenii cunoscuseră mai mult dulciurile orientale: cataiful, baclavaua, sarailiile, rahatul, șerbetul și pelteaua. Un italian — Giovani Flore — le aduse noutatea înghețatei, al cărei secret îl păstra cu străşnicie, lucrînd singur într-o odaie cu ușile și ferestrele ferecate. În cîțiva ani se umpluse de aur. Și cum secretul ei nu era pogorît din cer, patru din cei 12 copii ai lui Constantin Capșa (Antonie, Vasile, Constantin și Grigore) se încumetară să-l înfrunte. Pentru aceasta îl trimiseră la Paris pe Grigore să învețe arta cofetăriei. În scurt timp, atrași de bunătățile capșiste, bucureștenii îl părăsiră pe Giovani Flore și astfel începu ascensiunea renumitei case de comerț a vechiului oraș.

Locotenetul
Lev Tolstoi
în 1854,
anul șederii
sale
în București

Cum fără capital întreprinderea nu putea să crească după gustul lor, unul dintre asociați — Vasile — încărcă un șir de chervane cu brînzeturi și afumături, luînd drumul Crimeii, în 1855, cînd aliații asediaseră Sevastopolul. Dar, de căldură, toată marfa i se strică pe drum. Mofluz, fără un ban în buzunar, Vasile se urcă pe o corabie turcească și debarcă la Varna, unde văzînd livezile încărcate de pomet și mai ales grădinile pline de trandafiri, nu stătu mult pe gînduri ci, expeditiv cum era, se apucă să facă dulceață sub acoperișul unui șopron.

Atît de mult plăcu marfa lui Capșa vecinilor noștri din sud, încît, toamna tîrziu, cînd el se întoarse în București, toată paguba încercată pe meleagurile rusești fusese acoperită cu aur turcesc și bulgăresc.

În 1854, fiind multă armată rusească în Principatele Române, printre ofițerii cantonați în București se găsea și un locotenent de artilerie, la care camarazii săi se uitau chiorîș pentru faptul că citea necontenit, chiar și-n timpul mesei. Dar, ori că pleca de la restaurantul Brenner din Ulița Nemțească (strada Smîrdan), unde prînzea de obicei, ori că venea pe Podul Mogoșoaiei dinspre casa lui Filip Lenș, logofătul dreptății, unde vizita adeseori pe cneazul Gorceakov, comandantul trupelor de ocupație și rubedenie a sa, nu uita să oprească birja în fața prăvăliei fraților Capșa, ca să guste din delicioasa înghețată despre care pomenește într-o scrisoare adresată mătușei sale Ergolskaia.

El îndrăgise orașul acesta „mare și frumos, cu Corso elegant", și îl pasionau plimbările singuratice pe sub „salcîmii albi", fără a disprețui nici mesele cu lăutari, la Herăstrău, la Grădina cu cai, ori la cea a lui Warenberg, pe care le amintește cu nostalgie în jurnalul său. Iar cînd fu detașat la Oltenița, venind în Capitală pentru trei zile, uită să se mai întoarcă la unitate, fapt pentru care fu pedepsit cu „mustrare severă pentru șederea fără permisie în București".

Părăsindu-ne țara, junele și nedisciplinatul ofițer din cea de-a 3-a brigadă de artilerie, pleca cu imaginea unui popor blînd și inteligent, pe care îl îndrăgise, „popor cu o soartă scumpă și tristă", asupra căruia, camarazii săi, neînțelegători și superficiali, „aveau o vedere injustă... fiindcă se informau de la proști".

Locotenentul purta numele de Lev Tolstoi.

Cafeneaua, ajunsă simbol al unei lumi fără griji și sediul unei boeme fără orizont, nu poate întuneca meritele unor oameni întreprinzători, care din nimic creaseră faimoasa *Capșa*, al cărei renume trecuse și dincolo de fruntarii.

Aici s-a stins o epocă

Nu e posibil, ca trecînd prin fața sălii *Comedia* a Teatrului Național ori prin pasajul ce dă în strada Academiei, să nu gîndești cu cîtă vitregie schimbă vremea locurile! Parcă nici nu-ți vine să crezi că în cuprinsul acesta îngust s-au scris cele din urmă pagini din sumbra istorie a epocii fanariote!

Povestea acestui sfîrșit începe a se lega de Podul Mogoșoaiei în vremea lui Caragea sau, mai precis, după stingerea cumplitei ciume care-i poartă numele.

Abia intrase vodă în iatacul său de la Curtea Nouă din Dealul Spirii, să se odihnească după emoțiile primelor zile de domnie, că o zarvă ciudată îi ajunse la ureche. „Petrec spahiii" — își zise fanariotul — și cînd să se întoarcă pe cealaltă parte, dădu buzna, speriat, arnăutul ce sta de pază la perdeaua ușii iatacului: „Foc, măria ta!"

Se aprinsese palatul domnesc sau Curtea Nouă — ridicată cu 36 de ani mai înainte de către Al. Ipsilanti — de la focurile soldaților turci din escorta lui vodă și care conăciseră în ogrăzile domnești.

Din noaptea aceea, Curtea Nouă a intrat în vocabularul bucureștean sub numele de *Curtea Arsă*, și tot de atunci Caragea vodă a rămas fără adăpost.

A doua zi avea să izbucnească ciuma, adusă de aceiași ostași cu turban. Așa se face că fanariotul, după mai multe peregrinări a ajuns în casele din Podul Mogoșoaiei, pe care le-a închiriat de la Costache Ghica, zis Bragadiru — adică *brigadierul*, fiindcă fusese general de brigadă în armata rusească — și a cărui poreclă a rămas în numele unui sat, crescut pe o moșie a sa din apropierea orașului.

Noua Curte domnească nu era decît „un șir de case cu două rînduri, ce începea din ulița Mogoșoaiei și se termina în ulița Școalei" (strada Academiei). Fațada, ce privea către Podul Mogoșoaiei, avea un balcon în formă de chioșc turcesc, care era mobilat cu divanuri și lavițe, tapetate cu catifea roșie. Aici venea vodă, adeseori, „de-și lua cafeaua și ciubucul, privind pe trecători".

Pe unde e astăzi restaurantul *București* se deșira un rînd de odăițe cît niște chilii călugărești, care adăposteau numeroși și mărunți slujitori: neferi, idiclii și iciolani. Către fundul curții, cam pe unde tronează azi scena teatrului, erau grajdurile cu *armăsari de Missir*, care purtau caleașca domnească.

Cenușie, rece și inexpresivă, clădirea se ascundea după înconjurul unor ziduri de cărămidă, ca de han ridicat la răspîntie de drum, în locuri pustii. Numai către Pod, se înălțau din monotonia lor două porți de piatră boltite și cu cornișa sculptată, purtînd pe creștet un grup de statui. În stînga, un foișor de lemn, trecea peste gard spre casa Slătineanului, unde vodă își ținea divanul, judecînd pricinile ce i se înfățișau. În acest uluc de scîndură a pîndit într-o zi, ascuns după perdea, căpitanul Farmache, cu pistoalele încăr-

Poarta de miazănoapte a palatului fanariot din Podul Mogoșoaiei, numită Pașa Kapuși.

cate și cu gînd ucigaș, ca să-l răpună pe Al. Șuțu, condamnat de Eterie fiindcă se opunea planurilor ei. Însă, în ultima clipă, fie că l-a fulgerat o tresărire de conștiință, întrucît era răsfățatul fanariotului, fie că s-a temut de urmări, a făcut obișnuita temenea, lăsîndu-l pe vodă să treacă teafăr spre divan.

Dar cîtă viață clocotea dincolo de zidurile mohorîte! Cît Orient aprins în inima Bucureștilor! Ce învălmășeală de limbi și de veșminte! Cîtă forfotă încinsă de soare și de nădejdi! Ce goană nebună după *alișverișuri*, proptele și hatîruri! Ce pîndă încordată, ce intrigi, ce urzeli din care să iasă o mahmudea, un galben, o pungă, o slujbă măruntă, o dregătorie ori un caftan boieresc!

Fanarioţi, elastici la minte şi la trup — aci frîngîndu-se mieros, cu mîinile pe piept, într-o greţoasă smerenie faţă de cei mai ridicaţi în cin, aci călcînd ţanţoş, cu priviri pline de evghenie, faţă de temenelele celor mai mici în rang — legau şi dezlegau totul.

Boierii noştri — lenevoşi, greoi şi uşuratici — înveşmîntaţi în blănuri şi atlasuri scumpe, îşi purtau barba mîndră peste forfota slugilor şi arnăuţilor curţii, aşteptînd semnul omului de la perdeaua lui vodă ca să intre la măria sa.

Veneau în pricini cu pămînturi, ocne şi păduri, din care ieşeau dijmuiţi serios de către beiul fanariot, căruia îi maimuţăreau luxul şi-i împrumutau prefăcătoria, dijmuind la rîndul lor munca puzderiei de şerbi ai moşiilor.

Dar vodă?... Doamne! ce mai augustă vietate! De n-ar fi fost sultanul, căruia îi sărutase papucul pentru scaunul domnesc şi care îi cerea într-una aur, turme, seu şi grîu, ca un căpcăun barbar şi avan, de n-ar fi fost norodul acesta ticălos, care pretindea,

Boiernaşi şi negustori

obraznic, că i se cuvine o zdreanță și un dumicat, mai-mai să-i vină și lui a crede că e o întruchipare tîrzie și schiloadă a lui Zeus!

Cu cîtă plăcere primea, în fiecare dimineață, în iatacul domnesc, o mînă de slujitori care, purtînd ca pe niște moaște ligheanul, ibricul și ștergarul, zguduiau ferestrele răcnind sălbatic din prag, într-un singur glas: Să trăiești, măria ta!... Frumos ești, măria ta!... Sprîncenat ești măria ta!...

Acest obicei dădea aripi fanariotului, la început de zi, fiind o rămășiță din vechiul și fastuosul ceremonial al împăraților bizantini, spre tronul cărora însăila, vag, nădejdile. Păstra această mare beție pentru sufletul său mărunt, încercînd s-o toarne ca un balsam peste grija zilei de mîine, în care sta înghesuită pînă la sufocare teama de turci.

Și mai plutea în aer o amenințare tulbure, parcă mai aprigă decît iataganul, ceva ca de sfîrșit de lume ori ca un început de furtună, o presimțire a unor răsturnări ce veneau din adîncuri, ca un cutremur căruia nu i te poți împotrivi! De aceea, toată goana după agoniseală în ultima vreme era pusă sub semnul disperării, ațîțată parcă de focul acela mistuitor ce preceda răscoala norodului din 1821.

Ceea ce făcea în mic gloata pestriță, lipită de alaiul domnesc la plecarea din Constantinopole pentru căpătuială rapidă în meleagurile noastre, vodă croia cu artă și proporții. Și pentru ca iluzia măririi să-l îmbete mai tare, el nu putea trăi fără o curte care să-i dea strălucirea! O curte pe care nu trebuia s-o plătească, ci să-și scoată singură simbria, cum o tăia capul! Bacșiș!... Iată sfîntul și salvatorul miracol, pe care curtenii, mari sau mici, îl cereau ca pe un drept, îl impuneau, îl precupețeau, îl storceau cu artă ori îl smulgeau cu brutalitate.

Și cîte multe și ciudate slujbe nu se mai iscodeau: cămărași, grămătici, vătafi de cămară, ispravnici de curte, cupari, beceri, rahtivani, ciohodari, caftangii, chehaie și încă altele cu nemiluita! Fiecare avea o ierarhie, în cap cu un șef ce se numea *bașa* (cafegi-bașa, sufragi-bașa, ciubuccii-bașa). Unii îngrijeau de cămări, alții de grajduri; unii de ceremoniile întortocheate ale curții, alții de sfînta persoană a beiului și de toate tabieturile lui: de cafea, de narghilea, de ciubuc, cofeturi și măsline, de papucii lui vodă, de haine, de pană și de călimară, de cupe, de turnat în cupe, de rufe, de parfumuri, de lighean, ibric și ștergar, de tacîmuri, de barba lui vodă, de șerbeturile și peltelele preferate, de lumînări, de șoimi pentru vînătoare, de harem și de tot ce mai putea născoci o minte cu fantastică imaginație.

Dacă mai adăugăm militarii de tot felul, cu complicata lor ierarhie, apoi plăcintarii, salepgiii, negustorii de rahat și alune, bragagiii, covrigarii și vînzătorii de limonadă — fiecare cu portul, marfa și uneltele lui — și care se-nghesuiau la scările domnești, ne închipuim cum arăta strălucitoarea curte fanariotă din Podul Mogoșoaiei!

Ce pățea bietul om pe care nevoia ori păcatele îl aduceau la curte o aflăm de la doi străini, un francez — Lagarde — însoțitor al consulului Franței în audiența avută la Caragea, și un englez — Sir Robert Porter — primit aici de către Alexandru Șuțu: „Ceremonia — spune Lagarde — maimuțărea, aidoma, primirea ambasadorilor la Poartă". Muzica turcească e infernală. După ce vodă îi tratează cu dulcețuri și cafea, urmate de discursuri, îi invită să viziteze *haremul* doamnei, care la rîndul său îi fericește cu sunetele ascuțite ale unei flașnete „de care alteța sa ne spune că nu se satură ascultînd-o". Dar, ce se întîmplă la ieșirea din palat e cu adevărat fenomenal! „Împinși, îmbrînciți, striviți de o sumedenie de ticăloși, îmbrăcați în roșu, alb, verde, cu barbă sau fără, cu turbane sau cu işlic, care, neavînd altă leafă la curte, decît aceste rare pomeni și bacșișul de Anul nou, se îngrămădesc să primească darul pe care trebuie să-l dea consulul". Cei doi străini „ar fi fost rupți în bucăți, dacă patru ciohodari voinici" nu i-ar fi luat pe sus ca să-i ducă, aproape sugrumați de către acești „cerșetori galonați" și să-i trîntească în fundul caleștii, deși le aruncaseră bani cu pumnul.

La fel o păți și Sir Robert Porter, care după același ceremonial, la ieșirea din palat „a fost apucat de brațe, de subsuori, de o sumedenie de slujitori arătoși și tîrît pînă la poartă, atît de strîns și de turtit, încît nici nu-și putea pune pălăria, fiind trîntit în fundul caretei, fără nici un menajament". După ce aruncă legiuitul bacșic, gloata multicoloră „se risipi ca un zbor de păsări, fiecare cu o bucățică în cioc, nemairămînînd nimic din dragostea lor pentru noi, afară de un biet nenorocit de zdrențăros, care alerga înaintea splendidului nostru echipaj, purtînd focul într-un fel de colivie de fier".

Era masalagiul care ținea loc de faruri pentru trăsuri și de felinare pentru poduri!

În această casă a Banului Bătrînul — cum i se mai spunea lui Dumitrache Ghica—a strîns Caragea acele milioane grele și tot de-aci a fugit noaptea, ca un hoț, deși prădase la lumina zilei, ca un bei.

Aici adunase Domnița Ralu o mînă de entuziaști, în cap cu Costache Aristia, ca să declame fragmente din tragediile eline și

să pună bazele teatrului grecesc de la *Cișmeaua Roșie*. Aici au răsunat pentru întîia oară coardele pianului,precum și dumnezeieștile acorduri ale muzicii lui Mozart și Beethoven, sub degetele fine ale aceleiași Domnițe Ralu.

În iarna lui 1821 se răspîndise în tot tîrgul zvonul că vodă a murit. Șuțuleasa începuse uneltirile la Constantinopole pentru înscăunarea fiului său. Așteptînd însă hotărîrea Înaltei Porți, care tot întîrzia, de teama unor neprevăzute întîmplări, ea porunci ca leșul lui vodă, pudrat și sulemenit, să fie scos cu jilțul în balconul unde de obicei își lua cafeaua și ciubucul privind trecătorii, ca să-l creadă lumea viu.

Numai că mulțimea a prins repede înșelăciunea, deoarece, de cîteva zile, nici o dîră de fum nu mai izvora din hornurile iatacului domnesc, deși era un ger de crăpau pietrele! Ea tălăzuia prin fața palatului cu mortu-n fereastră, făcînd haz de farsa naivă a fanarioatei.

Numai un singur om, din cîți se adunaseră pe pod, simți sîngele fierbîndu-i, cînd văzu coșurile fără fum: Tudor. Se afla în București de cîteva zile, unde bătuse zadarnic la porțile Divanului domnesc din casa Slătineanului, pentru niște încălcări de pămînturi ale moșnenilor din Mehedinți. Sosise clipa furtunii!

Aici, în mijlocul uliții boierești, a luat marele răzvrătit hotărîrea să dezlege imediat zăgazurile, slobozind un călăreț peste Olt, să ducă lui Nicolae Zoican cunoscutul răvaș: „Strînge caprele, Zoicane!" Și, cînd, după cîteva zile, Tudor, însoțit de 25 de arnăuți, ajungea la Padeș, Zoican era prezent cu „caprele", adică cu cîteva sute de panduri, așa cum le fusese învoiala.

Iar cînd, după cîteva săptămîni, Tudor intră în București cu oastea sa de panduri și glotași, tot în acest palat se înfățișară trimișii săi ca să ceară boierilor adunați la divan supunere față de *Adunarea Norodului*.

Peste cîteva zile, cînd aceiași boieri fură prinși pe cînd încercau să fugă din București,să uneltească pieirea răzvrătitului, palatul din Podul Mogoșoaiei e cuprins de panduri și arnăuți, fiindu-le unora adăpost în toată vremea *zaverei*.

Cînd turcii lui Chehaia-bei intrară în București, își făcură cazarmă din palatul domnesc, iar în urma lor se așeză curtea primului *domn pămîntean* — Grigore Ghica.

Cum ostașii sultanului arseseră pînă și dușumelele, porunci vodă să i se repare casa. Dar nu mică fu spaima meșterilor, cînd în adîncul beciurilor, în loc de poloboace, găsiră 17 femei, ucise de turci.

Deși pămîntean, Grigore Ghica păstrează multe din obiceiurile înaintașilor săi. Este adevărat că suprimă caraghiosul salut matinal cu „frumos ești măria ta", dar își primește musafirii stînd turcește pe sofa și bate cu mîna lui feciorii boierilor cînd se iscau scandaluri din *berbantlîcuri*.

Pămîntean avea vodă mai mult obiceiul chefurilor cu lăutari, aducînd tarafele sub acoperișul domnesc, împreună cu trubadurii mahalalelor. Ba, uneori, îi punea să-i zică și-n caleașcă „cîntece de lume".

Povestește un consul străin că vodă Ghica, după ce petrecea toată ziua la iarbă verde pe malul Herăstrăului, cobora din trăsură în capătul Podului Mogoșoaiei și-o lua pe jos, cu lăutarii după el, cu beizadelele și cu boierii. Iar protipendada, care întîlnea din întîmplare veselul alai domnesc, se simțea nevoită să coboare din trăsuri, și să îngroașe convoiul, ce se încheia cu „ceata arnăuților

Podul Mogoșoaiei în anul 1856. În prim plan, la etaj, Sala Bossel. În dreapta se zărește poarta palatului fanariot.

înarmați, și după dînșii, popor mare, mijlociu, și foarte mărunt, care ținea să ia parte la această cerească desfătare".

Partea dinspre miazănoapte a Curții domnești a fost cumpărată la mezat de către un tapițer sas, anume Friederich Bossel, în anul 1849. El a amenajat la etaj o sală de teatru și baluri, care avea să rivalizeze cu cea a lui Momolo, și pînă la urmă să-i ia locul. Aici a jucat Millo *Coana Chirița*... izbutind cea mai mare performanță a unei piese românești: 3 spectacole! ceea ce a fost nemaipomenit în Bucureștii acelor vremuri.

Au venit în sala *Bossel*, rînd pe rînd, flautiști, violoniști, trupe de tot soiul și de toate neamurile; s-au jucat comedii, reviste și melodrame; s-au ținut întruniri publice; au avut loc baluri, nunți, soaréle; tot felul de prestidigitatori au uimit „nobilimea" scamatorii de bîlci. Actori săraci și entuziaști, de multe ori aproape flămînzi, au dat viață eroilor lui Shakespeare, Molière, Corneille și Racine.

Pînă aproape de sfîrșitul veacului trecut, sala tapițerului a cunoscut gloria, îmbogățindu-l pe Bossel, care nu mai știa ce să mai facă cu aurul. L-a pus păcatul să-și cumpere moșii în Prahova. Cum gusturile bucureștenilor începuseră să se schimbe, gloria sălii păli cu-ncetul. Moșiile înghițeau bani și pînă la urmă fură ipotecate. Cea mai mare parte a domeniului de la Plopeni, ca și sala dinBucurești, fură cumpărate la mezat de către bancherul Isaac Menahem.

Pe locul faimoasei săli și-a aripei de miazănoapte a fostului palat s-a ridicat, în 1906, pasajul *Imobiliara* (Victoria), precum și cel de-al doilea cinematograf al orașului: *Select*.

Sub sala *Bossel* a fost multă vreme o librărie, unde se vindeau și vinuri înfundate. Purta numele de *Stabilimentul C. A. Rosetti*, după numele îndrăznețului boier care se apucase de negustorie, stîrnind mînia întregii tagme boierești, întrucît se socotea înjosită. Dar, fostul elev al *Filarmonicii*, însuflețit de idei progresiste, își văzu de treabă nepăsător și în scurt timp ajunse starostele negustorilor bucureșteni, iar *Stabilimentul* său, sediul *căuzașilor* ce pregăteau revoluția de la 1848.

În spatele rafturilor cu cărți și sticle, Costache Rosetti depozita armele pe care le aduna trimițînd cîte un bilet inițiaților *Frăției*: „Dați aducătorului un cîrnat" (adică o pușcă); ori „un cîrnăcior (adică un pistol).

Vîndut în 1860, palatul ultimilor domni fanarioți a trecut din mînă în mînă, fiind dărîmat aripă cu aripă.

Pe partea dinspre pod s-au amenajat magazine, iar la etaj, o sală de expoziții. Aici au năvălit bucureștenii anului 1896

să vadă minunea sfîrșitului de secol, săvîrșită de Lumière, care s-a deplasat să le arate cum „dă viață fotografiilor, în care persoanele se mișcă, rîd și plîng, doar cuvîntul lipsește". Afișul din 13 octombrie anunța programul aproape după tipicul panoramelor de la Moși: «„Stropitorul stropit" — sala izbucnește în hohote de rîs; „Furtună pe mare" — vedere de senzație, emoția vă cuprinde; „Tigrii" — oroare; „Trenul intrînd în gară" — această vedere este însăși realitatea; vezi trenul sosind și îți vine să te dai la o parte!» Era într-adevăr senzațional să vezi cum rîd și plîng fotografiile, chiar pe mutește, dar nici prețul biletului de intrare nu era mai puțin senzațional: 2 lei aur; astfel că primii spectatori de cinematograf ai Bucureștilor n-au putut fi decît boierii și marii negustori.

Pînă tîrziu, în veacul trecut, pe această latură a Podului Mogoșoaiei se întindea, chiar sub zidul palatului, un uriaș maidan, cunoscut pe vremuri, sub numele *La caraulă*, fiindcă aici fuseseră străjile taberei rusești, în timpul războiului din 1806. Un pitac al lui Caragea din 1813 îndeamnă locuitorii din județe să vină la București „fără sfială", fiindcă a orînduit loc de vînzare pentru bucate „chiar lîngă curtea domniei mele... fiind maidan mare și larg... ce-n vremile trecute a rușilor se numea Caraulă". Este, se pare, prima piață oficială a Bucureștilor.

Că maidanul, mare și larg, s-a păstrat multă vreme, o vedem din faptul că tot aici și-au întins cazacii conovețele în 1828 și în 1853; iar în 1870, pe locul cuprins astăzi între *Romarta*, Pasajul Victoriei și Strada Academiei, s-a organizat prima cursă de cai a Bucureștilor.

În 1855 s-a ridicat într-o margine a maidanului casa Resch, care mai dăinuie, așa cum a fost modificată de către una din figurile de pomină ale Bucureștilor de altă dată — Grigore Eliade Cîrciumărescu.

Acest fecior de cîrciumar, aproape analfabet, era tare iscusit în afaceri necurate. „Urmînd norocul partidului liberal — scrie Crutzescu — primise antrepriza portului Brăila, de unde s-a ales cu un proces care a ținut ani de zile, dar și cu parale bune". Cîștigînd milioane, prinsese omul manii, printre care și cea a „anglofiliei". Își comanda ghetele, hainele, pălăriile, ciorapii și batistele la Londra, nutrind pentru insulari o admirație pînă la venerare. Casa Resch o transformă în *Hotel English*, iar pasajul dintre Calea Victoriei și Academiei îl botează așijderea.

Se spune despre el că apărînd într-un proces a fost întrebat ce meserie are. Cîrciumărescu a răspuns scurt: „Melionar!" „Asta

Hotelul și restaurantul Hugues pe la 1870.
Sacalele trase de boi sînt folosite pentru toaleta
elegantului pod bucureștean

nu e meserie" — a ripostat președintele tribunalului; la care afaceristul a replicat tot atît de prompt: „N-o fi, da e bună!"

În casa Resch, peste drum de Teatrul Național, a locuit unul dintre străinii care a îndrăgit acest oraș cu o căldură nemaiîntîlnită pînă atunci. I-a fost cronicar înflăcărat și a trăit alături de el toate necazurile și bucuriile ce l-au încercat. Ullysse de Marsillac a surprins orașul în clipa în care se străduia să-și arunce de pe umeri greaua povară orientală, pusă de turci și de Fanar. Și n-a fost tresărire pe care să nu i-o încurajeze; n-a fost năzuință pe care să nu i-o urmărească cu entuziasmul său; n-a fost măruntă înnoire, să n-o vrea împlinită în proporții, care să-mpingă orașul spre civilizație. Îi cunoștea suferințele și îi iubea trecutul cu patimă. Inaugurarea primului trotuar bucureștean, de-a lungul *Grădinii Episcopiei*, care ținea cît fața de azi a Ateneului, a fost

pentru Marsillac „un progres imens". Cînd s-au pavat primele străzi cu piatră cubică (adusă din Belgia) a fost fericit, iar cînd a văzut, în 1871, primul tramvai cu cai al orașului, scria extaziat despre „omnibuzele americane", care, „cu băncile lor de catifea roșie, sînt de-o rară eleganță... Fără zguduituri, aluneci pe șine de fier, ceea ce este un fel de voluptate, cînt te-ai învățat cu scuturăturile birjei pe caldarîmul nostru".

Fostul dascăl al odraslelor vornicului Slătineanu, apoi profesor la Sf. Sava, gazetar și memorialist, a luptat aprins și deschis împotriva prostului gust al edililor, străduindu-se, în colanele ziarelor „*La voix de la Roumanie*" și „*Le Journal de Bucarest*", să îndrepte greșeli și să dea sfaturi urbanistice ca să mîne orașul patriarhal spre progres.

Alături de casa Resch, a fost renumitul restaurant *Huges*, unde snobii orașului își aruncau banii, numai pentru că mîncarea era gătită de fostul bucătar al lui Gambeta. Iar lîngă el, sta lipit *Hotel Broft*, despre care Caragiale spunea că este singura rimă în limba română, pentru... *moft*.

De la ferestrele acestuia a privit, într-o zi a lui octombrie 1878, defilarea dorobanților ce cîștigaseră independența țării, Osman Pașa, învinsul de la Grivița — acum prizonier. Văzîndu-i chipul, ostașii noștri au tresărit, iar comandantul a poruncit onorul militar, cu respectul cuvenit unui viteaz ce le fusese dușman.

Faptul a avut răsunet, dîndu-i-se tîlcuiri politice, deși a fost, poate, doar o romantică răbufnire de cavalerism.

Pe rîpa Sărindarului

Dincolo de zidurile mînăstirii Sărindarului, pînă prin locurile Palatului de azi, era cîndva o muchie de deal, sălbatică și povîrnită, pe care o tăiaseră, în ani, apele năstrușnice ale Dîmboviței.

Sălcii scorburoase coborau prin hățișuri de luncă să-și moaie crengile în apele verzi ale bălții negustorului Dura, ce din vremea fanarioților avea să se cheme Cișmigiu.

Locul, aproape pustiu, era însuflețit odinioară numai de clopotele mînăstirii și de orăcăitul broaștelor. Pe lîngă zidurile de împrejmuire, care coborau împreună cu cimitirul Sărindarului spre baltă, se strecurau călugării dornici de pește proaspăt.

Restul bucureștenilor ocoleau cu silă smîrcurile din vale, năpădite de mătasea broaștei și de păienjenișul mărăcinilor.

Prin veacul trecut, un boier oltean din Oteteliș — Iancu Oteteleșeanu — cumpără o sfoară de pămînt,ridicînd casă cu han lîngă zidul dinspre miazănoapte al mînăstirii. Îmbogățit din arendarea ocnelor de sare, Iancu, ajuns mare vornic, își chiverniseşte casa după moda pariziană, făcînd din ea salonul protipendadei bucureștene din a doua jumătate a veacului trecut.

Într-o vastă încăpere cu sobe albe de faianță, cu fotolii aurite și draperii grele de catifea vișinie, sub lumina policandrelor cu zeci de lumînări, s-a răsfățat tot luxul Bucureștilor de acum un veac, și-au foșnit elegantele crinoline, însuflețite de valsurile lui Straus și de vioara lui Wiest — veritabil artist, țintuit aici de sărăcie și de povara celor 18 copii ai săi.

Iancu își primea musafirii cu cele două neveste ale sale — cea de care divorțase și succesoarea ei, ambele fiind învoite să poarte grija zilnică a vornicului, stînd sub același acoperiș, fără ca lumea bună să se scandalizeze. Dimpotrivă, trio Oteteleșeanu era admirat și învăluit în umbre romantice.

Cronicarul modern al acelor vremi, vestitul Claymoor, pseudonim sub care se ascundea Mișu Văcărescu, ridica în slăvi recepțiile Oteteleșeanului, cu *ces merveilleux salon*, cu puzderia de flori și grații și cu *l'escadron volant de mondaines*.

La mesele de mahon boierii își jucau averile la cărți, iar vornicul se arăta priceput nu numai în afacerile cu statul, ci și în cele întreprinse pe seama musafirilor, cîștigînd într-o noapte, din jocul foițelor de carton, moșia Măgurele.

Pe malul lacului de la Măgurele și-a ridicat vornicul o casă aidoma celei din Podul Mogoșoaiei. Lăsată prin testament Academiei Române, aceasta înființează aici o școală de fete unde, o vreme, a fost director Ioan Slavici. Invitat de nedespărțitul său prieten la Măgurele, Eminescu e tulburat de frumusețea și liniștea locului, scriind *Scrisoarea a IV-a*, în care casa Oteteleșeanului i-a sugerat imaginea castelului singuratic „oglindindu-se în lacuri".

Dar de pe frontispiciul de marmură al castelului se mai oglindea și un as de pică, dăltuit de meșteri la porunca boierului, în amintirea nopții de pomină, în care hazardul îi dăruise întinsul pămîntului și al apelor din acea margine de Bărăgan, unde s-a ridicat, în zilele noastre, Institutul de fizică nucleară.

După moartea văduvei vornicului Iancu Oteteleșeanu, lucrurile, cîte împodobiseră saloanele stăpînite cîndva de „zbu-

rătoarele mondene" ale lui Claymoor, au fost vîndute la mezat. Pentru totala sa inutilitate, un singur obiect a rămas fără cumpărător la bîlciul snobilor, care țineau să-și mobileze interioarele cu rămășițe din rafinamentul franțuzesc al vornicesei: biblioteca vornicului!

Casa salonarzilor bucureșteni din a doua jumătate a veacului trecut a fost închiriată unui club și în cele din urmă unui negustor cu orizont de birtaș.

Așa s-a născut faimoasa *Terasa Oteteleșeanu*.

Poetul Victor Eftimiu îi smulge, o dată cu amintirile, și vălul de legendă ce s-a țesut în jurul ei. Era un fel de berărie-cafenea, așezată în curtea și în casa răposatului vornic, unde începuseră să se strîngă poeții, scriitorii, pictorii, cîntăreții și actorii. Într-o încăpere din dreapta, se vînturau ideile, se discutau talentele ori se scriau cronicile teatrale și articolele de gazetă, pe colțul unei mese, lîngă ceșcuța de cafea.

„Ne duceam acolo — scrie academicianul Victor Eftimiu — fiindcă n-aveam unde aiurea, ne întîlneam, ne căutam... înghesuiți unii într-alții, cu paltoanele pe scaune, în fum gros, în curent sau în căldură exagerată și plecam cu gîndul să nu ne mai întoarcem, dar ne reîntorceam fiindcă în altă parte nu aveam unde merge."

Birtașul Mihai Stere tolera îndelungatele șederi și nesfîrșitele dispute nu dintr-o superioară înțelegere față de condeieri și de ceilalți artiști, ci fiindcă formau atracția localului său. Iată-i pe Ion Minulescu, Camil Ressu, Tudor Arghezi, Iser și Eftimiu, făcînd reclamă, fără voie, unui obscur birtaș, al cărui nume, posteritatea avea să-l înregistreze doar datorită iluștrilor săi clienți.

Era, lîngă terasă, faimoasa grădină a Oteteleșeanului, umbrită de bătrîni platani, de tei și de castani, pe care, în 1904, a închiriat-o un antreprenor de spectacole — Constantin Grigoriu. Greu ne putem imagina cei de azi ce a reprezentat în viața bătrînilor noștri *Compania Grigoriu* și grădina în care ea a cunoscut zile de glorie.

Nu de mult,Vlahuță cîntase „melancolia secolului care moare", melancolie aspru scuturată de răscoalele țărănești din anul 1888. Eminescu sfîrșise în acea zguduitoare prăbușire ce adusese atîta pustiire în suflete. Burghezia măruntă care se formase, ca și o parte mai răsărită din mahalaua orașului trăiau sub vraja poeziei eminesciene. Răscoliți de tragedia marelui nefericit și de atîtea schimbări nelămurite ce amenințau să scuture

lumea veche, bucureștenii pluteau într-o mistuitoare febră a neliniștilor, în care muzica venea ca un balsam. Genul spumos al operetei a fost descoperirea fericită pe care trupa lui Grigoriu o relevase în umbra platanilor din grădina vornicului. Și cînd pe scena ei urcă un tînăr fascinant cu frumusețe de efeb, cu voce

uluitor de caldă și melodioasă, cu nemaiîntîlnită grație și gingășie — Leonard — opereta semna un pact entuziast cu bucureștenii, și-apoi, cu restul țării.

Nicu Leonard, flăcăul lui Nae Constantin — mecanic de locomotivă dintr-o mahala a Brăilei — ajunge „prințul operetei", după ce, gol și flămînd, lipise afișe de spectacol pe zidurile orașului,purtînd bidineaua murdară și găleata cu pap, împreună cu alți doi membri ai trupei de operetă, care aveau s-ajungă și ei celebri: Niculescu-Basu și Constantin Vermont.

Leonard îi vrăjise pe bucureșteni și bucureștenii l-au iubit înfocat, cum numai ei știau să iubească!

În 1931, cînd s-a răspîndit știrea că se dărîmă terasa și se strică grădina ca să se ridice aici un palat al telefoanelor, s-a strîns

Leonard

Terasa
◀ Oteteleșanu

popor, mult și trist ca la o înmormîntare. Amestecat în mulțimea ce sta fără glas, cel care scrijelește aceste rînduri a urmărit cum lunecau privirile bătrînilor spre spărturile zidurilor, pe unde lucrătorii scoteau purtînd pe umeri ca pe niște sicrie cu amintiri trunchiuri ciuntite de platani. A știut, atunci, că o dată cu Leonard, care fusese o epocă, și cu terasa pe care o mușcau nemilos tîrnăcoapele, se stingea un colț al Bucureștilor de altădată, atît de scump bătrînilor noștri! Și-a simțit că peste locul unde avea să se ridice o ciozvîrtă de zgîrie-nori va pluti multă vreme umbra fermecătorului Leonard, care se dăruise artei lui și publicului acela mărunt care-l diviniza.

Omul ce încîntase o generație, întruchipînd în magia scenei cu arta și cu glasul lui visul și setea ei de frumos, s-a prăbușit

într-o seară pe scena *Alhambrei*. După cîteva luni, avea să sfîrşească, ros de tuberculoză, în căsuţa tatălui său, din Cîmpulungul Muscelului!

Adus în oraşul care îl consacrase, bucureştenii l-au condus într-un cortegiu ce nu mai cunoscuse asemenea proporţii. Muzicanţii oraşului, orchestrele şi tarafele de lăutari s-au adunat spontan, să scalde într-un potop de valsuri, de romanţe şi de arii din operetele „prinţului", ultimul drum al lui Leonard.

Iar în urmă, tălăzuia popor, enorm — „furnicile mîhnite ale capitalei, care şi-au dus greierele în pămînt de ţară" — cum scria atunci Tudor Arghezi — căci „pentru întîia oară s-a manifestat în metropola ţării o solidaritate umană pentru poet. În mii de inimi s-au aprins mii de candele şi toate l-au escortat cu flacăra lor minusculă de ghiocel albastru pînă la sălciile dintre papuri"...

Piaţa durerilor

Cînd a fost să se ridice *Teatrul cel Mare*, stăpînirea a lărgit un pic Podul Mogoşoaiei ca să fie loc de popas pentru elegantele echipaje boiereşti.

Obişnuiţi cu uliţele lor înguste, bucureştenii au văzut în meschina deschidere o piaţă. Primăria i-a oficializat numele: *Piaţa Teatrului*.

Atît ea cît şi vatra teatrului s-au adunat din locuri ce se pomenesc a fi fost cîndva ale unui Stan Taie-Cuie, ale moştenitorilor Merişani şi ale hanului în care mitropolitul Filaret făcuse, într-o vreme, un orfelinat.

Hanul fusese lăsat de Filaret Mitropoliei, ca în cazul în care „se va întîmpla la vreo vreme de primejdie de boala ciumei, venitul să se dea la spitalurile unde se vor afla bolnavi ciumaţi".

În piaţa aceasta s-au rînduit zeci de ani, scară la scară, trăsurile *muscalilor*. Şi tot de-aici porneau odinioară tramcarele spre apele minerale de la Văcăreşti.

În umbra castanilor ce mărgineau piaţa se adunau bătrînii la taifas ori ca să vadă plecarea tramcarelor, anunţată cu sunet de trompetă. Adesea se distrau pe seama birjarilor care, la semnul făcut cu bastonul de pe trotuarul de vizavi, porneau

cîte trei deodată, ca să se-ntoarcă bosumflați, fiindcă prezumtivul client nu era decît un chefliu ieșit de la *Huges*, ce ținea să se amuze puțintel.

Teatrul Național a fost aspirația unei generații, care, în 1834, s-ar fi mulțumit „cu un palat filarmonic de 24 stînjeni lung și 17 stînjeni larg, în mijlocul căruia să fie o sală teatrală". Aceasta urma să trăiască „din monopolul vînzării cărților de joc și prafului de pușcă".

Construcția Teatrului cel Mare avea să înceapă în 1847 și să fie gata în 1852. Nu mai era însă modesta clădire măsurată în stînjeni, ci un măreț edificiu, care în vremea aceea se număra printre primele teatre ale Europei.

Inaugurarea s-a făcut în seara de 31 decembrie 1852. Aflăm de la Bolliac amănunte, într-o pitorească cronică a evenimentului. Sînt de față: vodă Știrbei, consulii străini, boierimea și ceva burghezi. E o amestecătură ciudată „de la dama de rang înalt, cu fruntea scînteindă de briliante, pînă la modesta burgheză în bonetă de tulpan alb și în roche simplă de muselin. Printre fracurile moderne abia se mai zărea cîte o pulpană de anteriu, cîte un colț de giubea, tristă rămășiță a timpilor trecuți".

Cum nu aveam o dramaturgie proprie, trupa lui Costache Caragiale joacă un vodevil de Scribe, iar trupa italiană cîntă arii din opere. Singurul caracter național al spectacolului a fost uvertura la *Claca țărănească*, care ținu loc și de „imn național", fiindcă Țara Românească n-avea nici unul.

Acum începe odiseea Teatrului cel Mare și a actorilor săi. Oficialitatea nu vede în el decît o spațioasă sală pentru opera străină și pentru balurile boierești. De altfel, titulatura de *Național* nu fu adoptată decît tîrziu, în 1877, sub directoratul lui Odobescu.

Și cum ar fi putut fi numit astfel, cînd sala fu dată în antrepriză lui Papanicola — impresarul trupei italiene — iar trupa românească a lui Costache Caragiale era ca un copil de pripas, urgisit și umilit în propria-i casă!

Ca să-și poată plăti actorii, îl găsim pe Costache Caragiale cerînd *Departamentului din lăuntru* dreptul de a da balauri în carnaval! Și cinstitul departament îi răspunde că numai „antreprenorul trupei italiene are monopolul tuturor balaurilor".

Costache își vinde lucrurile, vinde pînă și bijuteriile nevestei, și și-ar fi vîndut și sufletul ca să-și țină trupa ; însă nu izbutește. Samsarii la care se împrumutase îi cer declararea în stare de faliment.

Duminica, pe Calea Victoriei, între Capşa şi palat, în anul 1930

Vodă Bibescu s-a arătat însă „mărinimos" cu nefericitul artist, răsplătindu-l cu rangul de pitar.

Aproape muritor de foame, proaspătul căftănit a fost silit să părăsească teatrul, ca să se facă *apărător* la o judecătorie de ocol.

Ecourile mişcării din 1848 stăruiau încă în amintirea stăpînirii boiereşti, iar teama o făcu să să treacă la măsuri umilitoare împotriva „bandei de măscărici, beţivi şi caraghioşi" — cum îi categoriseşte un document al vremii pe actori. Pentru ca nu cumva ei să strecoare vreun cuvînt străin de text, adică de cenzură, doi poliţişti stăteau pe scenă în timpul spectacolului.

Ne ducem cu gîndul la stagiunea din 1853, cînd s-au jucat *Hoții* lui Schiller și *Lucreția Borgia* a lui Hugo, și ne întrebăm cum s-or fi descurcat cerberii marelui agă printre atîtea ciudate personaje care amenințau să surpe scaunul valah! Închipuiți-vă un fel de Pristanda, vîrîndu-și capul în alcovul Lucreției Borgia ca să pîndească dacă printre șoapte de dragoste, nu se strecoară vreo vorbă de ocară la adresa lui vodă Știrbei! Imaginați-vă o chivără de ipistat al poliției bucureștene, apărută printre studenții briganzi din Saxonia, adulmecînd vreo uneltire menită să turtească ișlicul boierilor!

Dacă un actor își da în petic, rostind un cuvînt în plus față de text, ori „dacă era obraznic cu directorul", oameni agiei îl înhățau de guler, trimițîndu-l în beciurile poliției „pentru 24 de ceasuri".

Nu sînt cele de mai sus niște glume fără de gust, ci dispozițiuni precise, înscrise în *Regulamentul Teatrului*, întocmit în vremea măriei sale Bibescu vodă, eminent absolvent al Facultății de drept din Paris!

Recunoașteam totuși că domnul valah era mai cinstit decît confratele său moldovean, care, fără regulament, a trimis în surghiun, la mînăstirea Cașinului, actorii teatrului ieșean „spre pocăire și înfrînare... pentru obraznica urmare de a fi rostit pe sțena teatrului... frazuri oprite de către cenzură".

Tocmai atunci veni la București Matei Millo, care pășise curajos în tagma hulită a „comedianților" și intră ca o furtună în repertoriul de melodrame, cu comediile-voedevil, în care predomină cupletul plin de usturătoare ironie la adresa unei administrații corupte, a unei boierimi ruginite și a unei politici obtuze. Așa se dezlănțui conflictul cu autoritățile.

E memorabilă scena petrecută la Teatrul cel Mare în seara de 8 iulie 1876, cînd, în plin spectacol, poliția stinge luminile, ca să împiedice rostirea unui cuplet antiliberal. Ca la comandă, publicul a urcat pe scenă, a făcut zid în jurul marelui actor, și între două lumînări ținute de „mitocani", a rostit celebrul cuplet, *Haine vechi, zdrențe politice:*

> *„Haine vechi, mulți ani purtate*
> *Cam murdare, cam pătate*
> *La buzunări și la piept*
> *Cu rugină de gheșeft".*

Sala e în delir, iar poliția, înspăimîntată, o rupe la fugă.

A doua zi toată mahalaua rostea în gura mare cupletul interzis, în timp ce în parlament, deputații și senatorii conser-

vatori, fac cor cu liberalii, împotriva „înjurăturilor" și „aluziilor" lui Millo.

Nepăsător, Millo își urmează calea pe care pornise.

Se ridicase în București statuia lui Mihai Viteazul, însă de peste doi ani ședea nedezvelită. Vodă Carol nu voia să-și indispună rudele habsburgice cu umbra amenințătoare a eroului de la Călugăreni.

Millo aduce pe scenă un Mihai cu sacul în cap, așa cum sta și-n *Piața Universității* întruchiparea de bronz a voievodului. Din vreme în vreme, de sub prelata care-i sufoca, scoteau capul ca să mai ia cîte-o gură de aer, cînd calul, cînd marele ostaș.

Seară de seară, sălile arhipline delirau. Protestul lui Millo înflăcără mulțimea, pînă ce puhoiul, în cap cu studențimea, smulge rușinoasa pînză de pe statuia voievodului, făcîndu-i o inaugurare care a înveninat mult pe rege și guvernul său.

Vrajba cu stăpînirea, potopul de mizerii cășunate de omnipotenții eroi ridiculizați de actor, ca și puțina lui pricepere în ale administrației, îl împing pe Millo în brațele cămătarilor.

Cu averea irosită și cu puterile sleite, Millo e silit să se retragă. Într-o seară, juca în *Mercadet* rolul unui bancher ruinat, entuziasmînd publicul, care-l tot chema și-l rechema la rampă. Deodată, el ridică brațele să curme aplauzele și copleșit de o sinceră și resemnată durere se adresează sălii: „Aceasta este cea din urmă reprezentație a mea. Ca și Mercadet sînt înglodat în afacerile mele, dar, cum n-am, ca dînsul, pe cineva care să mă scape, îmi iau rămas bun de la public și mă duc!" Publicul s-a înduioșat pentru moment ca de o „scamatorie" rostită pe scenă și uitată la ușa teatrului; apoi a plecat liniștit acasă, să-și consume în tihnă sarmalele și cozonacii, fiind într-o seară de Crăciun.

Dar, din acea seară, scena Teatrului cel Mare n-a mai scînteiat sub verva celui mai mare actor român al veacului al XIX-lea.

Sub directoratul lui Odobescu, ia ființă *Societatea Dramatică*; Teatrul Național — cum se numea acum — urma să intre pe adevăratul său făgaș. Dar, politicianismul meschin, „nedreptatea, favoritismul, interesele de gașcă, prigoana artiștilor de talent", intriga și birocrația, toate se unesc într-o ticăloasă pornire de sufocare a scenei românești. Boierimea ținea ca teatrul să rămînă o „jucărie boierească". Marea burghezie preferă „ticăloșii exotice, din fabricile melodramatice ale Parisului". Toată „strînsura de năvală" — cum scrie I.L. Caragiale — care „mișună

d-asupra poporului", lipsită de unitatea de gînd și de simțire, are nevoie de distracție ieftină, nu de artă.

Iată memorabila seară de 18 ianuarie 1879, cînd *Noaptea furtunoasă* e fluierată de „onorabilii și consoartele lor" ca și de puțina aristocrație, care a fost de față, socotind-o doar „o colecție de mahalagisme". Aceeași primire întîmpină, în seara de 13 noiembrie 1884, și premiera *Scrisorii pierdute*, ceea ce face pe Caragiale să scrie mai tîrziu: „Sînt un autor dramatic, unic în țară... unic nu prin talent, eram și sînt unicul autor fluierat".

Îl aplaudă însă publicul mărunt din înălțimea galeriei, care așteaptă la ieșire pe Aristizza Romanescu, prima creatoare a rolurilor feminine caragialești, s-o poarte în triumf pe Calea Victoriei, în lumina torțelor, înhămat la trăsura actriței, așa cum avea s-o facă mai tîrziu și cu Darclée.

Acum începea să se ridice pleiada de aur a realismului scenic românesc, actori ca Nottara, Grigore Manolescu și Ștefan Iulian, urmați de Ion Petrescu, Nicolae Ciucurete, Petre Liciu, Iancu Brezeanu, Petre Sturdza, Vasile Toneanu, Vasile Leonescu, Tony Bulandra, Aristide Demetriad, Ion Morțun, Ion Manolescu, Maria Ciucurescu, Agata Bîrsescu, Maria Ventura, Lucia Sturdza Bulandra și atîția alți truditori ai scenei.

Nu putem uita că în prăpastia ce se cască într-o latură a Căii Victoriei a tronat, aproape o sută de ani, scena sfințită cu talentul și munca a 328 de actori, 36 directori și regizori, precum și 12 pictori scenografi. Nu putem uita că în cușca sufleurului — al cărui paravan rotund l-au mai zărit din înălțimea galeriei, mic cît o scoică și atîția inși din generația mea — a stat, cîndva, ghemuit Eminescu.

Și iarăși nu putem uita că tot aici s-a născut *Opera Română*.

Pe scena năruită de bombele hitleriste, bunicii noștri au văzut pe Sarah Bernhardt, Eleonora Duse, Coquelin, Ermete Noveli, Monet-Sully și-atîtea alte celebrități mondiale.

Aici a început să răsune într-un tîrziu, modest și timid, cîntecul românesc, în timp ce cîntăreții noștri, siliți să pribegească, uimeau lumea pe toate meridianele, sub nume de împrumut.

Contesa Marcollini răscolește Viena, Roma, Berlinul și Parisul. Rossini, Meyerbeer și Ernesto Rossi o divinizează. Apusul, cu tradiții și rafinament muzical e cucerit de misterioasa și uluitoarea contesă-artistă, care, așa cum am mai arătat, nu e altcineva decît Frusinica Popescu, nevasta fostului aghiotant domnesc al lui Alexandru Ghica! Dar celebra Nuovina, care încîntă cu vocea ei Petersburgul, Parisul și Berlinul și care

nu e alta decît Margareta Iamandi, cea care avea să ia parte la înființarea Operei Române! Cine nu-și amintește de Darclèe, de Gabrielescu — partenerul Adelinei Patti — de Popovici Bayreuth, Ion Băjenaru și Traian Grozăvescu, uluitorii noștri pribegi?

Ca o ilustrare în plus a uriașului talent purtat dincolo de granițele țării de cîntăreții români, mai amintim aici un fapt care a stîrnit mare senzație la sfîrșitul veacului trecut. Murise celebrul tenor Tamberlick, a cărui faimă era cu adevărat universală. Lăsase o avere colosală, evaluată la circa zece milioane franci-aur, fără a i se ști moștenitorii. Francezii, italienii și spaniolii îl socoteau fiecare, francez, italian sau spaniol. După mai bine de un an, se descoperă că celebrul Tamberlick e Toma Cosma din Botoșani. Pseudonimul și-l făurise din *Toma Birlic*, poreclă ce i-o dăduseră în tinerețe prietenii săi, cînd, boem, cînta și juca cărți prin cafenelele Brăilei.

Teatrul Național pe la 1883. Gravură.

Muzica începuse să adune atîta puhoi din cuprinsul vechiului București în sala Teatrului Național încît Cezar Bolliac scria:

„De unde aceste fesuri și giubele, aste chlafuri și tătîrci, aste chipuri uitate și necunoscute? A ajuns teatrul un bal mascat?... Cine dezgroapă pe acești răposați în societate? Cine face pe acești ruginiți să-și lase preferanțul cel liniștit și să vie pe lapoviță și geruri de foc la Teatru?... Farmecul acesta l-a îndeplinit arcușul cel magic al lui Wiest!"

Din vremea cînd scenele unei piese se numeau *arătări*, actele — *perdele*, iar personajele — *obraze* și pînă ce bombele hitleriste au spulberat zidurile bătrînului teatru din Podul Mogoșoaiei, trecuse aproape o sută de ani.

Și n-a fost manifestare, care să fi pornit către gîndul și inima noastră în tot acest timp, să nu fi avut, într-un fel, o legătură cu acel templu al artei și al simțirii românești.

De aceea, cînd încetinești pasul în piața pustiită de bombe, ca să privești prăpastia în care s-au năruit atîtea amintiri, nu știu de ce, ai simțămîntul că lespedea de marmură albă care cinstește memoria celor 102 eroi al clasei muncitoare, asasinați la 13 decembrie 1918, ține loc și de piatră funerară a răposatului teatru.

Pe urma pașilor lui Eminescu

Peste drum de *Romarta*, unde *Tehnometal*-ul îmbucă colțul Căii Victoriei cu străduța ce lunecă pe lîngă rămășițele Teatrului Național, a fost cîndva *Filacovski* — faimoasa cofetărie-cafenea a veacului trecut. Puțin mai jos, pe aceeași ulicioară, se afla berăria *Gambrinus* a lui Caragiale.

Scriitorul-berar, avînd drept casier pe poetul Ion Păun-Pincio, lupta îndîrjit s-o scoată la capăt cu fiscul și cu creditorii, plîngîndu-se mereu că nu s-ajunge. Așa se face că, într-o zi, prietenii săi care făcuseră popas la o halbă cu guler, tot sîcîindu-l pe dramaturg pe seama eternei nemulțumiri, acesta le-a răspuns:

„Iancu Luca Caragiale,
Vinde berea cu măsură,
Face și literatură
Însă nu face parale..."

Lăsînd jocul de cuvinte, pentru a vorbi în concret, parale n-a făcut Caragiale decît cînd și-a moștenit mătușa — pe Momuloaia — ucisă de tîlhari în locuința ei din Batiștei.

Adeseori, Caragiale pornea încet pe Podul Mogoșoaiei cu prietenul său Mihai Eminescu, unul — practic, sceptic și malițios, iar celălalt — plutind în sferele lui depărtate, visător și străin de mărunțișurile vieții.

Cîțiva din anii cei mai întunecați ai existenței sale, Eminescu i-a risipit aici, pe vechiul pod brîncovenesc. Îl rătăcise viața printre boieri cu ifose, ca să-și ucidă zilele și gîndul în slujba unei foi de tagmă, să se pulverizeze în luptă stearpă cu pletora aceea meschină, cinică, poltronă și sforăitor-patriotardă a bravilor „urmași ai Romei", și să-și tîrască geniul, ca pe o cruce a răstignirii.

În cei șase ani petrecuți aici, talentul său s-a avîntat spre culmile desăvîrșirii și a rodit pentru cultura și limba românească cît truda unor generații întregi. Aici, în București, a isprăvit *Luceafărul*, cu puțin înainte de alunecarea în beznă, și au văzut lumina zilei *Scrisorile, Povestea codrului, Singurătate, O rămîi, Pe aceeași ulicioară, Povestea teiului, Atît de fragedă, Freamăt de codru, O, mamă, Pe lîngă plopii fără soț*, și atîtea alte nemuritoare versuri.

Eminescu purta în ființa lui dragostea și nostalgia vechilor zidiri, de aceea îl găsim adăpostit, adeseori, în preajma bătrînelor biserici bucureștene, acolo unde mai plutea un duh din umbra vremilor apuse.

S-a odihnit cîndva într-o chilie din curtea bisericii Caimata. Cine se duce-n sus pe Bulevardul Republicii, spre Foișor, observă, în zidul casei cu numărul 44, o inscripție ce amintește locul pristolului acelei ctitorii, pe care a dărîmat-o Pake Protopopescu, cînd a tăiat bulevardul. Pe aici, pe undeva, prin locul pe unde aleargă troleibuzele ori pasul nostru grăbit și apăsat măsoară cu indiferență trotuarul cenușiu, a fost poate odaia, unde, „prin unghere se țesea păinjeniș" și unde „prin cărțile în vrafuri, umblau șoarecii furiș", în timp ce poetul făurea la masa lui de brad nestematele poeziei românești.

Îl mai găsim, apoi, în casele bisericii Sf. Constantin din apropierea Cișmigiului, unde închiriase un apartament întreg, hotărît fiind să se căsătorească cu Veronica Micle. Îl mai descoperim într-o chilie a fostei mînăstiri a Ienii, pe unde copilărise odinioară Nicolae Filimon, apoi într-o mansardă a casei lui Mircuș din gura pasajului Victoria, peste drum de biserica *Dintr-o zi*.

Însă cea mai mare parte din viața lui bucureșteană și-o petrece sub acoperișul lui Slavici, prietenul său, pe care îl cunoscuse la Viena, cînd acesta era „cătană împărătească".

În Calea Victoriei, aproape de sediul O.N.T.-ului, e o casă veche care-și așteaptă sorocul dărîmării. Aici a locuit Eminescu, adăpostit de prietenul său, într-o cămăruță, la etaj. Cînd Slavici s-a mutat în Piața Amzei, peste drum de intrarea teatrului din zilele noastre, poetul l-a urmat cu întreg mobilierul său: geamantanul cu cărți, măsuța de brad și ibricul de aramă în care bolborosea necontenit cafeaua.

Erau aici niște case bătrînești cu balcon, de grilajul căruia spînzura firma birtului popular aflat dedesubt și unde aveau să se deschidă poetului abisurile beznei, înmărmurind pe buna și materna Catinca Slavici — soția prietenului său — care descoperă cumplita fulgerare.

De la fereastra ce da spre piață, Eminescu privea adeseori forfota pestriță și gălăgioasă; iar, uneori, pe înserat, pornea agale printre precupeți și iaurgii spre strada Cometei (acum Căderea Bastiliei), care în vremea aceea era o uliță patriarhală, mărginită de garduri cu streașină și umbrită de plopi.

Își purta pașii rari spre o casă ascunsă sub bolți de viță, unde locuia Cleopatra Poenaru, nepoata pictorului Lecca și verișoara lui Caragiale, de care poetul se îndrăgostise în taină.

Se spune că această dragoste și ulița Cometei i-ar fi dat imboldul să scrie *Pe lîngă plopii fără soț*. Și sînt suficiente elementele care să dea suport acestei afirmații.

Bucureștii de atunci trăiau intens sub vraja romanței, cîntecul acela elegiac, specific nouă, prin care curge ca un fluviu întreg lirismul românesc și în care s-au topit toate nostalgiile și toți fiorii ce sfredelesc un suflet mereu cald, plecat spre muzică și poezie. *Pe lîngă plopii fără soț* exprimă setea de viață a unui Eminescu dezamăgit, obosit și suferind, cu presentimentele sumbre ale unui sfîrșit ce începea să urce perfid din subterane, și surprinde momentul cînd el căuta o evadare din ficțiune, părăsind idealul feminin plăsmuit de avînturile lirice și de viziunea poetică, proprii tinereții. E clipa cînd realitatea violentă îi inundă torențial sufletul, făcîndu-l să descopere, în femeia brună din strada Cometei, viața aceea plină de vigoare, de care era amenințat să se desprindă. Iată ce îndreptățește în mare măsură versiunea bucureșteană a genezei romanței eminesciene, împotriva versiunii ieșene ori a celei din Tîrgul Neamțului, care o revendică deopotrivă.

Uneori, poetul pornea spre locurile în care astăzi începe Bulevardul Magheru și unde s-au ridicat două blocuri gemene. Unul din ele și-a întins temelia peste capătul străzii Mercur și peste amintirea casei lui Maiorescu. Pe aici au trecut adeseori pașii lui Eminescu către ședințele de vineri seara ale *Junimii*, transplantată din Iași. Aici a rostit glasul lui aprins celebrele *Scrisori*. Și tot aici, pe treptele de piatră galbenă, a suit în cîteva rînduri nefericitul poet la braț cu Creangă și cu Caragiale. Cînd Eminescu își citea versurile cu glasul său dulce ca o melodie de dragoste, asistența asculta, uneori uimită, alteori înciudată, întîrziind întotdeauna aplauzele, de parcă trebuia să se trezească dintr-un vis. Și tot aici, într-o seară, Caragiale și Eminescu și-au rupt palmele aplaudînd pe hîtrul din Humulești, care citise boierilor adunați sub acoperișul lui Maiorescu niște întîmplări țărănești ale lui Nică al lui Ștefan a Petrii...

Truda de „robi ai scrisului de meserie" le era luminată celor trei redactori ai „Timpului" — Slavici, Eminescu și Caragiale — numai de prietenia lor și de discuțiile pe care le purtau.

Caragiale, care se adăpa cu sete din vasta cultură filozofică a lui Eminescu, îi arunca uneori cîte o provocare tipic caragialească:

„Măi, drept să-ți spun, mie Kant al tău mi se pare un mare moftangiu!"

Atît îi trebuia lui Eminescu — ne povestește Slavici — că «se întețea și-i vorbea ceasuri întregi despre filozofia lui Kant și despre rostul ideilor lui în istoria filozofiei. Caragiale, ca să-l țină mereu cald, era totdeauna nedumerit și pornit pe contraziceri. „Bine, omule — îi zicea cîteodată Eminescu — dar mai deunăzi, erai de altă părere!" „Știi că ai haz? — îi răspundea Caragiale. Cum am mai putea discuta dacă am fi amîndoi de aceeași părere"?»

Eminescu fusese chemat la București în 1877 de către Slavici să lucreze în redacția „Timpului". Multă vreme n-a răspuns invitației, pînă ce, la insistențele prietenului său, îi scrie că n-are cu ce veni. „Asta m-a făcut să-mi țin gura pînă acum... Cu ce dracu să plec? Am bagaje: cărți, manuscripte, ciubote vechi, lăzi cu șoareci și molii, populate la încheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe. Cu ce să transport aceste roiuri de avere mobilă, în sens larg al cuvîntului?"

Cînd și-a început „salahoria" la ziar, redacția se găsea în vechiul „palat" Dacia din Calea Victoriei — colț cu strada Lipscani, ridicat pe locul unde fusese hanul Filipescului. De aici s-a mutat mai sus, pe Podul Mogoșoaiei, în casa lui Anton Vanicu,

Casa Vanicu. La etaj a fost redacția ziarului «Timpul», unde a lucrat Eminescu. Dedesubt, în locul fostului birt Lazăr, s-a adăpostit între cele două mari războaie bodega Dragomir Niculescu

laolaltă cu sediul *Clubului Conservator*. Pe locul unde se îmbulzesc astăzi bucureștenii ca să răscolească rafturile *Romartei*, era în vremea aceea *Birtul lui Lazăr* — fostul bucătar al lui *Beizadea Mitică*, iar la etaj se găseau clubul și redacția ziarului.

Aici și-a scris Eminescu fulminantele articole, enervînd într-atîta pe potentatul conservator Al. Lahovary, încît acesta a trîntit furios ușa redacției și-a cerut alungarea „inconștientului" redactor al „Timpului". Conducerea conservatoare, care avea nevoie de condeiul eminescian, n-a satisfăcut cererea lui Lahovary, însă boierii au încetat plata abonamentelor, astfel că bieții redactori își primeau lefurile tot mai ciuntite și tot mai rar.

A fost una dintre epocile de neagră mizerie din viața lui Eminescu.

Uneori, extenuat de muncă, deschidea fereastra, ca să-și mai răcorească gîndurile. Privind în lungul Podului Mogoșoaiei la elegantele echipaje ce curgeau spre șosea și la toată viermuiala umană dintre *Capșa* și *Palat*, mai rău se aprindea. Îl enerva uciderea aceea neroadă a timpului de către tinerii întorși de la Paris,

unde învățaseră doar, „la gît cravata cum se leagă nodul", care „vorbesc pe nas... și viața lor, nu și-o muncesc — și-o plimbă".

Cîteodată cobora să-și dezmorțească picioarele în locul preferat pentru plimbare de către bucureștenii acelor vremi — *Pasajul Român* — dărîmat acum cîțiva ani cînd s-a construit magazinul *Muzica*. Trecerea aceasta îngustă, cu înveliș de sticlă afumată și cu scări ce coborau brusc din Calea Victoriei spre strada Cîmpineanu, a fost *Corso*-ul bucureștean al veacului trecut.

Venea Eminescu să întîlnească aici „negustorii de gogoși și de brașoave", cum numea el gazetarii vremii, fiindcă în acest minuscul pasaj era adunată toată presa bucureșteană. Poate că deseori l-au fulgerat privirile din „bulbucații ochi de broască" ai lui C.A. Rosetti, ce își avea aici tipografia și redacția ziarului liberal „Românul". Greu își croia drum printre plimbăreți și stîlpi de cafenea, care se împărțeau după gusturi și apucături: biliargii la *Café Briol*, trișorii, șmecherii și chibiții la cafeneaua lui *Radu în Pasagiu*, băutorii, la *restaurantul lui Filip*, iar amatorii de iaurt, *cu caimacul de-un deget*, la lăptăria cu firma *La vechea madamă din Pasaj*, întrucît, o intrusă îndrăznise s-o concureze cu emblema *La madama din Pasaj*...

Cît de neînsemnată era atunci Capitala, dacă se concentrase atîta viață pe treptele și platformele acestui pasaj, unde, cum spune un cronicar al vremii, se întîlneau „cărturarii și nebunii"!...

Dar printre cărturari, nebuni, pierde-vară și *marșande* se strecurau și oameni de afaceri, ca acel Villemont, care stîrni o revoluție în obiceiurile boierilor noștri, introducînd în București soneria electrică. Pînă atunci, boierii își chemau slugile bătînd din palme, iar la porți atîrna sfoara clopotelor ori stau înfipte ciocane. Acum, febra soneriei cuprinse orașul; franțuzul își umplea repede punga cu aur și plecă să-și trăiască liniștit restul vieții în țara lui.

Uneori, Eminescu intra și la *Fialcovski*, fiindcă veneau aici poeții, scriitorii și artiștii. Mai tîrziu, ei s-au mutat la cafeneaua *Imperial*, unde în jurul mesei rotunde ce ocolea unul din stîlpii de susținere ai clădirii, se adunau toți cei ce cochetau cu muzele, cu foamea și cu oftica.

Cafeneaua era pe locul unde s-a ridicat aripa nordică a *Palatului Republicii*, cu sala cea mică de concerte, și o ținea un neamț adus de Strussberg să se îmbogățească în celebra afacere a căilor ferate.

După izbucnirea scandalului, neamțul își investise banii în acea cofetărie-cafenea.

În jurul mesei rotunde și-a înfiripat Macedonski cenaclul său *Literatorul* . Tot aici a dat citire acelei epigrame brutale la adresa lui Eminescu, și care, pe bună dreptate, i-a atras poetului *Rondelelor* și al *Nopților* atîtea ponoase.

Se anunțase fugitiv în presă că lui Eminescu i s-au tulburat mințile. Bătăios, nonconformist și pus pe bravade, Macedonski a și dat publicității cunoscuta infamie:

„Un X, pretins poet — acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum.
L-aș plînge, dacă-n balamuc
Destinul său n-ar fi mai bun
Căci, pînă ieri a fost năuc
Și nu e azi decît nebun".

Ne povestește Vlahuță că la *Imperial* îl sfătuia odată Eminescu să traducă din tragediile antice. O fetiță vindea flori. Vlahuță cumpără o garoafă pe care i-o oferă lui Eminescu. În toiul nopții, pe ploaie, au părăsit amîndoi cafeneaua și, după un scurt popas acasă la autorul „României pitorești", s-au despărțit.

„Mă culc — scrie Vlahuță. Ascult cum răpăie ploaia pe acoperiș; și mă gîndesc la marele Eminescu cît îi de sărac și de chinuit. Am un bilet de loterie și fac planuri generoase pe cîștigul cel mare, de 100 000 lei. Aud pași pripiți pe sală... O bătaie discretă în ușă.

— Cine-i?

Aprind lumina. Eminescu, ud leoarcă, își ia floarea de pe masă și zgribulit, c-un surîs copilăresc, îmi zice „Noapte bună" și pleacă.

Pentru prima oară poetul îmi da de gîndit".

Tot fugind „să-și scrie gazeta", el și-a dat cea mai prețioasă și nobilă parte din viața sa, suferință pe care i-o mărturisește într-o scrisoare Veronicăi Micle: „Trag ca un catîr, fiindcă sînt singur la negustoria asta de principii. Aștept telegramele *Havas*, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormînt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc".

Deasupra birtului din casa lui Vanicu, a luptat cu condeiul lui viguros împotriva „păturei superpuse,... sediment de pungași și de cocote... altoi care produce alte fructe decît trunchiul pe care s-a altoit" și care încerca să-i umilească mizeria cu luxul, îmbuibarea și viața ei strălucitoare, căutînd să-l strivească sub imensa sărăcie de duh, învăluită în aur și îmbibată cu toate

sucurile puterii. Dar, tuturora, Eminescu le răspundea sincer cu zîmbetul său amar și disprețuitor pînă ce, c-o asemenea armă fragilă, cel căruia „i-a fost dat să plîngă plînsul tuturora" s-a prăbușit în vîltorile vieții „ca un zeu învins și umilit".

La 15 iunie 1889 sfîrșește în casa de sănătate a doctorului Șuțu, din strada Plantelor nr. 13.

Sicriul, depus în biserica Sf. Gheorghe-Nou, a fost sufocat curînd, sub maldărul crengilor de tei, aduse de necunoscuți. Sub vechile bolți brîncovenești a răsunat atunci pentru prima oară un cîntec sfîșietor, care avea să-și facă apoi loc în sufletul unui neam întreg. Corul Mitropoliei aducea la căpătîiul poetului mesajul venit parcă de dincolo de moarte, prin care Eminescu cerea — celor cărora le-a dăruit sublimul jertfei și al poeziei — numai răsplata unui somn etern „la marginea mării".

Cred că istoria muzicii n-a cunoscut cîndva o primă audiție atît de uluitoare prin tragicul momentului și atît de serafică prin mesajul ei!

Rugămintea adresată de semizeu muritorilor a pecetluit un prohod; dar vibrațiile ei n-au ajuns la urechile oamenilor. Surpriza acestui original prohod o produsese tînărul dirijor al corului — Dumitru Chiriac — care aflînd de stingerea Luceafărului, prezenta lumii melodia nemuritoare a elegiei eminesciene *Mai am un singur dor*, compusă cu o noapte înainte de ardeleanul Șorban.

Cum din toate adăposturile bucureștene ale poetului nu s-a păstrat în ființă decît odaia neidentificată din Calea Victoriei, ne rămîne doar umbra unei amintiri să-și rătăcească pașii tremurători prin zilele și nopțile bătrînului pod domnesc și prin colțurile risipite ale unor „negre, vechi zidiri" din cuprinsul Bucureștilor.

Palatul

Întins pe o întreagă latură a pieții, Palatul Republicii stă parcă stavilă în calea uscăciunii de asfalt din fața porților sale, oprindu-i revărsarea cenușie peste peluzele din vale și peste Cișmigiu.

S-a vrut un *Buckingham* și nu e decît o clădire mare, cu linia avînturilor retezată, un vultur uriaș, cu aripile pleoștite.

Povestea casei și a locurilor acestea e veche. O aflăm pierdută în niște vii ale boierilor Crețulești, vii care împănau odinioară coama dealului.

Aici ridică unul dintre Crețulești — ginere al Brîncoveanului — în 1722 o mînăstire înzestrată cu han, cu pivniți, cu moșii, cu puzderie de călugări și robi.

Biserica ce ni s-a mai păstrat din toată alcătuirea mînăstirească e o clădire gingașă și pură, crescută parcă într-un boschet de trandafiri. Cu turnurile ei suple și cu ghirlandele de piatră care o îmbrățișează delicat, stă sus pe un prag de deal, ce a fost cîndva malul prăpăstios al Dîmboviței, pe care timpul și oamenii l-au domolit, adăpostind printre atîtea amintiri podoaba unei vechi icoane, pe care au sărutat-o, cu veacuri grele în urmă, aprinsa plebe a Bizanțului ori, poate, chiar buzele împărătești ale Paleologilor.

În sfertul de mileniu, de cînd a răsărit în marginea de miazănoapte a vechiului tîrg, a fost martor tăcut al atîtor istorice transformări, mai ales că mai bine de un veac a privit peste gardul vecin la cîte s-au petrecut în casa cea mare, pe care, din 1837, bucureștenii o numesc pînă astăzi *Palat*.

Un fost seimen domnesc — Voicu Fiștu — lăsase mînăstirii o căsuță lipită de zidul ei ca să-și răscumpere pe cea lume niște păcate din lumea aceasta.

Egumenul Isaiia o schimbă cu două petice de moșie, ajungînd casa în mîinile lui Nicola Grămăticul. Rămînînd văduvă, Grămăticeasa se judecă cu ginerele ei Negoiță, apoi moștenitorii acestuia între ei, speriind divanul cu îndîrjirea pusă pentru fărîma de casă din coasta mînăstirii, pînă ce-o cumpără Iordache Colfescu asupra căruia planează învinuirea că ar fi participat la asasinarea mitropolitului Antim.

Căsuța seimenului ajunge apoi în mîinile lui Dinicu Golescu în 14 august 1812, pecetluind clipa cînd avea să intre în istorie. Se vede însă că duhul Ancuței Grămăticeasa plutea prin preajmă, fiindcă nici Golescu nu scăpă de procese, judecîndu-se cu vecinul său căminarul Mihalache, care îl lăsase să ridice casă nouă, pretinzînd apoi că o parte din terenul pe care vodă Caragea îl dăruise lui Golescu ca să-i rotunjească ograda ar fi al său. Pînă la urmă, plăti Dinicu cît i se pretinse ca să-și salveze „casa evropenească“, cea cu 25 de odăi, cu salon mare, cum nu se mai pomenise în București și cu prima sală de... biliard a orașului.

Nu mai există nicăieri în cuprinsul Capitalei o clădire care să grămădească între zidurile ei atîta istorie, în care să fi înflorit atîta entuziasm, să se fi aprins atîta lumină, să se fi urzit atîtea tocmeli și atîtea nedreptăți și crime, ca această casă a

Golescului, ajunsă palatul spre care s-au îndreptat ochii țării atîta amar de vreme.

Și totul a pornit de la acea extraordinară figură, care a fost logofătul Dinicu Golescu — „primul român modern" — cum îl numește Pompiliu Eliade.

Ducîndu-și fiii la școlile din Apus, Dinicu Golescu descoperă Europa, aflînd că tocmelile țării sale țineau pe valahi în plin ev mediu, în anul 1824. Zguduitoarea descoperire n-avea să dea naștere numai unei administrații platonice față de cele văzute, ci îl determină pe logofăt să scrie acea pitorească *Însemnare a călătoriei mele* și să trezească în el pe omul care, în toată activitatea lui, avea să fie mînat de „aprinsul de rîvnă suflet către mult dorita patrie". Călătorind prin Apus, își poartă straiul turcesc și inima românească, lacom să afle, să însemne și să descrie tot ceea ce ar putea fi exemplu de îndreptare a compatrioților săi, cu profunde accente de durere pentru întunericul în care era ținută țara. Se luptă cu o limbă în care nu se răsfrîngeau multe din datele unei culturi și civilizații străine de viața micului popor dunărean și face minuni ca să exprime atîtea noțiuni necunoscute în graiul lui simplu și pitoresc.

Cîtă mînie nobilă și cît curaj pune în critica făcută stărilor din țară și a propriei sale tagme boierești, regretînd că n-a deschis ochii la timp! Ba, refuzîndu-i-se vizitarea unui spital de nebuni din Viena sub motiv că, fiind îmbrăcat turcește, bolnavii se „vor tulbura atît încît spitalul se va amesteca", Golescu scrie: „Adevărat mi-au părut rău, dar nu că nu i-am văzut, ci de ciudă, pentru ce numai nebunii să nu poată suferi a vedea turc".

La Brașov, în timpul refugiului din 1821, pune — împreună cu alți progresiști — bazele acelei înjghebări cunoscute sub numele de *Societatea literară românească,* căreia cultura și redeșteptarea noastră națională îi datorează ceea ce focul datorează scînteii.

Întors din pribegie, Dinicu adăpostește *Societatea literară* între zidurile casei sale din Podul Mogoșoaiei.

Aici își citește fratele său — Iordache — *Proverbele* și dezbate gramatica pe care o făurește, determinînd pe alt membru al societății — pe Heliade — ca la rîndul său să întocmească acea cunoscută gramatică, tipărită la Sibiu. De altfel Ion Heliade-Rădulescu o și dedică „*Societății Literale Românești*"... ce s-a început în casele dumnealui marelui logofăt Constantin Golescu... căci aici s-a născut această școală, i-a fost leagănul său, aici a crescut, aici s-a pus în lucrare". Tot aici s-a pus la cale înființarea primului ziar bucureștean, „Curierul Românesc", și s-au iscat

avînturi pentru noi idei, care-ndrumau poporul către descătușare și lumină.

Dacă aici, în capitala țării, sub acoperișul caselor sale, Dinicu aprinsese acel foc al nădejdilor noastre, gîndul îi zbura mereu și spre oropsiții satelor, înființînd la moșia sa din Golești cunoscuta școală, unde „poftește copiii compatrioților săi, fie de negustor sau boier, sau birnic, sau măcar robi", fiindcă „peste putință este a dobîndi un neam bun, năravuri întemeiate... fără învățătură..."

Cutezătoare inițiativă, pentru acele vremuri, de a invita copiii boierilor, alături de cei ai negustorilor și mai ales ai țăranilor și robilor! Numai un spirit luminat putea îndrăzni să gîndească măcar o asemenea apropiere, fără să-și atragă ura protipendadei. Și totuși Dinicu a pus-o în practică.

Tot la Golești înființează prima orchestră a meleagurilor noastre: „12 țigănuși, în vestoane verzi, cu bumbi de alamă, gulere tari, pantaloni vărgați — tunși, spălați și negri nevoie mare" — cum îi descrie Ion Dumitrescu.

Salonului cel mare din casa Golescului i-a fost hărăzit să găzduiască primul concert simfonic al Bucureștilor, dat de *orchestrul* înfiripat la Golești, și în care, piesa de rezistență a fost... „O, du lieber Augustin!" Același *orchestru*, înființat înaintea *Zaverei* a fost luat de eteriști și pus în fruntea eroicilor mavrofori din *batalionul sacru*, ca să cînte *Imnul Eladei* și *Marseillaise*-a poetului Rigas, cel pe care turcii l-au decapitat.

Iar cînd în 1830 Kiselev primește defilarea armatei noastre puțin mai sus de casa Golescului, unde e azi piața Ateneului, ea defilează în marșurile vii ale primei muzici militare românești născută din „orchestrul Dinicului".

Printre micii flautiști se găsea și unul Dinicu — poate fin, poate rob al boierului — de unde i s-a tras și numele, strămoșul atîtor muzicanți străluciți, care au cinstit și cinstesc muzica noastră de aproape 150 de ani.

Se povestește că tatăl lui Dinicu Golescu, văzînd uriașul salon în care orchestra avea să concerteze, ar fi exclamat: „Frumos salon, fătul meu! Dar cu ce o să-l luminezi?"

Avea dreptate bătrînul, fiindcă econom cum era, calculase pe loc imensa cantitate de lumînări necesară iluminării acestei încăperi neobișnuite pentru Bucureștii dinaintea lui 1821. Dar replica fiului a fost fulgerătoare și profetică: „Tată, eu clădesc pentru viitorime!"...

Și așa a fost!

Holera răpuse în 1830 pe marele patriot. „Ca s-o izbăvească de... robia grelei datorii în care răposatul au lăsat-o la sfîrșitul vieții sale“ — cum sună un document al vremii — casa e vîndută statului în 21 aprilie 1833. Aici se instalează întreg guvernul, cu vornici, vornicei, postelnici, vistieri, logofeți și paharnici, adică toate ministerele Țării Românești, rămînînd încă loc la parter pentru o cancelarie „franțuzească“ și „o odaie unde se număra banii“.

În 1837 e palat domnesc al lui Alexandru Ghica.

Cînd s-a mutat aici, vodă Ghica era un boier turcit, ca tot șirul strămoșilor săi. Purta caftan vișiniu și-o barbă lungă, pieptănată și lustruită cu dresuri din Constantinopol; dar, punînd să se repare vechea casă a Golescului și s-o îmbrace în veșmînt franțuzesc, își aruncă și vodă caftanul, ieșind de sub foarfeca frizerului și a croitorilor, cu barbișon parizian și uniformă țaristă.

Își luă ca aghiotant un viconte francez, sub gustul căruia înflorește în palat o rafinată viață de curte, cu baluri și recepții strălucitoare, pe care le admiră nu numai protipendada bucureșteană, ci și străinii trecători pe-aici.

Defilarea infanteriei valahe
în anul 1834

Recepţie la palatul domnesc
în anul 1834

De la unii dintre aceştia ne-au rămas mărturii de mare valoare despre Bucureştii acelor vremi, cum sînt însemnările prinţului Demidoff, ori minunatele desene ale lui Raffet. Pînă şi Liszt a fost primit cu deosebită curtenie în elegantul salon domnesc şi nu avem certitudinea dacă nu şi-a încîntat gazda şi musafirii cu inegalabila lui interpretare, acolo unde, cu vreo 20 de ani mai înainte, ţigănuşii Golescului entuziasmaseră boierimea.

De aici avea să fugă vodă Ghica, în seara de 13 octombrie 1842, trecînd munţii, fiindcă aflase de apropierea turcului, cu firmanul de mazilire.

Numai vicontele-aghiotant a rămas în ţară; s-a însurat c-o boieroaică şi, împămîntenindu-se, şi-a lăsat numele într-un cartier bucureştean, răsărit pe o moşie a sa din marginea *Ţigăniei*, unde, pe la începutul acestui veac, o întreprindere de construcţii a ridicat acele oribile *case vagon*; vicontele se numea *Grammont*.

De zidurile casei Golescului sînt legate şi atîtea întîmplări ale mişcării revoluţionare din 1848, aici fiind sediul guvernului provizoriu. Fusese greu ca ea să înceapă la Bucureşti sub ochii, mereu atenţi ai stăpînirii. De aceea, pornise de la Izlaz, dintr-un colţ de ţară, de unde în atîtea rînduri s-au dezlănţuit viforniţe împotriva tiraniei, în istoria valahă.

De acolo ameninţau pandurii cei bătrîni şi ostaşii din tabăra lui Magheru; de acolo pîndea o spiţă de neam iute şi încovoiată de cea mai cumplită sărăcie.

Bibescu vodă cunoştea rezervorul acesta de necontenite griji pentru boieri şi domnie, aşa cum îl ştiau Heliade, Tell, Magheru şi Bălcescu. Zadarnice erau circulările trimise zapciilor de a prinde pe tulburători; ţara începuse să fiarbă, în timp ce peste Olt, clocotea.

Încercarea de atentat de la Şosea, săvîrşită de Dimitrie Creţulescu, Grigore Peretz şi Alecu Paleologu, îl înspăimîntă pe Bibescu, dar în acelaşi timp îl şi îndîrjeşte. Pentru glonţul care îi stricase un epolet, hotărîse „spînzurarea crailor desculţi" chiar de crengile stufoşilor copaci, din care se trăsese asupra lui. Totuşi, zvonuri surde şi nelămurite aduceau de pretutindeni din ţară fiori sfredelitori de teamă.

Cînd la *Cazinoul Comersanţilor* din Lipscani (peste drum de actuala Bancă Naţională) s-au strîns o parte din capii mişcării, împreună cu negustorii şi mahalalele oraşului, vodă intră în panică.

Bolliac, Telegescu, fraţii Ipătescu, Bolintineanu, Aristia, Negulici, Rosenthal, Iscovescu, Rosetti ş.a. aprind mulţimea.

Pe o masă, în mijlocul uliței, iuncărul Niță Magheru citește rar, tare și repetat, „pont cu pont", constituția de la Islaz. Poetul Catina declamă versuri înaripate.

S-a răspîndit zvonul că generalul Magheru se îndreaptă cu ostașii și pandurii săi spre București, urmați de o mulțime de norod. Maiorul Locusteanu aleargă înspăimîntat să-l înștiințeze pe vodă, în timp ce pe urma lui, poporul pornește în iureș, invadînd malurile gîrlei și împresurînd vechea curte brîncovenească de sub dealul Mitropoliei, unde Bibescu își avea reședința.

Gloata îi cere, amenințător, să semneze constituția.

Fostul aghiotant domnesc, Nicolae Golescu, fiul lui Dinicu, încins cu o eșarfă tricoloră, pătrunde în palat, purtînd într-o mînă steagul cu cele trei culori, și în cealaltă, textul constituției. Bibescu, în mantaua croită după cea purtată de eroul de la Călugăreni, e un Mihai Viteazul care tremură de teamă și ciudă. Cușma i-a căzut aproape peste ochi și obrajii i s-au aprins, cînd l-a văzut pe Golescu dînd buzna, fără să-și scoată de pe creștet pălăria rotundă pe care se răsfățau, țanțoșe, pene de cocoș, prinse într-o cocardă tricoloră.

Asta era curată obrăznicie!

Abia acum își dădu vodă seama că lucrurile s-au schimbat.

„Măria ta, zise Golescu, țara îți cere să semnezi constituția și să juri că o păzești!"

Bibescu a privit pe fereastră mulțimea care fremăta, a înghițit în sec și cu mîna tremurîndă a semnat.

Știa că nu se poate bizui pe armată!

A semnat, a jurat, a fost de acord și cu formația *guvernului vremelnicesc*, apoi a abdicat, lăsînd în fruntea țării pe ipocritul Neofit, mitropolitul.

„O fac, pentru a nu primejdui soarta țării" — declară el; dar o făcea pentru a-și apăra propria-i ființă, spre sfîșietoarea durere a „Mariţicăi" sale, căreia prea repede i se spulberase visul de a fi Doamna țării, de către acel ingrat popor, ce numai cu trei ani mai înainte o primise cu lăutari, după cununia ei cu Bibescu, făcută la Focșani.

Pe *Cîmpia Filaretului* mulțimea alungă bivolii ce se lăfăiau în baltă și cirezile ce pășteau liniștite pe margini, strîngîndu-se în cea mai impresionantă adunare pe care o cunoscuse pînă atunci capitala Țării Românești. Și ea jură entuziast pe constituție, mitul acela de la care toți așteptau să vină mîntuirea durerilor și în care credeau sincer, așa cum cred copiii în basme. Apoi, au plecat oamenii acasă, liniștiți, cu convingerea că totul va merge după

voia lor, pînă ce, la cîteva zile, a început să bată-n dungă clopotul cel mare al Mitropoliei, aprinzînd apoi într-o vîlvătaie toate clopotele din bisericile și mînăstirile orașului.

„A fost arestuit guvernul!"...

S-au adunat atunci bucureștenii pe maidanul din jurul fostei case a Golescului și „în curtea cît un Bărăgan". Sînt ca o mare imensă, căreia, un dig de baionete încearcă să-i oprească revărsarea. Strigătele și protestele lor nu pot sparge însă zidul de arme. O femeie, care se tot agita și striga, așa cum numai femeile o pot face, se întoarse deodată către bărbații din mulțime, începînd să-i suduie că sînt proști și lipsiți de curaj. Oamenii se îndîrjesc. Dar cînd văd că ea smulge două pistoale din mîinile unuia — care le ținea, așteptînd, parcă, să se sloboadă singure — și că o pornește în goană spre scara palatului, țîșnind printre soldații uluiți, ca la comandă s-a dezlănțuit asaltul.

Atunci au trosnit puștile polcovnicului Solomon. Curtea s-a umplut de răniți, iar șapte dintre cutezători au căzut definitiv.

Guvernul a fost, însă, eliberat!

Gloata bucureșteană dăduse primul său examen sîngeros, din care ieșise biruitoare!

Cînd află că guvernul a părăsit orașul, fiindcă se anunțase pătrunderea trupelor străine pe teritoriul țării,aceeași mulțime, pentru a-și apăra revoluția, înconjoară cazarma Malmaison-ului, alungă pe Odobescu și Solomon, uneltele reacțiunii și instalează — credulă — căimăcămia, în frunte cu același mitropolit Neofit!

Dar, bucureștenii nu-și spuseseră ultimul cuvînt!

La chemările disperate ale boierimii, sultanul trimite o armată comandată de cumnatul său, Soleiman Pașa, „să liniștească țara", adică să înăbușe revoluția.

După sosirea lui Soleiman, aceiași intriganți, disperați că pașa nu vrea să taie și să spînzure pe *rebeliști*, îl pîrăsc padișahului, spunînd că ilustrul său cumnat a cam dat de gustul banilor, vinului și petrecerilor, că-i lasă pe *mișei* să-și facă mai departe de cap, și că, ceea ce e și mai grav, a început să se adape din ideile lor. La această pîră s-a unit și glasul țarului, temător ca sămînța revoluției să nu treacă hotarul și spre întinsele sale ținuturi.

Sultanul poruncește lui Soleiman — care în fond era un om cinstit și civilizat — să facă calea-ntoarsă, trimițînd în locu-i o mare ordie, condusă de Fuad Pașa, Omer Pașa și Kerim Pașa, să intimideze pe ticăloșii de valahi.

Știa sultanul că *rebeliștii* n-au atîta aur să astupe gura la trei pașale deodată, și că, mai ales, e greu ca duhul răzvrătirii să

Arderea «cărților blestemate» în 1848

pătrundă instantaneu sub trei turbane. Dar, fiind încurcat rău în treburile imperiului său, ce trosnea și scîrțîia din încheieturi, începuse, de nevoie, să asculte de marile puteri europene, care cam hotărau ce trebuie și ce nu trebuie să facă la el acasă. Ele nu vedeau cu ochi buni brutalele pacificări turcești, de aceea Fuad primise poruncă să evite orice vărsare de sînge.

Cînd ordia trecu Dunărea, boierimea respiră ușurată, poruncind slugilor să țesale caii, să lustruiască trăsurile și saloanele, ca să ia ochii turcilor.

Aflîndu-se de sosirea lui Fuad, gloata de tabaci, măcelari, oboreni sprinteni la bîtă, mărginași și țărani îndîrjiți, a împănat viile și holdele de porumb ce înconjurau orașul în partea dinspre Giurgiu. În același timp, o mulțime de vreo douăzeci de mii de bucureșteni pornește pe jos, călare și-n căruțe, spre Giurgiu, să întîmpine pe cei trei pași, în semn de protest pentru această nouă încălcare a drepturilor țării.

Răscolit de știrile ce veneau de la Dunăre, orașul se adună iarăși în fața fostelor case ale lui Dinicu Golescu, în ziua de 6 sep-

tembrie 1848, cerînd locotenenței domnești — ce luase locul guvernului provizoriu de cînd intrase în țară Soleiman Pașa — să-i predea *cărțile blestemate*, adică *Regulamentul Organic* și *Arhondologia* (condica cu numele și rangurile boierilor). Cînd le avu în mînă le așeză pe o năsălie și, într-un ciudat și comic cortegiu funerar în care bocitoarele jeleau în bătaie de joc soarta răposatelor cărți, mulțimea străbătu orașul, îndreptîndu-se spre Mitropolie. Aici, în lumina lumînărilor, în dangătul clopotului cel mare și-n fum de tămîie, bucureștenii făcură slujba morților, cîntînd într-un imens cor *veșnica pomenire*. Cînd veselul prohod luă sfîrșit, cele două exemplare ale *Regulamentului Organic* și cele 12 volume ale *Arhondologiei* fură arse în strigăte de bucurie.

Astfel fură îngropate în scrum simbolurile unei asupriri sîngeroase.

În acest timp, iscoadele turcești tot raportau pașalelor că holdele și podgoriile mișună de popor; că niște luptători ciudați trag jos de pe cai pe spahiii porniți în patrulare, îi dezarmează și-i trimit înapoi cu mîinile goale.

Plutea pretutindeni duhul unei amenințări tainice, ce se isca încet ca un foșnet din pămînt, prevestind răsturnarea planurilor turcești.

Fiindcă armata aceasta, ascunsă și mută, începea să se arate pe măsură ce pașa se apropia de București, hărțuind și împotrivindu-se cu ciudatele ei arme, Fuad își dădu seama că e greu să intre în oraș pe drumul obișnuit, fără vărsare de sînge. Atunci, porunci unei părți din oștire să facă un mare ocol și să pătrundă pe la Cotroceni, în timp ce el va aștepta pe șoseaua Giurgiului.

Executînd porunca, turcii pătrund în București și se îndreaptă spre cazarma de din sus de Mihai Vodă, unde fusese Curtea domnească a fanarioților, pîrjolită la venirea lui Caragea.

O companie de pompieri, cu chivere strălucitoare, comandată de căpitanul Zăgănescu, se îndreaptă spre aceeași cazarmă. Nu se știe nici astăzi cum s-a început lupta în momentul întîlnirii. Se pare că unul din spahii a vrut să intre călare în coloana pompierilor și că un ostaș al lui Zăgănescu a încercat să prindă calul de dîrlogi. Speriat, poate, de chivăra strălucitoare a pompierului, calul s-a ridicat în două picioare și-a dat cu turcul de pămînt; acesta, de ciudă, a slobozit pistolul în pompier, ucigîndu-l.

S-a auzit atunci un strigăt — poate al comandantului, poate al unui simplu ostaș: „Pe ei, fraților!“

Și mîna de pompieri a sărit asupra unei întregi armii turcești, venită cu tot dichisul războiului. Un tun a produs gol în

compania lui Zăgănescu. „Pe tunuri, fraților!" a răsunat lucid și disperat porunca comandantului. Au sărit, au capturat tunul și l-au slobozit în armata sultanului.

I-a copleșit însă numărul armelor și puhoiul turcimii. Supraviețuitorii au pătruns în cazarmă de unde au continuat să tragă, împreună cu ostașii ce se mai găseau aici, pînă ce au isprăvit gloanțele; apoi s-au împrăștiat în grabă prin livezile și boziile ce creșteau, ca o pădure, în jurul uriașului maidan de pe Dealul Spirii. În fața cazărmii a rămas multă turcime cu gura-n țărînă, pe locul unde azi se ridică un monument, într-o latură a uliții care, în amintirea acelei zile, se numește *Calea 13 Septembrie*.

Turcii au pus stăpînire pe oraș și pe țară, așezînd *Căimăcămia* în palatul din Podul Mogoșoaiei al lui Dinicu Golescu.

După ce Fuad și Kerim au plecat din țară, au lăsat aici pe Omer Pașa, care s-apucă să-nvețe rosturile, obiceiurile și chiar limba țării, fiindcă-l rodea un gînd ascuns: domnia!

Turcul Omer, pe adevăratul său nume Mihail Lateș, creștin de prin părțile Croației, se făcuse mahomedan de dragul iataganului și al tuiurilor. Dar, de la o vreme, prețul turcirii i se părea prea mic! Cum avea un frate pripășit prin Moldova ca profesor, aflase de la el că valahii sînt neam de romani. Și mai aflase că numele de Lateș s-ar trage de la un Quintus Latus, legionar roman colonizat în Dacia. Ori, cu asemenea strălucită obîrșie, cine ar fi putut fi mai îndreptățit la scaunul domnesc, decît el, care, în definitiv era... român!

Numai că turcii nu se lăsau copleșiți de străluciri genealogice, nici chiar autentice, cum era cea a Paleologilor, darmite de cele născocite! Așa că strănepotul cu șalvari al bravului Quintus Latus, a rămas să-și rumege mai departe visul, purtîndu-se frumos cu poporul pe care voia să-l cîștige. Și poate că aceleași vagi speranțe l-au mai adus o dată în București, în timpul războiului Crimeii, cînd purtarea sa față de români a fost la fel de frumoasă.

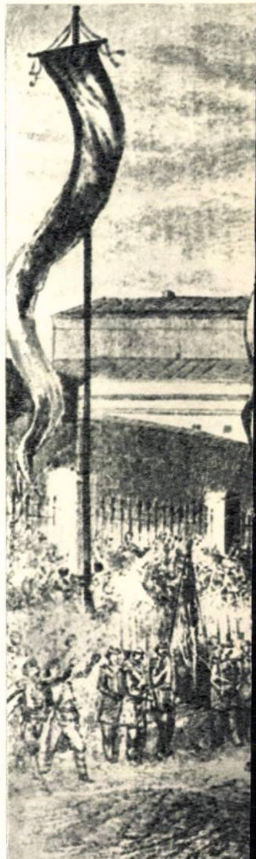
Cazarmă, în vremea lui Știrbei, sediu al căimăcămiei lui Alexandru Ghica — fostul domn — care se plîngea că l-au „făcut din cal măgar", casa Golescului ajunge, în 1859, primul palat al țărilor unite, sub domnia lui Cuza vodă. De aici au pornit acele îndrăznețe răsturnări, ca secularizarea averilor mînăstirești și împroprietărirea țăranilor. Sub acoperișul acesta au năvălit în toiul nopții de 11 februarie 1866 conjurații *monstruoasei coaliții*, silind pe domnul învăluit în legendă de dragostea poporului să iscălească abdicarea, pe spatele aghiotantului său, care-l trădase.

Întîmplările ce-au urmat sînt mai apropiate zilelor noastre.

S-a instalat aici dinastia Hohenzollern, care a stăpînit palatul sub patru regi, dintre care, ultimii doi, l-au părăsit cu jind și spaimă.

Aceasta e povestea lungă a *Palatului Republicii* — crescut peste vatra măruntă a casei lui Voicu Fiștu Seimenul, din fosta casă a luminatului patriot Dinicu Golescu!

Cortegiul lui Cuza pe Podul Mogoșoaiei, cu ocazia deschiderii parlamentului în anul 1862

În fosta livede cu vișini

Dacă s-or ridica în București zgîrie-nori, care, din înălțimi amețitoare, vor arunca zîmbete îngăduitoare către zidirile mărunte ale bunicilor, fiți siguri că nici unul n-o să alunece spre Ateneu.

Bătrîna clădire cu aer de templu, care se odihnește pe pilaștri ce înfloreau aidoma cu mii de ani în urmă sub soarele de foc al Eladei, nu este doar un simplu semn iconografic al orașului, banalizat de cărțile poștale ilustrate și de ecranele televizoarelor. Nu e ca turnul Eiffel, o simplă curiozitate rentabilă spre care călăuzele îndrumă pe turiști, ci un magnet, care adună singur respect și admirație și care cheamă către el, deopotrivă, și pe străin și pe autohton.

Așa cum se ridică maiestuos, în inima Capitalei, e un simbol al năzuințelor de ieri către lumina ce străbătea cu greu prin crusta de indiferență a statului și-a păturii ce-l conducea. Aici, cîteva generații și-au adunat entuziasmul ca să aprindă o vîlvătaie, dintr-o scînteie prometeică. Clădit parcă pentru jertfe zeilor olimpici, a slujit idealurilor noastre de rupere din lut. Sub bolta lui a oficiat tot ce-a avut mai strălucit cultura unui neam ori tot ce a che-

mat de dincolo de granițe, cu setea nobilă de a cunoaște. El a fost *academia* poporului bucureștean, unde nu se făcea *savantlîc*, ci ardeau flăcările vii ale vieții — deopotrivă, pentru toți — așa cum încălzește soarele. Știința, muzica, pictura și poezia aici și-au avut Parnasul, între 1888 — 1944, iar istoria culturii noastre din această perioadă se confundă aproape cu cea a Ateneului.

Cine își aruncă ochii, la întîmplare, pe vechile anuare ale instituției, rămîne uimit cîți oameni — din tot ce a luminat mai mult în cultura noastră — s-au numărat ca membri ai săi, de la Heliade, Hasdeu și Kogălniceanu, la Caragiale, Delavrancea, Iorga și Sadoveanu.

Aici a răsunat vioara măiastră a lui Enescu și a fascinat bagheta lui George Georgescu; au vibrat arcușurile lui Hubermann, Paderewski, Oistrah și Iehudi Menuhin; au răsunat glasurile lui Caruso și Șaliapin; și tot aici, atîția slujitori ai artelor plastice au arătat în zeci și zeci de expoziții atîtea opere care aveau s-ajungă la celebritate.

Dar pînă s-a ridicat această casă, cîte întîmplări are a ne spune vremea despre Ateneu și despre locurile pe care se răsfață!

Acum vreo două veacuri și mai bine, se întindea pe această parte a Podului Mogoșoaiei *livedea cu vișini* a logofătului Constantin Văcărescu, pe care o dă de zestre fiicei sale Ilinca, la măritișul ei cu Mihail Cantacuzino.

Într-o primăvară, cînd abia înfloriseră vișinii, au început să-i scuture securile boierești, care pustiiră minunata livede din marginea Bucureștilor. A pus vel vistierul Cantacuzino să se ridice o biserică cu înconjur de piatră, cu porțile deschise către pod cam pe unde e astăzi stația de parcare a turismelor, din fața Ateneului. Fiind partizan al rușilor, cînd s-a curmat războiul cu turcii prin pacea de la 1774, temîndu-și capul, Mihail Cantacuzino a trecut în Rusia. Luîndu-și rămas bun de la țară „s-au îndemnat de au dat biserica... să fie metoh de-a pururi sfintei Episcopii a Rîmnicului... pentru pomenirea excelenței sale și a părinților săi!"

A mai pus să se ridice, în grabă, printre chiliile călugărilor ce purtau grijile gospodărești, o școală românească, pentru 12 copii. Întrucît biserica-metoh era săracă, „neavînd nici moșie, nici vie, nici țigani", a miluit-o vodă Mavrocordat cu monopolul unei făbricuțe de lumînări de ceară albă și cu dreptul ca numai ea să desfacă în toată țara „acest lucru pricinuitor de folos și de podoabă".

A dăinuit biserica pînă în 1876, căci fabrica de *spermanțet* se năruise mai de mult. Dar zidurile de înconjur, ca și cele ale vechiului lăcaș, crăpate, de vreme și cutremure, amenințau să se surpe. A scos, atunci, Primăria o mînă de pușcăriași și a risipit complet ctitoria cantacuzinească.

De la acest metoh al Episcopiei Rîmnicului se trage numele străzii dintr-o latură a Ateneului.

Pe maidanul rămas s-a înfiripat o grădină, cu fîntînă și decor de stînci, mult admirată de bucureșteni. I s-a zis *Grădina Episcopiei.*

În locul fostei biserici pusese Pake Protopopescu un semn de aducere aminte — o coloană cilindrică de piatră. Văzîndu-i

silueta, neadormita zeflemea bucureșteană a botezat monumentul *Chibritul lui Pake*. Cînd s-a tăiat grădina ca să se întindă asfaltul cenușiu al pieții, chibritul primarului a fost mutat fără nici un rost în *Piața Rondului* din Bulevardul George Coșbuc, ca să păzească forfota precupeților.

Pe la 1873, o societate „ecvestră" cumpără o parte din locul fostului metoh, ca să ridice un manej. Doreau boierii noștri să învețe a se ține-n șa ceva mai elegant ca popii; și mai doreau să-și vadă jupînesele în chip de amazoane.

Croit astfel, ca să mai poată fi și arenă pentru circ și ring de dans, manejul și-a ridicat zidurile pînă la înălțimea unui stat de om și s-a oprit. Nu se mai îndurau boierii să dezlege baierile pungii. Ani în șir au zăcut zidurile și gropile de var sub ploaie, ger și arșiță, pînă ce a crescut buruiana, le-a înverzit mușchiul și s-au încuibat șobolanii. Paragina și-a întins poalele murdare peste binaua călăreților din fundul grădinii Episcopiei. S-a ivit

Temeliile manejului «Societății ecvestre», pe care s-a ridicat Ateneul

atunci Constantin Esarcu, încumetîndu-se să cumpere pentru Ateneu neisprăvita zidărie boierească.

Ateneul era o societate culturală, înjghebată în 1865 de Esarcu, V.A. Urechia, Nicolae Crețulescu și un grup de alți 22 de entuziaști. Își găsiseră adăpost în casa lui Costache Ghica, zis *Tingirică*, beizadeaua cumințită cîndva la Constantinopole, cu ceva bătaie și pușcărie turcească, fiindcă răpise pe frumoasa Dudu, fiica lui Tinghir-bei, bancher al sultanului. Se găsea această casă boierească în Piața Valter Mărăcineanu, la poarta Cișmigiului, pe locul unde s-a ridicat mai tîrziu *Teatrul Liric* și unde a fost o vreme *Opera Română*.

Într-o duminică, venind „ateneiștii" să asculte o conferință, aflară că în ajun se mutase aici tribunalul; cînd intrară în sala ședințelor, găsiră pe nevasta intendentului întinzînd rufele proaspăt spălate. Rămași fără adăpost, închiriară o baracă de scînduri în aceeași curte. Au pus o chivuță s-o ferchezuiască cu puțin var și, cărînd bănci din Cișmigiu, au ascultat mai departe conferințele la care începuse să alerge norodul. Se vede însă că un duh rău se stîrnise împotriva lor, fiindcă într-o dimineață își găsiră noul sediu înmormîntat sub o grămadă imensă de scînduri și grinzi.

Îl dărîmase Primăria peste noapte din motive de estetică edilitară!

În Grădina Episcopiei, la sfîrșitul sec. al XIX-lea.

Ateneul Român ▶

Atunci a descoperit Esarcu paragina din grădina Episcopiei, și a prins să-l îmboldească gîndul — ce multora li s-a părut o nebunie — de a clădi acolo un adăpost al Ateneului, cu sală pentru conferințe și muzică, precum și cu încăperi de expoziție.

Acolo? — s-au zburlit o parte din membrii asociației — cine o să vină la atîta depărtare de centru și mai ales pe vreme de ploaie și de viscol?

Esarcu, încăpățînat și surd la toate acestea, n-avea ureche decît pentru nebunia lui.

Cum, necum, ateneiștii au cumpărat fundația părăginită a manejului, l-au pus pe arhitectul Galleron să le facă un plan și-au ridicat, de roșu, clădirea; apoi s-au oprit, împotmoliți în datorii.

Împrumutaseră bani cu dobînzi grele de la toți cămătarii orașului.

Ca să nu rămînă păgubași, înverșunații creditori s-au adresat tribunalului, obținînd hotărîrea de a se vinde la licitație publică Ateneul. Dar înainte ca portăreii să bată darabana în Piața Episcopiei, parlamentul a votat o lege prin care statul a luat asupra sa întreaga obligație de plată, fără a da însă nici un leu pentru terminarea clădirii, socotind că și-a făcut pe deplin datoria.

După ce a zgîlțîit toate ușile oficiale și cele cu blazon, și după ce toate i s-au închis în nas, ca unui cerșetor obraznic, președintele Ateneului și-a făcut următoarea socoteală: Construiesc doară pentru cei mulți și mărunți; ce-ar fi să le cer obolul?

Și Esarcu l-a cerut, simplu și inspirat: „Dați un leu pentru Ateneu!"

Lozinca a zburat ca o săgeată cu vîrf de foc, aprinzînd inimile.

Tombole, chete și loterii de tot felul se organizează în întreaga țară, dar mai ales în București. Nu e nuntă, onomastică ori petrecere întîmplătoare, nu e cîrciumă, cramă ori grădină de vară, unde lăutarii — după un cîntec de inimă albastră — să nu zică și *Cîntecul Ateneului*: „Am un leu și nu-l mai beu, că-l dau pentru Ateneu".

Așa s-a strîns, bănuț cu bănuț, din munca și inima largă a omului de rînd, suma din care s-a durat magnificul palat bucureștean.

E bine să o știe și generația de azi și cele de mîine, că dacă în vremea bunicilor s-a făurit această podoabă a orașului, ea s-a făcut cu talerul, așa cum se-ngropau odinioară nevoiașii la Ghencea și Pătrunjel.

Spre Drumul cel vechi al Tîrgoviștei

Cine pornea de la *Livedea cu vișini* spre *Capul Podului* (Piața Victoriei), pînă prin veacul al XVIII-lea, se rătăcea printre grădinile și locurile aproape pustii ale mănăstirilor Snagovului, Căldărușanilor și Sf. Ion cel Mare.

Le arendau egumenii, după învoială, pentru o oca-două de lumînări de ceară, cu datoria de a le plăti o dată pe an, la hramul mînăstirii.

De la o vreme, au prins a răsări bordeie și cocioabe pe vechiul drum al Brașovului.

După ce Constantin vodă tăie ulița cea mare către Sărindar, au năboit boierii, risipind cu încetul bordeiele și cocioabele înșirate pe margini, unde nevoiașii înfiripaseră mahalale.

Din sus de *Athenée Palace* se întindeau mahalalele: a *Popii Dîrvaș*, a *Postelnicului Fir* ori a *Fîntînii*. Au alungat boierii pe mărginașii cei vechi ai drumului, dar printre ei a început a scoate capul, ca orătăniile printre zăbrele, plevușca negustorilor care, într-un veac, s-a împuiat și îngrășat într-atît, încît s-a cuibărit în casele boierești, pînă prin dreptul *Drumului Tîrgoviștei* (Calea Griviței).

Pe la jumătatea veacului trecut, uriașa întindere dintre *Athenée Palace*, Piața Amzei și Bulveradul Magheru, era în stăpînirea unei singure familii boierești, a Neculeștilor.

Pe locurile lor a luat ființă o piață ce multă vreme le-a purtat numele și unde se adunau țăranii cu de-ale gurii. În mijlocul ei, între două precupețe — Marița Surtuca și Lixandra Boiangioaica — se săpase un puț adînc, cu apa renumită în toată mahalaua. Cînd Bibescu vodă făcu *Piața Mare* (Unirii), cea a Neculescului fu botezată *Piața Mică* și mai tîrziu a *Amzei*, după numele bisericii ridicate de Amza Năescu.

Clădirea primăriei Sectorului 1 și a teatrului strivește sub temeliile sale ghizdurile puțului dintre Surtuca și Boiangioaica.

Pînă a nu se boieri această parte a Podului Mogoșoaiei, printre livezi și locuri deșarte, mahalagiii își ridicaseră o biserică, pe care, neavînd cu ce s-o mai zugrăvească, au spoit-o cu var. De aici, i s-a zis *Biserica Albă*. Era singura clădire ce împiedica privirea, pînă la poalele pădurii Herăstrăului.

Ne vom opri o clipă la această ctitorie din secolul al XVIII-lea a popii Dîrvaș și a jupînesei Vișa, să admirăm catapeteasma, care e o adevărată dantelărie de lemn sculptat, cu flori, cu păsări, cerbi și căprioare și chipuri biblice în straie de boieri valahi. Peste toată această floră și faună, se arcuiește o pereche de balauri fioroși, la care privește mîndru vulturul cu două capete din stema Cantacuzinilor. E vechea tîmplă a bisericii Episcopiei.

Pe la sfîrșitul veacului trecut, o tînără mireasă își va fi rătăcit privirea pe splendida tîmplă și se va fi înfiorat de ochii crunți ai celor doi balauri. Presimțea, poate, nefericirea unei căs-

nicii, dar, înzestrară cu o voce serafică, avea să urce drumul greu spre glorie, dăruind lumii creații nemuritoare. Se numea Haricleea Hartulari și avea s-ajungă celebră sub numele de Darclée.

Într-o latură a Bisericii Albe, unde e astăzi blocul din Calea Victoriei, nr. 112, se găsea în veacul trecut o căsuță în care și-a trăit puținii săi ani poetul Ion Catina, cel care în 1848 declama, urcat pe masă în mijlocul Lipscanilor, versuri de chemare la luptă.

Peste drum de Biserica Albă, unde e acum un magazin *Textila*, colț cu strada Nuferilor, e loc în care pîlpîie iar o flacără a amintirilor.

Colțul acesta împrumutase numele de *Cișmeaua Roșie* de la o fîntînă îmbrăcată în cărămidă. De aici, ulița ce duce spre Schitul Măgureanului s-a numit, o vreme, *Cișmeaua Roșie*, botezînd apoi tot așa, întreaga mahala.

Lîngă fîntînă și-a ridicat domnița Ralu Caragea cunoscutul ei teatru. „Capiștea dumnezeilor elinești" — cum îl numește cojocarul Ion sin Dobre, zis Dobrescu — era o biată sală din paiantă, cu cîteva loji învelite „în postav roșu, cu perdele de chembrică și cu ciucuri albi". La dreapta era o sofa pe care se așeza domnitorul, după ce asistența, în picioare, striga de trei ori, într-un singur glas: să trăiești, măria ta! Scena era mică și joasă, iar în fața ei avea cîteva șiruri de scaune pentru orchestră și pentru boieri.

În pauzele spectacolului „doi țigani îmbrăcați în roșu luau mucul luminărilor. Cînd venea vodă la teatru, lumînările erau de ceară".

Această magazie a fost prima scenă a Bucureștilor, unde elevii școlii grecești de la Măgureanu au reînviat tragediile antice și-au răspîndit ideile Eteriei. Pentru români a fost un exemplu și un imbold. Aici au văzut bucureștenii, pentru prima dată, nu numai actorii improvizați ai Domniței Ralu, ci și trupe străine, printre care și cea a neamțului Gerger, care juca... în limba română, repertoriul desfășurat pe scenele Transilvaniei. Ba, după fuga lui Caragea, Iancu Văcărescu a urcat pe estrada *Cișmelii Roșii* diletanți de la Sf. Sava, pînă ce noul domn fanariot — Alexandru Șuțu — i-a alungat.

De-aici pînă la Muzeul de Artă Populară sînt locuri cu istorie mai nouă. O străduță se strecoară pe lîngă gardul muzeului — strada Banului—al cărui nume vine de la marele ban Costache Ghica, odinioară stăpîn prin părțile acestea ale Podului, uliță pe care mai dăinuie încă o veche casă, unde Ion Ghica a scris aproape întreaga sa operă.

Muzeul ce adăpostește minunate exemplare de artă populară e unul dintre palatele domnești ale Podului Mogoșoaiei. A fost casa lui Barbu Știrbei, boier care, întors de la Paris cu ifose de om civilizat, s-a dus să sărute papucul sultanului, ca ultimul fanariot, pentru scaunul din care fusese silit să plece fratele său Bibescu.

Luînd domnia, Barbu Știrbei își renovează casa după moda pariziană, aducîndu-și pînă și mobila din capitala Franței. Dar tot fasonul occidental al palatului său îl stricau două cocioabe, vîrîte obraznic în estetica grădinii domnești cu ronduri de flori și gazon englezesc. Una era a plăcintarului Volonassis, iar cealaltă — a unui cizmar îndărătnic, care ținea mult la căscioara lui.

Venind omul lui vodă să le propună mutarea, grecul a răspuns că pentru el dorința domnească e o poruncă... și a primit în schimb o casă mare și arătoasă în ulița Herăstrăului. Cizmarul nostru s-a ținut tare, și pînă la urmă, a cerut în schimb moșia și palatul de la Buftea!... Auzind Știrbei asemenea îndrăzneală, a trimis oamenii de i-au dărîmat casa, l-au alungat și l-au despăgubit cu cîteva ciomege. Dintr-un neam „cam lung de unghii" — cum zice cronica — Știrbei s-a chivernisit bine, lăsînd o moștenire uriașă, ca să dea prilej de zîzanie celor șase copii ai săi.

A rămas de pomină răzbunarea uneia dintre fete, care, nemulțumită de modul în care s-a împărțit averea, a răscumpărat o parte, plătind fratelui său numai în băncuțe mărunte de aramă, transportate în saci, cu chervanele, ca să aibă... nefericitul ce număra!

Ne găsim la răspîntia din care crește vechiul drum al Tîrgoviștei (Calea Griviței). Își deschide laturile în acest colț una dintre cele mai mîndre case ale Bucureștilor de la mijlocul veacului trecut. O ridicase părintele lui Costache Facca — autorul comediei *Franțuzitele* — pe care au jucat-o membrii *Societății Filarmonice* în 1835. Murind înainte de a-și isprăvi casa, moștenitorii lui Facca au vîndut-o lui Grigore Romanit, *contracciu* al ocnelor de sare, prieten și om de afaceri al lui Grigore Ghica.

Saloanele ei au făcut concurență celor ale lui Șuțu, din fața Turnului Colții, și celor ale Oteteleșeanului — toate întrecîndu-se în soarele și baluri mascate, pînă ce Romanit s-a stins, iar moștenitorii au vîndut casele statului.

E clădirea care, mai bine de o jumătate de veac, a adăpostit Ministerul Finanțelor.

Peste drum, palatul C.S.P.-ului își răsfață arcadele de-a lungul treptelor. Ne țintuiește aici, cîteva clipe, amintirea dispărutului liceu Sf. Gheorghe.

Era o școală, unde directorul — Anghel Demetrescu — adusese ca profesori tot ce avea mai strălucit cultura noastră, în vremea aceea: Maiorescu, Odobescu, Delavrancea, Haret, Vlahuță, Duiliu Zamfirescu și Caragiale.

Marele dramaturg preda istoria. Era un profesor pretențios, pe care elevii îl bîrfeau — răspîndind cele aflate de la invidioși — că dascălul lor n-are studii și nu și-a trecut nici un examen, peste cele patru clase de liceu făcute la Ploiești, unde mai rămăsese și repetent!

Bazați pe presupusa lui ignoranță, elevii atotștiutori scriseră datele unei lecții de istorie pe tablă, cu litere mari, grecești.

Pînă și cel mai slab din clasă în ziua aceea a răspuns dumnezeiește. Dar cînd profesorul a văzut tabla, i s-a tăiat respirația. „Bine, mă, pezevenghilor, izbucnește atunci Caragiale, voi n-ați auzit că sînt neam de grec?" Neputînd afla cine a săvîrșit ticăloșia, a părăsit clasa, trîntind ușa, ca să se întoarcă cu directorul. Zadarnic îi amenința acesta cu eliminarea din toate școlile, că nici unul nu scotea o vorbă.

„Și-n timpul acesta, Caragiale, așezîndu-și ochelarii care au început să-i tremure pe nas — ne povestește fostul său elev, Radu D. Rosetti — se uită la noi, sorbindu-ne cu privirea, pînă cînd nu se mai poate stăpîni: Cum se poate, mă? Nu se găsește printre voi nici o lichea să trădeze? E fenomenal! Bravos, picilor!

Anghel Demetrescu încremenește. Noi nu știm ce să credem. Vedem pe ambii dascăli discutînd aprins într-un colț, Anghel, supărat, Caragiale căutînd să-l domolească... pînă, lăsîndu-se convins, se adresă blînd elevilor: Profesorul vostru mă roagă să vă iert, fiindcă, deși pușlamale, ați dat dovadă de caracter, în definitiv, ofensa îl privește pe dumnealui, îl ascult! Dar cînd veți fi mari, să nu uitați ceasul acesta. Să vă mîndriți că l-ați avut profesor pe Caragiale, și să spuneți și altora că el citea, nu numai în slovele pe care ați crezut că nu le cunoaște, ci și-n sufletul oamenilor".

Ceva mai sus, în casa lui Cîtă Neculescu, unde e astăzi o sală a teatrului de estradă, a fost ambasada Germaniei, din care baronul Killinger a *domnit* peste o Românie terorizată de fascism și de amenințările sumbre ce se adunau peste capul ei, ca în atîtea rînduri, în cursul chinuitei sale istorii.

Cine nu-și mai aduce aminte de acel cutezător pamflet al lui Tudor Arghezi, în care exploda toată revolta și scîrba

poporului român față de satrapul hitlerist: „Uită-te, mă, la mine! Baroane! Să ne desfacem hîrtiile amîndoi, eu zapisul și hrisoavele mele, scrise pe cojoc, și tu zdrențele tale. Scrie pe ale tale Radu? Nu scrie! Scrie Ștefan? Nu scrie! Scrie Mihai, scrie Vlad, scrie Matei? Nu! Păi ce scrie pe cîrpele tale?Degete șterse de sînge?... Începi să tremuri acum, căzătură. Așa s-a întîmplat cu toți cîți au umblat să-mi fure binele ce mi l-a dat Dumnezeu!"

Acest protest arghezian l-a costat însă pe temerarul autor suferința lagărului. Dar, în anul ce a urmat, am văzut leșul baronului scos pe sub portalul ambasadei, apoi prăbușirea lui Hitler.

Aproape de fostul sălaș al baronului, e poate cea mai veche casă a Podului Mogoșoaiei, care adăpostește acum Policlinica Academiei. Vorbesc despre ea hrisoavele din 1784 încoace, pomenind nume ca ale lui: Filipescu, Izvoranu, Venețiana Văcărescu, Atanase Ghica și Barbu Catargiu — stăpînii ei trecători.

Alături e o biserică, rătăcită, parcă, dintr-un sat mai răsărit — cea a Sf. Nicolae-Tabacu.

Au fost în București biserici și mînăstiri cu diverse specialități în tămăduirea metehnelor omenești; dar nici una n-a avut faima de care se bucura umila ctitorie a lui Dima Tabacul, adică aceea de a împlini afuriseniile rostite aici.

A rămas în amintirea bucureștenilor întîmplarea din vremea lui Alexandru Șuțu, cînd s-au ridicat tîrgoviștenii împotriva lui vodă. Fanariotul luase pămînturile moșnenilor din Tîrgoviște cu hrisoave mincinoase, făcîndu-le zestre fiicei sale Catinca, la măritișul ei cu Manolache Băleanu.

Ne spune Ion Ghica că au venit tîrgoviștenii la divan, la București, „cu rogojini în cap și cu jalba-n proțap", iar după ce au mers „la biserică, la Sf. Niculae cel Sărac, după liturghie, ieșind toți cu făclii de ceară, galbene, aprinse, le stingeau într-un butoi cu zmoală", blestemînd strașnic pe cei ce le furaseră dreptul: „Așa cum se stinge lumînarea, să se stingă vornicul cu tot neamul lui!" Și ne mai spune autorul *Scrisorilor către Alecsandri* că blestemul s-a împlinit, deoarece nevasta vornicului a murit din facere, în mai puțin de un an, iar nu după mult timp i-a urmat și Șuțu, care pare-se că ar fi fost otrăvit. De atunci a intrat în limbă o expresie ciudată pentru cei de azi: *gură de Tîrgoviște*, adică, gură rea.

Din gardul bisericii Sf. Nicolae cel Sărac, și pînă în strada Nicolae Iorga, e loc întins, pe care se încearcă a se încropi o grădină. Aici a fost casa vornicului Iordache Golescu — fratele lui

Dinicu — cărturar înțelept și patriot înfocat. Este primul om din aceste meleaguri pe care îl pomenește istoria ca făuritor al unui plan pentru o *Confederație Balcanică*, după năruirea Imperiului otoman, al cărui sfîrșit îl prevedea. Și a mai fost dintre puținii boieri care au privit cu simpatie pe Tudor Vladimirescu.

Dacă hîrtiile lui referitoare la Confederația Balcanică s-au pierdut, ne-a rămas însă de la acest cărturar cea dintîi lucrare de folclor a literaturii noastre: *Pilde, povățuiri i cuvinte adevărate i povești adunate de Dumnealui Dvornicul Iordachi Golescu*. A tradus Iliada, a scris *Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticești*, o *Condică a limbii românești*, adică un dicționar, precum și un ciclu de comedii, în care ridiculizează moravurile curții și ale boierimii, care „duc la prăpădenia și dărîmarea țării".

Un patriot, un cărturar și un dramaturg uitat pe nedrept, care, pe lîngă opera ce ne-a lăsat moștenire, mai are și meritul de a fi adus în București pe Gheorghe Lazăr și de a fi ajutat la transformarea școlii de la Sf. Sava, în colegiul ce avea să hrănească o cultură flămîndă, setoasă și plăpîndă, însă dornică de viață și de împlinire.

De-aici, pînă la Capul Podului, mai dăm de vechea casă a Grădiștenilor, unde a fost Arbitrajul de stat central, și de casa principesei Trubetzkoi, de la numărul 192, unde, la 11 decembrie 1846, Liszt a uimit boierimea cu arta lui. Dar, ce i-a uluit mai mult pe boieri e că ciudatul artist le-a cîntat niște melodii populare românești, vrednice, pînă atunci, doar de cobza, țambalul și lăuta robilor, arătîndu-le fără de oftări cît foc de aur clocotea în adîncurile prostimii aceleia, copleșită de trudă, biruri și dispreț.

Dincolo de Strada Verde, azi Locotenent Lemnea, casa cea veche a profesorului și avocatului Dissescu, care găzduiește acum Institutul de istoria artei, are în stîlpii și loggia ei frumusețea arhaică a stilului brîncovenesc.

Pe această parte, pînă în Piața Victoriei, nu mai sînt locuri care să cheme vechile amintiri.

Trecînd din nou pe partea stîngă și pornind de lîngă casa lui Romanit, dăm de primul adăpost al condeierilor noștri — *Casa Scriitorilor „Mihail Sadoveanu"* — ridicată de Monteoru, pe unul din locurile boierilor Neculești.

Alături e o grădină, unde, pînă în 1942, a fost casa *cneazului* Moruzi, vestită pentru adunările tineretului luminat din secolul trecut, și unde s-au pus la cale reforme, pe care Cuza avea să le-mplinească în parte.

Capul Podului

Încetinim pasul, aproape de *Capul Podului*, să ascultăm depănîndu-se ultimele amintiri ale drumului.

Într-o volbură verde, *Academia* te întîmpină cu aerul său calm și bătrînesc. Cu rădăcinile pierdute în căutările de pionieri ale *Filarmonicii*, bătrîna instituție s-a născut, cu decret, în 1866 ca *Societate literară română*, cu 21 de membri fondatori. *Academie* a fost botezată abia în 28 martie 1878. Era adăpostită alături de *Muzeul arheologic*, în vechea clădire a Universității, ridicată de arhitectul Orăscu, și de la ea a împrumutat numele strada Academiei.

În casele cele vechi, care au fost pe rînd ale lui Bellu, Slătineanu, Filipescu-Vulpe și Stănuță Cezianu, centenara instituție s-a mutat în 1890.

Alături de această fortăreață a înțelepciunii pare-se a fi fost căminul altui fanatic luptător pentru progres și corifeu al mișcării de redeșteptare națională din veacul trecut — Ion Cîmpineanu. Pe-aici și-au fluturat pelerinele negre conspiratorii împotriva lui Alexandru Ghica, bătînd în taină drumul spre casa celui care a fost sufletul *Societății Filarmonice*. Printre aceștia Bălcescu, Bolliac și Grigore Alexandrescu erau nelipsiți.

Deși, formal, mișcarea de la 1840 e legată de numele lui Dumitru Filipescu, nu mai e un secret că animatorul ei a fost Cîmpineanu, așa cum Bălcescu a fost al celei din 1848. Doborît de suferințele închisorii și de boală, cu averea cheltuită în tot ceea ce însemna un pas spre progres al țării lui — omul care a scandalizat boierimea prin dezrobirea țiganilor săi — ajunsese o fantomă gîrbovă, care-și purta silueta jalnică pe ulițele Bucureștilor, în indiferența generală, pînă ce, în 6 iunie 1863, C.A. Rosetti anunță în ziarul pe care-l conducea „că una din cele mai mari glorii ale națiunii s-a stins".

Puțin mai sus, lîngă muntele acela de beton, care e Ministerul Industriei Grele, se odihnește pe-o latură a curții casa lui Filip Lenș, fost mare dregător în vremea *Regulamentului Organic*. În această casă — ridicată de urmașul negustorului francez Linchou — ajuns în românește Lenș — și-a avut statul major generalul Gorceakov, comandantul trupelor rusești de ocupație, în timpul războiului Crimeii.

Moștenitorii lui Filip Lenș au vîndut casa lui Gună Vernescu. Renovată de arhitectul Ion Mincu și cu interioarele pictate de

A. Mirea, e una dintre frumoasele amintiri ale Bucureștilor de altădată. Ea avea să adăpostească pe rînd Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul Industriei și Comerțului, Ministerul Justiției, precum și Ministerul Aprovizionării din vechea Românie.

Trecînd peste Strada Verde te întîmpină grilajul de fier și cei doi lei de piatră care păzesc fostul palat al lui Gheorghe Cantacuzino, supranumit Nababul, ridicat pe locurile ce au fost ale Păduroaiei Cantacuzino.

Înaintea celui de-al doilea război mondial, ca și în timpul acestuia, a fost aici *Președinția Consiliului de Miniștri*. Întrucît curtea gîtuia strada, unul dintre primari a scos grilajul, cu gîndul să alinieze Calea Victoriei; însă căzînd guvernul s-a dus și primarul. Adusese Carol al II-lea la putere o echipă în care făcea tot ce voia unul dintre cei mai cinici politicieni ai defunctelor regimuri, Constantin Argetoianu. Dar pentru a da prestigiu guvernului, în spatele căruia regele și camarila lui tîlhăreau țara, vodă pusese în frunte pe marele nostru istoric Nicolae Iorga. Om de bună credință — dar încrezător pînă la naivitate în sentimentele patriotice ale unor oameni cu stofă de abili escroci internaționali — savantul cinstit a avut de suferit numai deziluzii.

Cîtă autoritate avea asupra guvernului „prezidat" de el, se vede dintr-un fapt mărunt pe care îl relatăm.

De cînd primarul dărîmase gardul Nababului, ședea *Președinția* cu toată curtea vraiște. În zadar mustăcea furios în barbă primul ministru, cînd vedea în fiecare zi ruina din fața palatului, și tot în zadar cerea Primăriei să repare gardul. Nici primarul, nici ministrul de interne nu auzeau glasul primului ministru. Într-o zi, exasperat, Nicolae Iorga atîrnă, peste maldărul de fiare și moloz, o tăblie cu litere mari:„Așa se poartă primăria cu președinția".

Fiindcă se înghesuia norodul să facă haz de dureroasa năzbîtie a savantului, s-a hotărît Primăria să repare gardul din fața Președinției Consiliului de Miniștri. E numai un episod mărunt, care mărturisește însă disprețul unei caste corupte, față de omul neîntinat.

Palatul acesta găzduiește, în zilele noastre, *Muzeul „George Enescu"* și *Uniunea Compozitorilor*.

Pe o parte din curtea sa vastă, cît și pe locul unde azi e un magazin *Alimentara*, se ridica, în veacul trecut, casa lui Grigore Cantacuzino, tatăl Nababului. O admirau bucureștenii, pentru ferestrele ei cu geamuri dintr-o bucată și cu frumoase vitrouri de o parte și de alta a intrării principale.

De la casa *frumoasă*, strada vecină ce pornește din Calea Victoriei, și care numai frumoasă nu e, a împrumutat numele, pe care îl păstrează pînă în ziua de azi.

Vecină cu locurile Cantacuzinilor, la Puțul de Piatră (strada Orlando) se găsea casa *Șerifului*, avarul negustor din amintirile lui Ion Ghica, care după ce a strîns bănet o viață întreagă, a murit de necaz într-o noapte, fiind prădat de tîlhari.

Umbre ale trecutului mai cheamă privirea spre casa ce face colțul cu strada Sevastopol, pe care a ridicat-o de mult, în veacul trecut, un Filipescu. Ea mai păstrează, în față, o adevărată pădure, în chip de parc, așa cum aveau pe vremuri mai toate casele boierești din această parte, adăpostind între zidurile ei o expoziție numismatică.

Sîntem ajunși în strada ce poartă numele însoritului oraș din Crimeea, stradă de-a lungul căreia se întinde cel mai vechi cimitir al orașului. Aflăm, astfel, cum spiritul bucureșteanului — șugubăț și calamburgiu — botează, uneori, chiar străzile în derîdere! Înainte vreme, această uliță mărginașă purta numele unui *Sebastopol* oarecare, proprietar prin partea locului. Cum era desfundată și plină de hîrtoape, primăvara și toamna se împotmoleau trecătorii în noroaiele ei. În vremea războiului Crimeii, cînd aliații se cam împotmoliseră, și la propriu și la figurat, în fața cetății din zidurile căreia se înălța celebrul bastion Malakof, bucureștenii l-au transformat, în glumă, pe Sebastopol, în... Sevastopol, și pînă la urmă, Primăria l-a oficializat.

Cîteva case numai — și înainte de bombardamentele din 1944 — o clădire ca un arc mărginea Piața Victoriei. Era *Palatul funcționarilor publici*, de unde poetul Alexandru Vlahuță, care-și avea aici locuința, a privit an de an cum înmuguresc și cum cad frunzele Șoselei.

Capul Podului — așa au zis bătrînii noștri imensului maidan înecat în praf și noroi, în care sfîrșea podina de lemn a uliței brîncovenești.

În vremea lui Kiselev, era aici, în inima medeanului, o baltă de strînsură, pe care Sfatul Orășenesc a pus s-o scurgă către gîrlă, rînduind în acest loc straja dinspre miazănoapte a orașului.

Dintr-o parte a maidanului pornea în ocol larg șoseaua de margine a Bucureștilor, din care aveau să se nască: Bulevardul Ilie Pintilie, precum și șoselele Ștefan cel Mare și Mihai Bravul.

Pînă către sfîrșitul veacului sta ascuns între salcîmii din Capul Podului un han cu bătătura largă și cu puț dinainte: *Hanul lui Neculce*. În chiotele surugiilor și-n pocnetele bicelor,

Palatul Sturza

zeci de ani au pornit diligențele din fața sa către Ploiești, Cîmpina și Predeal. Și tot aici se făcea negustorie cinstită cu cai furați ori aduși prin contrabandă din Transilvania.

L-a dărîmat Grigore Sturdza să ridice în locu-i o casă cu turnuri, turnulețe și zorzoane, într-o nedeslușită horbotă de stiluri, de parcă totul ar fi fost pus cu furca.

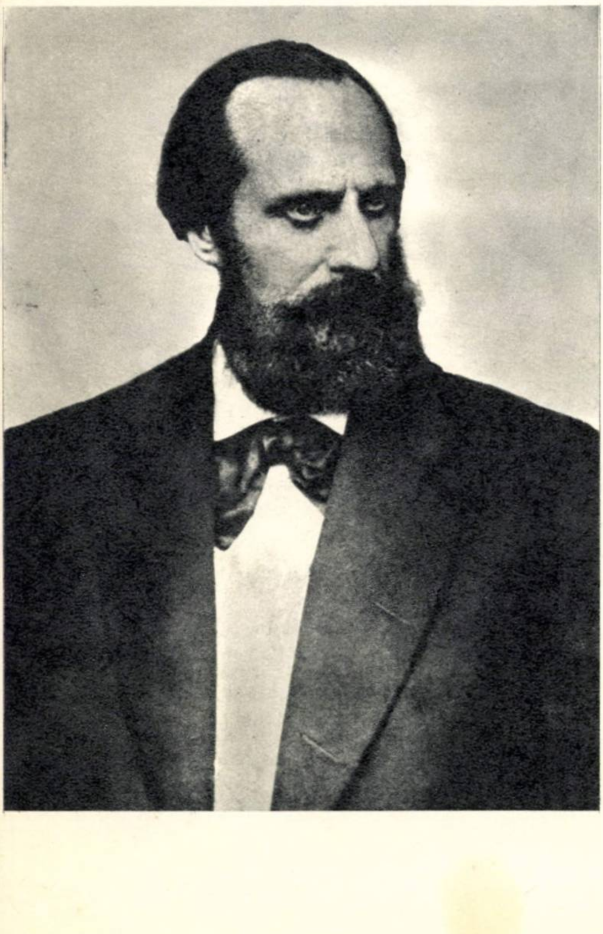
A fost palatul vestitului *Beizadea Vițel.*

I se zicea beizadea, fiindcă era fiul lui Mihalache Sturza, domnul Moldovei, iar porecla de Vițel i se trăgea dintr-o ciudată patimă sportivă. Sturza a fost cel mai original... halterofil al lumii. Punea în fiecare dimineață să-i scoată din grajd un vițel pe care-l tot ridica și cobora pe brațe, antrenîndu-se, pînă ce vițelul ajunse juncan, iar beizadelei îi crescuseră puteri de uriaș.

Îl pomenim aici nu pentru că a fost stăpînul Palatului Sturza ci pentru că rezumă o epocă, în care izul de cultură și civilizație, adulmecat în grabă la Paris de către odraslele boierești,

se topea ușor în drojdiile bizantinismului și ale evului mediu. Idei îndrăznețe și umanitare se toceau și se pritoceau în mentalitatea și năravurile satrapice ale stăpînilor de robi și de moșii. Tot ce era, dincolo de frontiere, înnoire scăldată în romantism, se scutura, în țară, în fața unei umbre de știrbire a privilegiilor și averii, iar entuziasmul se risipea în donchijotisme politice și-n aventuri erotice.

Beizadea Vițel e unul dintre ultimele vlăstare ale acestei tagme. Avea o minte ageră și-un spiriduș lăuntric ce nu-i dădea pace. A fost general în armata turcă, sub numele de Muhlis Pașa, cînd tatăl său se făcuse cetățean... rus, ca să obțină sprijinul țarului pentru scaunul Moldovei, lăsîndu-și nevasta, pe mama beizadelei noastre, să ia o Vogoridoaie și să cîștige astfel pe

Beizadea Vițel

fanarioți — „mașina de fabricat domni în Principatele Române".

Beizadea Vițel a candidat la tronul Moldovei în 1858 — 1859, împotriva tatălui său, și a renunțat în ultima clipă.

Au crezut unii că tînărul Sturza a făcut un act patriotic, pentru a înlesni alegerea lui Cuza; istoria nu ne-o confirmă însă. A fost, poate, doar o abandonare, cînd lupta se vădea pierdută.

Sănii boierești la șosea, în anul 1854

Totuși, candidatura aceasta a divizat boierii antiunioniști, i-a derutat și le-a slăbit puterea, astfel că, involuntar, atletul nostru va fi contribuit la actul din 5 ianuarie 1859.

Îndîrjirea cu care s-a împotrivit tatălui său, îndoiala care a scăldat natura candidaturii, ca și extravaganțele lui în materie sportivă (s-a luptat în public cu George San Marino, negustor din *Hanul cu Tei*, flăcăul lui Sin Marin din Ploiești și renumit atlet al vremii) l-au apropiat de spiritul duhliu al bucureștenilor care l-au adoptat cu simpatie.

Ciuda beizadelei împotriva tatălui său avea însă alte izvoare. În timp ce Mihalache Sturza era în scaunul Moldovei, beizadeaua își adusese din Paris o franțuzoaică, căsătorindu-se cu ea în taină, la moșia Perieni. Naș, fără voie, îi fusese Costache Negruzzi, iar cînd popa din sat îi pretinse autorizația din partea lui vodă, prințul a scos pistolul, silindu-l să-i pună cununiile și să-i cînte, înecîndu-se, *Isaiia dănțuiește*.

Vodă i-a trimis mireasa peste graniță, iar pe năstrușnicul îndrăgostit l-a pus sub pază, la aceeași moșie, să se cumințească. În acest timp, Beizadea Vițel a scris un studiu despre *Legile fundamentale ale universului* și a construit un fel de planor, ucigînd un biet rob, pe care-l pusese în chip de pilot, slobozindu-l de pe acoperișul conacului.

A devenit bucureștean prin căsătoria sa cu Olga Ghica, sora scriitoarei Dora d'Istria, după o viață plină de aventuri, de patimă, năzbîtii și procese.

Pentru o moștenire uriașă, evaluată la peste 122 789 903 lei aur, cîtă lăsase fostul domn (biata Moldovă!), s-a judecat o viață-ntreagă cu frații și surorile sale, și mai ales cu una din ele — prințesa Gorceakov — care furase bijuteriile și titlurile de rentă, în care Mihalache Sturza își investise mare parte din bani.

Drept onorariu, într-unul din aceste procese cu Gorceakova, a primit avocatul Dissescu casa din Calea Victoriei de la numărul 196. Pe locul unde prințul făcea atletism cu viței s-a ridicat *Palatul Președinției Consiliului de Miniștri*, în anul 1936.

Din vremea cînd Sturza și-a început construirea palatului său, ni s-a păstrat o fotografie care ne duce în plină uliță de sat. Într-un colț, un puț cu roată și cu zăbrele jur împrejur privește trist cîteva cruci plecate, pe jumătate îngropate în pămînt. Pe alături se scurge un drum de țară, prăfuit și pustiu, cu uluci strîmbe pe laturi, traversînd locurile Jienilor spre maidanul țigăniei lui Pațanghel.

E strămoșul din începutul acestui veac al Bulevardului Aviatorilor.

Am străbătut ani grei și drum așijderea din malul gîrlii pînă-n Capul Podului;

Ne-am întîlnit în cale cu voievozi, boieri, călugări și norod — cu obiceiuri și întîmplări ce-adesea par de necrezut;

Am ascultat un cuplet al lui Millo și ne-am strecurat printre cei ce-au asaltat palatul în 1848;

Parcă, în fața Ateneului, zărit-am ca prin vis figura palidă și gînditoare a lui George Enescu și-am prins de sus, din bolți, cum se răsfrîng vibrări din verbul plin de foc al celui care a fost Nicolae Iorga;

Am urmărit cu inima sfîșiată pașii rătăcitori ai lui Mihai Eminescu, pentru a sfîrși această *însemnare a călătoriei* noastre sub bolțile de tei ale romanticei Șosele.

Și Podul cel Mare al Bucureștilor rămîne tăcut în urmă, cu toată umbra veacurilor sale în care dorm atîtea visuri și dureri ale generațiilor ce s-au dus, cu nădejdi nemărturisite pentru ziua de mîine.

PODUL CALICILOR

Cine ar fi căutat, de mult, să pătrundă în Bucureşti venind dinspre Tîrgovişte, cînd tîrgul moştenitorilor lui Bucur abia răsărise, era silit să dea ocol, către apus, unei lunci viclene, cu smîrcuri şi hăţiş, pe care Dîmboviţa o risipea pînă sub pragul dealurilor. Sus pe coamă, Codrul Vlăsiei se aţinea vrăjmaş, întinzînd desişuri de nepătruns şi umbre rupte din sălbăticia ce va fi cutremurat cîndva începuturile lumii. Doar într-un singur loc omul izbutise să spargă stavila pusă de îndîrjirea bungetului. Cei de peste veacuri au zis deschizăturii acesteia *Poarta Pădurilor*. Prin ulucul ei îngust se scurgea către tîrg Calea Mehedinţilor, ce s-aduna de dincolo de Cotroceni, din bătrînul drum al Baiului.

De pe creştetul ce se va numi mai tîrziu *Dealul lui Spirea Dohtorul*, apoi numai *Dealul Spirii*, calea cea mare a ţării, care lega Bucureştii de capitalele de sub munţi şi de bănia Craiovei, pornea prăvălatic spre tîrg, prin Gura Văii, străbătînd locurile prin care coboară astăzi strada Cazărmii. Avea răspîntiile presărate cu numeroase cruci de piatră şi lemn, sau purtătoare de pomelnice, sau însemnînd numai hotare de moşii.

Pe sub rîpa clisoasă din buza dealului, prin smîrcurile silnice şi iezăturile risipite ale Dîmboviţei şi ale Gîrliţei se strînseseră, ca muştele pe o putreziciune, bordeiele *Calicilor*, înfrăţite, în vale, cu cele ale *Ţigăniei* din jurul gorganului Mitropoliei.

Din gura gropilor, în care viermuiau cei mai năpăstuiţi dintre oameni, se împleticeau, printre vaduri şi ghioluri mărunte, puzderie de poteci şi, sleindu-se o clipă în mătcile uscate, năvăleau în uliţa care crescuse din capătul drumului oltenesc spre Curtea Veche. Era singura cale ce aduna păienjenişul cărăruilor dintre mocirle şi care permitea accesul, altcum decît cu piciorul, în împărăţia mizeriei şi a papurei, întunecată, bicisnică şi crudă. De aceea i s-a zis *Uliţa* şi, mai tîrziu, *Podul Calicilor*.

O mahala și o uliță a calicilor, iată denumiri ce sună ciudat pentru cei care știu că în limba de azi *calic* înseamnă *avar*. Odinioară însă, cuvîntul avea un înțeles pe care evoluția semantică l-a schimbat complet.

Celor mai năpăstuiți dintre bolnavi — leproșilor — strămoșii noștri le spuneau *mișei* (de la latinescul *miserus*). Cînd furia acestei boli a mizeriei s-a potolit, au fost numiți mișei toți cei loviți de beteșuguri — blestemați să trăiască cerșind la marginea unei vieți omenești. Cu timpul, cei înstăriți au început să numere în rîndul mișeilor pe toți cîți sufereau de crunta boală a sărăciei, chit că erau sănătoși tun. Încet-încet, disprețul celor cu stare față de nevrednicul de rînd, a schimbat iarăși înțelesul cuvîntului *mișel*, dîndu-i semnificația de *laș* ori *netrebnic*. Atunci, nefericiților loviți de boli și beteșuguri li s-a zis *calici*, ca unora față de care viața se arătase zgîrcită cu darurile și bucuriile hărăzite oamenilor.

Care alții și-ar fi săpat bordeiul într-un pămînt înșelător, dospit în smîrcuri, decît făpturile pentru care traiul era o corvoadă a tuturor blestemelor?

Înțărcuiți în acest colț din afara orașului, frați ai nămolurilor și ai suferințelor fără leac, bietele tîrîtoare umane au trăit din cerșit și din mila stăpînirii, mulțumindu-se cu o coajă de pîine pe care o puteau obține întinzînd mîna, așa cum obțin cîinii îmbucătura dînd din coadă.

Cum ieșeau în zbor roiurile de țînțari să asalteze tîrgul, așa se risipeau dimineața în cuprinsul acestuia legiunile de milogi către vadurile de cerșit, stabilite de către „cel mai mare între cei mai mici — starostele de calici", fiindcă acești năpăstuiți erau constituiți în breasla ce le purta numele; iar mai marele lor era recunoscut a fi treapta cea mai de jos în ierarhia dregătoriilor.

În zilele de sărbătoare și mai ales în cele de hram, se deșertau bordeiele pînă și de cei mai betegi dintre nevolnici care numai în asemenea ocazii își părăseau rogojina unde zăceau, înscriindu-se în șirurile celor ce se îmbulzeau pe sub sălcii spre tîrg, înconjurați de cîini flocoși și flămînzi, și de copii gălăgioși, desculți, trențăroși și la fel de hămesiți ca și potăile lor.

De era secetă, se stîrneau volburi cenușii de sub opincile tîrșite anevoie, de sub roțile scîlciate ale cotigilor cu ologi trase de cîte-un cal mărunt și păros ori tîrîte și împinse de calicii mai zdraveni.

De era ploaie, se osteneau prin noroaie, stropiți, înmuiați, striviți de toată greutatea cerului ce se prăvălea parcă în dușmănie peste mizeria lor.

În scîrțîitul roților mărunte, în vaietul celor cărora efortul fizic le răscolea durerile, în tînguiala glasurilor care nu mai puteau articula cuvîntul, convoiul flămînzilor cobora spre tîrg. Cum ajungea la podișca ce se va chema mai tîrziu *Podul lui Haidîm* cîinii erau zburătoriți cu pietre, ca să se întoarcă la paza bordeielor, urmați de copii. Aici, la puntea sub care clipoceau apele gîrlei și începea Ostrovul Dîmboviței, aflat în fața Curții domnești, se gîtuia exodul către tîrg al celor ce însoțeau alaiul calicesc, printre care — copiii, cărora nu le era îngăduit cerșitul. Era aici un punct de vamă al nădejdilor, și unde mulți așteptau îndurarea starostelui spre a trece dincolo, înfățișînd, așa cum îi vede Hasdeu,

„...O icoană grozavă
De bube pocnind de otravă.
Pe brațe, pe coapse, pe frunți —
Otrepe de mult închegate,
Lipite de răni destupate,
Formînd oribile punți...“

Aveau desigur prioritate la trecere și la fruntea vadurilor de cerșit cei mai cu greutate în breasla calicilor, din rîndul cărora s-au desprins nume păstrate de hrisoave și culese de Ionescu-Gion, ca: *Atinia Surda*, *Simion Ciungul*, *Grigore Fulgeratul*, *Radu Orbul*, *Lisandru Ologul*, *Nichita Gușatul*, *Tudor Gură-Stricată*, *Gavrila Gură Puțintea* ori *Grigore „ce are ceea nevoie“*.

Numai cînd venea gîrla mare și îneca Ostrovul ori, furioasă, lua puntea de pe matca ce se va numi mai tîrziu Dîmbovicioara, calicii făceau calea întoarsă spre podul de la Mihai Vodă, cerînd podarului egumenesc voia să treacă Dîmbovița pe aici, pe unde în mod obișnuit nu le era îngăduită trecerea ca să nu strice nici fața uliții, nici cheful boierilor ce veneau la liturghii spre voievodala ctitorie de pe deal.

Pusă sub oblăduirea mitropolitului și a starostelui, breasla aceasta ciudată s-a condus după un adevărat *cod al calicilor*, alcătuit din poruncile domniei, din îndreptările înaltului ierarh al Țării Românești și mai ales din obiceiurile moștenite de la cei care, înaintea lor, se adunaseră să-și îndulcească cu chibzuială mizeria.

Dintr-o carte dată de Mitropolie starostelui aflăm rînduielile cerșitului. Astfel, nu le era îngăduit milogilor „să întindă mîna de două ori, că e furtișag“, ci, după ce își primeau pomana, cei miluiți trebuiau să părăsească tinda bisericii, lăsînd locul

altora. Nu aveau voie „să-și zădărească rănile, fiindcă era înșelăciune", iar cei ce se încăierau în fața pridvoarelor bisericești erau pedepsiți cu ștergerea de pe lista „adevăraților calici", pe care starostele o trimitea Mitropoliei și în baza căreia primeau ajutor din *Cutia milelor*.

Obiceiul stabilise însă și modul în care se moștenea „averea" ciudaților breslași. De murea un calic fără să lase moștenitori, în zdrențele și în bordeiul său nu putea să pătrundă decît tot un calic. Dar, adeseori, vecinii de mizerie, robii cei tuciurii din *Țigănia* Mitropoliei se strecurau în bordeiele văduvite de stăpîni. Atunci se iscau adevărate bătălii între cele două tabere, pînă ce intrușii erau alungați ori, alegîndu-se cu vreo mînă sau vreun picior rupt, dobîndeau de drept cinstea de a intra în breasla calicilor și în stăpînirea bordeiului pentru care se betegiseră.

Aceleași legi nescrise opreau pe calici să fure unul de la altul. De se întîmpla ca vreunul să calce statornicitul obicei, dovedindu-se mare ticălos, era scos la răspîntia puțului, bătut cu varga în fața obștei și a starostelui și, huiduit și scuipat, era alungat din tagma și din mahalaua lor.

În afară de pomeni, unii calici mai aveau și dobînda furtișagului săvîrșit departe de ochii stăpînirii. Cînd începeau lunecușurile de iarnă ori nămolurile ploilor de toamnă și de primăvară, greu cutezau carele și caleștile să înfrunte sălbăticia rîpei de sub Dealul Spirii, pe unde se scurgea Drumul Mehedinților. Atunci s-ațineau calicii și, cu mîrțoagele ce tîrau cotigile ologilor, urneau din clisă roțile înfundate pînă la butuc, smulgînd bani grei călătorului care, altfel, risca să înnopteze în drum, unde, dacă scăpa de furia cerului, ieșea, în mod sigur, în zori, văduvit de cîte bunuri purta cu dînsul. Și cînd privea oiștea din care caii zburaseră ca năzdrăvanii lor semeni din basme se mîngîiau doar c-o umbră de gînd bun: ferice că nu i-au luat și viața!

Uneori, stăpînirea lua caii milogilor pentru treburi domnești. Astfel, în vremea lui Leon vodă, fiind țara amarnic pustiită, încît nici cai de poștă nu se mai găseau, tiranul din scaun porunci ca mîrțoagele calicilor să fie înhămate la căruța unui sol ungur, pe care îl cinstise la curtea sa. Cînd văzu străinul acesta că o ceată flămîndă și zdrențăroasă îi taie calea, vru ca să-i miluiască pe cerșetori cu bani. Dar calicii se făcură roată în jurul căruții, cerînd amenințător oaspelui domnesc să le sloboadă caii furați de stăpînire.

Așa află György Apaffy de isprava lui Leon vodă, pe care o însemnă în notele sale de călătorie din 1629, ca pe o jalnică

atestare a prăbușirii în care se zbătea această mîndră și mănoasă țară, din cauza ticăloșiei dregătorilor, a jugului turcesc și a unor vremi grele de apăsare și prihăni.

La puțul calicilor

În mahalaua lor mizeră calicii găsiseră o vînă de apă bună, săpîndu-și un puț în Gura Văii, pe hotarul dintre moșia Mitropoliei și cea a mînăstirii Mihai Vodă, acolo unde Drumul Mehedinților se îmbuca cu ulița croită de nevolnici spre tîrg, într-o răspîntie pe care au înghițit-o vremea, casele și curtea din Strada Cazărmii cu numărul 53. De el se leagă o veche întîmplare pe care avem a o povesti.

Pe la mijlocul veacului al XVIII-lea așezările calicilor se risipiseră. Mai de mult, crescuse în coasta lor curtea postelnicului Constantin Cantacuzino, în mahalaua ce avea să se numească apoi a Dudescului, cînd această familie intră în stăpînirea averii cantacuzinești. Apoi, Brîncoveanu, dăruind pămînturi în părțile acestea marilor boieri, ei și-au ridicat case cu acareturi bogate. Neamurile Brăiloilor, Oteteleșenilor, Rudenilor, Leurdenilor și altora — au împins calicii peste deal, spre Bragadiru, iar pe cei mai nevolnici i-a trimis stăpînirea la mînăstirile din țară.

Curînd, puțul calicilor s-a astupat, fără a mai rămîne nici o urmă a existenței sale, în afară de vagi însemnări în litera unor hrisoave și cîteva umbre pierdute în memoria bătrînilor. Dar lupta pentru pămînturi și mai ales lăcomia egumenilor greci de la Mihai Vodă a stîrnit un celebru proces către mijlocul veacului al XVIII-lea, proces care avea să răscolească amintirea năpăstuiților ce își avuseseră sălașul aici.

Era atunci mitropolit Kir Neofit, unul dintre cei mai hrăpăreți ierarhi din cîți au stat în capul Mitropoliei Ungrovlahiei. Cumpăra neobosit, în orice împrejurare, case, prăvălii, răzoare de vie, pivnițe, locuri pustii ori cu pomet, prin toate mahalalele Bucureștilor; se judecă cu negustori, meșteșugari și mărginași pentru o palmă de loc, o umbră de bordei ori o gură de beci; răscumpără datoriile bisericilor, mînăstirilor și clericilor, punîndu-le mîna pe averi și primește danii peste danii pentru „chiverniseala mitropoliei". Și numai Dumnezeu și cei „318 sfinți părinți de la Nicheia", pe care mereu îi invoacă în actele sale, vor fi știind și cîți bani a dat cu camătă.

De cînd egumenii greci aduseseră din Ţarigrad vechea instituţie bizantină a embaticului, ce se dovedise aici a fi foarte mănoasă, călugării de la Mihai Vodă nu se mai mulţumeau cu pămînturile pe care le aveau şi pe care le închiriau pentru ridicarea de case ci, în toiul nopţii, mutau pietrele de hotar din locurile vecine ale Mitropoliei, aşa cum o făceau, pe ici pe colo şi postăvarii ce se aşezaseră în părţile acestea.

Dar oricît de abili se dovediseră *mihalioţii*, cu Kir Neofit îşi găsiseră naşul!

În 1741 mitropolitul cere divanului să restabilească drepturile Mitropoliei. O comisie de boieri, în cap cu marele vornic Iordache Creţulescu, cercetează hrisoavele, dar nu mai poate stabili vechile hotare ale moşiei, astfel că orice efort părea în zadar. Bătrînii care mai cunoşteau locul pe unde au fost semnele de hotar nu veneau să mărturisească de teama egumenului de la Mihai Vodă, ai căror embaticari erau şi pe care îl ştiau mai puternic decît mitropolitul.

A găsit însă Kir Neofit mijlocul de a scoate oamenii din gaură de şarpe şi mai ales de a-i face să vorbească. Trei duminici la rînd au citit popii în pragul altarelor teribila *Carte de blestem* a înaltului ierarh, prin care se arunca anatema asupra tuturor locuitorilor din mahalalele: Postăvarilor, Arhimandritului, Golescului şi Gorganului:

„Scriem cartea smereniei noastre vouă mahalagiilor... ca să spuneţi tot adevărul... cu mare blestem şi cu groaznică afurisenie asupra voastră. Şi să iscăliţi în dosul cărţii cine şi ce veţi mărturisi. Şi de va fi aşa, să fiţi iertaţi şi blagosloviţi, iar de nu veţi mărturisi... precum veţi şti şi veţi fi auzit, ci de veţi tăgădui... să fiţi procleţi afurisiţi de domnul nostru Isus Hristos şi de 318 sfinţi părinţi din Nicheia şi de toate sfintele soboare. Aşijderea şi de smerenia noastră: hierul, pietrele să se risipească şi să se topească, iar trupurile voastre, după moarte, să rămînă întregi, umflate şi în veci nedezlegate; să se desfacă pămîntul şi să vă înghită de vii, să moşteniţi bubele lui Gheozi, să vă lovească cutremurul lui Cain, să vă îmbrăcaţi în blestem ca într-o haină şi ca undelemnul să intre el în trupul vostru; procopseală întru toată agoniseala să nu aveţi; nici praful să nu se aleagă de casa voastră şi pînă nu veţi spune adevărul, iertăciune să nu aveţi".

Greu ar fi putut oamenii să reziste înfricoşatului blestem al mitropolitului! Au început atunci să se ivească bătrînii şi să mărturisească cîte le ştiau. S-a aflat astfel că o piatră de hotar fusese în curtea lui Tudose Postăvarul şi că pe ea şedea cînd mul-

gea vaca Vișa, femeia unuia poreclit Machidon. O altă piatră o spărsese Gheorghe Furtună, punînd jumătate sub talpa casei, iar din cealaltă făcîndu-și rîșniță, ce s-a și aflat sub pat la un loc cu cărbunii.

Bătrînii Neagul și Meanul au arătat locul unde a fost Puțul Calicilor și, punînd mitropolitul să se sape pămîntul, s-au dezvelit ghizdurile putrezite. Atunci, o femeie, cu numele Ioana, a jurat că din acest puț a băut apă cu zeci de ani în urmă.

Așa s-au reconstituit hotarele cele vechi ale moșiei, de la „crucea drept Mitropolia... la Crucea Doamnei Mircioaia..." (ce se găsea în marginea curții Dudeștilor) și de aici, pe lîngă Puțul Calicilor, pînă sub deal în Gura Văii pe lîngă Crucea lui Leon vodă, „care făcu atîtea răutăți și curvie" spre Capul Troianului, rotunjindu-se pînă în gardul mînăstirii lui Pană Vistierul din Podul lui Șerban Vodă.

Crucea ridicată de mitropolitul Neofit pe locul unde a fost puțul calicilor

Cîștigînd procesul, a ridicat Neofit o cruce pe locul unde fusese Puțul Calicilor, cruce care s-a aflat, mai bine de un veac și jumătate, la răspîntia făcută de strada Cazărmii cu cea a Bateriilor, de unde a fost ridicată și dusă la muzeul de artă medievală de la Mogoșoaia, ștergîndu-se astfel din nou urma vechiului puț al calicilor.

Unde ești, Kir Neofite, să mai vii cu o carte de blestem, pentru cei care au făcut să piară iarăși urma puțului calicesc, că poate s-or îndura să pună vreun semn, care să amintească de locul unde își potoleau cîndva arșița nevolnicii de peste veacuri ai Bucureștilor!

O nefericită jupîneasă și un voievod cu noroc

Cînd ajungeau pe culmea Dealului Spirii din zilele noastre, drumeții celui de-al XVI-lea veac, veniți dinspre Pitești, se opreau uluiți să măsoare cu privirea uriașa întindere de apă a *Lacului Adînc*, ce dormita între sălcii și păduri de stuf, prin locurile unde Antim Mitropolitul avea să-și zidească mai tîrziu mînăstirea, unde Tatiana Hagi Dina avea să-și ridice în 1726 ctitoria cunoscută sub numele de *Schitul Maicilor*, fiindcă „scăpase de robia păgînilor", și unde, în pragul acestui veac, s-a ridicat cartierul *Gramont*, pe o parte a moșiei vicontelui Louis Antonie de Grammont, fostul aghiotant al lui Kiselev, Alexandru Ghica, Bibescu și Știrbei.

Pe sub rîpa de la Mihai Vodă, despărțit de Lacul Adînc prin valea pe care se scurgea Drumul Mehedinților, era *Bălteţul* postăvarilor. Balta în care vechii țesători de dimie, aba și alte postavuri ieftine își spălau stofele, strînsese în jurul ei pe toți cei ce se îndeletniceau cu acest meșteșug. Din ea pornea, pe o viroagă îngustă, un fir de apă care, adunînd și spuma izvoarelor de sub deal, curgea pe lîngă Podul Calicilor, spre mînăstirea lui Antim, ca să se verse în matca cea veche a Dîmboviței, deasupra Podului lui Haidîm, cam în dreptul scuarului ce se găsește azi în spatele Palatului Justiției.

Bucureștenii o botezaseră *Gîrlița*.

Pe malul ei, sub dealul de la Mihai Vodă, ridicase la începutul veacului al XVI-lea un schit mărunt, în care și-a aflat mormîntul jupîneasa Caplea a marelui postelnic Ghiorma.

„Și am încălecat domnia mea pe calul domniei mele și am umblat domnia mea pînă ce am împrejmuit locul sfintei mînăstiri" — glăsuiește un hrisov din 1588 al lui Mihnea vodă, prin care se stabilesc hotarele ctitoriei jupînesei Caplea.

Nu era chiar atît de întins ocolul mînăstiresc, cum ar lăsa să se înțeleagă documentul piosului Mihnea al II-lea, cel ce avea să se turcească sub numele de Mehmed-bei, și n-ar fi fost nici un pericol ca vodă să-și tocească încălțările umblînd pe jos, ci a fost nevoit domnia sa să meargă pe calul domniei sale, fiind smîrcuri și noroaie la tot pasul, crescute din apele capricioase ale Gîrliței, din puzderie de izvoare și din revărsările Dîmboviței care alimenta mereu acest colț de luncă, unde a crescut Mahalaua Postăvarilor.

Nu știu ce păcate grele o fi săvîrșit Caplea față de Petru Cercel, ca acesta să se răzbune în chip avan împotriva ei, poruncind ca osemintele nefericitei jupînese să fie dezgropate și duse la mînăstirea Bolintinului, dar, după cîte glăsuiește cu zgîrcenie un hrisov din acea vreme, jupînița s-ar fi făcut vinovată de „pizmă".

A scoate din locul de veci osemintele unui ctitor spre a le duce aiurea era nu batjocură, ci păcat de moarte. Dar păcatele unora nasc mulțumirea altora. Atît au așteptat călugării din mînăstirea Bolintinului, ca, avînd în paza lor racla cu osemintele Caplei, să ridice pîră împotriva fraților mihalioți, cerînd, cu logică egumenească, ca toată zestrea dăruită de jupîneasă ctitoriei sale din București să le fie încredințată, de vreme ce ei erau aceia ce purtau grijă de sufletul răposatei. În această pîră, s-a amestecat și glasul egumenului mînăstirii Simon Petru de la Muntele Athos, la care se găsea închinată ctitoria din deal a lui Mihai Vodă, al cărui metoh ajunsese schitul Caplei.

Cercetînd „gîlceava" în fața divanului, Simion Movilă a chibzuit că Petru Cercel „rău și sîngerat" a lucrat scoțînd osemintele jupînesei Caplea din bisericuța unde îi fusese vrerea să odihnească, dar tot vrerea ei fusese ca zestrea să fie a ctitoriei sale din București. Cum de silnicia lui Petru Cercel nu erau cu nimic vinovați monahii de la Mihai Vodă, aceștia au rămas mai departe cu morile, moșiile și robii, urmînd ca frații de la Bolintin să-și rumege cum or ști naivitatea și îndrăzneala de a se fi ridicat împotriva puternicilor egumeni greci. De necaz că

au pierdut, monahii de la Bolintin s-au răzbunat și ei pe năpăstuita jupîneasă, spărgîndu-i mormîntul și risipindu-i oasele.

Nici pînă azi nu se știe precis dacă ctitoria Caplei, care în vremurile vechi adunase la icoanele ei pe mișei, avînd faima că vindecă lepra, este una și aceeași cu Biserica Albă din strada Bateriilor, nr. 43. Spun unii că, roasă de apele Gîrliței, ctitoria Caplei s-ar fi năruit și cu timpul s-ar fi ridicat alături lăcașul de azi. Cei mai mulți dintre cercetători socotesc că totuși bisericuța spoită cu var, de unde i s-a zis *albă*, este cea care adăpostea cîndva mormîntul jupînesei lui Ghiorma; și fiindcă enoriașii săi erau făuritori de postavuri, i s-a zis *Biserica Albă-Postăvari*, spre deosebire de celălalt lăcaș din Podul Mogoșoaiei, ai cărui pereți străluceau la fel, înveșmîntați în aceeași imaculată culoare a laptelui.

De modestele ei ziduri e legată o veche legendă, pomenită atît de cronicarii noștri, cît și de cei străini. În vremea lui Alexandru cel Rău, fiind adus Mihai din bănia Craiovei „cu mare urgie“ spre a fi judecat ca uneltitor împotriva domniei, întîmplîndu-se a trece pe lîngă Biserica Albă, aflată la doi pași de vechiul Drum al Mehedinților, a văzut mare adunare de popor și, aflînd că în acea zi se prăznuiește hramul Sfîntului martir Nicolae (în 6 decembrie 1592), ar fi cerut îngăduința însoțitorilor săi să se roage, întrucît îl aștepta moartea. Și ar fi promis Mihai că de va scăpa de osîndă, drept mulțumire, va ridica o mînăstire mai bogată și mai arătoasă, cu același hram al Sfîntului Nicolae. Alți cronicari spun că Mihai, fiind osîndit, ar fi fost adus să i se taie capul pe butucul așezat în marginea mahalalei calicești, pe un maidan de lîngă biserică, în zi de hram, ca pedeapsa să înspăimînte cît mai mult popor. În această împrejurare ar fi cerut *bănișorul* Mihai voie să se închine la icoana Sf. Nicolae, făcînd promisiunea unei noi ctitorii și că, ieșind din biserică, s-a îndreptat spre locul osîndei, dar, văzînd ținuta mîndră și privirea semeață a condamnatului, călăul ar fi aruncat securea strigînd: Eu nu pot ucide pe acest om!

Adevărul e că Mihai a fost judecat pentru uneltire și că și-a scăpat capul pe jurămîntul a 12 veliți boieri și pe pungile cu aur ale unchiului său, aflat în mare cinste la Țarigrad. Dar tot adevărat e că Mihai a ridicat mînăstirea juruită, sau nu, în ceas de cumpănă, sus, pe dealul ce-i poartă numele, și i-a hărăzit același hram al Sfîntului Nicolae, pe care îl poartă și bisericuța postelnicesei.

Coborînd spre Ostrovul Dîmboviței

Podul cel vechi al Calicilor se încovoia lîngă puțul de pomină, începînd să coboare spre Calea Rahovei din zilele noastre cam prin locul de unde se scurg acum străzile Cazărmii și Justiției.

Mare cît o moșie, se întindea în apropiere, din strada Apolodor, pe sub deal pe la Mihai Vodă pînă în ulița calicească, aproape de Antim, curtea boierilor Dudești. Casele fuseseră ridicate de postelnicul Cantacuzino Cilibiul pe vremea cînd calicii mai făceau rînd cu donița și ulciorul la puțul din răspîntie, iar oamenii boierești se tocmeau de pază noapte de noapte să nu se strecoare cumva în cuprinsul curților hoți și tîlhari din cei adăpostiți în bordeiele mișeilor.

De cum se însera, zăvoarele cădeau greu pe porțile de stejar ferecate, iar deasupra gangului, în foișorul de pază, arvații orînduiți cu ceas de schimb, ținea sub veghe toată noaptea pe cei ce purtau grija vieții și avutului stăpînului. Cînd în mahalaua oropsiților ciuma își arată mai întîi colții, într-o odaie de la poartă, anume făcută, se așeza pentru lungă vreme un *pazarghidean* ca să păzească rînduielile vremii privitoare la molimă și să apere astfel zecile de suflete adăpostite între zidurile boierești.

Cetatea aceasta a Dudeștilor, avînd în mijloc palatul, iar jur-împrejur șiruri de odăi, cuhnii cu vetre uriașe, în care ardeau trunchiurile netăiate, așa cum erau aduse din Codrul Vlăsiei, și se frigea boul întreg; cu fînării, magazii, cămări și hambare doldora de alimente; cu brutărie și ateliere de tot soiul; cu robi și ciocoime multă; cu puzderie de slugi și țărani; cu grădini, livezi și vie; cu șoproane în care se rînduiau calești, rădvane, brașovence și butci, era — cum spune Ion Ghica — un fel de stat în stat, unde „nici poliția, nici justiția domnească nu îndrăznea să treacă pragul" și unde, cînd vrea boierul, „putea să închidă porțile și să trăiască luni întregi cu familia, cu slugile și cu oamenii casei, fără să aibă cea mai mică trebuință de cei din afară".

Aici s-a stins ultimul bărbat din spița acestei vechi familii boierești — logofătul Constantin Dudescu. Om învățat și mare patriot, logofătul a fost pornit de boieri să plece la Paris ca să îndemne pe Napoleon să-și îndrepte un pic privirea spre soarta românilor. Și ne mai spune tot Ion Ghica că la masa lui Dudescu a fost ospătat adeseori Bonaparte și generalii săi, iar influenta doamna Récamiér „nu s-a ridicat niciodată de la masa lui fără să găsească sub șervet un diamant sau un rubin". Dar, pentru aceasta,

generosul și risipitorul boier luase bani de la Băltărețu, cu camătă de 30 și 40%, punîndu-și garanție moșiile, ca, în numai trei ani de cînd primise împrumutul în salonul Banului Bătrînu (Dumitrache Ghica) „toată averea, cu case și moșii să treacă în mîinile Băltărețului".

Aflăm însă din unele date mai noi, în afară de cele furnizate de amintirile lui Ion Ghica, că mare parte din uriașa avere a Dudeștilor a intrat în mîna lui Cazoti, cel ce avea han pe Podul Tîrgului de Afară, numeroase prăvălii pe Podul Calicilor, iar la straja acestuia, cam pe unde e astăzi Fabrica de bere „Rahova", o grădină „ca o moșioară, cu vie, fînețe, cu ghețărie de 800 de care și cu vișini de țara turcească".

Din aceeași avere s-a înfruptat însă și Timothei Recordon, un elvețian stabilit în București, care cumpără Hanul Dudescului. Așa se face că vine pe meleagurile noastre și fiul proaspătului hangiu, acel François Recordon care, din 1815 pînă în 1821, are răgazul necesar să cunoască starea Țării Românești, cum n-o cunoscuse nici un alt străin înaintea lui, și să scrie *Lettres sur la Valachie*. Observator realist, intelectual fin și scriitor de talent în același timp, el caută să spulbere informațiile false date de unii călători de peste hotare asupra țării și neamului nostru, oameni ce se mulțumiseră să scrie „povești care amuză" ori să facă aprecieri răutăcioase. Pe lîngă imaginea unui oraș pitoresc din vremea lui Caragea și Șuțu, așa cum ne-a lăsat-o François Recordon, el e primul străin care, în 1821, consemnează legenda întemeierii Bucureștilor. „Valahii — scrie el — care iubesc etimologia, cred că fundația capitalei lor se datorește unui cioban Bucur, care încîntat de frumusețea locului, bătu aici, cu numeroasa sa familie, parul unui cătun, căruia îi dădu numele său și care în urmă fu schimbat în acela de București".

Pe la sfîrșitul veacului trecut, casele moștenite de către logofătul Constantin Dudescu de la străbunicii săi ajunseseră o jalnică ruină, în care își găsise adăpost gratuit Radovanca, cea care „descînta de șerpi și de deochi... plămădea sulimanurile și dresurile... punea cuțitul, da cu cărțile, arunca cu bobii, căta la stele și aducea luna pe coș"... De aceea, pe orice vreme, la ușa ei era lume ca la bîlci, „căruțe, butci și cocoane îmbrobodite ori boieri tiptil". Iar cînd a murit, nimeni n-a știut, rămînînd cucoanele cu regretul dresurilor din untură de țînțar și lapte de cuc, și vecinii, cu spaima trîmbițată de babele mahalalei, care ar fi văzut cum a ieșit pe coș „ca o văpaie" sufletul vrăjitoarei aciuate în casele fără uși și ferești, ale logofătului ce ținuse să-l cucerească pe Napoleon Bonaparte.

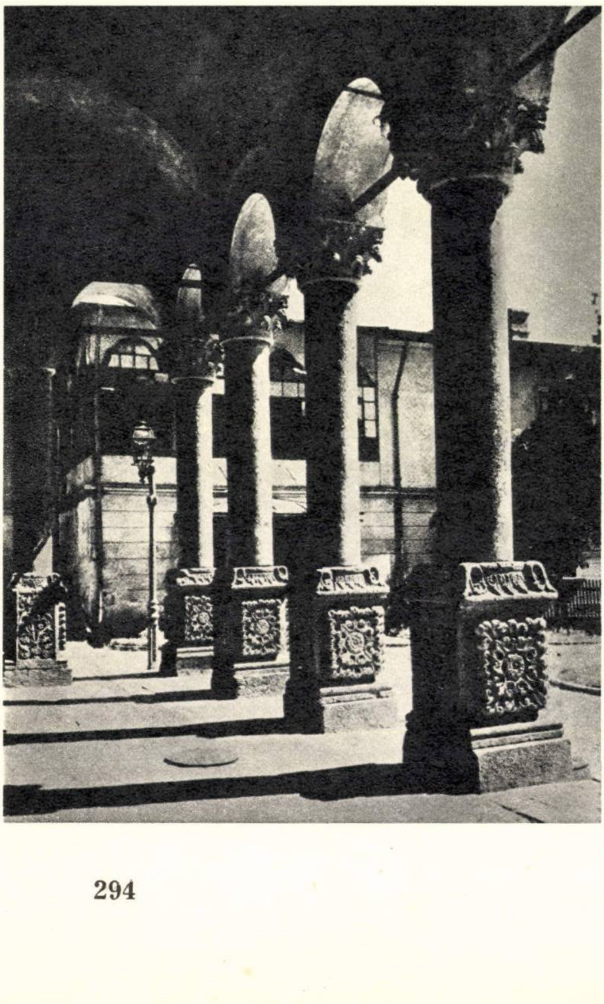
Așezîndu-se tot mai mulți boieri în aceste locuri, ei au schimbat numele uliței din Podul Calicilor, în *Podul Caliței*. Spun unii că ar fi făcut-o fiindcă îi supăra amintirea vechilor locuitori pe care îi risipiseră. Dar de unde s-a născut noua denumire, încă nu s-a putut afla. S-a zis că această Calița ar fi fost o boieroaică cu avere mare la fața podului, ceea ce n-o arată nici un document; s-a mai zis că e numele nevestei lui Cănuță cîrciumarul, cel ce vindea vinul în niște ulcele mărunte, de unde i se trăsese porecla; ceea ce, iarăși nu pare a fi adevărat. Mai curînd, Calița nu e decît deformarea numelui *calici*, sub influența pronunțării grecești, limbă vorbită mult de boieri în epoca fanariotă, și care pronunță *ți* în loc de *ci*. Dar și în veacul al XIX-lea amintirea drumului ce străbătea odinioară mahalaua nevolnicilor stăruia cu încăpățînare în toponimia populară, ba chiar și în documente, alternînd nu numai cu numele dat de boieri ci și cu cel

Podul Calicilor, azi Calea Rahovei, în iarna anului 1841

de *Podul Craiovei*, fiindcă pe aici treceau diligențele spre capitala Olteniei. De abia din 1878 s-a dat Podului Calicilor numele de *Calea Rahovei*.

În veacul al XVIII-lea, prin fundul curților și grădinilor boierești, începuseră să se așeze și să sporească repede oameni cu stare măruntă. Boierii care își aveau casele cu fața la pod, adică pe actuala Cale a Rahovei, între străzile Orfeu și Justiției, vindeau peticele dosnice din adîncul acelor locuri. Printre acești mahalagii mărunți avea să-și ridice Antim Ivireanul, în 1713, mînăstirea ce-i poartă numele și unde a înființat vrednica sa tipografie „ca să nu piară acest meșteșug din țară". Cu toate că înde-

Mînăstirea Antim.
Pridvorul bisericii

lungă vreme au încercat s-o năruie apele Gîrliței, care îi treceau prin colțul de nord-est, au apărat-o cu îndîrjire călugării ce locuiau în chiliile ei, pînă ce pîrîul postăvarilor a dispărut, păstrîndu-ni-se ctitoria lui Antim în toată calda și pitoreasca frumusețe a bătrînelor noastre mînăstiri și cu acele minunate uși de stejar, sculptate de mîinile măiestre ale mitropolitului.

Ostrovul

Vadurile cele vechi ale Dîmboviței și-au șters de mult pînă și numele, lăsînd numai îngălbenitele hrisoave să mai stîrnească nedumeriri celor plecați să le iscodească. Cîndva, în fața Curții Vechi, gîrla curgea printr-una din aceste mătci pierite, care tăia Podul Calicilor ceva mai sus de locul unde astăzi se întîlnește strada Artei cu strada Bibescu Vodă, pe laturile Căii Rahovei. Tot „noroindu-se" se vede că, la una dintre viituri, apa și-a găsit un alt vad, mai slobod, în umbra Curții Vechi, statornicindu-se în principal aici; iar albiei lăsate să lîncezească, i-au zis bucureștenii *Dîmbovița Mică*, și-apoi — *Dîmbovicioara*. Cînd se porneau ploile, ea prindea viață și, împoldită atît de gîrla cea mare, cît și de Gîrlița sau pîrîul lui Duca Diianu, ale cărei ape le primea, făcea prăpăd, pornind-o peste maluri. Ajunsă doar o buclă a Dîmboviței noi, prindea sub braț un mare petec de pămînt ce s-a numit *Ostrov* pînă în pragul veacului al XVIII-lea, cînd vadul i s-a strîmtorat, iar locul dintre ape a început a se chema de atuncea *Prund*.

Ne povestesc hrisoavele de una din isprăvile Dîmbovicioarei în vremea Brîncoveanului. Se vede că Radu Popescu — cronicarul — avea veleități de mare gospodar, fiindcă, ori că stăpînea pe aici vreun loc, ori că îndeplinea numai o slujbă, s-a apucat să zăgăzuiască apa de pe „valea veche" și-a înecat livezile brîncovenești și morile monahilor din mînăstirea Radu Vodă, primejduind cu năruirea chiar dealul încărcat cu vii, unde trona Mitropolia.

S-a supărat atunci vodă, scriind că vornicul Popescu e „nechibzuit", amenințîndu-l că îl va obliga să plătească paguba. Însă prestigiul de gospodar și om destoinic al cronicarului nu i-a fost întunecat, deoarece în domnia următoare, Ștefan Cantacuzino îl pune să îngrijească de conacele lui Carol al XII-lea, fugarul rege al Suediei, care, venind dinspre Giurgiu, se întorcea „teptil... în țara lui".

Ostrovul era tăiat prin mijloc de ulița cea mare a calicilor care a ajuns să fie pod domnesc. Pe dreapta, cînd veneai din sus către tîrg, în curtea de acum a bisericii Domnița Bălașa se ridica un schit de lemn, numit Mînăstirea Ostrovului. A putrezit din revărsarea apelor, și atunci s-a îndurat Teofan Monahul să zidească, în prima parte a veacului al XVIII-lea, biserica ce pînă aproape de secolul acesta, cînd a fost dărîmată, s-a chemat *Sf. Nicolae din Prund*.

Încă pe la 1587 se pomenea în marginea Ostrovului o moară domnească, în gardul Ciutăriei, pe care a tăiat-o Duca vodă, fiindcă, oprind în stăvilare apele, tot potopea grădinile domnești. Alături se găsea *baia domnească*, pe care o ridicase Alexandru Mircea.

La „vadul de peste apă... pre unde au scurmat dinainte vreme Dîmbovița", avea să-l înzestreze Brîncoveanu pe marele comis Radu Golescu cu mare parte din Ostrov, rotunjind locurile pe care acesta le cumpărase de la jupîneasa Stanca Coțofeanca.

În mai puțin de un veac, cîtă viață avea să se încingă prin locurile unde odinioară zburdau ciutele și caii domnești, unde un sihastru își ridicase măruntul schit de lemn în mijlocul Ostrovului și unde, înaintea suirii în scaun a Brîncoveanului, se încropise modesta enorie a popii Matei, din bordeiele și căscioarele jilave ale sărăcimii din marginea orașului!

Acolo, unde ulița cea veche a calicilor întîlnea Dîmbovicioara, în veacul al XVIII-lea își avusese rosturile un turc cu numele de Haidîm. De la el, podișca pe care se strecura ulița în Ostrov s-a chemat *Podul lui Haidîm* sau *Podul Turcului*. În apropierea lui Gîrlița își rostogolea apele în Dîmbovicioara, strecurîndu-se prin fundul grădinii lui Teofil Witing, un sas din Brașov, ce deschisese *spițerie* pe Podul Caliței, pe la mijlocul veacului trecut. De cîte ori se umfla Bălteţul postăvarilor, Gîrlița se trezea și, împlinită cu tot ce aduna din viroagele mahalalelor pe care le uda, năpădea prin curți și mai ales în cea a farmacistului Witing. Adeseori, în toiul nopții, îl auzeau vecinii chemîndu-i cu disperare să-l scoată din mijlocul puhoiului perfid, care îi pătrundea pe sub uși, pînă la rafturile cu hapuri, alifii și dresuri. Și nu li se părea nimic curios, văzîndu-l pe spițerul cel foarte strîns la mînă, cu nelipsita lui casetă de tinichea legată de gît, cum măsoară licărul apelor mîloase, bălăbănindu-se în cîrca unui mahalagiu cu nădragii sumeși, care călca tacticos prin curtea inundată, tocmindu-se cu glas tare la fiecare pas pentru suma ce i se cuvine că-l scapă de necaz și pe care omul din spate o drămuia cu încăpățînare.

Farmacistul Witing

A strîns mult bănet Witing în spițeria lui, încît, la un moment dat, a cumpărat 10 pogoane de vie, între Podul de Pămînt și cel al Tîrgoviștei, de la actorul Costache Aristia, adică zestrea pe care acesta o primise de la Luxița Mărgărit. Pe lîngă vie a mai adăugat și alte locuri, pe care aveau să se nască mai tîrziu strada și cartierul din preajma Gării de Nord, ce poartă și astăzi numele spițerului de pe Podul Calicilor.

Fiind inima Ostrovului în mîna comisului Radu, acesta și-a durat aici casă arătoasă, unde a crescut tot neamul Goleștilor, din sînul căruia s-au ridicat atîția cărturari și patrioți.

Către sfîrșitul veacului al XVIII-lea se îndesise populația și în Ostrov și dincolo de Podul Turcului. Au sporit iute prăvăliile, iar forfota de mușterii și negustori au schimbat fața uliții pe care coborau cîndva spre tîrg nevolnicii. Atunci, simțindu-se nevoia

unui han, n-a stat prea mult pe gînduri vornicul Iordache Golescu, căruia îi revenise prin moștenire această parte din averea părintească, ca să transforme în han încăpătoarea casă cu edecuri multe.

Fiind receptiv la tot ceea ce schimbarea vremurilor aducea pe meleagurile noastre, vornicul n-ar fi putut să rămînă surd la iureșul pe care burghezia îl dădea spre viață, cu toate tocmelile cele noi în care banul făcea să pălească evghenia boierilor.

În hanul Golescului fremătă în curînd viața unui adevărat bazar „pestriț și vioi" cum ni-l arată un călător străin de la mijlocul veacului trecut, bazar ce se adunase în cele 50 de prăvălii cu halvagii și croitori, giuvaergii, marșande, negustori de pepeni și de vinars, cu bragagii, cu săidăcari și mai ales cu salepgii, ce își făcuseră aici inima acestui vechi negoț oriental cu băutura pregătită din tubercula unor orhidee, cu apă și miere. De aici roia spre tîrg și înspre mahalalele orașului, ducînd în spate uriașe samovare cu mangal aprins sub vas, negustorimea ambulantă a salepului, care vindea produsul cald în mici ulcele, în mijlocul uliții. Se îndoia un pic din șale salepgiul și din ciuciurul samovarului gătit cu ciucuri, cu mărgele și cu clopoței, curgea băutura de culoarea ceaiului, pe care turcii și fanarioții o aduseseră la noi din Istambul.

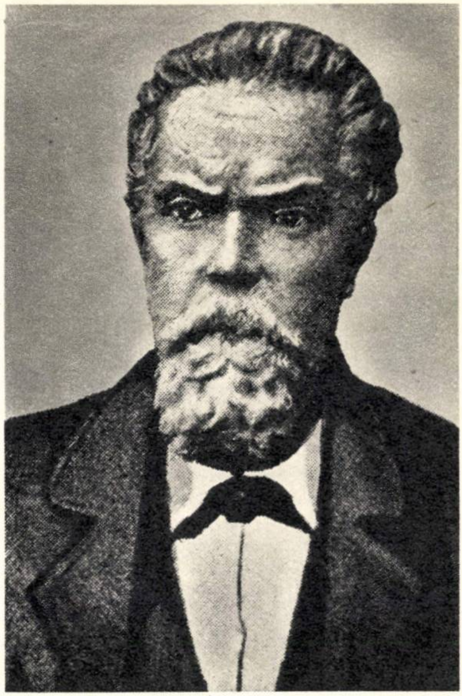
Într-un ziar al vremii găsim și o reclamă prin care *Madame L'Enfant*, modistă din hanul Golescului, anunță clientela că fiind *vacantă*, adică neavînd de lucru, închiriază paturi, cu toate că, alături, îi făcea concurență *Hotel Bien Garni*.

În vremea ciumei și holerei din 1831, în hanul Golescului a fost adăpostit cel dintîi regiment de infanterie modernă românească, după care avea ca să se mute în casele lui Mavros de la Jignița. Iar la etaj, în cîteva odăi, s-a așezat concomitent agia, cu dorobanții, tiștii și epistații săi, ceea ce vădește că boierii Golești duraseră o casă care să fie pe măsura bogăției lor.

Oameni și rosturi de altădată

Pe Podul Tîrgului de Afară, lîngă Biserica cu Sibile, se găsea farmacia lui Nirescher, cu emblema *La Sfinți*, alături de care avea să ia ființă mai tîrziu o boltă de brașovenie a lui Măjeru — părintele marelui economist Virgil Madgearu, pe care l-au asasinat legionarii în noiembrie 1940. Dusese farmacistul un trai mo-

Doctorul Drasch. Bust miniatural, multiplicat de comitetul prezidat de Nicolae Fleva, pentru ca din vînzarea lui să se ridice o statuie în București «vraciului» din Hanul lui Avram.

dest pînă pe la 1850 cînd apăruse în București un personaj ciudat cu numele de Drasch. Se așezase pe malul Dîmbovicioarei, într-o odaie din Hanul lui Avram, pe care îl mai vedem și astăzi în strada Bibescu Vodă, și începuse să practice o medicină nu mai puțin ciudată.

Cu o statură herculeană, umblînd fără palton și fără mănuși în iernile geroase ale Bucureștilor, luînd onorarii modeste și dînd consultații gratuite nevoiașilor, doctorul Drasch, care își tăinuia doctoratul obținut la Viena, fiindcă avea mai mult succes cu o medicină empirică, în care se amestecau, puternic, izuri din practica vracilor, ajunge un idol al mahalalelor. Se născociseră în jurul lui legende, și mulți dintre bolnavii ce nu-și găseau leacul aiurea dădeau năvală la Hanul lui Avram, convinși că vraciul adăpostit aici face minuni. În fiecare dimineață, în curtea murdară a hanului, printre precupeții ce își tocmeau coșurile cu

marfă, ședeau pe vine, rezemați de ziduri, alături de cobilițele oltenilor, clienții cei săraci ai doctorului Drasch.

Rețetele originale, cu leacuri pe care nu le recomanda nici unul din medicii orașului, erau executate în mod obligatoriu la farmacia lui Nirescher de lîngă Biserica cu Sfinți. Așa se face că în cîțiva ani spițerul se îmbogăți de pe urma lui Drasch, căruia toată viața i-a dat de mîncare în schimbul exclusivității rețetelor. Ba, de la o vreme doctorul începuse să dea consultații într-o odaie aflată chiar deasupra spițeriei, unde, ne spune unul dintre cei ce cîndva a recurs la serviciile lui Drasch, că acel cabinet era dotat c-o masă de bucătărie și cu două scăunele pătrate, fără de spătar.

De rețetele lui Drasch făceau haz toți medicii Bucureștilor, întrucît prescriau aproape invariabil siminichie și sabur pentru boli de ficat, tuberculoză ori febră tifoidă. Oamenii veneau însă cu bănuțul prins în colțul năframei și plecau acasă „cu hapuri din miez de pîine ori cu o sticluță de apă chioară, lăsînd să lucreze asupra lor iluzia... că acestea erau medicamente făcătoare de minuni", cum scrie în amintirile sale V. Bilciurescu.

Tratamentele aplicate de acest bizar ucenic al lui Esculap n-aveau pereche în lume! Se povestește că pe Podul Calicilor un bolnav care venea spre han, la consultație, c-o falcă umflată, l-a oprit pe Drasch, văitîndu-se de dureri. Doctorul l-a examinat sumar în mijlocul uliții și, pe neașteptate, cu laba lui de urs, îi trase clientului o palmă zdravănă, *operație* în urma căreia abcesul a cedat, iar omul a plecat acasă bucuros atît pentru faptul că a scăpat de chin, cît și pentru că nici consultația, nici tratamentul nu-l costaseră un ban.

Se mai spune că, fiind chemat să examineze o fată bogată, ce suferea de o paralizie a brațelor, și pe care medicii o condamnaseră definitiv, Drasch ar fi cerut familiei, inclusiv nefericitului logodnic, să vină cu el în odaia bolnavei care, conform prescripției, făcea sudație sub plapumă dezbrăcată complet. Cînd nimeni nu se aștepta, cu un gest brusc, doctorul smulse plapuma de pe bolnavă. Expusă atîtor priviri, pudica fată făcu o sforțare disperată să se acopere, fapt care ar fi redat brațelor vechea lor libertate de mișcare, vindecînd-o astfel de paralizie.

Și cîte asemenea întîmplări nu se puneau pe seama lui Drasch, sporindu-i faima și averea, încît izbutise să-și cumpere o moșie în valoare de două milioane de lei. Nici spițerul său nu s-a lăsat mai prejos. A cumpărat hanul Golescului din fostul Ostrov al Dîmboviței, l-a dărîmat și a ridicat în locul său *Pasajul Nires-*

cher din Calea Rahovei pe la sfîrşitul veacului trecut. El a însufleţit multă vreme acest colţ al oraşului cu viaţa lui trepidantă, animată de forfota prăvăliaşilor, a mahalagiilor şi ţăranilor care găseau adunate în numeroasele sale magazine toate mărfurile cîte le erau de nevoie.

Dacă în hanul Golescului îşi făcuseră vad salepgiii, în Pasajul lui Nirescher se aşezaseră cîţiva băcani şi, de la ei, comerţul acesta mărunt s-a întins în sus pe Calea Rahovei şi dincolo de marginile fostului Ostrov, stînd în drumul bătut al atîtor ţărani şi mărginaşi, dar nedispreţuit nici de bucureşteanul get-beget.

Multă vreme băcănia a fost pentru locuitorul Capitalei o instituţie în care băcanul trebuia să-i ţină la îndemînă nu numai alimentele obişnuite unui asemenea negoţ, ci şi măruntele şi variatele obiecte cîte îi erau necesare în gospodărie. De aceea, în astfel de prăvălii stau laolaltă saci cu făină şi cafea, pucioasă pentru afumat butoaiele, vaxul de ghete şi săpunul, borcanele cu foi de dafin, vanilie şi boabe de piper. De tavan spînzurau căpăţînile de zahăr şi piramidele de lumînări, roţi de smochine şi banane, lîngă fitilul lămpilor cu gaz. Butoaie cu untdelemn şi putini cu brînză se rînduiau lîngă cele cu peşte sărat ori lîngă coşurile cu roşcove şi rodii. Saci cu năut şi cu stafide se răsfrîngeau în buză, generos, stînd la îndemîna clientului, fiind obiceiul ca fiecare să guste gratis cîteva boabe, în timp ce i se pregăteau pachetele.

Băcanii nu erau îmbrăcaţi în halate albe ca astăzi, ci purtau nişte şorţuri verzi, dintr-o pînză proastă, de unde s-a născut expresia *burtă verde*, adică necioplit, fiindcă, uneori, aceşti negustori îşi mai dădeau în petic.

Printre băcani şedeau la loc de frunte simigiii, cu şirurile de covrigi spînzurînd de uşi şi de pereţi, cu baclavale şi sarailii, cu tăvi în care se răsfăţau hălci uriaşe de dovleac cald. În cuptoarele lor se coceau cozonacii de Paşti şi de Crăciun, se rumeneau purceii de lapte pînă ce începea să li se scorojească pielea, iar mieii se frigeau molcom doar în dogoarea bolţilor cînd se scoteau covrigii de la copt.

În alte prăvălii, tulpane albe, panglici şi mărgele fluturau lîngă nădragii nemţeşti ori lîngă cei cu creţuri, pe care îi mai purtau ţăranii şi orăşenii de pe margini. Cojoace înflorate, bunde din piei de ied, căciuli, mintene şi sumane de dimie ţineau companie pălăriilor şi bonetelor de tip parizian, iar negustorii de parfumuri şi dresuri muiereşti nu se sfiau ca să amestece mirosurile delicate ale mărfii lor cu fumul pastramei ce sfîrîia peste manganul grătarelor vecine.

Erau atunci în acest oraș bunici modești, cu gusturi fără de pretenții, cu obiceiuri nevinovate pe care noi le privim azi cu îngăduință și alean ori, uneori, cu neînțelegere, oameni care se mulțumeau c-o umbră din ceea ce se cheamă bunăstare, dar muncitori, cinstiți și plini de omenie, cu rîvna să-și crească odraslele în obiceiurile moștenite, fără să întoarcă spatele la ce e nou, copiii fiind lumina vieții lor alături de dragostea față de tot ce aparținea pămîntului în care se născuseră.

Domnița Bălașa

Străjuită de uriașii săi plopi care se iau la întrecere cu înălțimea turlelor, biserica Domniței Bălașa, cu împletiturile aurite strălucind deasupra porticului, cu monumentele de marmură albă care o împodobesc, aduce din trecut amintiri ce răscolesc.

Abia se luase zăpada iernii din 1714, cînd Bălașa, fiica Brîncoveanului, împreună cu soțul ei — marele ban Scarlat Lambrino — pornea spre Stambul să pregătească nunta fratelui ei Radu, cu fata lui Antioh Cantemir. A doua zi de Paști, pe cînd se întorcea de la liturghia ascultată la patriarhia constantinopolitană, își găsi casa plină de turci, răscolită, prădată și călcată în picioare.

I s-a spus doar că tatăl ei e un cîine; apoi au urcat-o într-un rădvan și au dus-o la Ceauș Emini, închisoarea femeilor, unde după bătăi și schingiuiri cumplite, mărturisi cîtă avere are în capitala Imperiului otoman, adică 100 pungi cu galbeni și giuvaeruri ce prețuiau 30 000 de taleri, care intrară fără zăbavă în lacoma vistierie a sultanului.

Era ziua în care la București năframa neagră a mazilirii fluturase pe umărul lui Constantin Brîncoveanu.

Cum sosi din țară, Maria Doamna fu aruncată în aceeași temniță cu fiica ei, fiind chinuite amîndouă zile și nopți ori aduse împreună să fie martore la cazna mazilului domn, pentru a smulge taina fabuloaselor averi brîncovenești, care în imaginația turcilor depășeau pe cele din *O mie și una de nopți*.

După nemaipomenitul masacru petrecut pe malurile Bosforului, cînd veni în țară Mavrocordat, s-a îndurat Sublima Poartă să dea o amnistie pentru toți „cei ce mîncau pîinea sultanu-

lui" și care după legile turcești păcătuiseră. Atunci i se îngădui Mariei Doamna să vină la București cu fiicele, ginerii și cu micuțul nepot Constantin. Văzîndu-i „la mare lipsă și sărăcie", văduva Doamnă împărți averea ce rămăsese în urma confiscărilor făcute de turci, revenindu-i Bălașei, printre altele, livedea din prundul Dîmboviței, întinsă din ulucile curții unde se afla casa cea veche a neamului brîncovenesc pînă în Podul Calicilor.

După zguduitoarea tragedie pe care o trăise, dornică de liniște și împăcare, Bălașa își ridică în mijlocul livezii o casă și, sub același acoperiș, un paraclis, așa precum obișnuiau marii boieri. Apoi zidi alături o altă casă, în care, cu dragoste de limba și de neamul său, înființă o școală românească, unde aveau să învețe carte Dinicu și Iordache Golescu, Ion și Constantin Cîmpineanu, precum și alți feciori de boieri, pe care îi încălzea ideea ridicării acestui popor.

În cîteva odăi de lîngă școală, Bălașa adună bătrîni fără neamuri și stare, înființînd azilul care, sub diverse forme, a dăinuit pînă în zilele noastre.

Fiindcă un cutremur năruise Curtea Veche, Mihai Șuțu se așeză în chiliile mînăstirii Sf. Sava, mutînd Academia Grecească, care funcționa aici, în școala Domniței Bălașa, unde și-a găsit adăpost, din 1791 pînă în 1802.

Trecînd prin ani, casa domniței s-a păstrat pînă în 1883, cînd, fiind dărîmată, s-a așezat, ca amintire, un cub de marmură, marcînd locul unde a fost pristolul paraclisului — piatra ce se vede și azi în fața fostului azil, acum o aripă a Spitalului Brîncovenesc.

Dar Bălașa care trecuse prin atîtea groaznice încercări, ținu să-și lase numele într-o biserică mai arătoasă, unde să-i fie și adăpost de veci. Așa, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, a pus meșteri de seamă să ridice ctitoria din Calea Rahovei, o minunată podoabă a orașului, cu împletituri de piatră și poleieli de aur.

Au ros-o la temelie apele ascunse ale Dîmboviței, pînă ce, în vremea lui Kiselev, sta gata să cadă. Dar banul Grigore Brîncoveanu o reface, stînd iarăși în picioare, netulburată, doar șapte ani, cînd un cutremur o zdruncină. E rîndul Saftei Brîncoveanu care, în 1842, o scoate iarăși tînără, de sub unealta unor meșteri pricepuți. Ajunsă, în 1881, într-o stare jalnică, Bibeștii,

moștenitori ai Brîncovenilor, ridică după planurile lui Alexandru Orăscu, biserica pe care o vedem astăzi peste drum de Palatul Justiției.

Aici și la Sărindar se săvîrșeau cununiile boierilor și bogătașilor, iar cînd Sărindarul fu închis, amenințînd să se prăbușească de bătrînețe, biserica Bălașei atrase toate alaiurile nuntașilor cu stare. Cînd coborau din cupeurile cu geamuri masive de cristal, ei se opreau la poartă să se distreze, cumpărînd o cărticică de la Cilibi Moise, un negustor isteț, ce vindea, pe lîngă ață, batiste și ciorapi, și niște broșuri cu zicale, proverbe și cugetări — „Pildele" și „Apropourile lui Cilibi Moise" — găsind pentru fiecare client o vorbă de duh. Își ținea raftul spînzurat de gardul bisericii și de la el s-au întins, încetul cu încetul, negustorii de cărți vechi ai Bucureștilor de altădată, ca să-și desfacă marfa pe malurile Dîmboviței, așa cum o făceau anticarii Parisului pe cheiurile Senei.

Printre podoabele de metal scump din zestrea bisericii se găsea și o cristelniță de argint masiv, cu încrustări și cizelare fină. Acest cazan în care se botezau odraslele boierești avea să fie cauza unui mare scandal între anii 1895—1897, în urma căruia fu dărîmat din scaun un mitropolit, căzu un guvern, se aprinse populația orașului, iar regele avu neașteptate dureri de cap.

Se născuse prințul Carol, om care se vede că a fost predestinat să stîrnească scandaluri din fragedă pruncie. Hotărîndu-se ca botezul să fie oficiat la Sinaia de către Ghenadie Petrescu, mitropolitul țării, acesta a poruncit să fie adusă cristelnița de la Domnița Bălașa pe malurile Peleșului. Dar după botez, ia cristelnița de unde nu-i. Dispăruse, nu se știe cum, ca o cutie de chibrituri și dispărută a rămas pînă în ziua de azi. Ghenadie a fost învinuit că nu-i străin de acest furt și o campanie furibundă de defăimare se porni împotriva lui de către toată presa liberală. Sinodul, adunat în grabă, în cap cu episcopul Partenie al Dobrogei, cel care a refuzat să facă sfeștania cu ocazia inaugurării podului de peste Dunăre dacă nu i se dă 1 000 de lei, hotărăște caterisirea lui Ghenadie. Mitropolitul nu vrea însă cu nici un preț să părăsească palatul din deal și nici cîrja mitropolitană, pînă ce, în mai 1896, procurorul Sărățeanu îl scoase în brînci din sălașul său și, încărcîndu-l într-o trăsură, îl porni spre o direcție necunoscută.

Cînd populația Bucureștilor află de alungarea lui Ghenadie Petrescu fu cuprinsă de mînie și revoltă. Zi de zi se făceau mani-

festații ostile la Palat. Parlamentul era asaltat de mulțimi furioase, care cereau demisia guvernului. Iar cînd se află că mitropolitul a fost închis la Căldărușani, porniră mereu într-acolo convoaie de căruțe și trăsuri, în semn de simpatie pentru victima regelui. A trebuit să demisioneze Sturdza și abia atunci a fost convins, cu greu, Ghenadie să prezinte, de formă, o demisie, fără să recunoască nici una din învinuirile ce i se aduceau ca, astfel, să se liniștească spiritele și răzmirița stîrnită de cristelnița bisericii din Calea Rahovei.

Aflăm că puțin mai sus de biserica Domnița Bălașa văduva răposatului Constantin Brîncoveanu dăruiește o casă printr-un zapis din septembrie 1718, „în marginea Dîmboviței, lîngă Podul lui Haidîm... grofului Feratie", care fugise în țara ungurească după mazilirea voievodului, de teamă să nu fie ucis de turci „Groful" în cauză, reîntors la București, nu este altul decît Bartolomeo Feratti, medicul Curții domnești, față de care fosta doamnă a Țării Românești își manifesta recunoștința.

Palatul Justiției

Din 1895, împricinații au început să primească citații pentru tribunal și curți în Calea Rahovei, nr. 2, unde este sediul oficial al Palatului Justiției, care pînă în anul 1935 și-a oglindit severa și maiestuoasa fațadă în apele Dîmboviței.

Ieșit din planurile arhitectului Ballu, cu acea monumentală *Sală a pașilor pierduți*, concepută și realizată de Ion Mincu, a fost poate cel mai viu dintre locurile în care viața Bucureștilor a pulsat frenetic zeci de ani și care în atîtea rînduri a chemat mulțimile spre sălile lui, unde își încrucișau spadele mari juriști și, totodată, mari oratori, oameni de cultură și mulți, foarte mulți oameni politici.

Sub patronajul *Forței* și al *Prudenței* — cele două statui care flanchează ceasul de pe frontispiciul palatului — s-au istovit patimi, s-au sleit averi, s-au spulberat speranțe, s-au creat idoli, s-a împărțit dreptatea și s-au săvîrșit nedreptăți. Cîtă viață plină de zbucium, cîte orori, cîtă micime omenească, cîtă mizerie

socială, cîtă vibrație diurnă, ce intrigi, ce viermuială de mahalagii, de precupeți și țărani, de mari și mici burghezi, de boieri și de vechi epave princiare, de bancheri, industriași și negustori faliți, de escroci, tîlhari și cocote n-au cunoscut zidurile acestui palat!

În arhivele lui e închisă o epocă impetuoasă, cu întreaga ei substanță umană și cu toate tragediile ei.

Aici a răsunat patetic glasul lui Barbu Delavrancea, a scris petiții și a profesat modest avocatura — între catedră, minister, cenaclu și presă — marele critic și estet Titu Maiorescu; a smuls lacrimi și achitări la Curtea cu Juri nostalgicul poet și scriitor Radu D. Rosetti. Aici a primit porecla *Guriță de aur* Take Ionescu, unul din vrăjitorii cuvîntului rostit, și au îndrăgit amăgitoarea *bară* atîția dintre cei ce au avut de spus un cuvînt în rosturile acestei țări, de la Lascăr Catargiu și pînă la Dem. Dobrescu, unul dintre cei mai îndrăzneți și mai gospodari primari, din cîți a cunoscut capitala României.

În capătul de jos al uneia dintre cele două monumentale scări de marmură ce urcă din sala pașilor pierduți spre Curți, l-am zărit pentru prima oară în 1932 pe Nicolae Titulescu, care, întors de la Geneva, venise să facă o vizită confraților de bară.

Se răspîndise zvonul prezenței în tribunal a marelui diplomat și din toate părțile izvorau avocați, magistrați și împricinați să-l salute cu toată calda simpatie de care se bucura. Printre ei, un bătrîn arhivar, în aceleași haine negre, lustruite pe scîndura birourilor, purtînd la cămașă aceleași manșete de celuloid, pe care mai bine de patruzeci de ani scrisese numere de dosar, ștergîndu-le apoi cu guma ca pe-o hîrtie, își scoase emoționat pălăria. Iar Nicolae Titulescu, președintele de neuitat al *Ligii Națiunilor*, omul prins în vîrtejul tuturor ițelor diplomatice ce au precedat cel de-al doilea război mondial, omul în jurul căruia gravitau toți diplomații lumii din vremea aceea, s-a oprit și a întins mîna surîzînd modestului arhivar:

— Tot n-ai ieșit la pensie?

— Ba da, domnule ministru, dar vedeți, patruzeci și cinci de ani nu se uită așa ușor. Dacă nu vin aici în fiecare zi, nu pot nici să mănînc, nici să dorm!

Titulescu a scos stiloul de aur din buzunar, l-a întins fostului arhivar, i-a strîns mîna și, lăsîndu-l pe bătrîn uluit și cu ochii în lacrimi, s-a îndepărtat spunînd avocatului Iorgu Petrovici: Cînd am călcat prima oară în arhiva tribunalului, după ce mi-a pus pe masă dosarul cerut, omul acesta mi-a dat un sfat

care m-a amuzat teribil: „Tinere, ține minte de la mine, întotdeauna să fii atent la *procedură, fiindcă ea e tartorul proceselor*". Am ținut minte și de cîte ori îmi văd iluștrii confrați întru diplomație războindu-se crunt pe teme procedurale, parcă văd și umbra arhivarului de pe cheiurile Dîmboviței, proiectîndu-se satisfăcută peste *Adunarea* de la Geneva.

Au venit mereu bucureștenii în Palatul Justiției să ia contact direct cu eroii dramelor care le zguduia liniștea ori să veștejească lipsa de omenie, nedreptatea și crima. Cu izbucniri aproape romantice pentru tot ce formează esența nobilă a sufletului omenesc, ca niște copii mari, ei au stat gata de luptă și harță, hotărîți și dîrji, împotriva a tot ce încălca firescul legilor nescrise.

Nu de puține ori, sălile de judecată erau păzite de jandarmi, fiindcă mulțimea aprinsă amenința să linșeze pe cei mai odioși dintre infractori. Ba, uneori, reprezentanții forței publice trebuiau să poarte și grija magistraților, cînd soluțiile lor, în cauze ce interesau masele, erau în dezacord cu sentimentul de dreptate al acestora.

Așa s-au adunat în fața ușilor Curții de Casație, în 1902, unde se judeca celebra afacere *Zappa*.

Murise un mare proprietar de moșii, arendaș și exportator de cereale, care strînsese o uriașă avere pe meleagurile noastre. În viață fiind, Evanghelie Zappa trimisese în Grecia mult aur românesc, cu ajutorul căruia aveau să renască anticele jocuri olimpice.

Așa a fost posibil ca în 1896 Spiridon Luis, un țăran în fustanelă și opinci, să reediteze, după milenii, drumul celebrului Filipide, soldatul lui Miltiade, cîștigînd cursa ce va deveni o probă clasică a tuturor olimpiadelor: *maratonul*. Dar sub masca acestui țel sportiv se urmărea scoaterea din țară a uriașei averi adunate de Zappa. Pentru aceasta se crease în Grecia *Societatea „Olimpicelor"*, care putea dispune de patrimoniul ei, adică de aurul și moșiile din România. Deși străinii nu aveau dreptul să fie proprietari rurali, guvernul liberal de atunci acordase printr-un decret personalitate juridică acestei societăți, contrar constituției.

Cu tot conflictul diplomatic la care se ajunsese, cu toată tensiunea creată între cele două state, mergînd pînă acolo, încît vapoarele românești fură bombardate cu pietre în portul Pireu, mulțimea bucureștenilor n-a părăsit Palatul Justiției pînă nu s-a dat o hotărîre conformă cu drepturile și interesele țării. Și

a fost mereu prezentă la dezbaterile care dezvăluiau decăderea omului, situîndu-se agresiv pe poziția apărării omeniei și a bunului simț.

Iată-i la procesul excrocului Andronic, cel care înșelase mulțime de naivi cu *apa de aur*, lăudîndu-se că face dintr-un galben — doi; la procesul Aglaii Străchineasca, femeia cu peste 30 de pisici, care fusese asasinată și prădată, rămînîndu-i lighioanele fără mîncare și stăpîn; la judecarea lui Candiano-Popescu — fiul degenerat al celui ce în 1870 condusese revoluția de la Ploiești — care își ucisese amanta; la anularea testamentului lăsat de Cantacuzino Nababul, ca și la cea a lui Beizadea Vițel.

Iată-l pe poetul și gazetarul Constantin Mille, director al ziarului „Adevărul", apărîndu-și, ca avocat, unul dintre redactori, în procesul berarului Mircea, patronul restaurantului *Caru cu Bere*. Se judecase de curînd cazul Sabechi, un tînăr care, de comun acord cu amanta sa, boieroaica Olga Lățescu, atrăsese în cursă pe un adorator al Olgăi și îl prădaseră. Reporterul Gabriel Urzică, urmînd să publice un reportaj asupra procesului, avea nevoie de fotografia lui Sabechi, și cum n-o putuse obține, folosise pe cea a berarului Mircea, care semăna cu infractorul. Socotindu-se vexat, Mircea dădu în judecată atît pe ziarist, cît și ziarul „Adevărul", cerînd despăgubiri. Dar, Constantin Mille convinse Curtea că publicarea fotografiei nu numai că nu produsese nici o pagubă berarului ci, dimpotrivă, făcîndu-i-se reclamă, îi crescuseră veniturile.

Toate tipurile omenești și-au dezvăluit fața sub bolțile palatului unde se împarte dreptatea. Iată țăranul procesiv, dar isteț și plin de umor, punînd în dificultate tribunalul. E martor în procesul unui consătean, căruia trenul i-a omorît vaca. Omul a dat în judecată C.F.R.-ul, cerînd despăgubiri și caută să dovedească valoarea animalului.

„Cum s-au întîmplat faptele?" întreabă președintele. „Apoi, să vedeți — răspunse martorul — vacă cum avea Ion nu se găsea în tot satul." „Răspunde, te rog, scurt, asupra accidentului" — ridică tonul președintele. „Păi, să vedeți, domnule președinte, dădea cin'șpe chile de lapte pe zi." „Nu înțelegi, omule, că trebuie să-mi răspunzi scurt la ce te-am întrebat?" „Da, să trăiți, știu că i-a dat trei miișoare pe ea și n-a vrut s-o vîndă". Enervat, magistratul îl amenință că-l scoate din sală. „Dacă vreți scurt, domnule președinte, apoi scurt vă spun — răspunde martorul. Cînd venea trenul ieșea vaca din trifoi; după ce a trecut, ieșea trifoiul din vacă!"

În falsificarea testamentului lui Beizadea Vițel, apare plastograful abil și impertinent, cu pretenții de artist, pe nume Botez. „Nu sînt vinovat, domnule președinte! Vă veți convinge numaidecît. Vă rog să scrieți cîteva rînduri pe-o hîrtie și să semnați."

În cîteva minute, Botez îi imită atît de bine scrisul, încît, magistratul nu-și mai poate da seama nici care e semnătura veritabilă. „Vedeți, domnule președinte, este o insultă să fiu acuzat că am comis un fals atît de grosolan. Dacă scriam eu testamentul, nu se cunoștea."

În persoana lui Ionescu-Caion apare calomniatorul.

În decembrie 1901, Caragiale, bolnav, scria lui Delavrancea: „Dragă Barbule. Rogu-te să treci pe la mine în astăseară, pentru a-ți arăta petiția ce vreau s-o prezint... împotriva lui Th. Stoenescu și acelui blestemat de Caion... Nu știu dacă ai citit al doilea articol, care este fără pereche în publicistica românească. Mă stăpînesc, însă nu mai merge, e prea-prea, ca să nu zic foarte-foarte..."

A doua zi, cu petiția în mînă, trecea pragul Curții cu Juri Ion Luca Caragiale „autor dramatic, publicist și comerciant, domiciliat în București, str. Rotari, nr. 15", cerînd trimiterea în judecată a directorului „Revistei Literare" și a colaboratorului său Caion, fiindcă l-a învinuit de plagierea dramei *Năpasta*, după fictivul scriitor maghiar Kemeny Istvan.

Caragiale plecase la Brașov și Budapesta, venind cu atestarea oficială a inexistenței vreunui Kemeny Istvan în literatura ungurească. Atunci, Caion schimbă brusc învinuirea: Nu există Kemeny, dar Caragiale tot a plagiat *Năpasta* după *Puterea Întunericului* a lui Tolstoi. Ce magistrală pledoarie a făcut Delavrancea, analizînd cele două opere, în care fiecare personaj, pus unul lîngă altul, e disecat în paralelă, în care tema, intriga și acțiunea celor două drame sînt cernute mărunt de dramaturgul și avocatul ce nu apără numai un principiu de etică elementară, ci și pe scriitorul onest, care „a vegheat jumătate din nopțile sale pentru a ne crea o dramaturgie originală, care a muncit din greu, a robit tot talentul său și toată inteligența sa pentru fala noastră a tuturor. Caragiale — continuă Delavrancea — a prezentat chiar în anul acesta un volum la Academie... pe el! Să convingem pe toți că e un scriitor de contrabandă!"

Ori de cîte ori cei aflați în tribunal zăreau coama leonină a lui Delavrancea strecurîndu-se prin Sala pașilor pierduți, îl

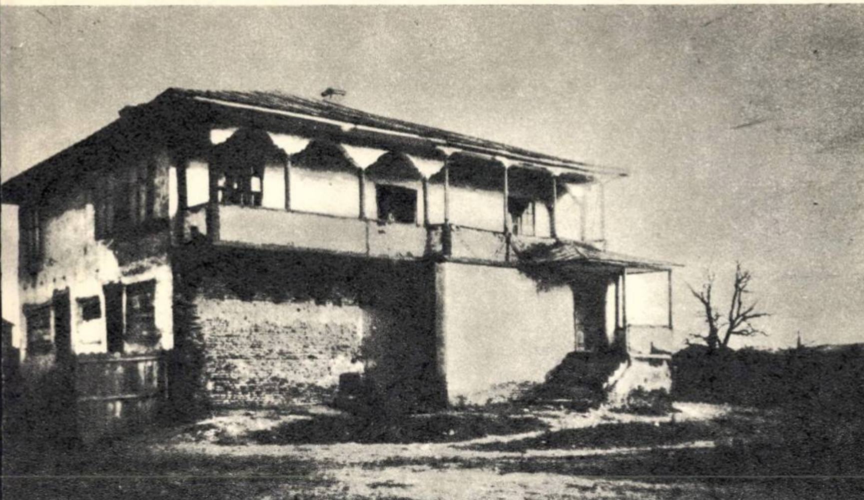
urmăreau, umplînd încăperea unde intra ca să vorbească. Așteptau pînă ce îl vedeau cum se ridică greoi, cum abia începe să șoptească primele cuvinte și cum, treptat-treptat, elocința lui aprinsă se revărsa tumultuos într-o limbă în care imagini surprinzătoare înfloreau din cuvîntul banal, străfulgerat de nebănuite lumini. Fraza sonoră, desfășurată în șuvoaie vijelioase, punea gîndul și inima sub tensiunea unei emoții care transfigura realitatea. Mai ales în procesele penale, în care irump pasiunile omenești, unde temperamentul său năvalnic găsise domeniul pe care îl stăpînea ca un vrăjitor, și unde sufletul său de artist, sub impulsul unui talent viguros, crea acele efemere capodopere ale elocinței, numite pledoarii, făcînd să vibreze sălile Palatului de Justiție, Delavrancea nu avea egal. Păcat că opera nescrisă a acestui titan al barei românești a fost supusă aceluiași destin ca și jocul actorilor, cel al clipei, în care creația se naște și moare.

A mai cunoscut Palatul de Justiție și tipul fariseului ce speculează bigotismul, într-un proces care a luat sfîrșit după 30 de ani.

Murise Marghioala Procopoaia, fiica lui Procopie Farmazonul, proprietară de moșii și a unei mare părți din Podul de Pămînt (Calea Plevnei), cam din dreptul *Uliții Farmazonului* (strada Ștefan Furtună), pe unde e astăzi *Clubul Steaua* și *Baza hipică*, spre clădirea *Operei*, iar peste gîrlă, pînă sub Dealul Cotrocenilor.

Cînd s-a deschis testamentul, s-a aflat că răposata a lăsat majoritatea averii sale arhimandritului Meletie al mînăstirii Cutlumuș, de la muntele Athos. Bigota Procopaia nu se făcuse hagioaică întrucît, fiind bolnavă, nu putuse lua drumul pînă la Ierusalim. În schimb, cuviosul Meletie îl făcuse în sens invers, aducînd bătrînei „din grădina Maicii Domnului, o cutie în care se găsea închis sfîntul duh".

Au spus martorii că Marghioala ținea cutia sub candela aprinsă, într-o odaie în care nu intra decît ea dimineața, la prînz și seara să bată mătănii și să se roage. Atacînd testamentul pentru „captațiune", moștenitorii angajaseră ca avocat pe cel mai mare civilist al vremii, pe profesorul Costică Dissescu. În fața tribunalului, unde veniseră toți mahalagiii din cîmpul și gropile Procopoaiei, într-o tăcere mormîntală, avocatul, care adusese mirifica cutie, a smuls găitanele negre în formă de cruce, pînza și cele trei sigilii de ceară, simbolizînd Sfînta Treime, pe care erau imprimate semnele Nazarineanului cu sigiliul ce

Casa Procopoaiei

se pune pe prescuri. Spre uimirea generală, de sub pînza mohorîtă a ieșit strălucind tinicheaua galbenă a obișnuitelor cutii în care, în toate bragageriile constantinopolitane se vindea deliciosul rahat turcesc. Iar înăuntru, nici măcar umbra acestui produs specific Orientului Apropiat!

Judecătorii din noul Palat al Justiției au anulat atunci testamentul Procopaiei, lipsindu-l pe arhimandritul Meletie de toate bunurile pe care încercase să le obțină.

Dar moștenitorii s-au judecat între ei pînă în anul 1923, deși mare parte din terenurile lăsate de Procopaia în Calea Plevnei fuseseră expropiate de stat pentru a se ridica aici *Gara Centrală*, întrucît cea de nord era prea departe de miezul orașului. Și cine știe cît ar mai fi durat cearta, dacă și locurile rămase n-ar fi fost expropiate în 1923, prin lege specială, pentru construirea de locuințe.

Cînd Costică Dissescu a fost lovit de o boală îngrozitoare, mai ales pentru el (paralizia coardelor vocale), au spus mahalagiii că l-au ajuns nu numai blestemele lui Meletie, ci și ale altor fețe bisericești, deoarece *ereticul* era partizanul *cremațiunii*, aflîndu-se în fruntea unui grup de bucureșteni care luptau pentru înființarea unui crematoriu uman.

Nu pot încheia aceste rînduri despre tribunal fără să amintesc că, în ultima parte a vieții sale, Ionel Teodoreanu a risipit aici o impresionantă energie. Venise din „dulce tîrgul Ieșului", lăsînd Copoul, Păcurarii, *casa bunicilor* și *ulița copilăriei*, să se facă bucureștean, fiindcă așa cum mărturisea, „Iașii și ieșenii îl ucideau cu dragostea lor și cu acel permanent și excesiv sentimentalism, care îi frînge orice avînt, predispunîndu-l la lenevie". L-am întîlnit aici, după război, suind și coborînd de nu știu cîte ori pe zi, cu sprinteneală tinerească, scările de marmură albă ce duc din sala pașilor pierduți spre sălile Curților, în pasul tăcut al acelorași pantofi cu crep, lăsînd în urmă nelipsita dîră de parfum, cu iz dulceag, al frunzei de paciuli. I-am ascultat adesea pledoaria încîntătoare, cu fraza încărcată de metafore, ca zarzării lui îndrăgiți, de gingășia florilor alb-roșii, fiindcă Ionel vorbea la fel cum scria, cu o uluitoare cursivitate.

Ne-am cunoscut ca adversari, certîndu-ne aproape — așa cum se întîmplă uneori în focul pledoariilor — într-un proces, de care amîndoi făceam haz, de cîte ori ne aminteam acea împrejurare deosebită ce ne puse față-n față pentru prima oară. Reprezentam statul ca parte civilă în niște procese mărunte, în care erau judecați cei prinși că vindeau laptele îndoit cu apă — procese anoste și stereotipe, unde lăptarii veneau de cele mai multe ori fără apărători. Într-o asemenea speță, alături de lăptarul-inculpat „Georgescu Gheorghe" — cum îl strigase grefierul — își anunță prezența, cu glasul său viril, dar plin de armonie, Ionel Teodoreanu. Cînd întorc capul, recunosc în persoana lăptarului chipul distins și îngrijorat al marelui nostru dirijor George Georgescu. Surpriza luă proporții cînd maestrul baghetei românești recunoscu că este titularul carnetului de producător, ceea ce, după lege, prezuma și instigarea la infracțiune. Președintele întreba nedumerit, din ochi, partea civilă, iar procurorul intrase pur și simplu în panică. Atunci ceru cuvîntul Ionel Teodoreanu: „Onorat tribunal! În asemenea procese cu apă-n lapte, mă găsesc ca vițelul la poarta nouă; dar nu-i mai puțin adevărat, că dv., ca și mine, sînteți convinși de nevinovăția celui care în viața lui n-a părăsit bagheta pentru o garniță cu lapte și nici arta pe care cu atîta talent o cinstește de zeci de ani, pentru a se îndeletnici cu botezarea acestui aliment primar". Arată că inculpatul are o casă în marginea Bucureștilor și o vacă pentru care i s-a eliberat buclucașul carnet de producător; că omul ce poartă grija acestei mici gospodării a fost găsit de către organele

sanitare cu laptele în cauză, care, după a sa părere, nu e falsificat, ci numai cu un procent mai redus de grăsime, în absența unei hrane substanțiale a animalului, întrucît e primăvară și de-abia a ieșit colțul ierbii; solicită, deci, martori, să dovedească această situație de fapt.

Așa cum era cerută, proba era inadmisibilă, în baza dispozițiunilor unui regulament obscur, privind controlul băuturilor și alimentelor, pe care adversarul meu n-avea de unde să-l cunoască, astfel că am fost nevoit să mă opun, intenționînd să cer eu audierea îngrijitorului, adevăratul făptaș, ce urma să primească o amendă. Însă, cînd m-a auzit înșirînd datele tehnice ale buletinului de analiză și argumentele de respingere a probei, Ionel m-a întrerupt revoltat, privindu-mă ca pe o arătare apocaliptică care ținea, cu orice preț, să-l vadă pe George Georgescu condamnat. Și apoi, lasă-l pe Teodoreanu, cu verbul său torențial, să pună la stîlpul infamiei, într-un potop de epitete, pe reprezentantul statului, căruia i-a admirat „savantlîcul în materie de lapte", dar care, lovit de „anchiloză procedurală", ține cu sadism ca o glorie a muzicii românești să cunoască pe lîngă armoniile beethoveniene și muzica divină a lanțurilor de la Văcărești.

Gratulat în fel și chip de adversarul dezlănțuit, îmi simțeam venele zbătîndu-mi-se în tîmple, iar cînd a isprăvit filipica, am spus tribunalului, cu gura pe jumătate, ca să mă răcoresc:

„Am toată admirația pentru maestrul Ionel Teodoreanu, și, cu regret, îmi permit să reamintesc mărturisirea ce ne-a făcut-o la începutul pledoariei sale, că în asemenea procese cu apă-n lapte se găsește ca vițelul la poarta nouă. Să-mi fie iertat, dar, după ce a pus concluzii, am impresia că vițelul domniei-sale a cam depășit vîrsta copilăriei!"

A fost o explozie de rîs. Iar în spatele meu, unul dintre asistenți nu-și mai putea stăpîni hohotul. Era Păstorel Teodoreanu, care însoțise pe prietenul său George Georgescu la acest proces.

Ionel Teodoreanu nu numai că nu s-a supărat, ci întinzîndu-mi mîna, a gustat la fel ca și ceilalți replica binemeritată, după năduful la care mă supusese.

Tîrziu, într-o cîrciumioară pe Calea Văcărești, după cîteva ore de neuitat în compania celor doi frați Teodoreanu și a lui George Georgescu, în care gustasem din plin farmecul povestirilor lui Ionel și glumele lui Păstorel, cel ce făcea comanda ospătarului în versuri pline de umor, dirijorul nostru a cerut

voie să dea un telefon. La întoarcere, cu sobrietatea care îl caracteriza și cu aerul unui om care săvîrșise o trădare de neiertat, ne-a spus:

„E prima oară cînd lipsesc de la o repetiție a Filarmonicii, păcătoșilor!"

Podul cel nou

Vechiul Pod al Calicilor, de din jos de puț, trecînd prin mahalaua Antim, se frîngea spre Curtea Veche, înainte de a intra în Ostrovul Dîmboviței. Drum rău, pîndit de revărsări și mocirle, dar mai ales chinuit de rîpa dușmănoasă de sub Dealul Spirii, a fost părăsit prin veacul al XVIII-lea, croindu-se actualul traseu al Căii Rahovei, cu urcuș dulce spre Bragadiru și spre capătul cel nou al șoselei ce duce la Craiova.

El s-a populat curînd nu atît cu acareturi și case boierești, care nu urcau dealul, ci mai mult cu mahalagii și negustori mărunți, înghesuiți unul într-altul, prăvălie lîngă prăvălie, ca o izbucnire prelungită a vieții negustorești din hanul Golescului și a sămînței puse de Antim Mitropolitul, care cel dintîi a deschis aici vadul comercial, pentru îndestularea mînăstirii și tipografiei sale.

Peste drum de biserica Sf. Prooroc Ilie din Calea Rahovei, nr. 21, ridicată de monahul Isaia Novăceanu și sora sa, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, se afla un rînd de case ale lui Constantin Dudescu, ale căror curți răzbeau spre Antim și, probabil, printr-un lanț de locuri, se legau de ogrăzile și palatul bătrînesc din strada Apolodor.

Pe la 1754 se așezase aici un vecin „rău și gîlcevitor", care făcea zile amare boierului și cu nici un chip nu vrea să-și vîndă casa sau să primească alta în schimb, cu toate ofertele Dudescului. Atunci fu chemat în fața divanului, unde dînd dovadă de „nesupunere", adunarea boierilor hotărăște „să-i sfărîme casa și să-l izgonească". E o dovadă că încă de atunci locurile căpătaseră aici mare preț din cauza negustorilor, fiindcă altfel nu se explică gîlceava dintre boier și acel îndărătnic mahalagiu cu numele de Popa.

Dintre casele boierești ale părții acesteia a Căii Rahovei de dincolo de Ostrov, au mai rămas pînă azi cele de la nr. 38 și

42. Cea de la nr. 42 a fost ridicată de către logofătul Scarlat Mihălescu, unul dintre cei 7 boieri chemați de pașa din Silistra pentru a se alege un locțiitor de domn al Valahiei, după revoluția lui Tudor. Făcîndu-se căimăcămie, Scarlat a fost numit cel de-al treilea caimacam, apoi a fost *logofăt al credinței*, adică ministrul cultelor, deși, cum îl arată consulul Prusiei, era un om „șiret și zgîrcit".

Fiul său Iancu a ridicat casa de la nr. 38, care fiind vîndută la mezat în 1887 și cumpărată de stat, s-a instalat aici *Școala Normală*. Azi, în aceleași odăi, se află clasele *Liceului economic nr. 1*.

De aici, pînă aproape de muchea dealului, se înșirau case mărunte, cu prăvălii, ateliere și curți scufundate în grădini ce coborau de pe povîrnișuri spre fața uliței. Pe culme se aflau, în veacul trecut, grădina lui Laptev — general rus rămas în țară ca instructor al armatei, după plecarea lui Kiselev — viile lui Grammont, ale Marghioliței Arionoaia și livezile lui Giagoga.

Pe la sfîrșitul veacului, povarnagiul D. Marinescu, flăcăul unui dulgher din Tirchilești, care prinsese meseria la rachieria lui Crețulescu, cumpără pămînt din grădina lui Laptev și de la Marghiolița Arionoaia — cea care și-a lăsat numele într-o uliță bucureșteană — făcîndu-și povarnă pe muchea dealului, adică o fabrică de spirt.

Fiindcă berea intrase în obișnuința bucureștenilor de cînd un oarecare Iohan începuse să o fabrice pe la 1806 în niște odăi ale hanului Filaret din Podul Mogoșoaiei, povarnagiul își făcu alături de povarnă și o fabrică de bere. Izbutind să fabrice o băutură gustoasă, începură nemții să o ceară la export; iar cînd Marinescu făcu o călătorie în Germania, fu primit la Berlin cu țuică și cu sarmale, în semn de omagiu din partea gazdelor.

Faima de gospodar și negustor a fostului povarnagiu spori într-atîta, încît Carol I îi oferi portofoliul Ministerului Industriei și Comerțului, pe care el îl refuză pe motiv că nu prea știe carte.

Tot către sfîrșitul veacului trecut, în vasta livede a lui Giagoga se ridică *Antrepozitele Vămii Bucureștilor*.

Locul fiind departe de centrul orașului, cine avea treabă pe la autorități trebuia să cheltuiască o avere cu *muscalul* ca să ajungă tocmai din această margine a orașului. Atunci a luat ființă la Bragadiru o stație de trăsuri de Hereasca, niște uriașe harabale, cu coviltir de piele și codîrlă încărcată cu fîn. Amestec ciudat de căruță și trăsură, ele duceau cîte 6—8 mușterii pe povîrnișul de pe Calea Rahovei.

Ajungînd o arteră plină de forfotă, iar trăsurile cu coviltir și burduf de piele fiind puține, au cerut mahalagiii, în 1891, ca primăria să le pună tramvai pînă la grădina lui Laptev. Dar o seamă de negustori cîrcotași protestează, deoarece tramvaiul ar „împiedica circulația populației rurale", iar ei ar avea de suferit pagube.

Și, curios, primăria a fost de acord cu această optică, hotărînd să pună șine numai pînă în strada Justiției. Cînd au aflat mahalagiii de măsura Consiliului Comunal, cu un memoriu pe... 18 pagini, semnat de 895 de inși, l-au luat pe primar cu asalt.

Interesante sînt argumentele acestui memoriu, întrucît ne dezvăluie starea în care trăiau bucureștenii din partea de sus a Căii Rahovei, către sfîrșitul veacului trecut:

„Fatalmente — scriu ei — aflăm că promisa speranță s-a stins din cauză că nisce interesați angii de pe la coada acestei linii ferate și cu alți vecini interesați în ocuparea trotoarelor, au cerut să nu se mai continue linia ferată pînă la proprietatea lui Laptev, fiindcă li se strică aliș-verișu ; se înțelege că li se împiedică și porcii ce cresc, de a mai umbla vagabonzi pe stradă... dînd orașului un aspect barbar și o aparență sălbatică — la care — nu puțin contribuie și ocuparea trotoarelor... și însuși parte din pavagiu, cu fel de fel de mărfuri stricate și putrede, în nisce butoaie, putine or albii sau cutii, ori tarabe murdare și infecte. Iar dvs., împreună cu d-nii consilieri comunali, ați consimțit și ați aprobat cererea îndărătnicilor în civilizație și unor neamici ai progresului și ați hotărît ca linia tramvaiului să nu se mai construiască pînă la proprietatea lui Laptev".

Apoi, cetățenii „setoși de îmbunătățirea, de progresul și înfrumusețarea orașului... aspiratori pentru a se prenumăra și capitala între capitalele civilizate", roagă pe primar să revină asupra votului „ce v-ați grăbit să dați pentru condamnarea Căii Rahovei", și să urce linia tramvaiului pînă sus pe deal.

Neavînd încotro, Primăria a aprobat cererea celor 895 de locuitori, obligînd pe concesionarul tramvaielor din București — contele Ercole Grazia-Dei — delegat al consiliului de administrație al drumurilor de fier din Imperiul otoman, prin mandatarul său Fredericho Thalasso, bancher din Constantinopol, să satisfacă cererea „setoșilor de progres și repede dezvoltate" de prin partea locului.

Cînd au ajuns lucrătorii cu linia de tramvai la antrepozitele de la Giagoga, au instalat macazele pe locul de joacă al unei duzini de copii ce ieșeau în fiecare dimineață din clădirea roșcată.

CU OCAZIA
ANULUI NOU VĂ
DORIM MULTĂ
SĂNĂTATE, FERICIRE
ȘI
„LA MULȚI ANI"

CRISTI -

PRET DE VÎNZARE CU PLIC 2,50 LEI

Cod 0227'79

Erau progeniturile lui I. Dîmboianu, șeful gării antrepozitelor, duzină care, după mutarea șefului la gara Filaret, spori la 21, astfel că, atunci cînd se apropie de pensie, omul acesta, care refuzase cu încăpățînare toate „atențiile" celor ce îi cereau hatîruri în programarea vagoanelor, fu nevoit să-și vîndă casa ipotecată la Credit și să se mute cu chirie.

Adunarea Norodului

De la retragerea oștilor lui aga Matei (Basarab), după bătălia pierdută în fața lui Leon vodă, oști ce s-au risipit dincolo de viile Gorganului, prin stufărișul și bordeiele din mahalaua calicilor, îndreptîndu-se spre munți pe vechiul Drum al Mehedinților, ulița aceasta n-a cunoscut eveniment mai de seamă ca intrarea în București a lui Tudor Vladimirescu și a Adunării Norodului.

Din Dealul Mitropoliei și pînă în sus la răscrucea pe care o face Calea Rahovei cu Șoseaua Pandurilor, se adunase puhoi de bucureșteni. Pe lîngă vechea vatră a calicilor venise tot sufletul mahalalelor și al marginilor ce ieșeau din pădure și cîmp.

Lepădîndu-și taclitul, giubeaua și anteriul, veniseră și negustori în straie ponosite, să vadă *zavera*, fiindcă le dăduse de știre stăpînirea că Tudor e un „jefuitor".

Erau în mulțime și ciocoi ageri, porniți să prindă cu ochii lor și să pipăie cu acel simț dibaci al arivistului gîndurile marelui răzvrătit.

Și l-au văzut toți, purtînd sub braț o uriașă pîine, simbol al gîndului bun pentru îmbelșugarea poporului, călărind între un popă de țară și între un căpitan de ceată, ce purta cioareci oltenești și dulamă rusească. În urmă, fluturau cămășile albe ale pandurilor și fustanelele arnăuților. Veneau apoi gloatele de țărani pe jos, tîrșindu-și opincile și ducînd fiecare pe umeri o flintă, o coasă ori o furcă, precum și traista cu boțul de mămăligă.

Au toți figura aspră, uscată, ca pămîntul acela colțuros din nordul Olteniei, în care piatra rînjește la fiecare pas. Vin dîrji, din sărăcia țărînii, din harța cu stăpînirea prădalnică, din încleștarea cu bandele osmanlîilor ce trec mereu Dunărea să-i taie și să-i fure, din viața vrăjmașă pe care vor s-o calce cu disperare.

Palatul Belvedere, așa cum arată astăzi, după renovările făcute de membrii familiei Grant și de către alți deținători. Dominînd lunca și malul Dîmboviței înainte de canalizare, cînd cursul ei s-a mutat mai spre apus, casa lui Dinicu Golescu a rămas să străjuiască multă vreme imunda «Groapă a Lăptarului» ce se născuse în vadul secat.
Clădirea e situată acum în strada Țibleș, nr. 64 (fostă Aleea Zoe Grant) și adăpostește o casă de copii.

Curge din răzvrătiri un puhoi mohorît, urmînd pe omul care a strîns în firea lui toată asprimea acelor tărîmuri.

Tudor e întunecat la chip, ca adîncul pădurilor de pe Motru, și morocănos ca apele Oltului în vremea ploilor, de parcă i-ar curge prin vine numai durere. Și e în el o tăcere apăsătoare, încît pare că duce pe umeri nu numai suferința și deznădejdea unui întreg popor, ci toată greutatea munților Gorjului.

Numai cînd ridică brusc privirea pe deasupra mulțimii, din care se agită tulpane și saltă căciuli în gesturi cuminți și cuviincioase, se citește în ochii săi tăria omului ce nu se poate

încovoia decît ca să izbească. Are în ființa lui ceva care supune, ceva în care s-au concentrat nădejdile și disperarea, mărturisind semnul unei chemări. N-aude pistoalele pe care pandurii și arnăuții le slobod în semn de sărbătoare și, cu toate că mulțumește sobru bucureștenilor, cată numai în adîncurile lui, de unde pădurea aceea vie, care tălăzuiește în urma sa, așteaptă mîntuirea. Ei știu că omul acesta a îmbrăcat cămașa morții, mergînd spre ursita pe care și-o plămădise din deznădejdea întregului popor.

De pe Podul Calicilor, Adunarea Norodului coboară pe malurile Dîmbovicioarei spre Piața Unirii de azi, unde căpitanii pandurilor au citit proclamația lui Tudor, împrăștiindu-se apoi, s-o aducă la cunoștința poporului, pe la toate marile răspîntii ale Bucureștilor.

Boierii, care mai rămăseseră în oraș și care pînă atunci „nebuniseră în baluri și în petreceri și în mîncături", atît de teama răscoalei cît și din cauza „învățăturii lui *Volter*... acela urîtul lui Dumnezeu", cum scrie în ale sale însemnări Sin Dobre-Cojocarul, încearcă să fugă. În zadar le cere slugerul să „nu se poarte cu vicleșug împotriva obștescului folos... dacă n-au lăsat să se stingă în inimile lor sfînta dragoste cea de patrie". Boierii își urmează calea

Tudor Vladimirescu la București

intrigilor pe lîngă beizadea Alexandru Ipsilanti, care se apropia cu eteriștii săi de oraș, și pe lîngă turci, cărora le cereau să intre în țară. Norodul bucureștean prinde trăsuri și calești, precum și treizeci de care boierești gata să iasă tiptil din oraș. Iar printre ei, e dat jos din rădvan chiar mitropolitul, care voise să fugă, luînd cu el și racla de argint cu moaștele Sfîntului Dumitru Basarabov — patronul Bucureștilor.

Mînios, Tudor porunci căpitanului Simion să-i închidă pe boieri în casa lui Dinicu Golescu, cunoscută sub numele de „Palatul Belvedere". Și-i mai porunci că, dacă Bimbașa Sava va încerca să-i scoată din prinsoare, să nu-i dea decît „scurtați de-o palmă". Apoi, spre a-i face să-i simtă mînia, puse pe unul din artileriștii săi să sloboadă o ghiulea de tun chiar în mijlocul conacului boieresc, înspăimîntînd de moarte pe intriganții săi prizonieri.

În timp ce Tudor se întărea la Cotroceni, unde „își luă titla de domn", Ipsilanti se așeză cu mavroforii săi la Colentina. Dar, în afară de patrioții cinstiți, sub steagurile Eteriei sale se adunase mulțime de oameni dornici de căpătuială, care, răspîndindu-se prin oraș, îl înecară în spaimă și jaf. „Pivniți cu buți cu vin s-au rachiu le spărgea. Cît putea să bea, bea, cît nu, se vărsa de sta pivnițele tot pline și umbla turbați ca cîinii pă ulițe... slobozind armele. Cine poate să ia socoteala jafurilor ce se făcea de dînșii în toate părțile... încît era o grozăvie a căuta asupra prea frumoșilor și lăudaților București" — scrie același Sin Dobre-Cojocarul.

După dezavuarea Eteriei de către țar, Ipsilanti, temîndu-se de turci și de Tudor — care îi cerea să treacă Dunărea spre a nu transforma țara în cîmp de bătaie, așa cum fusese înțelegerea cu eteriștii — căută să-l piardă pe pandur, ceea ce și avea să izbutească.

După șaizeci și cinci de zile, în care Bucureștii fuseseră inima mișcării revoluționare de la 1821, la 15 mai, slugerul ridică tabăra de la Cotroceni, plecînd spre Golești, ca turcii să nu pună foc Capitalei. În foișorul de deasupra porții caselor lui Dinicu Golescu, Tudor e prins de către arnăuții lui Ipsilanti și pornit spre Tîrgoviște — unde se găsea acum beizadeaua — pentru a fi supus judecății.

„L-au judecat?... El nu era om să răspundă... L-au osîndit?... Ce preț putea să aibă osînda de la astfel de judecători!... A fost omorît noaptea, în marginea orașului, sub geana dealului de pe care priveghează Mînăstirea Dealului, cu rămășițele pămîntești ale lui Mihai Viteazul. Îl ciocîrtiră cu iataganele la ceasurile de noapte, cînd fac isprăvi tîlharii, înspre ziua de 27 mai 1821,

pentru că țăranul acesta făcuse într-adevăr un mare păcat: voise ca în țara lui să aibă parte de fericire și putere săracii neamului" — scrie într-una dintre cele mai răscolitoare pagini ale sale savantul și patriotul Nicolae Iorga, cel care peste 119 ani avea să împărtășească o soartă la fel de sîngeroasă, tot în marginea unui drum ce duce spre Tîrgoviște.

Vremurile au schimbat fața vechiului Pod al Calicilor. Calea Rahovei urcă azi dealul spre Bragadiru cu gîndurile ei tainice, privind uimită la întîmplările cele noi, ca bătrînii ce se pierd în amintiri.

GLOSAR

A

aba — postav ţărănesc de culoare albă.
acaret — construcţie secundară care ţine de o clădire. Clădire mare (împreună cu construcţiile care ţin de ea).
agă (pl. agale) — comandant, ofiţer superior turc, apoi, şef al poliţiei.
agie — organ administrativ din secolul al XIX-lea însărcinat cu menţinerea ordinei publice.
agnat (agnaţi) — cei ce descindeau din acelaşi strămoş masculin întemeietor al familiei, la romani.
alişveriş — negustorie, afacere, vînzare.
arz — memoriu colectiv, plîngere.
avan — amarnic, straşnic.

B

balimez — tun de mare calibru.
baltac — băltoacă.
bască (pl. băşti) — încăpere boltită şi tainică.
baş (baş-boier) — element de compunere intrat în limbă prin cuvintele turceşti care denumesc funcţii sau ranguri şi folosit în româneşte cu sensul de „cel mai înalt", „cel mai mare".
becer — cel ce purta grija beciului domnesc.
beizadea — fiu de domn, prinţ.
beldie — prăjină lungă şi dreaptă.
beşleagă — comandant de beşlii.
beşliu — ostaş turc, de cavalerie, cu atribuţii de jandarm sau curier domnesc.
braşoveancă — căruţă sau trăsură mare cu coviltir.
buluc — companie, în oştirea turcă.
bunget — pădure bătrînă şi deasă.
butcă — trăsură, caleaşcă.

C

cacom — hermină.
caftan — manta lungă şi largă dăruită de sultan sau de domn; simbol al boieriei.
căftăni (a) — a boieri.

caimacam — locţiitor de domn.
capanlîu — negustor ce achiziţiona alimente pentru turci.
capegiu (capugiu) — paznicul seraiului, şambelanul Porţii; trimis al sultanului cu însărcinări speciale.
capişte — templu sau altar dedicat zeităţilor antice.
capuchehaie — reprezentant al domnilor români pe lîngă Poarta otomană.
carvasara — vamă.
caşmir — ţesătură moale şi fină, făcută din lîna caprelor (de Caşmir).
catadicsi (a) — a se înjosi (ironic).
cavaf — cizmar.
cealma — turban.
ceapraz — firet, găitan.
ceauş — uşier, curier sau aprod al curţii (la turci). La noi, în orînduirea feudală: nume dat unor funcţionari publici (căpetenie, şef, comandant, căpetenie de surugii, căpetenia vînătorilor domneşti etc.
celetnică — femeie de moravuri uşoare.
chehaie — intendent al unui mare dregător turc, însărcinat cu inspecţia curţii acestuia.
chelar — pivnicer, econom.
chembrică — pînză subţire de bumbac vopsită şi lustruită.
chervan — car mare pentru transportul mărfurilor şi persoanelor.
chindii — tobe mari aşezate pe cai.
chinoros — funingine calcinată, amestecată cu vopsea.
cilic (pl. cilicuri) — mărgele de metal.
ciohodar — însoţitor al unui înalt demnitar turc; cămăraş.
cîrjaliu — tîlhar, hoţ.
client (clienti) — plebeu fără drepturi depline, dependent de patrician.
comănac — acoperămînt al capului, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de călugări şi călugăriţe.
conovăţ — frînghie de care se leagă caii în cantonament.
contracciu — persoană care încheie un contract.
covaci — fierar.
crinolină — fustă lungă şi largă în formă de clopot, susţinută de arcuri fine.
cuhne — bucătărie.
cupeţ — negustor.

D

devlet (Înaltul Devlet) — Sublima Poartă, Imperiul turcesc.
diată — testament.
divan — consiliu domnesc; sala unde se ţinea acest consiliu.
divanit — boier ce făcea parte din Divan.
dîrvală — muncă grea, istovitoare; corvoadă.
dragoman — interpret oficial; înaltă dregătorie turcească.

E

embatic — formă de arendare a unei proprietăţi pe termen lung.
emir — titlu dat unui guvernator sau unui principe musulman.

F

fanaragiu — om care îngrijea de felinare, lampagiu.
ferentar — soldat din pedestrimea ușoară.
firman — ordin al sultanului prin care erau numiți sau maziliți guvernatorii și domnitorii.
firoscos — învățat, filozof, priceput la toate.
fustanelă (fustanea) — fustă scurtă, largă și cu multe crețuri, făcînd parte din costumul național al grecilor și albanezilor.
fustaș — lăncier din garda domnească.

G

ghiaur — necredincios; nume dat de turci celor ce nu erau mahomedani.
giol (gioale) — (la jocul de arșice) cantitatea de arșice pe care trebuia să o pună la un joc fiecare jucător.
giubea — haină lungă și largă purtată de boieri.
gospod — domnesc.

H

hagiu (fem. hagioaică) — cel ce mergea la Ierusalim să se închine la locurile sfinte.
haidău — argat la vite.
haini (a se) — a se înstrăina, a trăda, a se înrăi.
harabà — car de transport cu laviţe în interior.
haraci — tributul plătit turcilor.
harșà (pl. harșale) — pătură de postav împodobită, ce se punea sub șa.
havaiele — corvezi.
hazna — clădire, încăpere în care se păstra un tezaur.

I

iciolan — paj, copil de casă.
idicliu — slugă a palatului domnesc.
imbrohor — mai marele peste grajdurile sultanului; persoană trimisă de sultan în țările noastre, cu misiunea de a detrona sau de a înscăuna.
iminei — pantofi turcești din marochin galben.
irmilic (sau icosar) — monedă turcească care a circulat la noi.
isnaf — breaslă.
ișlic — căciulă din postav, blană sau atlas, purtată de domni și de boieri. Mărimea era în raport de rang.
iuzbașă — căpitan peste o sută de fustași care păzeau poarta Curții domnești.

J

jigniță — depozitul cu provizii domnești.

L

lazaret — loc de izolare pentru bolnavi ori pentru suspecţi de boli contagioase.
licurin — varietate de chefal sărat.
lipcan — curier oficial între ţările româneşti şi Constantinopol sau în interiorul ţării.

M

macat — pled, cuvertură de lînă, de bumbac etc.
mahmudea — monedă turcească de aur.
malacov — vezi **crinolină.**
marafet — îndemînare, măiestrie; podoabă; lucru mărunt, fleac, moft.
masalà — torţă, făclie din zdrenţe înmuiată în păcură.
masalagiu — cel ce purta torţa.
mavrofor — ostaş din batalionul sacru al Eteriei.
medean — maidan.
meremetisi (**a**) — a repara.
meş (**meşi**) — un fel de cizmuliţe din piele subţire, fără toc, purtate altădată peste ciorapi.
meterhaneà — muzică militară turcească.
metoh — mînăstire mică, subordonată administrativ unei mînăstiri mai mari.
mezat — licitaţie.
mihaliot — călugăr de la mînăstirea Mihai Vodă.
misit — intermediar, samsar.
mumbaşir — slujbaş însărcinat cu strîngerea birurilor.
murdalîc — murdărie.
muscalagiu — cîntăreţ din nai.

N

narghileà — lulea orientală prevăzută cu o ţeavă lungă şi flexibilă al cărei capăt de jos este fixat într-un vas cu apă parfumată prin care fumul trece înainte de a fi inspirat.
nefer — soldat turc, arnăut.

O

ordie — hoardă, oaste turcească.
osmanlîu — turc (de la sultanul Osman).

P

alangă (palancă) — întăritură din pari groşi înfipţi în pămînt.
pambriu — stofă din lînă merinos.

parapon — supărare, necaz, ciudă.
parlagîu — tăietor de vite la abator.
pazvangii — oameni din cetele rebele ale lui Pasvantoglu, numit popular Pazvante.
peşcheş — plocon, haraci.
pisar — scriitor de cancelarie, copist.
poteraş — om înarmat care făcea parte dintr-o poteră.
pristav — strigător public, crainic.
proclet — blestemat, afurisit, ticălos.
psalt — cîntăreţ de strană în biserică; dascăl.

R

raduliot — călugăr de la mînăstirea Radu Vodă.
rădvan — trăsură de lux, închisă.
rahtivan — slujbaş însărcinat cu ţinerea rafturilor (harnaşamentelor) la caii domneşti.
raia — cetate ocupată şi administrată de turci; creştin supus Porţii otomane.
ramazan — postul cel mare al mahomedanilor.

S

sabùr — substanţă extrasă din frunzele unei plante parfumate, dar cu gust amar.
sacnasiu — balcon închis ieşit înafară deasupra străzii.
samur — blană prelucrată a samurului (jder siberian).
săidăcar — persoană care făcea sau vindea arcuri, săgeţi, şei, hamuri, etc.
schelă — port de pe malul unui fluviu, debarcader.
scos — ornament ieşit în afară pe suprafaţa unei construcţii.
seimen — soldat lefegiu.
serai — palatul sultanului sau al marilor dregători turci; reşedinţă, locuinţă.
serhat — cetate turcească la graniţa ţărilor româneşti.
sibile — femei cărora li se atribuia darul prezicerii în antichitate.
simandicos — distins, respectabil.
sin — particulă înaintea numelui de botez al tatălui şi intrînd în componenţa numelui de familie al copiilor: fiu al lui...
sindrofie — petrecere cu invitaţi.
sipet — cufăr înflorat, ferecat cu cercuri de fier.
sirep — aprig, vijelios, sălbatic.
soareà — serată.
suhat — păşune lîngă ape.

T

tabulhanà — muzică militară turcească.
taclit — eşarfă cu care se legau boierii şi negustorii la cap sau peste mijloc, după moda turcească.

taxid — călătorie făcută de negustori în străinătate pentru a vinde și cumpăra mărfuri.
telal — negustor ambulant de haine vechi.
tist — ofițer, comandant, căpetenie.
tui — steag turcesc din cozi albe de cai, prinse de o lance roșie, cu semiluna în vîrf.
tulumbagiu — pompier.

V

vătaș — vătaf.
vlădică — episcop.
vel — mare (precedînd un titlu sau un rang boieresc).
velit — de rangul întîi (velit boier).

Z

zahareà —provizie de alimente, hrană.
zalhanà — abator.
zapciu — cîrmuitor de plasă, strîngător de biruri, agent al poliției.
zapis — document, act.
zaveră — nume dat răscoalei grecești de la 1821; împotrivire, revoltă.
zavistnic — intrigant, pizmaș, invidios.
zurbă — turburare, răscoală.

BIBLIOGRAFIE

N. Anghelescu — **Negustori de odinioară,** București, 1931
C. Ardeleanu — **Domnul Tudor,** București, 1937
Tudor Arghezi — **Cu bastonul prin București,** București, 1961
Const. Bacalbașa — **Bucureștii de altădată,** 4 vol., București, 1927—1932
Th. Bălan — **Leonard,** București, 1965
Stanislas Bellanger — **Le Keroutza. Voyage en Moldo-Valachie,** Paris, 1846
André Bellsort — **La Roumanie contemporaine,** Paris, 1905
Dan Berindei — **Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459—1862),** București, 1963
Gh. Bezviconi — **Manuc Bey,** București, 1938
Gh. Bezviconi — **Cimitirul Bellu,** București, 1941
Ioachim Botez — **De azi și de demult,** București, 1955
V. Bilciurescu — **București și bucureșteni de ieri și de astăzi,** București, 1945
N. Bălcescu — **Opere,** vol. IV, București, 1964
Gh. Călinescu — **Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,** București, 1941
I.A. Candrea și — **Dicționarul ilustrat,** București, 1932
Gh. Adamescu și — **Bucureștii de altădată cîntat de poeți,** București, 1936
Gh. Cardas
J.L. Carra — **Histoire de la Moldavie et de la Valachie,** Iassy, 1777
Domenico Caselli — **Cum a fost Bucureștii odinioară,** București, 1935
Alexandru Cebuc — **Din istoria transportului de călători în București,** București, 1962
P.I. Cernovodeanu — **Răscoala seimenilor și dorobanților din București la 1655,** București, 1961
P.I. Cernovodeanu și — **Considerații asupra „calicilor" bucureșteni** —
N. Vătămanu (Materiale de istorie și muzeografie, vol. III)
E. Cioran — **Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române, 1653—1658,** București, 1900
I. Cojocaru — **Documente privitoare la economia Țării Românești,** 2 vol., București, 1958
Felix Colson — **De l'etat présent et de l'avenir des Principautes de Moldavie et de Valachie,** Paris, 1830

C. Cosco — **Cînd era bunica fată**, București, 1942
A. Corbu — **Bucureștii-Vechi, Documente iconografice**, București, 1936
P. Cornea — **Anton Pann**, București, 1964
Gh. Corneanu — **Viața lui Ioan Heliade-Rădulescu**, București, 1939
Viorel Cosma — **Figuri de lăutari**, București, 1960
G. Costescu — **Bucureștii vechiului regat**, București, 1944
Panait I. Cristache — **Orașul București și răscoala poporului din 1821**, București, 1960
G. Crutzescu — **Podul Mogoșoaiei. Povestea unei străzi**, București, 1943
Frédéric Damé — **Bucarest en 1906**, București, 1907
I. Dumitrescu — **Muzica în Bucureștiul de ieri și de azi**, București, 1959
Dionisie Eclesiarhul — **Cronograful Țării Românești** (Ed. Nicolaescu-Plopșor, 1934)
V. Eftimiu — **Portrete și amintiri**, București, 1965
Pompiliu Eliade — **La roumanie au XIX-e siècle**, Paris, 1914
Pompiliu Eliade — **Histoire de l'esprit publique en Roumanie**, Paris, 1905
M. Eminescu — **Poezii** (Ediția Perpessicius, 3 vol., București, 1942—1945)
G.D. Florescu — **Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri între anii 1790—1791 după două planuri inedite**, București, 1935
G.D. Florescu — **Alaiul de înmormîntare al lui Al. Șuțu**, București, 1932
G.D. Florescu — **Vechi proprietăți bucureștene în veacurile XVII și XVIII**, București, 1934
N. Filimon — **Ciocoii vechi și noi**, București, 1950
I. Fotino — **Tudor Vladimirescu și Al. Ipsilante**, București, 1874
C. Gane — **Trecute vieți de doamne și domnițe**, 3 vol., București, 1935—1943
Fl. Georgescu — **Pagini din trecutul Bucureștilor**, București, 1959
I. Ghica — **Scrisori către Alecsandri**, 2 vol., București, 1956
I. Gheorghian și C. Negulescu — **Documente istorice**, București, 1958
C.C. Giurescu — **Istoria Bucureștilor**, București, 1966
C.C. Giurescu — **Istoria Românilor**, 4 vol., București, 1942—1946
C. Golescu — **Însemnare a călătoriei mele**, București, 1915
B.P. Hașdeu — **Ultima cronică română din epoca fanarioților**, București, 1884
E. Hurmuzachi — **Documente privitoare la istoria românilor**, București, 1880—1937
I. Ionașcu — **Școala de la Colțea, în veacul al XVIII-lea**, București, 1938
I. Ionașcu — **Documente bucureștene privitoare la proprietățile mînăstirii Colței**, București, 1941
Gh. M. Ionescu — **Istoria Cotrocenilor, Lupeștilor și Grozăveștilor**, București, 1902
Grig. Ionescu — **București, orașul și monumentele sale**, București, 1956
Grig. Ionescu — **București, ghid istoric și artistic**, București, 1938
I.G. Gion-Ionescu — **Istoria Bucurescilor**, București, 1899
I.G. Gion-Ionescu — **Din istoria fanarioților**, București, 1891

Şt. Ionescu — **Podul Mogoşoaiei, Calea Victoriei,** Bucureşti, 1962
N. Iorga — **Istoria Bucureştilor,** Bucureşti, 1939
N. Iorga — **Istoria românilor prin călători,** 4 vol., Bucureşti, 1928—1929
N. Iorga — **Cum au fost şi cum trebuiau să fie Bucureştii,** Bucureşti, 1930
Lagarde (Compte de) — **Voyage de Moscou a Vienne, par Kiev, Odessa, Constantinople, Bucharest,** Paris, 1824
Maior Lăcusteanu — **Amintirile maiorului Lăcusteanu,** Bucureşti, 1935
F.G. Laurencon — **Nouvelles observation sur la Valachie,** Paris, 1824
Horia Liman — **Timpurile şi anotimpurile Bucureştiului,** Bucureşti, 1960
I. Manole — **Anton Pann,** Bucureşti, 1954
Ullyse de Marsillac — **Guide du voyageur a Bucarest,** Bucureşti, 1876
I. Massoff — **Teatrul românesc, Privire istorică,** Bucureşti, 1961
C. Moisil — **Bucureştii vechi** în „Boabe de Grîu", III, 1932
Şt. Nicolaescu — **Istoricul oraşului Bucureşti. Cînd au ajuns Bucureştii scaun de domnie al Ţării Româneşti,** Bucureşti, 1939
Al. Odobescu — **Opere,** 2 vol., Bucureşti, 1954
C. Ollănescu — **Istoria teatrului la români,** Bucureşti, 1899
Anton Pann — **Scrieri literare,** vol. I—III, Bucureşti, 1963
P.P. Panaitescu — **Documentele Ţării Româneşti,** Bucureşti, 1938
D. Papazoglu — **Călăuza sau conducătorul Bucureştiului,** Bucureşti, 1871
D. Papazoglu — **Istoria începutului oraşului Bucureşti,** Bucureşti, 1870
D. Papazoglu — **Călăuza pe rîul Dunării,** Bucureşti, 1863
D. Papazoglu — **Istoria fondărei oraşului Bucureşti, capitala regatului român — de la anul 1330 pînă la 1850 — culeasă după mai mulţi scriitori vechi,** Bucureşti, 1891
Perpessicius — **Menţiuni de istoriografie literară şi folclor,** Bucureşti, 1958
Gh. Potra — **Din Bucureştii de altădată. Tg. Moşilor,** Bucureşti, 1941
Gh. Potra — **Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti** (1524—1821), Bucureşti, 1961
Gh. Potra — **Bucureştii la mijlocul sec. al XIX-lea,** Bucureşti, 1941
Gh. Potra — **Din Bucureştii de altădată. Grădinile Capitalei,** Bucureşti, 1942
Gh. Potra — **Hanurile bucureştene,** Bucureşti, 1943
C. Popp-Serboianu — **Les Tsiganes,** Paris, 1930
M. Posluşnicu — **Istoria muzicei la români,** Bucureşti, 1928
François Recordon — **Lettres sur la Valachie,** Paris, 1821
Radu Rosetti — **Amintiri din copilărie, 1923**
Radu D. Rosetti — **Eri,** Bucureşti, 1931
Radu D. Rosetti — **Spicuiri,** Bucureşti, 1958
Radu D. Rosetti — **Odinioară...** Bucureşti, 1942
I. Sachelarescu — **Din istoria Bucureştilor (Plumbuita),** Bucureşti, 1940
Dr. C.D. Severeanu — **Din amintirile mele,** 2 vol., 1922
I. Slavici — **Amintiri,** 1924
H. Stahl — **Bucureştii ce se duc,** ediţia a II-a, Bucureşti, 1933
S. Ştirbu — **Răscoala din 1821,** Bucureşti, 1956
N. Stoicescu — **Repertoriu bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti,** Bucureşti, 1961

M. Teodorian-Carada — **Efemeride**, București, 1930
Hagi Theodoraky — **Amintiri din trecutul negustoresc**, București, 1927
V.A. Urechia — **Legende române**, București, 1896
V.A. Urechia — **Istoria românilor**, București, vol. II, 1891
Maria Verona — **Titu Maiorescu și M. Eminescu**, Cluj, 1946
Em. Vîrtosu — **Palatul regal** (**în Arhivele Bucureștilor**), 1937
Em. Vîrtosu — **Tudor Vladimirescu — Pagini de revoltă**, București, 1936
I. Weinberg — **Carol Davila**, București, 1961
W. Wilkinson — **Tableau historique, geographique et politique de la Moldavie et de la Valachie**, Paris, 1821
A.D. Xenopol — **Istoria românilor**, 12 vol., Iași, 1895—1896
N. Zaharia — **Mihail Eminescu**, București, 1912
* * * — **Anuarul Ateneului**, 1935
* * * — **Buletinul Soc. de Arheologie**, anii I—V, 1935
* * * — **București. Scurt istoric**, București, 1960
* * * — **București, rezultatul săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953**, București, 1954
* * * — **Bucureștii în literatură.** Texte alese și adnotate, cu un cuvînt înainte de Radu Albala, București, 1962
* * * — **Documente privind istoria orașului București** (Comitet de redacție: Fl. Georgescu, P.I. Cernovodeanu, I. Cristache-Panait) 1960
* * * — **Inscripții medievale**, Ed. Academiei, 1965
* * * — **Istoria Țării Românești** (Cronica anonimă), București, 1959
* * * — **Istoria Țării Românești** (Letopisețul Cantacuzinesc), București, 1960
* * * — **Istoria orașului București** (Sub egida Muzeului de istorie a orașului), București, 1966
* * * — **Istoria României**, 4 vol., 1960—1964
* * * — **Materiale de istorie și muzeografie**, 1963—1968
Nu s-au trecut în bibliografie periodicele consultate, spre a nu i se da proporții.

CUPRINS

Redactor : NICOLAE ILIESCU
Tehnoredactor : VALERIA POSTELNICU

Apărut 1970. Comanda nr. 9283. Hîrtie tipar adînc de 100 g/m². 610×860/16. Coli de tipar 21. A. 28 001. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda nr. 90 356 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Lei 16

EDITURA ALBATROS

Coperta reprezintă o imagine a Căii Victoriei (Piața Palatului) la sfîrșitul secolului al XIX-lea. (Acuarelă originală de H. Aescher, aflată la Muzeul de istorie a orașului București).

★

O frescă a Bucureştilor de altădată, în care imaginea vechiului oraş creşte din litera hrisovului, a cronicii şi-a adevărului istoric, scăldată în farmecul legendelor şi amintirilor de demult, pe fundalul unor dramatice frămîntări; o lume în care bătrînii noştri calcă viguros în istorie, prinşi totuşi în cortegiul acelor mărunte bucurii şi necazuri care alcătuiesc viaţa.